

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

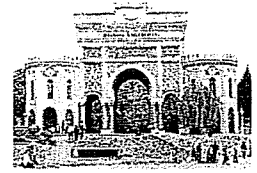
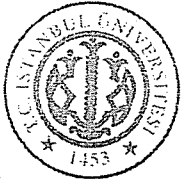
Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında
Türkiye'nin Rolü
(2001-2011)

Akın KİREN

2501100594

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. İrfan ÇİFTÇİ

İstanbul 2012

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü

Y Ü K S E K L İ Ş A N S
TEZ ONAYI

Adı ve Soyadı : AKIN KİREN
Numarası : 2501100594
Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Danışman Öğretim Üyesi : YRD. DOÇ.DR.İRFAN ÇİFTÇİ
Tez Savunma Tarihi : 06/07/2012
Tez Savunma Saati : 15:30
Tez Başlığı : "AFGANİSTAN'IN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA TÜRKİYE'NİN ROLİ(2001-2011) "

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE OYDURLIĞI / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.NEVİN YURDSEVER ATEŞ		Kabul
2-DOÇ.DR.BURAK SEMİH GÜLBOY		DÜZELTME
3-DOÇ.DR.HİKMET KIRIK		Düzeltilme
4-YRD.DOÇ.DR.EDİP BEKAROĞLU		Kabul
5-YRD.DOÇ.DR.İRFAN ÇİFTÇİ		Kabul

ÖZ
“AFGANİSTAN’IN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA
TÜRKİYE’NİN ROLÜ (2001-2011)”
Akın KİREN

Bu tezin amacı, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından işgal edilen Afganistan’ın yeniden yapılandırılması sürecinde Türkiye’nin rolünü incelemektir. Çalışmanın temel çıkış noktası; birçok ülkenin ve uluslararası örgütün de aralarında bulunduğu önemli aktörlerin Afganistan’a yaptığı yardımların yanında, Türkiye’nin hangi alanlarda ve ne boyutlarda katkıda bulunduğunu araştırmak olmuştur.

Konunun tahlil edilebilmesi için, önce, Afganistan ve tarihi hakkında genel bilgiler, ardından, 11 Eylül saldırılarını takiben gerçekleşen işgal ve yeniden yapılandırma süreci incelenmiştir. Özellikle, yeniden yapılandırma konusunda etkin olmaya çalışan aktörlerin rollerine ayrı ayrı bakıldıktan sonra, Türkiye’nin resmi kurumları, özel sektörü ve sivil toplum örgütlerinin çabaları araştırılmıştır.

Çalışmanın sonunda, ilk zamanlardaki ciddi ekonomik sıkıntısına rağmen; Türkiye’nin sürecin içinde yer aldığı ve 2001 yılından itibaren Afganistan’a yönelik yardımlarını arttırarak sürdürdüğü görülmüştür. 2007 yılından itibaren Türkiye’nin en çok yardım yaptığı ülke Afganistan olmuş ve incelenen dönemde sadece resmi kurumlar vasıtasıyla, toplam 450 milyon dolara yakın yardım gerçekleşmiştir.

Ayrıca Türkiye, Afgan halkının ihtiyaçlarıyla ve uluslararası yardım konferanslarında alınan kararlarla büyük ölçüde örtüşen ve koşulsuz yardımlar gerçekleştirmiş, icra ettiği projelerin öncesinde ya da sonrasında, Afgan idareciler ve yerel halka herhangi bir yükümlülük veya şart öne sürmemiştir. Türkiye, milyonlarca insanın insanca yaşaması ve cehaleti yenmesine katkı sağladığı Afganistan’da, Batı’nın aşırılıklarının kontrol altında bulundurulması ve Afganların modernleşmesi önünde örnek teşkil etmesi açısından önemli bir ülke konumundadır.

Anahtar Kelimeler: *Afganistan, 11 Eylül Saldırıları, Birleşmiş Milletler, Yeniden Yapılandırma, ISAF, Bölgesel İmar Ekipleri, Türkiye.*

ABSTRACT
“TURKEYS ROLE IN RECONSTRUCTION OF AFGHANISTAN
(2001-2011)”
Akın KİREN

The aim of this thesis is to examine the role of Turkey in the reconstruction process of Afghanistan, which was occupied after September 11, 2001 attacks. The starting point of the study is to search fields and volume of Turkey’s contributions; along with important actors, including many countries and international organizations, who helped Afghanistan.

In order to analyze the subject, first, important facts about Afghanistan and it’s history, then the occupation that followed 9/11 attacks and the reconstruction process are examined. Especially, after individually referring to the roles of the actors who tries to be active, the efforts of the governmental organizations, private sector, and non-governmental organizations of Turkey were searched.

At the end of the study, it is seen that, despite the then severe economic stressing, since 2001, Turkey has been involved in the process and increased the aids to Afghanistan. Also, after 2007, Afghanistan has been the most recipient country of Turkey’s foreign aid. During the period, approximately 450 million US Dollars has been given as aid, only by the governmental organizations

In addition, Turkey conducted the projects that nearly in accordance with the needs of Afghan people and the resolutions signed in the international aid conferences. Turkey hasn’t brought up any obligations to Afghan governors or citizens before or after the projects, that it has completed. Turkey has been an important country in Afghanistan, where it has provided a better life and contributed overcoming the illiteracy for millions of people, by keeping under control of the excesses of the West and by being a model for Afghan people’s modernization.

Key Words: *Afghanistan, September 11 Attacks, United Nations, Reconstruction, ISAF, Provincial Reconstruction Teams, Turkey.*

ÖNSÖZ

2010 yılı Şubat ve Eylül ayları arasında yedi ay süreyle görev yaptığım Afganistan’a ilk gittiğimde, gitmeden önce kafamda oluşmuş olan algıdan çok daha farklı bir manzarayla karşılaştım. Görmeyi beklediğim Afganistan, savaşın yıkıntıları içinde geri kalmış bir yerdi. Oysa orada, geri kalmışlığa dair her yerdeki emarelerin yanında, ülkenin bazı yerlerinde özellikle inşaat sektöründe en yeni makine ve teçhizatların çalışmakta olduğunu gördüm. Afganistan’da, ilk anda “sanki biraz da samimiyezsiz ve kendi işini kolaylaştırmak adına” yapıldığı izlenimi veren tesis ve kurumların inşa edildiğine ve eğitim gayretlerinin devam ettiğine şahit oldum.

Görev süremi tamamladığımda, yeniden yapılandırma adıyla yapılan bu çalışmaların boyutunun ne olduğu ve Türkiye’nin bu süreçte nasıl bir rol oynadığının daha derin incelenmesi gerektiği düşüncesiyle, tezimi Afganistan’ın yeniden yapılandırılması hakkında yazmaya karar verdim.

Tezimin çatısını oluşturabilmek için; öncelikle Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı çeşitli Birlik ve Karargâhlar, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kütüphanelere gittim. Tüm bu kurumlarda insanların sıcak yaklaşımı ve yardımseverliği ile karşılaştım. Buralardan doküman, belge ve bilgiler edindim. Öncelikle adı geçen bu kurumların değerli uzmanlarına teşekkürü bir borç bilirim...

Son olarak, hayatımın her döneminde benden desteğini esirgememiş olan anne-babama ve çalışmamın başından itibaren beni destekleyip yüreklendiren değerli hocam (tez danışmanım) Yrd.Doç.Dr. İrfan ÇİFTÇİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ “AFGANİSTAN’IN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA TÜRKİYE’NİN ROLÜ (2001-2011)”	iii
ABSTRACT “TURKEYS ROLE IN RECONSTRUCTION OF AFGHANISTAN (2001-2011)”	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM AFGANİSTAN’A GENEL BAKIŞ

1.1. Afganistan’ın Coğrafi Konumu	4
1.2. Afganistan’ın Jeostratejik Önemi.....	7
1.3. Afganistan’ın Sosyal Yapısı.....	12
1.4. Afganistan’ın Nüfusu ve Etnik Yapısı	17
1.4.1. Nüfus	17
1.4.2. Etnik Yapı	18
1.4.2.1. Peştunlar (Afganlar)	19
1.4.2.2. Tacikler	21
1.4.2.3. Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar, Avşarlar vd.)	23
1.4.2.4. Hazaralar	26
1.4.2.5. Çaraymaklar ve Aymaklar (Aymak Hazaraları)	28
1.4.2.6. Diğer Etnik Gruplar	29
1.4.2.6.1. Kâfirler veya Nuriler	29
1.4.2.6.2. Beluciler	30
1.4.2.6.3. Hindular	31
1.4.2.6.4. Araplar.....	31
1.4.2.6.5. Brahuiler.....	31
1.4.2.6.6. Paşayiler	32
1.4.2.6.7. Kürtler	33
1.4.2.6.8. Başgariler	33
1.4.2.6.9. Darvaziler	34
1.4.2.6.10. Batı Punjabiler.....	34
1.4.2.6.11. Sindhiler	34
1.4.2.6.12. Gujur Rajasthani.....	35
1.4.2.6.13. Nangalamiler	35
1.4. Ekonomik Yapı	35

1.5. Afganistan'ın Yönetim Yapısı	40
1.7. Afganistan'ın Tarihi ve Bugünkü Haline Gelişi	44
1.7.1. Tarihsel Süreçte Afganistan	44
1.7.2. Orta Asya'da Rus-İngiliz Rekabeti ve Afganistan (Büyük Oyun).....	48
1.7.3. Tarihsel Süreçte Türk-Afgan İlişkileri	59
1.7.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	59
1.7.3.2. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi.....	64
1.7.3.3. Enver Paşa ve Afganistan	70
1.7.3.4. Cemal Paşa ve Afganistan.....	71
1.7.3.5. Atatürk Sonrası Türk-Afgan İlişkileri.....	74

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI SONRASI AFGANİSTAN'IN İŞGALİ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2.1. 11 Eylül Saldırıları Sonrası Afganistan'ın İşgali	79
2.1.1. Afganistan ve Din	79
2.1.2. Taliban ve Köktendincilik.....	81
2.1.3. 11 Eylül 2001 Saldırıları, Usame Bin Ladin ve El-Kaide.....	86
2.1.4. 11 Eylül 2001 Saldırılarının Yankıları.....	90
2.1.5. Afganistan Operasyonu	92
2.1.6. Bush Doktrini	98
2.2. Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılması	102
2.2.1. Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Konferanslar, Anlaşmalar ve BM Kararları	106
2.2.1.1. 1378 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı (13 Kasım 2001).....	106
2.2.1.2. Bonn Konferansı ve Anlaşması (5 Aralık 2001).....	108
2.2.1.2.1. Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (International Security Assistance Force-ISAF).....	112
2.2.1.2.2. Bölgesel İmar Ekipleri (Provincial Reconstruction Teams-PRTs)	117
2.2.1.3. 1386 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı (20 Aralık 2001)	118
2.2.1.4. Tokyo Konferansı ve Afganistan İmar Fonu (ARTF, 21-22 Ocak 2002)	120
2.2.1.5. Kabil Anlaşması (Kabil Deklarasyonu, 22 Aralık 2002)	122
2.2.1.6. Tokyo Konferansı (DDR Conference, 22 Şubat 2003).....	122
2.2.1.7. Paris Paktı (21-22 Mayıs 2003)	123
2.2.1.8. Berlin Konferansı (31 Mart - 1 Nisan 2004).....	124
2.2.1.9. Doha Konferansı (19 Mayıs 2004).....	125

2.2.1.10. Londra Konferansı ve Afganistan Sözleşmesi (31 Ocak - 1 Şubat 2006)	126
2.2.1.11. Doha Konferansı (Afghan Security Conference, 28 Şubat 2006)	128
2.2.1.12. Tokyo Konferansı (DIAG Conference, 5 Temmuz 2006)	128
2.2.1.13. Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Trafiği Güzergâhları İkinci Bakanlar Konferansı (26-28 Haziran 2006)	129
2.2.1.14. Afganistan-Pakistan-Türkiye Üçlü Zirveleri.....	130
2.2.1.15. Roma Konferansı (2-3 Temmuz 2007)	133
2.2.1.16. Ortak Koordinasyon ve İzleme Kurulu Konferansları	135
2.2.1.17. Paris Konferansı (12 Haziran 2008).....	136
2.2.1.18. Şanghay İşbirliği Örgütü Afganistan Konferansı (Moskova, 27 Mart 2009).....	137
2.2.1.19. Lahey Konferansı (31 Mart 2009).....	138
2.2.1.20. Londra Konferansı (28 Ocak 2010)	138
2.2.1.21. Kabil Konferansı (20 Temmuz 2010)	139
2.2.1.22. Lizbon Zirvesi ve Sürekli İşbirliği Deklarasyonu (Enduring Partnership Declaration, 20 Kasım 2010)	141
2.2.1.23. İkinci Bonn Konferansı (Bonn-2 Konferansı, 5 Aralık 2011)	141
2.2.1.24. Diğer BM Güvenlik Konseyi Kararları.....	143
2.2.2. Yeniden Yapılandırma Sürecinde İlgili Örgütler, Ülkeler ve Sorumluluk Alanları.....	147
2.2.2.1. Birleşmiş Milletler (BM), BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve BM'ye Bağlı Diğer Kuruluşlar	148
2.2.2.2. Dünya Bankası	151
2.2.2.3. Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank-ADB)	153
2.2.2.4. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	154
2.2.2.5. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	154
2.2.2.6. Avrupa Birliği (AB) ve Üyesi Ülkeler	157
2.2.2.7. Japonya.....	159
2.2.2.8. Kanada	161
2.2.2.9. İran	162
2.2.2.10. Rusya Federasyonu	164
2.2.2.11. Çin Halk Cumhuriyeti	165
2.2.2.12. Pakistan	168
2.2.2.13. Hindistan	170
2.2.2.14. Suudi Arabistan.....	171
2.2.2.15. Diğer Ülkeler.....	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ VE
ÜSTLENDİĞİ MİSYONLAR

3.1. Türkiye’nin Afganistan Politikası ve Yeniden Yapılandırmada Siyasi Rolü ...	175
3.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığı’nın Rolü	179
3.2.1. TİKA Aracılığıyla Afganistan’a Yapılan Yardımlar	180
3.2.2. Bölgesel İmar Ekipleri (PRTs).....	207
3.3. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin Rolü	211
3.3.1. TSK’nin ISAF’a Katkıları	212
3.3.2. TSK’nin Bölgesel İmar Ekipleri’ne Katkıları	214
3.3.3. TSK’nin Eğitim Alanında Katkıları	215
3.3.4. TSK’nin Sağlık Alanında Katkıları.....	217
3.3.5. TSK’nin Diğer Katkıları	217
3.4. Diğer Devlet Kurumlarının Rolü	218
3.5. Ticari Amaçlı Şirketlerin Rolü.....	224
3.6. Sivil Toplum Örgütleri’nin Rolü.....	229
SONUÇ.....	233

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	Aynı Eser/Yayın
a.g.e.	Adı Geçen Eser
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	Central Intelligence Agency
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DDR	Disarmament, Demobilization and Reintegration
DIAG	Disbandment of Illegal Armed Groups
Ed.	Editör
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ISAF	International Security Assistance Force
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OEF	Operation Enduring Freedom
PRT	Provincial Reconstruction Team
s.	Sayfa
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UGYK	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
UNAMA	United Nations Assistance Mission in Afghanistan
vb.	Ve Benzeri
v.d.	Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler
y.y.	Yazarı Yok
WB	Dünya Bankası

GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihinde, El-Kaide mensubu olduğu iddia edilen bir grup terörist, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu kıyısından batı kıyısına doğru uçmak için ağzına kadar yakıt ile doldurulmuş dört yolcu uçağını kaçırmış ve ABD'nin politik ve ekonomik güç merkezleri olarak görülen Dünya Ticaret Merkezi ile ABD Savunma Bakanlığı'nı hedef almıştır. Uçaklardan iki tanesi "İkiz Kuleler" olarak bilinen Dünya Ticaret Merkezi binalarına, bir tanesi de Savunma Bakanlığı'nın Karargâhı Pentagon binasına isabet etmiştir. Sonuncu uçak ise hedefine ulaşmadan düşmüştür.

Bu saldırılarda, Batılı açık toplumların dünya çapında yayın yapan iletişim teknolojilerinden yararlanılmış ve yolcu uçakları, çok az bir zahmet ve intihar kararlılığı ile ölümcül silahlara dönüştürülmüştür. Eylemler, korku ve dehşet salıcı bir propaganda aracı haline gelmiş ve icra şekli ile sonuçları itibariyle Pearl Harbor'da Japon bombardıman uçaklarının yaptığı kamikaze eylemlerine benzetilmiştir.

Saldırıların sonucu netleştğinde, Amerika'nın uluslararası yayın yapan haber kanalı CNN, toplam 2973 kişinin hayatını kaybettiğini açıklamıştır. Televizyon ve gazetelerde "artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı" anlatılmış ve ABD Başkanı George W. Bush, üzgün ve kızgın bir şekilde, "Kimse kuşku duymasın. Bu saldırıyı gerçekleştiren kişiler mutlaka bulunacak ve gerekli şekilde cezalandırılacaktır" demiştir. Ayrıca, ABD halkını korumak için bütün güvenlik önlemlerinin alınacağını ve gereken ne varsa yapılacağını açıklamıştır.

Bu arada, bu kadar çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi tüm dünyada dehşete sebep olmuş ve saldırılar her yerde nefretle kınanmıştır. Irak ve benzeri ülkelerle birlikte, dünyanın çeşitli bölgelerinden ve ABD içinden muhalifler Amerika'yı eleştiren açıklamalar yapmışlarsa da; dünya kamuoyunda ABD'ye olan destek çok büyük oranda artmıştır. ABD, bu sayede, iletişim-bilişim devrimi ile değişmekte olan dünyayı kendi önderliğine ve denetimine uygun olarak yeniden düzenleme konusunda harekete geçmek için ihtiyaç duyduğu gerekçeleri elde

etmiştir. El-Kaide örgütünü himaye eden ve başarısız devlet (failed state) olarak görülen Afganistan işgal edilerek de zincirin ilk halkası oluşturulmaya başlamıştır.

ABD, saldırıların üzerinden bir ay bile geçmeden, 7 Ekim 2001 tarihinde İngiliz güçlerinin de desteği ile Afganistan'daki hedefleri bombalamaya başlamış ve öncelikle başkent Kabil, Usame Bin Ladin'in merkezi olarak görülen Kandahar, Celalabad ve İran sınırındaki Herat'ı yoğun ateş altına almıştır. Yaklaşık bir ay sonra, ABD ile birlikte hareket eden Afganistan'ın Kuzey İttifakı güçlerinin 9 Kasım 2001 tarihinde Mezar-ı Şerif kentini ele geçirmesinin ardından da Taliban Kabil'den çekilmiş ve koalisyon güçleri Afganistan'ın başkentine hâkim olmuşlardır.

Sürekli Özgürlük Harekâtı adı verilen bu harekâtın nispeten başarıya ulaşmasının ardından, yıllarca süren savaşlar ve iç çatışmalar sonucu hiçbir altyapısı kalmamış olan Afganistan'da barışın sağlanması ve ülkenin yeniden yapılandırılması için bir süreç başlatılmıştır.

Bu sürecin ilerlemesinde karşılaşılan en büyük engel, farklı Afgan unsurlar arasındaki çatışma ve kavgalar olmuştur. Geçici hükümetin nasıl işleyeceği, çeşitli grupların birlikteliklerini ne ölçüde koruyacağı, ülkenin ulus devlet yapısına kavuşup kavuşmayacağı veya ne şekilde kavuşacağı ve halkın sefaletten nasıl kurtulacağı başlıca sorunlar olarak kendini göstermiştir. Ancak, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke, uluslararası örgüt ve hükümet dışı kuruluşun katkıları ile kurumların yeniden kurulması ve devlet işleyişinin oluşturulması için çeşitli gayretler başlatılmıştır.

Bu araştırmada, uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen bu gayretlerin ve bunun içinde Türkiye'nin katkılarının neler olduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla, "Uluslararası aktörlerin üstlendikleri sorumluluklar, yaptıkları katkılar ve bunların maddi boyutları nelerdir? Türkiye'nin süreç içindeki rolü nedir?" soruları araştırma sorusu olarak belirlenmiş ve "Büyük bir orduya sahip, Afganistan'la tarihi bağları güçlü, halkının büyük bir kısmı Müslümanlardan oluşan ve seküler/demokratik bir yönetim şeklini benimsemiş olan Türkiye'nin

Afganistan'daki süreç içinde önemli bir yeri olduğu" şeklinde bir varsayım ortaya koyularak çalışmaya başlanmıştır.

Üç bölüm olarak hazırlanan tezin birinci bölümünde, Afganistan'ın yapısıyla ilgili genel hususlar, ülkenin tarihi ve tarihte Türk-Afgan ilişkileri konuları üzerinde durulacaktır. Bu bölümün, "Neden Afganistan?" sorusunun cevabının anlaşılabilmesine yönelik olarak, özellikle ülkenin jeostratejik öneminin ortaya koyulmasına yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Afganistan'ın işgali ve yeniden yapılandırılması üzerinde durulacaktır. Saldırıları sonrası işgale giden süreç ve işgalin nasıl gerçekleştirildiğinden bahsedilmesini müteakip, yeniden yapılandırma süreci içine dâhil olan uluslararası aktörlerin katkıları incelenecektir. Bu aktörlerin kimler olduğu, hangi alanlarda ne ölçüde sorumluluk üstlendikleri ve ne kadar yardım yaptıkları rakamlarla ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İlave olarak, Afganistan'ın işgalinden sonra ABD'nin dış ve güvenlik politikasındaki değişikliklere yönelik olarak geliştirilen Bush Doktrini'nden bahsedilecektir.

Son bölümde ise Türkiye'nin rolü üzerinde durulacak ve sonuçlar tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde, Türkiye'nin asker-sivil tüm kurumları, özel sektörü ve sivil toplumu ile tarihsel süreçte yanında olduğu Afganistan'a, 2001 sonrasında özellikle eğitim ve sağlık alanlarında verdiği destek ve Afganistan'ın önce bölgesel, ardından küresel sisteme dâhil olabilmesi için gerçekleştirilen girişimler incelenecektir.

Bu araştırmanın başından itibaren, konunun içeriğiyle ilgili tüm kaynaklara erişilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, kaynaklar, temin edilerek veya ilgili kurumlara ve kütüphanelere gidilerek yerinde taranmıştır. Çeşitli aktörlerin ve Türkiye'nin sürece katkıları açıklanırken, ülkelerin hangi alanlarda, ne kadar harcama yaptıkları projeleri ile sunulmaya çalışılacaktır. Ancak, özellikle bu projelerin yanı sıra Afganistan'la ilgili yapılan uluslararası konferanslar ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlarla ilgili yayımlanmış fazla eser bulunmaması sebebiyle, bu konularda daha çok ilgili kurumların resmi internet siteleri kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'A GENEL BAKIŞ

1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu

Resmi adıyla “Afganistan İslam Cumhuriyeti”, Orta Asya, Hindistan ve Ortadoğu'nun kesiştiği stratejik bir bölgede bulunmaktadır. Yakın çağa kadar, Orta Asya'daki savaşlar, göçler ve ticaretin ortasında yer alan bu bölge, eskiçağda “Aryana”¹ ve ortaçağda “Horasan” diye adlandırıldıktan sonra, 1747'den bu yana “Afganlıların Vatanı” anlamına gelen Afganistan adıyla anılmaktadır.² Ülkenin başkenti Kabil'dir.

İran Hükümdarı Dara (Darius - M.Ö. 500)'dan başlamak üzere, Makedonya Kralı İskender, Sakalar, Ak-Hunlar, Araplar, Gazneliler, Harzemşahlar, Moğollar ve Babürler gibi birçok devletin işgaline maruz kalmış olan Afganistan, XIX. Yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın egemenlik mücadelesinin alanı olmuştur.³

Ülke, 29 derece 30 dakika ve 38 derece 35 dakika kuzey enlemleri ile 60 derece 50 dakika ve 74 derece 50 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır. Denizden ortalama 300-500 mil uzaklıktadır. Daha önce denize kıyısı olan Afganistan, 1893 yılında Britanya Krallığı'yla yapılan Durand Sınır Anlaşması'yla bu konumunu kaybetmiştir. Coğrafi, tarihi, kültürel ve stratejik olarak Orta Asya'nın bir parçası olmasına rağmen, siyasi ve dini olarak, Güney Asya ve Ortadoğu'ya yakınlaşmıştır.⁴

¹ Özer Bostanoğlu, “21 Yıl Önceki Afganistan Gözlemleri”, **Avrasya Dosyası: Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Avrasya Bir Vakfı, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, 1999, s. 59.

² Bilal N. Şimşir, **Atatürk ve Afganistan**, Ankara, Avrasya Bir Vakfı Asam Yayınları, 2002, s. 5.

³ “A Chronology of Afghan History”, Çevrimiç, <http://www.afghan-web.com/history/achron.html>, Erişim Tarihi:25 Kasım 2011.

⁴ Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, **Afganistan ve Taliban Hareketi ile ABD, Rusya Federasyonu, Pakistan, İran, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Afganistan'a Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi**, Ankara,Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Yay., 2001, s. 1.

Afganistan, 652.100 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin yaklaşık dörtte üçü büyüklüğündedir. Kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, batısında İran ve kuzeydoğu ucunda Çin Halk Cumhuriyeti bulunan ülke, doğu ve güneyinde Pakistan'la uzun bir sınıra sahiptir. Türkmenistan'la 744 km, Özbekistan'la 137 km, Tacikistan'la 1.206 km, Çin'le 76 km, İran'la 936 km ve Pakistan ile 2.430 km sınır uzunluğu vardır.⁵ Ülkenin kuzey-batısındaki Wakhan ile güneybatısındaki Koh Malik Siah arasındaki uzunluk 1.500 km, batısında Herat sınırı üzerindeki Zülfikar'dan, doğusunda Pakistan sınırı üzerindeki Hayber Geçidi'ne uzanan genişlik ise 1.000 km civarındadır.

Deniz seviyesinden ortalama yükseklik 2.000 m civarındadır. Ancak belli başlı vadilerin yüksekliği 2.000 m' nin üzerindedir.⁶

Ülke, coğrafi şekiller açısından üç ayrı fiziki görünüm arz etmektedir. Bu fiziki özelliklerden en önemlisi, ülkenin orta ve kuzey kesimlerini kuşatan sıradağlardır. Bu sıradağların en önemlileri ise Himalayalar'ın uzantısı olan ve ülkeyi batıdan doğuya ikiye bölerek kuzey ile güney arasında adeta bir set gibi duran 7.697 metre yüksekliğindeki Hindikuş Dağları, güneyde Safid Kuh ve Süleyman Dağı, kuzeyde ise Bend-i Türkistan Dağı'dır. Hindikuş Dağları, dünyanın ikinci yüksek dağ sistemidir. Ülkenin kuzeyi ile diğer kesimleri arasında bir sınır gibi durmakta ve ülkeyi merkez dağlık bölge, güney platosu ve kuzey ovaları olmak üzere, üç farklı coğrafi bölgeye ayırmaktadır.

Bu dağlar üzerinde kuzey-güney arasında irtibat yüksek geçitler ile sağlanabilmektedir. Ülkenin doğusundaki Hayber Geçidi, Hindikuş Dağları üzerindeki geçitlerin en önemlisidir. Stratejik önemi olan bu geçit, Afganistan'ı Pakistan'a, eski Sovyet topraklarını (Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) Umman Denizi, Pakistan ve Hindistan'a ulaştıran karayollarının geçtiği bir merkez konumundadır.

⁵ "Afganistan Ülke Profili", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 128.

⁶ A.M. Manzar, **Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar**, İstanbul, Önce Yayınları, 1983, s. 25.

Afganistan'ın fiziki olarak ikinci önemli yapısı, ovalarıdır. Ülkenin kuzey ve güneybatısında ovalar yer almaktadır. Ülke nehirler açısından oldukça zengindir. Ancak bu nehirlerin çoğu okyanuslara ulaşamamakta ve çöllerde kaybolmaktadır. Bunların en önemlisi, Orta Asya cumhuriyetleriyle sınır teşkil eden ve Kokça-Kunduz adıyla iki kola ayrılan 500 km uzunluğundaki Amu Derya Nehridir. Türkmenistan ve Özbekistan ile sınırı oluşturan ve ülkenin en alçak yeri olan (258 m) bu nehir boyunca uzanan ve “Afgan Türkistanı” olarak adlandırılan ova, başlıca tarım alanıdır. Yine, İndus nehrinin bir uzantısı olan Kabil suyu ve Heri-Rud Irmağı, ülkede tarım arazilerinin sulanması açısından büyük önem taşımaktadır. Kuzeybatıda Badgis, batıda Herat, İran'a yönelmiş olan Heru-Rud Irmağı Ovası, Kabil Irmağı Vadisi ve Hilmand Suyu Havzası önemli düzlüklerdir. Ülkenin kuzeyindeki sulak araziler, tarım ve çiftçiliğin gelişmesinde ve bununla birlikte bölgenin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Üçüncü fiziki özellik ise, kuzeydekinin tam tersine ülkenin güneyine hâkim olan çorak topraklar ve çöldür. Tarih boyunca ekonomisi daha çok tarıma dayalı yaşayan Afganistan, kuraklık yüzünden bu kırsal ve çorak toprakların büyük bir bölümünü kullanamamıştır. Güneybatıdaki yayla, büyük çöllerle ve yarı çöllerle kaplıdır. Özellikle Hindikuş dağlarında meydana gelen depremler yüzünden oluşan seller ve kuraklık, toprakların yalnızca %10'luk bir bölümünün tarım alanı olarak işletilebilmesine olanak sağlamaktadır. Hindikuş Dağları'nın güney eteklerinde kurak topraklar uzanır. Bunların en tanınmış “Ölüm Çölü”dür.⁷

Batı ve Güney Afganistan İran Platosu'nun doğu ucunu oluşturmaktadır. Burada yerleşim seyrek, nüfus az, toprak kurak ve çoraktır. Bu bölgede, Deşt-i Margo (Ölüm Çölü) ve Registan adında geniş iki çöl bulunmaktadır.⁸ Yörenin tek istisna vaha şehri ise tarihi bin yıllar öncesine dayanan, uygarlık merkezi Herat'tır. Öte yandan kuzeyin tarımsal, güneyin ise çorak yapısı, tarih boyunca bölgesel ve

⁷ “Afganistan Ülke Profili”, **a.g.m.**, s. 129.

⁸ Martin Ewans, **Conflict in Afghanistan**, the Taylor & Francis e-Library, y.y., 2005, p. 5.

etnik çatışmalara zemin hazırlamıştır.⁹ Dünyada ender rastlanan bir özellikle, Afganistan'ın sahip olduğu sert coğrafya, bu ülke insanının hem tarihine, hem devlet politikalarına, hem de halkın mizacına yansımıştır.¹⁰

Afganistan'ın iklim yapısı, yazları uzun, sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve serttir. Güney bölgelerinde Muson yağmurlarının etkisi görülmektedir.

Ülkede tarımın yanında hayvancılık da yapılmaktadır. Ülke topraklarının yaklaşık % 46'sı otlak, %3'ü ormanlık, kalanı dağlık ve bozkırdır. En büyük kentleri başkent Kabil, Kandahar, Herat, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabad'dır.

1.2. Afganistan'ın Jeostratejik Önemi

Afganistan, kıtalar ve bölgeler arasında stratejik bir coğrafyada bulunması sebebiyle, dünya siyasi tarihinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Kuzeyden güneye Amu Derya Nehri ve Türkistan stepleri ile Belucistan ve batıdan doğuya İran Horasanı ile İndus vadisi arasına yayılmış¹¹ olan ülkeden; kritik konumundan dolayı eski çağlarda “Dünyanın Kavşak Noktası” olarak bahsedilmiştir. İslam, Çin ve Hint kültürlerinin tam ortasında bulunan ülke, Orta Asya, Sıcak Sular, Hint Alt Kıtası ve Ortadoğu'ya giriş-çıkış için en uygun kavşak noktasıdır. Dünya haritasına yüzeysel olarak bakıldığında bile, Asya Kıtası'nın Doğu-Batı ve Kuzey-Güney geçişlerinin merkezinde bulunan Afganistan'ın, fiziki olarak “Kıtanın anahtarı ve kalbi” hükmünde olduğu görülmektedir.

Tarihte, küresel güç olmayı amaçlayan Pers İmparatoru Büyük Dara (M.Ö.500), Büyük İskender (M.Ö.320) ve Timurlenk (M.S.1.400)'ten başlayarak, günümüze kadar devam eden küresel çatışmaların, hep bu ülke üzerinde

⁹ “Afganistan'ın Genel Durumu”, (Çevrimiçi) <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/gecici/Sayfalar/AfganistanGenelDurumu.aspx>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

¹⁰ Ahmed Rashid, **Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun**, İstanbul, Everest-Mozaik Yay., 2001, s.11.

¹¹ Theo. F. Rodenbough, **Afghanistan and the Anglo-Russian Dispute**, The Project Gutenberg e-Book, January, 2005, p.7.

düğümlendiği görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya ve İngiltere arasında, siyasi, askeri ve ekonomik olarak yaşanan ve “Büyük Oyun” olarak adlandırılan çatışmaların sebebi de Afganistan’ın kontrol edilmesi olmuştur. Rusya, bu oyunun oynanmasından yaklaşık yüzyıl sonra da olsa (1979) işgal hedefine ulaşabilmiş, ancak başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupa ülkeleri ve İslam Dünyası’nın şiddetli reaksiyonuyla karşılaşmıştır.

19. yüzyılda Rusya’nın sıcak denizlere inme çabası ve İngiltere’nin en önemli sömürgesi olan Hindistan’ı koruma gayreti, 20. yüzyılda da Doğu ve Batı blokları arasında bir tampon bölge oluşturması, Afganistan’ı önemli kılmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde ise, Orta Asya petrol ve doğal gazının, dünya piyasalarına taşınması için geçiş yolu olması ve ABD’nin tehdit olarak değerlendirdiği, İran, Çin, Hindistan ve Rusya’nın arasında bir “üs” vazifesi görmesi, bu ülkeyi vazgeçilmez hale getirmiştir.¹²

Etnik çeşitliliğin fazla olduğu ve büyük güçlerin mücadele alanı olan Balkanlar’dan esinlenerek, “Avrasya Balkanları” adıyla da tanımlanan, ancak Balkanlar’a oranla daha kalabalık, dini ve etnik açıdan çok daha karışık olan Orta Asya, Güney Asya, Basra Körfezi ve Ortadoğu’yu içine alan coğrafi bölge, Brzezinski tarafından, küresel istikrarsızlığın merkezi olarak değerlendirilmiştir. Brzezinski’ye göre, Avrasya Balkanları’nda bulunan sorunlu 9 ülkeden birisi de Afganistan’dır. Bu bölgenin en önemli özelliği, güç boşluğu ve güç elde etme imkânının olmasıdır. Bölge, önemli bir ekonomik kaynak bölgesi olarak da tanımlanmaktadır. Altın dâhil, önemli minerallerin olduğu, doğalgaz ve petrol açısından zengin olan Avrasya Balkanları’na hâkim olmak isteği, yayılmacı düşünceleri ortaya çıkartıp, uluslararası mücadeleyi hızlandırmaktadır. Afganistan adeta, hâkimiyet güdüsünün sıçrama tahtası konumundadır.¹³

¹²Hüseyin Şeyhanlıoğlu, “18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostrateji Önemi”, **Avrasya Etüdleri**, TİKA, 2008/2, Sayı:34, s. 61.

¹³ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, ss. 140-143.

XX. yüzyıl başlarında siyasi coğrafya alanında çalışan bilim adamlarınca dünya egemenliğine yönelik birçok teori ortaya atılmıştır. Bu çalışmalardan birisi “Kara Hâkimiyet Teorisi”dir. Teorinin sahibi John Mackinder,¹⁴ dünya coğrafyasını siyasi ve askeri strateji bakımından “Merkez Bölge”, “İç Kuşak” ve “Dış Kuşak” alanlarına ayırmıştır. Dünya Adası’nın en önemli bölgesi Volga-Doğu Sibirya-Kuzey Buz Denizi-İran-Afganistan arasında kalan merkez bölgedir. Mackinder bu bölgeye “Heartland-Kalpgah” adını vermiştir.¹⁵ Merkez Bölge’deki kaynaklar, bir devletin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçekte dir. Mackinder’e göre dünyaya hâkim olabilmek için denizden gelecek saldırılara karşı korunaklı bir konumdaki mihver sahada hâkimiyeti sağlamak esastır. Mackinder: “Doğu Avrupa’ya hâkim olacak büyük güç, Orta Asya bölgesini de içine alan Merkez Bölge’ye, Merkez Bölge’ye hâkim olan ise, Dünya Adası’na ve daha sonra da tüm dünyaya egemen olabilir” demiştir.¹⁶

Başka bir hâkimiyet teorisi olan Spykman’ın¹⁷ “Kenar Kuşak Teorisi”nde de aynı coğrafya kullanılmış, fakat “Dünya Adası”na egemen olmak için Merkez Bölge’yi çeviren ‘Kenar Kuşak’a yani Türkiye-Irak-Pakistan-Afganistan-Hindistan-Çin ve Kore’ye kadar uzanan bölgeye egemen olmak gerektiği” savunulmuştur.¹⁸ Afganistan, Kara Hâkimiyet Teorisi’nde, dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için bir şart ve basamak olarak görülen “Merkez Bölge”nin güneyinde kabul edilirken, Spykman’ın Kenar Kuşak Teorisi’ne göre, dünya hâkimiyeti sağlayabilmek için mutlaka kontrol edilmesi gereken “Kenar Kuşak” ülkelerinden birisi olarak görülmüştür.

¹⁴ “Sir Halford John Mackinder”, (Çevrimiçi) <http://www.britannica.com/eb/article-9049795?tocId=9049795>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

¹⁵ Baybars Ögün, “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, Çevrimiçi http://www.21yyte.org/tr/yazdir6210-Abd%E2%80%99nin_Orta_Asya_Siyaseti.html, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

¹⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yay., 2010, ss.104-105.

¹⁷ “Nicholas J. Spykman”, Çevrimiçi <http://www.britannica.com/eb/article-9049795?tocId=9049795>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

¹⁸ Davutoğlu, **a.g.e.**, ss.104-105.

Asya'daki önemli konumundan ötürü, İngiliz'lerin "Asya'nın Gözetleme Kulesi" olarak adlandırdıkları Afganistan¹⁹, Orta Asya ile Güney Asya arasında geçiş kapılarından birisidir. Hindistan ve İran üzerinden mümkün olmadığı takdirde, Güney Asya'dan Orta Asya'ya tek giriş kapısı durumundadır²⁰. Orta Asya'dan Hint Havzası'na ve açık denizlere inen Hayber, Kocak ve Gomal Geçitleri'nin yanında, Orta Asya, Hint ve Çin arasındaki en stratejik koridor olan Wahan Koridoru'nun bulunduğu Afganistan, iki kutuplu dönemde dünya lideri ülkelerin karşılıklı etki alanlarının temas ve geçiş bölgelerini barındırmıştır. Süper güç rekabetinin sonucunu tespit eden bu mücadelenin de, Sovyet işgali sonrasında Afganistan'da olması, ülkenin jeostratejik konumu ile ilişkilidir.²¹

Afganistan, büyük bölümü dağlık olan ve bulunduğu bölgedeki ülkelere oranla, çok zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmayan bir ülkedir. Ancak, ülkenin büyük devletler için önemini artıran başka etkenler de mevcuttur. Ülke, nükleer güce sahip üç ülkenin (Rusya, Hindistan ve Pakistan) oldukça yakınında ve Rusya'nın güneye inmesinin önünde set olmanın yanında, Hazar Havzası petrolü ve doğalgazının Hint Okyanusu'na aktarılabilmesi için geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Afganistan, planlanan petrol ve doğalgaz hatları sebebiyle, bazı ülkelerin kendi menfaatleri için politik oyunlar tezgâhladıkları bir alan haline gelmiştir. Bu politik oyun ve operasyonlara, şeriat yanlısı Taliban'ı desteklemek de dâhil edilmiştir.²² Orta Asya'nın doğalgaz ve petrolünün paylaşılmasının yanında, çıkan enerjinin dünyaya aktarımı için gerekli boru hatlarının yapım mücadelesi, bu coğrafyada "Yeni Büyük Oyun"u* ortaya çıkarmıştır.²³

¹⁹ İrfan Kaya Ülger, "Taliban: Afganistan'da Pax American'nın İslamcı Militanı", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 96.

²⁰ Anıl Çeçen, "Afganistan'ın Öne Çıkışı", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 111.

²¹ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 113.

²² Mehmet Atay, "Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 23.

* "Yeni Büyük Oyun tabiri ilk defa Pakistanlı gazeteci Ahmed RAŞİD tarafından kullanılmıştır." Bkz. Lutz Kleveman, **Yeni Büyük Oyun, Orta Asya'da Kan ve Petrol**, Everest Yayınları, İstanbul, 2004, s. 3.

²³ Rashid, **a.g.e.**, ss. 9-11.

Alternatif taşıma güzergâhları arasında Afganistan'ın da adının geçtiği Hazar Havzası hidrokarbon potansiyeli, dünya kamuoyunun gündemine 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında girmiştir. Azerbaycan petrolü ve Türkmenistan gazı başta olmak üzere bölge kaynakları, Sovyetler döneminde de önemli kaynaklar olarak bilinmesine rağmen, SSCB tarafından daha çok Doğu Bloğu içinde kullanılmış ve dünyanın diğer bölgelerine aktarılması söz konusu olmamıştır.

ABD, ham petrolünün yüzde 51'ini, yani günlük 19,5 milyon varil petrolü, ithal etmektedir. Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin tahminlerine göre, 2020 yılında bu oran, yüzde 64'e, yani günde 25,8 milyon varile çıkacaktır. Hazar'daki petrol rezervlerinin, Batı Sibiry'a ve Basra Körfezi'nin ardından, dünyanın üçüncü büyük rezervi olduğu varsayılmakta ve gelecek 15-20 yıl içinde bu bölgenin, Körfez petrolünü geride bırakabileceği hesaplanmaktadır. Bu petrol rezervlerinin varlığı ve ihracat olasılığı, ABD ve Batılı diğer sanayi güçleri için, yeni stratejik kaygıları gündeme getirmektedir. US News & World Report'a göre, Hazar bölgesinde yer alan petrol ve gaz kaynaklarının toplam değeri 4 trilyon dolar civarındadır.²⁴

Ancak Hazar Havzası'nın açık denizlere doğrudan çıkışının olmaması, enerji kaynaklarının komşu ülkelerden geçecek transit boru hatlarıyla ihraç edilmesini zorunlu kılmaktadır.²⁵ Bu kaynakların dünyaya aktarılabilmesi için dört ana güzergâh bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Hazar Denizi'nin kuzeyinden Rusya aracılığı ile Avrupa ve Atlantik'e, ikincisi Çin aracılığı ile Pasifik'e, üçüncüsü Hazar'ın güneyinden Türkiye ve İran aracılığı ile Akdeniz'e ve sonuncusu da Afganistan üzerinden Pakistan aracılığı ile Umman Denizi'ne ulaşmaktadır.

²⁴ Şenol Kantarcı, "Ortadoğu ve Afrika", Çevrimiçi, <http://www.turksam.org/tr/yazdir820.html>, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2011.

²⁵ Erol Kurubaş, **Uluslararası Güç Mücadelesi Ekseninde Hazar Petrolleri ve Boru Hatları Sorunu** Konulu Konferans Metni, Dağ Komando Okulu, Isparta, 14 Şubat 2004, b.a.

Enerji kaynaklarının batıya taşınması yanında, Asya ülkelerinin de doğal gaz ve petrol talepleri açısından gelişen pazarlar haline gelmesi, Afganistan'ın önemini daha da arttırmaktadır.²⁶

Bu jeostratejik konumunun yanı sıra Afganistan, doğal kaynakları açısından da zaman zaman iştahları kabartmıştır. Doğal gaz, petrol, altın, kömür, çinko, krom, demir madenleri ile tuz, kükürt, berilyum, yakut ve kıymetli taş yatakları henüz tam olarak işletilemeyen doğal zenginlikler arasındadır.

1.3. Afganistan'ın Sosyal Yapısı

Bugün Afganistan olarak bildiğimiz memleketin adı, Afgan kavminin üstünlük kazandığı 18. asrın ilk yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Bunun öncesinde, siyasi birlik olmayan bu topraklarda, bölgeler ayrı ayrı isimlendirilmiş ve bölgede yaşayan insanlar arasında, dil ve ırk yönünden bir birlik oluşmamıştır.²⁷

Afganistan'da tabanda geniş halk yığınları, ortada küçük bir orta sınıf, tepede ise sınırlı sayıda bir seçkinler sınıfı bulunmaktadır. Geniş halk kitleleri (% 95) küçük çiftçi, esnaf ve memurlardan oluşmaktadır. Orta tabakada daha varlıklı çiftçiler, orta dereceli memurlar ve ordu üyeleri yer almaktadır. 1980'li yıllarda, yavaş ta olsa gelişen eğitim ve uzmanlaşma, orta sınıfa olumlu katkıda bulunmuştur. Ülkenin üst sınıfını ise boy beyleri, büyük toprak sahipleri, üst düzey ordu mensupları ve din adamları oluşturmaktadır.²⁸

Afgan toplumu, diller, dinler ve bölgesel topluluklar mozaïği oluşturmakta ve bu mozaïğin temeli, çekirdek aile, köy ve kabile birimlerine dayanmaktadır.²⁹ Çok çeşitli etnik gruplardan oluşan Afgan halkı, tarih boyunca hiçbir zaman bir millet

²⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 182.

²⁷ Mehmet Saray, **Afganistan ve Türkler**, İstanbul, Kitabevi, 1997, s. 17.

²⁸ Mehmet Akkurt, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 29.

²⁹ **A.e.**, s. 26.

olamamıştır.³⁰ Ülke coğrafi olarak ne kadar farklılık gösteriyorsa, en az onun kadar, değişik köklerden gelen halk da farklılık göstermektedir. Her ne kadar ülkeyi bir arada tutmak için bir Afgan Milleti yaratılmaya çalışılmış olsa ve bu çabalar günümüzde uluslararası topluluk tarafından destekleniyor gibi görünse de, bir “Afgan Milleti” yoktur. Ülkede herkes kendisini mensup olduğu halk, boy veya aşirete göre tanımlamaktadır. Afganistan’da insanlara “Kimsiniz?” diye sorulduğunda, “Afganım” cevabını almak hemen hemen imkânsızdır. Böyle bir soruyla karşılaşan Afganlar büyük ihtimalle, “Tacikim”, “Peştunum”, “Özbekim” veya “Türkmenim” şeklinde cevap verecektir.³¹

Menşee ayrılıkları, farklı dillerin konuşulmasına da yol açmıştır. Ülkenin her bölgesinde değişik yerel diller konuşulurken, oransal olarak bakıldığında: Darıca (Afgan Farsçası) % 50, Peştuca % 35, Türk Dilleri (Özbekçe ve Türkmençe) % 11, Beluçi ve Paşay gibi otuz küçük dil ise % 4 oranında konuşulmaktadır.³² Ülkede Darıca ve Peştuca resmi diller olarak kabul edilmiştir. Peştuca, özellikle güney bölgelerinde, sadece Peştunlar arasında konuşulmaktadır. Buna karşın Darıca, kuzey ve batı bölgelerinin yanı sıra ülke çapında yaygınlaşmıştır. İki resmi dilden biri olmasına rağmen Peştuca, ülke genelinde geçerli bir dil olamamıştır. Nüfusun % 60’ından fazlasının bu dili bilmemesi, fakat Taciklerin konuştuğu Darıca’nın nüfusun çoğunluğu tarafından konuşulabilmesi, Darıca’yı genel iletişim dili olarak öne çıkarmıştır.³³

Afgan halkının neredeyse tamamı Müslüman’dır. Nüfusun % 80’ini Sünni, % 19’unu Şii Müslümanlar oluştururken, % 1 oranında Hindu ve diğer inanç mensupları bulunmaktadır. Halk, katı, gelenekçi bir İslam anlayışına sahiptir. Ortadoğu ve Asya genel kültürünü muhafaza etmektedir. İslam’ın emirlerine itaatin, ekonomik ve sosyal adaleti temin edeceğine inanılmaktadır. Ancak, dinin hayatın her alanında yer alması, çok sayıda Seyyid, Pir, Ulema ve Mevlevi adı altında faaliyet

³⁰ Bilal N. Şimşir, **Atatürk ve Afganistan**, Ankara, Avrasya Bir Vakfı Asam Yayınları, 2002, s. 7.

³¹ Esedullah Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, İstanbul, Doğan Kitapçılık A.Ş., 2001, s. 38.

³² “Afghanistan”, Çevrimiçi, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2011.

³³ Oğuz, **a.g.e.**, s.38.

gösteren şahısların; değişik söylem ve tavırları ile insan hayatının her anına müdahale etmeleri Afganlıları bıktırmıştır.

Afgan toplumunda dedikodu ve şayialar çok güçlüdür ve çabuk yayılmaktadır. Halkın büyük çoğunluğunun eğitim seviyesi düşüktür ve bu durum, din temelli hurafelerin ve cereyanların halk arasında yayılmasına ve taban bulmasına fırsat vermektedir.³⁴

Afganistan'da dini tatiller ay takvimine göre, bağımsızlık günü, yeni yıl gibi diğer tatiller güneş takvimine göre kutlanmaktadır. Tatillerde Afganlılar, genellikle dost ve akrabalarını ziyaret etmekte, özel yemekler hazırlamakta ve dini aktivitelerini yerine getirmektedir. Bu günler: Eid El Fitir (Ramazan Bayramı. Yeni kıyafetlerini giyerek duaya giderler, dost ve akrabalarını ziyaret ederler.), Eid El Adha (Kurban Bayramı. Hicri takvimin 12. ayının 10. günüdür. İbrahim peygamberin oğlu İsmail'i Allah'a kurban adadığı gündür.), Aşure (Muharrem ayının 10. günüdür. Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin ve arkadaşlarının Kerbela' da öldürülmelerinin anıldığı yas günüdür.), Mevlid El Nabi (Hicri takvimin Rabi El Aval ayının 12. günüdür. Hz. Muhammed'in doğumu kutlanır.), Nevruz (21 Mart, bahar mevsiminin ilk günüdür. Taliban döneminde Nevruz kutlamaları yasaklanmıştır.) ve Jeshen 19 Ağustos Afgan Bağımsızlık günüdür. Bunun yanında İşçi Bayramı (Taliban döneminde yasaklanmış) ve 4 Mayıs Şehit ve Gazileri Anma Günü de kutlanmaktadır.³⁵

Afganistan'da başkent Kabil hariç, çoğu yerde kırsal yerleşim tipinin hâkim olduğu görülmektedir. Hane halkının barındığı, yüksek duvarlarla ve surlarla çevrili konutları dışarıdan görmek olanaksızdır. Çoğunlukla toprak ve balçık evler vardır³⁶ Kırsal nüfus, başlıca nehir kıyılarında toplanmıştır ve köylerin çevrelerinde büyük kasabalar vardır. Bu kasabalar, ticari ve idari merkezlerdir.

³⁴ “Afganistan Bilgi Broşürü”, y.y., Kara Kuvvetleri Basımevi, Temmuz 2006, ss. 3-16.

³⁵ “Afganistan Bilgi Broşürü”, y.y., Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 24-25.

³⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 28.

Hayvancılıkla uğraşan insanlar bazı kırsal kesimlerde yerleşik yaşarken, bazıları mevsimsel olarak göçebe hayvancılık yapmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan insanların tarıma olan ilgileri ekolojik, ekonomik ve politik faktörlere bağlı olarak değişmektedir.³⁷

Afganistan'da, çeşitli aile ve evlilik türleri görülmektedir. Afgan ailesinde; yalnızca aynı boy, köy vb. üyeleri arasında evliliğe izin veren aile düzeni, erkek egemen aile, evlendikten sonra erkeğin ailesinin evine yerleşme ve bir erkeğin aynı anda birden fazla kadın ile evli olması gibi yapılar görülebilmektedir. Aile bağlarını güçlendirdiğine inanıldığı için kuzenler arasında evliliklere sık rastlanmaktadır. Erkekler genelde 18-20, kızlar 16-18 yaşlarında evlenmektedir. Evlilik ve nişan törenleri farklı ve karmaşıktır. Geleneklere göre üç gün süren düğünler, genelde yaz sonu veya güz başında yapılmaktadır.³⁸

Geniş aileler, toplumun belli başlı ekonomik ve sosyal birimi olup, ülke çapında yeterli hizmet alt yapısı olmadığından devletin yerini almaktadır. Otorite, miras ve kişisel istekler üzerinde amansız mücadele ve rekabet görülmektedir.³⁹

Afgan halkı sorunlarını devlete götürmekten ziyade kendi arasında çözmeyi tercih etmekte, sorunlar “Jirga” denen aşirete mensup yaşlı erkeklerden oluşan meclislere götürülmektedir. Devlet ile ilgili problemleri çözmek için ise, “Malik” denen muhtar benzeri araçlar kullanılmaktadır.

Afgan isimleri genelde İslam kökenlidir. Ancak Peştun nüfusu çoğunlukla Arapça olmayan isimler kullanmaktadır. Soyadı ise yeni bir gelişme olup, genelde yaşanan yöre veya kişilerin mesleği ile ilgilidir.

Neredeyse tüm Afgan erkekleri, “perahan turban” denen bol pantolonun üzerine giyilen ve dize kadar uzanan bir giysi giymektedir. “Pakol” denen yuvarlak

³⁷ “Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, s. 37.

³⁸ “Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Basımevi, ss.2-15.

³⁹ “Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, s. 38.

ve basık bir şapka çeşidi yaygındır. Bu şapka mücahitlerin hükümete isyanında da bir sembol haline gelmiştir. Bunun dışında takılan şapkanın çeşidi ve rengi, kişinin etnik kökenini temsil etmektedir.

Afgan erkekleri sakala çok önem vermekte, sakalı sünnet/dini vecibe olarak algılamakta ve kesmek istememektedir.

Afganlı kadınlar, çoğunlukla mavi renkli, baş ve yüz dâhil bütün vücudu örten “burka” adındaki çarşafı giymektedir. Burka, Taliban döneminde bütün kadınlara zorla giydirilmiştir ve günümüzde, sokakta daha güvenli ve rahat hareket edebilmek için hala giyilmektedir.

Toplumda kadınlar genelde çalıştırılmamaktadır, evin geçimi ile erkek görevlidir. Kadının rolü ise annelik, çocuk gelişimi ve eğitimi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bir Afgan kadını ve erkeği için ideal olan, başarılı bir evlilik ve çok sayıda erkek evlat sahibi olmaktır. Kadın nüfusun, sadece % 8’i gelir sahibidir.⁴⁰

Afganlılar yemeği yer sofrasında yemektedir. Yemek için sağ elin parmakları veya bir parça ekmek kullanılmaktadır. Geleneksel yemekler, çeşitli pilavlar, kebaplar ve bir çeşit mantıdır. Yeşil çay en sevilen içecektir ve birçok erkek tütün ve haşhaş kullanmaktadır.⁴¹

Afganistan’ın ulusal sporu “Buzkazi (Buzkaşı)”dır. Bu oyunda bir keçi ölüsü, oyuncuların etrafında daire olduğu bir yere koyulur. Oyuncunun amacı at üzerinde giderek bu hayvan ölüsünü gol yapılan bölgeye taşımaktır. Bu sporun yanında, uçurtma yarışı, çadır yapma, güreş, boks, basketbol, futbol, bisiklet, okçuluk, atıcılık ve atletizm de ilgi çekmektedir.⁴²

Ülkede, mescit, çayhane, manav ve köysel yerleşmeler, ekonomik ve sosyal yaşamın önemli unsurlarıdır.

⁴⁰ Akkurt, **a.g.e.**, s. 30.

⁴¹ “Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Basımevi, ss. 2-14.

⁴² Akkurt, **a.g.e.**, s. 29.

1.4. Afganistan'ın Nüfusu ve Etnik Yapısı

1.4.1. Nüfus

Afganistan, nüfus verileri kesin olmayan bir ülkedir. Ülkenin toplam nüfusu ve nüfusun etnik topluluklara göre dağılımına ilişkin bilgiler, çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı ifade edilmektedir. Ülkede tarihin hiçbir döneminde gerçek anlamda bir nüfus sayımı yapılamamış olması nedeniyle, eldeki veriler yaklaşık değerlerdir. Ancak yapılan tahminler veya hesaplamalar genellikle nüfusu 30 milyon civarında göstermektedir. Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü (CIA)'nın Temmuz 2011 tarihi itibarı ile resmi internet sitesinde yayınladığı rakam 29.835.392 kişidir.⁴³

Afganistan'da kilometreye yaklaşık 46 kişi düşmektedir ve yıllık nüfus artışı % 2,375'tir. Ortalama insan ömrünün 45 yıl olduğu ülkede, nüfusun % 42,03'ü 0-14 yaş diliminde, % 55,3'ü 15-64 yaş diliminde, % 2,4'ü ise 65 yaş ve üzerindedir. 2010 tahminlerine göre nüfusun % 23'ü kentlerde, % 77'si kırsal kesimlerde yaşamaktadır.

Erkeklerin toplam nüfus içindeki oranı kadınlara göre daha yüksek olup, nüfusun % 51'ini erkekler, % 49'unu kadınlar oluşturmaktadır. Ülkede doğum oranı yüzde 3,783, ölüm oranı yüzde 1,739, bebek ölüm oranı ise yüzde 14,92'dir.

Nüfus genellikle verimli tarım arazilerinin bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturan göçebe ve yarı göçebe olarak geçimlerini sağlayan kitleler, güney ve kuzey bölgelerinde yaşamakta ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Göçebelerin çoğu Peştü çobanlarıdır. Birkaç bin Beluci

⁴³ “Afghanistan”, Çevrimiçi, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 04 Aralık 2011.

ve Kırgız göçebe de vardır. Bazı göçebe topluluklar 1977 yılı sonrasında Hindikuş Dağları'nın kuzeyindeki ovalara ve Hilmand Vadisi proje alanına yerleştirilmiştir.⁴⁴

Ülkenin çeşitli bölgelerinde, sistemli bir soykırım uygulanmış ve yaklaşık 1 milyon Afganlı öldürülmüştür. Kırsal kesimdeki savaştan kaçanlar, büyük kentlere göç ederek oralarda nüfus artışına sebep olmuşlardır. Başta başkent Kabil olmak üzere, Kandahar, Mezar-ı Şerif, Celalabad ve Kunduz'un nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Kandahar şehri, nüfus yoğunluğu olarak, 2009 nüfusu 3.579.000⁴⁵ olan Kabil'den sonra ikinci büyük şehirdir. 1988 yılından sonra komşu ülkelere sığınanlar, "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği" görevlilerinin gözetiminde ülkeye dönmeye başlamışlardır.⁴⁶

1.4.2. Etnik Yapı

Afganistan'daki etnik yapıya bakıldığında alışılmışın dışında bir çeşitlilik görülmektedir. Tarih boyunca göç yolları üzerinde bulunmuş, değişik ordular tarafından işgale uğramış ve üzerinde birçok devletin hüküm sürmüş olduğu Afganistan'da,⁴⁷ 20 civarında büyük, 30 civarında da küçük grup bir arada yaşamaktadır. Bu gruplar, çoğunlukla "kendi içlerinde" yaşamaya devam etmişler ve bu yoğun etnik, dolayısıyla kültürel ve dinsel farklılık, Afgan ulusunun oluşumunu engellemiştir.⁴⁸ Bu anlamda Afganistan, bilinen şekliyle üniter bir devlet değildir. Ülkede, tarih boyunca hiçbir zaman tam olarak bir ulusa ait olma duygusu ortaya çıkmamış ve bir milletten söz edilememiştir. İnsanlar kendisini, ait olduğu etnik boy veya aşiret ile tanımlamışlardır.⁴⁹ Yaşayanlar arasında dini kimlikten sonra kabile kavramı ve etnik milliyetçilik daima ön planda olmuştur.

⁴⁴ "Afganistan Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, ss. 22-23.

⁴⁵ "Afghanistan", Çevrimiçi, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 06 Aralık 2011.

⁴⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁷ Martin Ewans, **Conflict in Afghanistan**, the Taylor & Francis e-Library, 2005, s. 8.

⁴⁸ Rashid, **a.g.e.**, s. viii.

⁴⁹ Oğuz, **Afganistan**, s. 35.

Ülkede “Afgan” adıyla bir halk veya topluluk yoktur. Bu kelime Peştunlar’ı ifade etmektedir. Peştunlar, Tacikler, Türkler ve Hazaralar başlıca dört büyük etnik grubu oluşturmaktadır. Nüfusun % 42’sini Peştunlar, % 27’sini Tacikler, % 9’unu Hazaralar, % 9’unu Özbekler, % 4’ünü Aymaklar, % 3’ünü Türkmenler, % 2’sini Beluciler ve % 4’ünü diğer küçük gruplar oluşturmaktadır. Bu gruplardan Peştunlar, çoğunlukla ülkenin doğu ve güney kesimlerinde yerleşmişler ve günümüzde aşiret düzenini korumaktadırlar. Peştunlar’dan sonra gelen ikinci büyük topluluk olan Tacikler, kuzey ve kuzey doğudaki verimli vadilerde yerleşik olarak yaşamakta ve çiftçilikle geçinmektedirler. Türk topluluklarından olan Özbek ve Türkmenler de kuzeyde yaşamakta ve geçimlerini tarımla sağlamaktadır. Çoğu Farsça konuşan Hazaralar ve Moğol kökenli topluluklar ise orta kesimdeki dağlık bölgede yaşamaktadır.⁵⁰

En büyük etnik topluluğu oluşturan Peştunlar, 1747’den itibaren Afganistan’ın hâkim zümresini oluşturmuşlar ve ülkenin tüm hükümdarları bu etnik kökenden gelenlerden olmuştur. Ancak, merkezi hükümete bağlılık yok denecek kadar az olmuş ve ülke tarihinde hiçbir zaman merkezi hükümet yerel liderler üzerinde tam denetim sağlayamamıştır. Afganistan’ın her bölgesinde aşiret ağaları ve büyük toprak sahipleri kendi yönetimlerini oluşturmuşlardır.⁵¹ 1992 yılında merkezi hükümetin dağılması ve dengelerin değişmesiyle, her etnik grup kendi bölgesinin yönetimini elinde bulundurmaya başlamış⁵² ve bu karmaşık yapı, 11 Eylül sonrası Amerikan işgalinin ardından merkezi hükümet tekrar kuruluncaya kadar devam etmiştir.

1.4.2.1. Peştunlar (Afganlar)

Peştunlar’ın Afganistan’a kuzeyden M.Ö. 480 civarında geldikleri ve Süleyman Dağları etrafına yerleştikleri bilinmektedir. Buranın Hind asıllı yerli halkı ile karışmaları sonucunda Patan-Pathan (Paştun-Pahtun) adını almışlardır. Yerli

⁵⁰ Gündüz, “Taliban, a.g.e., s. 15.

⁵¹ Oğuz, **Afganistan**, s. 35.

⁵² Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 38.

halkın tesiri ile de onların konuştuğu Paştu (Peştu) dilini benimsemişler ve o günden beri de aynı lisanı kullanmaya devam etmektedirler. Fakat bir müddet sonra kuzeyden kalabalık kitleler halinde Halaç (Ak-Hun, Eftalit) Türklerinin bu bölgeye gelmeleri sonucunda halkın yapısı yeniden değişmiş ve böylece bugünkü Afgan halkı meydana gelmiştir.⁵³

Afganistan'ın en büyük ve en etkili grubu olan Peştunlar ülkenin güneyinde toplanmışlardır ve yoğun olarak yaşadıkları iller; Kandahar, Gazne, Uruzgan, Paktia, Nangarhar ve Vardak'tır. Bunun dışında ülkenin diğer bölgelerinde, özellikle de Özbekler ile Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı kuzey Afganistan'da da küçük bir Peştun azınlığı bulunmaktadır. Bunların Çoğu mevsimlik tarım işçisi olarak geldikleri bölgeye, sonradan temelli yerleşmişlerdir. Bu yüzden kuzey Afganistan'daki Peştunlar, göçmen anlamına gelen "Nakil" veya "Kandari (Kandaharlı)" adıyla anılmaktadır.

Peştun halkı yaklaşık 60 kabileden oluşmaktadır. Başlıca Peştun kabileleri; Gılzai (Peştunlar'ın % 24'ü), Durani (% 16'sı), Yusufzai, Afridi, Kandahari, Waziri, Chinwari ve Mangal'dır. Bu kabileler arasında ön plana çıkanı 1747-1992 yılları arasında ülkeyi yönetmiş olan Kral sülalesinin mensup olduğu Duraniler'dir. Bu kabile mevcut yönetimin de ağırlıklı kesimini oluşturmaktadır.⁵⁴

Peştun sosyal yaşamı ve kültürü "Peştunvali" denen toplumsal yaşam geleneklerine dayanmaktadır. Kabile adı (soyu), miras ve mirasa sahip olma hakları, kabile konseyinde konuşma hakları ve kabile topraklarını kullanma hakkını vermektedir. Peştunlar'da günümüze kadar gelen en katı geleneklerden biri kan davasıdır. Kanı kanla temizlemek, Peştunlar arasında yazılı olmayan bir kanundur.⁵⁵ Kadınlar, kişisel kazalar ve mallar arasındaki anlaşmazlıklar, genellikle aileler ve klanlar arasında kan davasına dönüşmektedir.

⁵³ Saray, **a.g.e.**, s. 22.

⁵⁴ "Afganistan Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ss. 3-10.

⁵⁵ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 41.

Peştunlar'ın % 99'u Sünni Müslüman'dır. Veziristan Bölgesi'nde yaşayan Peştunları'nın Turu Boyu ile Orakzay aşiretinin Muhammedhil alt boyu ise Şii'dir.⁵⁶

Afganistan dışında Pakistan'da da 14 milyon Peştun olduğu bilinmektedir. Halen ülkenin Devlet Başkanı olan Hamid Karzai de bir Peştun'dur.

1.4.2.2. Tacikler

Taciklerin bazı yazarlarca Arap oldukları iddia edilmekle beraber, İran asıllı bir kavim oldukları ve Afganistan'da çok eskiden beri yaşadıkları bilinmektedir.⁵⁷ Coğunlukla Kabil'in kuzeyindeki Penşir Vadisi'nde, Parvan'ın kuzey ve kuzeydoğusunda, Hindukuş Dağları'nın kuzeydoğu kısımlarında bulunan Takhar, Bedahşan, Baglan ile Samangan'da ve bir kısmı Herat çevresinde yaşamaktadır.

Taciklerin Delhi'de kurdukları Gur ve yine Güney Asya'da kurdukları Kart Hanedanlıkları, bölgeye gelen Türkler tarafından yıkılmıştır ve 1928-1929 yılına kadar bölgede başka bağımsız bir devlet kuramamışlardır. 1929 yılında ise Beçei Saka adındaki bir çete reisi 9 ay süren bir dönemde Kabil'de iktidarı ele geçirmiştir. O tarihten beri de Tacikler Afganistan'da etkin, ama siyasi olarak egemen olamamışlardır.⁵⁸

Afganistan'da Tacikler, Dağ Tacikleri ve Farsivanlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Dağlık bölgede yaşayan köylü Tacikler, göçmen çiftçiler ve çobanlar olarak çalışmaktadır. Kabile halinde yaşamalarına rağmen, en az kabile organizasyonuna sahiptirler. Çoğu arpa ve hububat yetiştirdikleri kendi topraklarına sahiptir.⁵⁹ Dağ Tacikleri, Tacikistan'daki soydaşları ile aynı dili (Tacikçe) konuşmaktadır.

⁵⁶ Demirel, **a.g.e.**, s. 12.

⁵⁷ Saray, **a.g.e.**, s. 22.

⁵⁸ A Country Study: Afghanistan, Çevrimiçi
[http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+af0037\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+af0037)), Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

⁵⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 13.

Taciklerin ikinci grubu olan Farsivanlar, genellikle kentlerde ve kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmakta ve gerek ekonomide, gerekse siyasette büyük rol oynamaktadırlar. Şehirli Taciklerin çoğu, genelde tacir olarak ya da büyük ölçüde sanatçılar olarak çalışmaktadır. Kendi değerlerini ve geleneklerini korumak Tacikler için çok önemlidir.

Farsivanlar'a Kabil'den Herat'a kadar ülkenin dört bir yanında rastlansa da, yoğun olarak Kabil, Bağlan, Tehar, Semengan, Çarikar, Pencşir, Duşi, Gar, Herat, Ferah ve Kunduz illeri ile Kunduz'un Hanabad ilçesinde yaşamaktadırlar.

Afganistan'da Tacik kültürünün etkisi büyüktür. Göçebe olmayan belki de tek etnik grup Taciklerdir. Değişik tarihlerde Bugünkü Afganistan'a göç eden etnik grupların birçoğu Taciklerle evlenerek onların kültürlerini benimsemişlerdir.⁶⁰

Farsçanın değişik bir şivesi olan ve Hint-Avrupa dillerinden İran ailesine ait bir dil olan Dari dilini⁶¹ konuşan Farsivanlar'ın tümü Sünni Müslüman'dır. Ülkenin büyük bölümünde eğitim-öğretim Dari dilinde yapılmaktadır.⁶² Ayrıca ülkede Tacik olmamakla birlikte anadil olarak Tacikçenin değişik şivelerini konuşan başka etnik gruplar da vardır. Hazaralar ve Çaraymaklar bunların başlıcalarıdır. Ayrıca kuzey Afganistan'da Darice'yi ikinci anadil olarak benimseyen ve evlerinde Darice konuşan Özbekler'in sayısı da azımsanamayacak düzeydedir.

Rus işgali döneminde başlayan ve daha sonra gelişen mücahit harekâtında en önemli rolleri Tacikler üstlenmiş ve mücahitlerin büyük bir çoğunluğu da yine Taciklerden meydana gelmiştir. Bu yüzden nüfusları Peştunlar'dan az olsa da, ülke yönetiminin kendilerinin hakkı olduğunu iddia etmektedirler. Kendi tarihlerini oluşturan Tacikler, Gazneli Sultan Mahmut'tan Tacik olarak bahsetmektedirler.⁶³

⁶⁰ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 43.

⁶¹ "A Country Study: Afghanistan", Çevrimiçi, <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

⁶² Demirel, **a.g.e.**, s. 13.

⁶³ "Afganistan Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ss. 3-11.

Afganistan tarihinde, her ne kadar çeşitli askeri Tacik liderler öne çıksa da, bunların en ünlüsü Penşirli Ahmet Şah Mesut'tur. Şah Mesut, 11 Eylül saldırılarından iki gün önce, yani 9 Eylül 2001'de, ülkenin kuzeyinde Taliban ile Kuzey İttifakı arasındaki çatışmalar tüm şiddetiyle sürerken, suikast sonucu öldürülmüştür.⁶⁴

1992-1996 yıllarında Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkanı olan Burhaneddin Rabbani de Tacik'tir. Afganistan Yüksek Barış Konseyi Başkanı olarak görev yaparken, başkent Kabil'deki evine düzenlenen intihar saldırısı sonucu 20 Eylül 2011 günü hayatını kaybetmiştir.⁶⁵

Afganistan'da Tacikler ile Peştunlar arasında kökenleri eskiye dayanan rekabet, ülkenin yakın tarihine ve bugünkü yönetim yapısına da damga vuran bir gerçektir. Afgan tarihinde bu iki önemli etnik unsur arasında her zaman bir denge sistemi oluşturulmuş, yönetim Peştun olduğunda alt kadrolar Taciklerle dengelenmeye çalışılmıştır.⁶⁶

1.4.2.3. Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar, Avşarlar vd.)

Afganistan, M.S. I. yüzyılda yaşamış olan Türk boyu Yueh-Çi'lerden, 1747'de ölen Nadir Afşar (Avşar)'a kadar Türklerin yönetimi altında kalmıştır. Birer Türk boyu olan Akhunlar, Gazneliler, Göktürkler, Selçuklular, Timurlular, Şeybani Özbekleri, Harzemşahlılar ve Avşarlar Afganistan'da derin izler bırakmıştır.

Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubunu oluşturan Türkler, özellikle ülkenin kuzey bölgelerinde yaşamakta ve bu bölge, "Afgan Türkistanı" olarak anılmaktadır. Her ne kadar Afganistan sınırları içinde kalsa da bu bölge, Hazar

⁶⁴ "Ahmed Şah Mesud", Çevrimiçi, <http://www.afghan-web.com/bios/yest/asmaood.html>, Erişim Tarihi: 5 Aralık 2011.

⁶⁵ "Rabbani Defnedildi", Çevrimiçi, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/rabbani-defnedildi-10063.html>, Erişim Tarihi: 5 Aralık 2011.

⁶⁶ Ülger, a.g.e., s. 95.

Denizi'nden Kaşgar'a, Urallar'dan Hindikuş Dağları'na kadar uzanan büyük Türkistan'ın doğal bir parçasıdır.

Ülkenin en doğusundaki Wahan Koridoru'ndan en batısındaki tarihi Herat kentine kadar uzanan Afgan Türkistanı, Katağan ve Türkistan olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır. Adını bir Özbek aşiretinden alan Katağan bölgesinin merkezi Kunduz, Türkistan'ın merkezi ise Şebergan'dır.

Afganistan'da en kalabalık iki Türk boyu, Özbekler ve Türkmenler'dir. Ancak bunun dışında Kazak, Kırgız ve Kızılbaş gibi diğer Türk toplulukları da bulunmaktadır.⁶⁷

Toplam nüfusun % 9' unu oluşturan Özbekler, özellikle Kunduz, Andhoy, Şebergan, Taş-Kurgan, Mezar-ı Şerif, Belh, Maymene ve Bala Murgab bölgelerinde yoğun olarak yaşamaktadır.⁶⁸ Özbekler genelde, tarım ve ticaretle uğraşmaktadır.⁶⁹

Özbek sosyal yapısı oldukça ataerkildir. “Bey”, “arabab” veya “kağan (han)” denilen liderlere katı yetkiler verilmiştir. Genelde kabile içi evlilik yaygın ve önemlidir. Özbek, Türkmen ve Tacikler ile evlilik görülse de, Peştunlar ile evlilik hoş karşılanmamaktadır. Güçlü liderlerin emrinde, Meymene'den Kunduz'a kadar olan bölgede, on bir güçlü “Hanlık” kurmuşlar, bazen bağımsız, bazen de Buhara Emirliği veya Kabil'in hâkimiyeti altında ve bu iki güç arasında güçlü olandan yana bir politika izleyerek yaşamışlardır. 19. yüzyıl sonunda Emir Abdurrahman, bu Özbek hanlıklarını hâkimiyeti altına almıştır. Bu dönemde birçok Peştun, Özbekler arasına yerleştirilmiş ve Özbekler etkin oldukları bazı bölgelerde küçük azınlık durumuna düşmüştür.

Ülkede yaşayan en tanınmış Özbek, Taliban karşıtı koalisyon cephesinin lideri ve 1992'den beri kuzeydeki etkili güç odaklarını kontrol eden General

⁶⁷ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 43.

⁶⁸ “Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ss. 3-12.

⁶⁹ Oğuz, **a.g.e**, s. 45.

Abdürraşid Dostum'dur.⁷⁰ Halen Afganistan Silahlı Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevini yürütmektedir.⁷¹

Afganistan'ın ikinci kalabalık Türk topluluğu olan ve toplam nüfusun %3'ünü oluşturan Türkmenler, yine Afgan Türkistanı'nda, kuzeydeki Kunduz'dan, en batıdaki Herat'a kadar olan bölgede yaşamaktadır. İran veya Türkmenistan'daki Türkmenler'den farklı olarak, Afgan Türkmenleri'nin çoğu Esrarı Boyu'na mensuptur. İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde Yomut Türkmenleri, Türkmenistan'da ise Teke Türkmenleri çoğunluktadır. Esrarılar, Türkmenler'in Tekeler'den sonra gelen ikinci büyük boyudur. Ancak kuzey Afganistan'da; Herat kentinde yaşayan Teke ve Yomut boylarına mensup birkaç yüz Türkmen ailesi gibi, diğer boylardan Türkmenler de küçük topluluklar halinde yaşamaktadır.

Afganistan ekonomisinde önemli bir yeri olan Türkmenler, tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşmaktadır. Ülkenin en önemli ihraç malları arasında yer alan Türkmen halıları ve "Karakum Derileri"ni Türkmenler üretmektedir. Başarılı tüccarlar olan Türkmenler, bu başarılarını siyaset alanında pek sürdürememişlerdir.

Afganistan'da bulunan diğer bir Türk topluluğu olan Kazaklar'ın önemli bir bölümü, Rusya'daki iç savaş ve Bolşevik Devrimi sırasında bugünkü Kazakistan'dan kaçarak Kuzey Afganistan'a sığınmıştır. Sayılarının 50.000 civarında olduğu sanılan Afgan Kazakları ticaretle uğraşmakta ve kendi dilleri ile kültürlerini korumaktadır.

Afganistan, Tacikistan ve Çin sınırlarının kesiştiği Wahan Koridoru'nda yaşayan ve sayılarının 10.000 civarında olduğu tahmin edilen Afgan Kırgızları'nın ise, 4.000 kişilik bir bölümü 1982 yılında liderleri Rahmankul Han'ın öncülüğünde, sürüleriyle birlikte Pakistan'a geçmiş ve oradan da Türkiye'ye iltica ederek Van civarına yerleştirilmişlerdir. Üç ülkenin kesiştiği Wahan Koridoru bölgesinde dağ

⁷⁰ "A Country Study: Afghanistan", (Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

⁷¹ "Afganistan'da Bir Türk Lider", (Çevrimiçi) <http://guneyturkistan.wordpress.com/2011/04/04/afganistan%E2%80%99da-bir-turk-lider/>, Erişim Tarihi: 8 Aralık 2011.

eteklerinde yaşayan Kırgızlar, hayvancılıkla uğraşmakta ve izole bir hayat yaşamaktadır.

Afganistan'da bunların dışında; çoğu Kabil'de yaşayan, sayıları yaklaşık 50-60.000 civarında olan, Avşar Türklerinden gelen ve tek Şii Türk boyu olan "Kızılbaşlar", Celalabad kentinde 2.000 kişilik "Karakalpak Türkü", Özbekler ile Kazaklar arasında yaşayan ve sayıları pek fazla olmayan "Kıpçaklar", Katağan, Bedahşan, Rustag ve Şehr-i Buzurg çevresinde küçük guruplar halinde yaşayan "Karluklar" ve eski Gazne şehri etrafında küçük bir gurup olan "Çağatay Türkleri" bulunmaktadır.⁷²

1.4.2.4. Hazaralar

Afganistan'ın dördüncü büyük etnik grubu Moğol asıllı Hazaralardır.* Cengiz Han'ın, 13. yüzyıl başlarında Afganistan'ı işgal ettikten sonra geride bıraktığı askerlerin, bugünkü Hazaralar'ın ataları olduğu söylenmektedir. Ancak tarihi kaynaklar, Cengiz Han'ın Afganistan'da asker bırakmadan gittiğini doğrulamaktadır. Hazaralar'ın Cengiz Han'ın oğullarından biri olan Çağatay'ın askerleri olduğu yolunda iddialar da vardır. Buna göre, Çağataylılar, 13. yüzyılın sonuna doğru Hindistan'ı fethetmek için bu ülkeye üst üste ordular göndermiş ve Moğol ordularının güzergâhındaki Afganistan'da, çok sayıda garnizon ve kale kurmuşlardır. Orta Asya'da Çağatay hâkimiyeti zayıflayınca, bu Moğol ordularının büyük bir bölümü Afganistan'da kalmıştır. Daha sonra Babür Şah'ın Hindistan'da Moğol İmparatorluğu'nu kurmasıyla, Hazaralar büyük bir güce sahip olmuşlardır.

Hazaralar, Besud, Caguri ve Uruzgani olmak üzere üç büyük aşiretten oluşmaktadır. Besud aşireti diğerlerinden izole bir hayat sürmekte olup, saf Hazara sayılmaktadırlar. Buna karşılık diğer aşiretlerde dış etkiler açıkça hissedilmektedir.

⁷² Saray, **a.g.e.**, s. 24.

* Prof.Dr.Mehmet Saray, Hazaralar'ın ve Aymaklar'ın tamamıyla Türk kökenli olduklarını iddia etmektedir. Bkz.: Saray, **a.g.e.**, s. 25.

Özellikle Caguri aşireti, karşılıklı evlilikler yoluyla Tacikler ve Peştunlar'la kaynaşmış ve belli ölçüde onların kültürel etkisi altına girmiştir.

Farsça konuşan Hazaralar, yoğun olarak Afganistan'ın merkezi dağlık kesiminde bulunan "Hazaracat", yani "Hazara Ülkesi" olarak adlandırılan bölgede yaşamaktadırlar. Hazaralar'ın konuştuğu Farsçada, bugünkü modern Özbekçenin temeli sayılan eski Çağatay Türkçesine ait çok sayıda kelime ile 18. yüzyılda kullanılan eski Moğolca deyimler bulunmaktadır.

Hazaralar'ın büyük çoğunluğu Şii'dir ve İsmaili Şii olan Taciklerle güçlü bağları vardır.⁷³ İran'da yaşayan ve "Berberi" olarak bilinen Doğu Hazaraları da Şii'dir. Fakat buna karşılık, Herat çevresinde bulunan Batı Hazaraları Sünni'dir. Hazaralar Afganistan'da komünistlerin iktidara gelmesinden sonra ayaklanarak Hazaracat'ı merkezi hükümetin kontrolünden kurtarmıştır. 1979 yılı ortalarından beri bu bölgede bağımsız bir yönetim süren Hazaralar'ı İran Hükümeti desteklemektedir. İran, Hazaralar'la paylaştığı ortak dil ve din bağlarından yararlanarak Afganistan'da etkisini arttırmayı hedeflemektedir.⁷⁴

Hazara liderler, "mir" veya "han" olarak adlandırılmaktadır. En etkili şahsiyetler, topluluğun dini ihtiyaçlarına hizmet eden "Seyyid"lerdir. Aşiret içi her türlü sorun, geleneksel kurallara göre ve liderler vasıtasıyla giderilmektedir. Emir Abdurrahman zamanında Hazara liderlerin toplum içindeki güçlü statüleri önemli derecede azaltılmıştır. Bu dönemde Peştun iktidar, atadığı yerel yönetimler vasıtasıyla, Hazara bölgelerinde sert vergi politikaları uygulamış ve verimli otlaklar da dâhil olmak üzere birçok araziye Peştun göçebelere dağıtmıştır.⁷⁵

⁷³ "Afganistan Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, s. 33.

⁷⁴ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 48.

⁷⁵ "A Country Study: Afghanistan", (Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

Afganistan’da sağlık şartları en kötö olan ve okur-yazar oranı en düşük olan grup Hazaralardır.⁷⁶

1.4.2.5. Çaraymaklar ve Aymaklar (Aymak Hazaraları)

Afganistan’ın batı bölgelerinde, Tacik költürünün etkisi altında yaşayan Çaraymaklar da Moğol kökenli bir halktır. Çaraymak, kelime olarak “dört aşiret (oymak, kabile)” anlamına gelmektedir. Nitekim Çaraymaklar, Firuzkuhi, Taymani, Cemşidi ve Teymuri olmak üzere dört boydan oluşmaktadır. Bunlardan ilk üçü şii, sonuncusu ise Sünni’dir.

Genellikle göçebe ve yarı göçebe bir hayat sürdüren Çaraymaklar, “yurt” adı verilen çadırlarda yaşamaktadır. Asıl geçim kaynakları hayvancılıktır. Zenginlikleri sahip oldukları sürülerin büyüklükleri ile ilgilidir. Ancak son dönemde tarımla da uğraşmaya başlamışlardır. Farsça konuşan Çaraymakların toplam nüfusunun, 700.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁷

Aymaklar ise, Afganistan’ın orta bölgesindeki dağlarda yarı göçebe olarak yaşayan bir kabilelerdir. Kabile hayatı yaşamayan insanların arasında, Badgis’in batı bölgeleri, Gor ve Herat bölgesinde yaşamaktadırlar. Aymak kelimesi, çeşitli etnik gurupların, göçebe hayvancılar ile tarım toplumlarını birbirinden ayırmak için de kullanılmaktadır. Yaşadıkları yerler kendi kabile unvanları ile anılmaktadır.⁷⁸

Afganistan’a ve İran’a dağılan Çaraymaklar’ın en kalabalık grubunu oluştırmaktadırlar. Bu kabilelerin hepsi, içinde bazı Türkçe kelimeler de içeren, Fars dil ailesinin bir grubunu oluştıran Aymakça konuşmaktadır.⁷⁹

⁷⁶ Gülfem Dursun, “Afganistan’ın Etnik Kimliği”, **Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, 1999, s. 51.

⁷⁷ Akkurt, **a.g.e.**, s.78.

⁷⁸ “A Country Study: Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi:7 Aralık 2011.

⁷⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 14.

Aymak Hazaraları, diğer tüm Hazaralar'dan farklı olarak Sünni'dir. Bunun dışındaki tüm Hazaralar Şii'dir.⁸⁰

1.4.2.6. Diğer Etnik Gruplar

1.4.2.6.1. Kâfirler veya Nuriler

Afganistan'ın kuzeydoğusunda, Pakistan sınırı yakınındaki dağlık bölgede yaşayan Kâfirlerin veya bugünkü adıyla Nurilerin etnik kökeni konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Kâfirlerin, Büyük İskender'in Afganistan'ı işgali sırasında geride bıraktığı askerlerin torunları olduğu yönünde bazı iddialar bulunmaktadır. Gazneli Sultan Mahmud ve Timur dönemi tarihçileri de Kâfirlerin varlığından söz etmektedir.

Kâfirler, Afgan Emiri Abdurrahman Han'ın 1896 yılında Kâfiristan bölgesini işgali sırasında İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Bu tarihten sonra da Kâfiristan ismi ışık ülkesi anlamına gelen "Nuristan" olarak değiştirilmiştir. Böylece Kâfirler de Nuriler adıyla anılmaya başlamıştır.

Kâfirler, Siyahpuş ve Sefitpuş olmak üzere iki büyük gruba ayrılmaktadır. Siyahpuş grubu, Kati denilen bir dil konuşmaktadır. Afganistan'daki öteki topluluklardan çok farklı bir kültüre sahip olan Kâfirler, ağaçtan yapılmış iki veya üç katlı evlerde yaşamaktadır. Keçi ve sığır besleyen Kâfirlerin atları yoktur.

Bölgelerinin elverişsiz coğrafi konumundan dolayı izole bir hayat yaşayan Kâfirlerin nüfusu 60.000 civarındadır.⁸¹

Nuriler'in bir alt grubu olarak da nüfusları 11.800 civarında olan Vaigaliler bulunmaktadır. Ülkenin kuzeydoğusunda, Hindikuş Dağları'nın güney ucunda yaşamaktadırlar.⁸² Vaigaliler'in ismi Vaigel Vadisi'nden gelmektedir. Vaigali ya da

⁸⁰ "Afganistan Bilgi Broşürü", Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ss. 3-13.

⁸¹ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 49.

⁸² Demirel, **a.g.e.**, s. 20.

Kalasha-ala denilen bir dili konuşmaktadırlar. % 90'ı Sünni iken, % 10'u etnik dinlerini devam ettirmektedir.⁸³

1.4.2.6.2. Beluciler

Göçebe bir halk olan Beluciler, çoğunlukla Afganistan, Pakistan ve İran sınırının kesiştiği bölgede yaşamaktadır. “Sistan” olarak bilinen bu bölgede, sınırın her üç tarafında da Beluciler bulunmaktadır. Her üç ülkedeki Beluciler de Sünni'dir.

Sayılarının 100.000 civarında veya daha az olduğu⁸⁴ tahmin edilen Afgan Belucileri'nin en önemli uğraşı ve gelir kaynağı kaçakçılıktır. Sınırları rahatlıkla geçebilen Beluciler, bir ülkeden aldıkları malları öteki ülkede satarak geçimlerini sağlamaktadır.

Kendi evlerini inşa etmede, günlük yaşamları için gerekli aletleri geliştirme gibi becerilerine bağlı olarak devamlı kendi kendilerine yeten bir halk olmuşlardır. Toprak özel mülkiyete ait değildir, bütün kabileye ait görülmektedir.⁸⁵

Beluciler kabile ve klanlar olarak organize olmuşlardır. Kabileler yaşlı bir erkeğin şef olduğu yönetime sahiptir. Klan aile bağları üzerine kuruludur. Çoğu Beluci okuma-yazma bilmemektedir ve son zamanlara kadar kendi dilleri yazılı değildir.⁸⁶ Hint-Avrupa dil ailesinin İran kolundan olan Beluçi dilini kullanmaktadırlar. Ancak Dari ve Peştü dilleri de Beluciler arasında yaygındır.⁸⁷

Afganistan'da yoğun olarak yaşadıkları bölgeler, batıdaki Ferah ile güneybatıdaki Hilmand illerini kapsamaktadır. Bunun dışında kuzeybatıdaki Faryab bölgesinde de dağınık halde Beluci gruplar bulunmaktadır.

⁸³ Dursun, **a.g.e.**, s. 55.

⁸⁴ “A Country Study: Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

⁸⁵ Dursun, **a.g.e.**, s. 53.

⁸⁶ Demirel, **a.g.e.**, s. 16.

⁸⁷ “A Country Study: Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/aftoc.html#af0030>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

1.4.2.6.3. Hindular

Hindular yoğun olarak yalnızca başkent Kabil’de yaşamaktadır. Genellikle şehir merkezinde toplanan Hindular, en çok bankacılık, eczacılık, kuyumculuk ve ticaret gibi meslek dallarında çalışmaktadır. Hintçe’nin Landa adlı değişik bir şivesini konuşan Afgan Hindularının sayısı 50-60.000 civarındadır. Bu grup küçük olmasına karşın, Afganistan’da Hint kültürünün hissedilir bir etkisi vardır. Hindular, Afganistan’da komünist rejimi destekleyen tek etnik grup olmuşlardır. Ancak buna rağmen Afgan halkının onlara karşı sempatisi değişmemiştir.⁸⁸

1.4.2.6.4. Araplar

Afrika’daki bedevi soydaşları gibi kara çadırlarda göçebe yaşayan Afganistan Araplarını Tacikler’den ayırmak çok zordur. Fiziki olarak Tacikler’e benzeyen Araplar, tıpkı onlar gibi Sünni’dir ve Farsça konuşmaktadırlar.

Afganistan Araplarının M.S. 8. yüzyılda Türkistan’ı işgal eden Arap ordularının soyundan geldikleri sanılmaktadır. Afganistan’daki çeşitli etnik gruplar arasında bulunan ve Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini iddia eden Seyyidler’in de, Arap ordularının bir uzantısı olduğu tahmin edilmektedir.

Tacikler tarafından asimile edilmiş olan Arap Afganlar’da Arap adları dışında Arap kültüründen herhangi bir iz bulunmamaktadır.⁸⁹

1.4.2.6.5. Brahuiler

“Kısasa kısas” dışında hiçbir hukuk kuralı tanımayan güçlü çöl adamlarının oluşturduğu kızgın bir kabile olarak ün salan Brahuiler, Güney Afganistan’da

⁸⁸ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 52.

⁸⁹ **A.e.**

“Kumlar Bölgesi” ya da “Registan” olarak bilinen bir bölgede yaşamaktadırlar. Nüfusları yaklaşık olarak 250.000’dir ve çoğu Sünni Müslüman’dır.⁹⁰

Brahuiler, 29 kabilenin oluşturduğu bir konfederasyona sahiptirler. Onları Peştun ve Beluciler’den ayıran özellik dilleridir. Brahuiler Dravidian dilini konuşmaktadır.⁹¹

Brahuiler, Temelde göçebe bir topluluktur ve bazen yeşil alan bulunduğu için İran’a da göç etmektedirler. Gönüllü olarak “Khalks” diye çağrılan ev halkının işbirliğinden oluşan grupları oluşturmuşlardır. Her Khalk profesyonel bir yerli çobanın gözetimi altında kendi hayvanlarını bir sürüyle birleştirmektedir. Khalklar, Brahuiler’in ekonomisi açısından çok önemlidir.⁹²

1.4.2.6.6. Paşayiler

“Paşayi” terimi, halkın çok az kısmı kendisini gerçekten bir Paşayi olarak nitelendirmesine rağmen, Paşayi dilini konuşan halkı belirtmek için kullanılmaktadır. Paşayice konuşanlar, Safi, Kohistani ya da Nuristani diye de çağrılmaktadır. Paşayi dili, birçok aksana sahiptir ve bunların çoğu da konuşanlar tarafından anlaşılamamaktadır.⁹³

Kuzeydoğu Afganistan’da Hindikuş Dağları’nın derin vadilerinde yaşayan Paşayiler’in soylarının nereye dayandığı bilinmemektedir. Daha önceleri kuzeydoğu Afganistan’ın geniş düzlüklerinde yaşayan bu topluluk, Peştunlar’ın bölgeyi işgal etmesiyle dağlara çekilmiştir. Bu dağlarda, diğer etnik gruplardan soyut bir şekilde yaşamaktadırlar. Çoğunluğu Sünni Müslüman’dır.

⁹⁰ Dursun, **a.g.e.**, s. 54.

⁹¹ Demirel, **a.g.e.**, s. 17.

⁹² **A.e.**, s. 18.

⁹³ Dursun, **a.g.e.**, s. 55.

Yaşamlarını çiftçilik ve hayvancılık yaparak sağlayan Paşayiler, zengin bir folklor ve müzik geleneğine sahiptir.⁹⁴

1.4.2.6.7. Kürtler

Genellikle Herat ve Kabil’de yaşayan Kürtler’in Afganistan’daki nüfusu 20.100’dür.⁹⁵

400 yıldan beri Afganistan topraklarında bulunan bu grup, 1500’lü yıllarda, Pers yönetimi tarafından doğudan gelebilecek saldırılara karşı sınırları korumak amacıyla görevlendirilmiş ve bu bölgeye gönderilmiştir. Bugün yaşadıkları bölgenin özel konumuna bağlı olarak, büyük ölçüde ekonomik, sosyal ve politik faaliyetlerden ayırırlar. Şafii Müslüman olan bu toplumun çoğu, günümüzde Türkmençe veya Darıca konuşmaktadır. Ancak kendi dillerini de unutmamışlardır.⁹⁶

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Afgan Kürtleri, ilkel tarım yöntemlerini kullandıkları için yeterli ürün alamamaktadır. Çoğunluğu yerleşik hayata geçmiş olmasına rağmen, bir kısmı hala yarı göçebe bir hayat sürmektedir.⁹⁷

1.4.2.6.8. Başgariler

Nuristan bölgesinde yaşayan ve nüfusu 12.600 olan Başgariler, “Başgali” ya da “Kati” diye bilinen dili konuşmaktadırlar. İsimlerini yaşadıkları Başgal Vadisi’nden almakta ve göçebe bir hayat tarzına sahiptirler. % 99 ‘u Sünni Müslüman, % 1’i ise Hristiyan’dır.

⁹⁴ Demirel, **a.g.e.**, s. 20.

⁹⁵ Dursun, **a.g.e.**, s.55.

⁹⁶ Demirel, **a.g.e.**, s. 22.

⁹⁷ Dursun, **a.g.e.**, s. 56.

1.4.2.6.9. Darvaziler

Amu Derya Nehri üzerinde kurulu olan Darvazi şehrinde yaşamaktadırlar ve 13.000 nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir.⁹⁸ Tamamı Sünni olan Darvaziler, Hind-İran dil ailesinin bir parçası olan Darvazi dilini konuşmaktadırlar.⁹⁹

1.4.2.6.10. Batı Punjabiler

Büyük çoğunluğu Pakistan’da yaşayan Batı Punjabiler’in yaklaşık 20.000’i Afganistan’da yaşamaktadır. Punjabi, Hindistan ve Pakistan’ın Punjab Bölgesinde yaşayan halkı ifade etmektedir. Bu bölge, dünyanın en önemli tarım bölgelerinden biridir.

% 99.8’i Sünni Müslüman olan Batı Punjabiler, Punjabi dilinin “Lahında” ya da “Batı Punjabça” denen aksanını konuşmaktadırlar ve “Jati” denen kast sistemlerine bölünmüşlerdir.¹⁰⁰

1.4.2.6.11. Sindhiler

Tamamına yakını Müslüman olan ve Pakistan’ın en büyük ikinci etnik grubu olan Sindhiler’in Afganistan’daki sayısı 10.700 civarındadır.¹⁰¹

İsimlerini Sindhu (İndus) Nehri’nden alan Sindhiler’in Pakistan’ın en eski halklarından oldukları söylenmektedir. Sindhiler’in çoğu yüzyıllardır Pakistan’da yaşamakta ve kendilerini “pukka (gerçek)” Sindhiler diye nitelendirmektedirler.¹⁰²

⁹⁸ Dursun, **a.g.e.**, s. 54.

⁹⁹ Demirel, **a.g.e.**, s. 19.

¹⁰⁰ Demirel, **a.g.e.** s. 22.

¹⁰¹ Dursun, **a.g.e.**, s. 57.

¹⁰² Demirel, **a.g.e.**, s. 22.

1.4.2.6.12. Gujur Rajasthani

Gujurlar, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın kuzeydoğusunda çeşitli bölgelerde yaşamaktadırlar. Afganistan'daki Gujurlar'ın çoğu, müzisyen, tüccar, falcı ve gezici tamirciler olarak yaşamlarını idame ettiren Çingene gruplarıdır.¹⁰³ Gujuri denen bir Hindu-Aryan dilini konuşmaktadırlar. Afgan Gujurları aynı zamanda Peštu ve Dari dillerini de konuşmaktadırlar.¹⁰⁴

1.4.2.6.13. Nangalamiler

Sünni Müslüman olan 21.200 nüfuslu Nangalamiler, Grangali ve Zemiaki şehirlerinde yaşamaktadırlar.¹⁰⁵

1.4. Ekonomik Yapı

Afganistan, 18.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar, yaklaşık 150 yıl boyunca İngiliz sömürgeciliğine direnmiş ve her türlü yabancı etkiye kapalı kalmıştır. Bu yüzden iktisadi gelişmesi için gerekli olan büyük ticaret yollarını açmaya da yanaşmamıştır.

Ülkede 20. yüzyılın başlarında, sanayi üretimine geçmek, ticareti geliştirmek ve ulaşımı yaygınlaştırmak için bazı çabalar harcanmıştır. Ancak bu çabalar yüzeysel kalmıştır. 1950'li yıllarda ABD'den ve SSCB'den, daha sonra da İran'dan ve Basra Körfezi kıyısı ülkelerinden alınan yardımlarla gerçek bir ekonomik gelişme başlamıştır. Ama bütün bu olumlu gelişmeleri, 1979'da patlak veren savaş yok etmiştir. SSCB'nin ülkeyi işgali, Afganistan'ı siyasal ve iktisadi olarak ona daha da bağımlı hale getirmiştir.¹⁰⁶

¹⁰³ Demirel, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁰⁴ Dursun, , **a.g.e.**, s. 57.

¹⁰⁵ Dursun, , **a.g.e.**, s. 57.

¹⁰⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 48.

1990 yılı tahminlerine göre, Afganistan'daki etkin nüfusun % 68'inin tarım, % 13'ünün ticaret ve hizmetler, % 10'unun sanayi ve % 6'sının yapı sektörlerinde çalıştığı, 1989 yılı dış ticaret tahminlerine bakıldığında ise, dış alımının 900 milyon, dış satımının 433 milyon ABD doları olduğu görülmektedir.¹⁰⁷ Bunun yanında, 1992-1993 yıllarında hükümetin kontrolü dışında kısmen ekonomik bir rahatlama görülmüştür. Hayratan, Turgundi, İslam Kale ve Turham gümrükleri tüccarların ithalat ve ihracatına açılmıştır.¹⁰⁸

Uzun yıllar süren savaşlar ve iç karışıklıklar Afgan ekonomisinin gelişmesini engellemiş, ekonomi çökme noktasına ulaşmış ve Afganistan dünyanın en fakir ülkelerinden biri haline gelmiştir. Ülke, BM Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2011 İnsani Gelişme Raporu'nda, ekonomik verileri ve yaşam düzeyi açısından 187 ülke arasında 172. sırada¹⁰⁹ yer almaktadır.

Afgan ekonomisi, özellikle son 10 yılda dış yardımlarla ayakta kalmıştır.¹¹⁰ 2001 yılında Taliban yönetiminin devrilmesi ve uluslararası yardımların artmasıyla, ekonomide kısmen iyileşme görülmüştür. Özellikle tarım sektöründe iyileştirmeler yapılmış ve hizmet sektörü büyümüştür. Öyle ki, Afganistan ekonomisi 2008 yılında % 3,6, 2009 yılında % 20,9 ve 2010 yılında % 8,2 büyüme kaydetmiştir. Ancak bu ilerlemeye rağmen, Afganistan hala, dış yardıma muhtaç, tarıma bağımlı ve komşu ülkelerle ticaret yapmak zorunda olan, fakir bir kara ülkesidir.¹¹¹

Ülke nüfusunun çoğu, barınma, temiz su, elektrik, sağlık hizmetleri ve iş imkânlarından yoksundur. Nüfusun % 36'sı yoksulluk sınırının altındadır. Suç

¹⁰⁷ Akkurt, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁰⁸ Rauf Beg, **Adı Afganistan'dı Talibanlar'ın Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 2001, ss.417-418.

¹⁰⁹ "Ülkeler Rehberi", (Çevrimiçi)

http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/UNDP_IGE_2011_TR_Ozet.pdf , Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹⁰ "Afganistan'ın Genel Durumu", (Çevrimiçi)

<http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/gecici/Sayfalar/AfganistanGenelDurumu.aspx> , Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹¹ "The World Fact Book: Afghanistan", (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html> , Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

oranın yüksek, buna karşılık güvenliğin yetersiz olması ile hükümet yapısının güçsüz ve ülkenin tamamında hukuk kurallarını uygulatmada başarısız olması, ülkenin gelecekteki ekonomik büyümesi önünde ciddi engeller olarak görülmektedir.

Afganistan'ın Satın Alma Gücü Paritesine Göre Gayri Safi Yurt İçi Hâsılası 2010 yılı itibariyle, 27,36 milyar ABD dolarıdır. Afyon üretimin etkisi hariç tutulduğunda, tarım sektörünün etkisinin % 31,6, sanayi sektörünün etkisinin % 26,3 ve hizmet sektörünün etkisinin % 42,1 olduğu görülmektedir. Bu oran kişi başı olarak hesaplandığında Afganistan, 900 dolar ile dünyadaki 228 ülke arasında 216. sırada yer almaktadır.

2004 yılında 14 milyon olarak tahmin edilen Afgan işgücünün, 2008 tahminlerine göre işsizlik oranı % 35'tir. Afgan halkının büyük bir bölümü tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Ülkede tarım sektöründe çalışanlar, işgücünün % 78,6'sını, sanayi sektöründe çalışanlar % 5,7'sini oluştururken, hizmet sektöründe çalışanların oranı % 15,7'dir.

Afganistan topraklarının sadece % 12'si ekilebilir araziye teşkil etmektedir.¹¹² Ancak resmi verilere göre, ekilebilir alanların da sadece % 6'sı kullanılmaktadır. Ülkede tarım arazisinden daha çok otlak bulunmaktadır. Çünkü postu ve derisi çok değerli olan Karakul koyununu yetiştirmek daha kârlıdır. Bundan dolayı nüfusun %12'si göçebedir.¹¹³

Tarımda en büyük engel, SSCB ile yaşanan savaş sırasında ve Taliban Döneminde tarım arazilerine yerleştirilen mayınlardır. 1979 Sovyet işgali ve sonrasında günümüze kadar gelişen savaş süreci, Afganistan'ı baştan sona adeta bir mayın tarlasına dönüştürmüştür. Ülkeye çeşitli dönemlerde yerleştirilmiş kara mayını sayısının 10 ile 50 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ülkedeki

¹¹² "Afganistan İslam Devleti", (Çevrimiçi) http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹³ "Afganistan'ın Genel Durumu", (Çevrimiçi) <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/gecici/Sayfalar/AfganistanGenelDurumu.aspx>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

mayın temizleme işlemleri bir Afgan sivil toplum örgütü olan Afgan Mayın Temizleme Ajansı DAFA tarafından yürütülmektedir.¹¹⁴

Afganistan'da sulamaya dayalı tarım yapılmaktadır. Sulamada orta kesim dağlarıyla, kuzey dağ eteğinden çıkan akarsulardan ve güney yamaçlarındaki yer altı sularından yararlanılmaktadır.

Tarım ürünleri arasında birinci sırayı Afyon üretimi almaktadır. Afganistan dünya afyon üretiminin % 90'ını tek başına gerçekleştirir durumdadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Biriminin 2009 yılı Dünya Uyuşturucu Raporu'na göre, Afganistan topraklarının üçte ikilik bölümünde afyon üretimi gerçekleştirilmektedir.¹¹⁵ Ülkede gerçekleşen afyon üretiminin büyük bir kısmı Helmand bölgesinde, yani Taliban'ın kontrolünde bulunan bölgede gerçekleşiyor olsa da Afganistan'ın otorite sağlanmış bölgelerinde de afyon üretimi yapılabilmektedir. Afganistan'da gerçekleştirilen afyon üretiminin %60'ı ülke içerisinde işlenerek eroin ve morfine dönüştürülmekte¹¹⁶ ve kaçak yollarla dünyaya yayılmaktadır. Dünya pazarında Afganistan kaynaklı uyuşturucunun değeri 65 milyar doları bulmakta, ancak bu paranın yüzde onundan daha azı Afganistan'da kalmaktadır.¹¹⁷

2004 yılında 3 milyon Afgan, bir başka deyişle, ülke nüfusunun %12'si uyuşturucu ekonomisinden gelir elde etmiştir. Bunların 2,3 milyonunu afyon ekimi

¹¹⁴ "GASAM Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi", (Çevrimiçi)

<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹⁵ "World Drug Report", (Çevrimiçi)

http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_eng_web.pdf, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹⁶ "GASAM Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi", (Çevrimiçi)

<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

¹¹⁷ Esedullah Oğuz, Nevra Yaraç, "Savaşma, Eğit: ABD Türkiye'den Savaşan, Afganistan Halkı Savaşmayan Asker Talep Ediyor", **Newsweek Türkiye**, Sayı:59, 13 Aralık 2009, s.39.

yapan çiftçiler ve toprak sahipleri, geriye kalan 700 binini de afyonun işlenmesi süreci ve uyuşturucu trafiğinde istihdam edilenler oluşturmuştur.¹¹⁸

Her ne kadar, BM Güvenlik Konseyi 2010 yılı Afganistan raporunda Afganistan'daki afyon üretiminde son 2 yılda % 36 oranında düşüş olduğu¹¹⁹ bilgisine yer verilse de afyon ticaretinin ülke ekonomisindeki payı hala çok büyük orandadır.

Buğday, Afganistan'da önemli bir besin ürünüdür. Bunun yanında bazı meyveler (üzüm, karpuz, kayısı vb.), fıstık, yün, koyun ve kuzu derisi önemli ziraat ürünleridir.

Sanayisi pek gelişmemiş olan Afganistan'da, özellikle Doğu Hindikuş Dağları'nın oluşturduğu su havzasının her iki yanında, güney ve kuzey dağ eteklerinin vadilerinde ve Kabil'de toplanmış, az sayıda dokuma ve besin maddeleri fabrikası bulunmaktadır. Mezar-ı Şerif'in batısında işletilen bir doğal gaz yatağı da mevcuttur. Bu yatak, Rusya'ya yönelik bir dış satımı beslemekte ve Mezar-ı Şerif'te gelişmekte olan petrokimya sanayisinin temel enerjisini oluşturmaktadır.

Ülkede az sayıda çimento fabrikası da bulunmaktadır. Zaruri ihtiyaçları karşılayacak bazı fabrikalar son yıllarda inşa edilmeye başlanmıştır.¹²⁰ Ekonomik yaşam ürünleri; küçük çapta tekstil ürünleri, sabun, mobilya, suni gübre, hazır giyim, gıda ürünleri, alkolsüz içecekler, maden suyu, çimento, el dokuması halı ve kilimler, doğal gaz, kömür ve bakırdır.¹²¹

¹¹⁸ Didem Z. Yılbaş, "Afganistan'da Uyuşturucu Ekonomisi ile Mücadele", (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/afganistan_da-uyusturucu-ekonomisi-ile-mucadele_-afyonun-tarlada-imhasina-yonelik-tedbirlere-oncelik-veren-stratejilerin-sinirlari.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2011.

¹¹⁹ "GASAM Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi", (Çevrimiçi) <http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2011.

¹²⁰ İTO, "Afganistan Genel Durum", **Piyasa Yapısı ve Piyasaya Giriş**, Ankara, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2002, s.16.

¹²¹ "The World Fact Book: Afghanistan", (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 16 Aralık 2011.

Afganistan'ın 547 milyon ABD doları (2008 tahmini) olan ihracatının; %25,9'u Pakistan, %25,5'i Hindistan, %14,9'u ABD, % 9,6'sı Tacikistan ve % 5'i Almanya ile yapılmaktadır. Buna karşılık 5,3 milyar dolar (2008 tahmini) olan ithalatında; % 29,1 ile birinci sırada bulunan ABD'yi % 23,3 ile Pakistan, % 7,6 ile Hindistan, % 4,5 ile Rusya ve % 4,2 ile Almanya izlemektedir.

Ülkenin başlıca ihraç ürünleri; afyon, çeşitli meyveler, kuru meyve, el dokumaları, yün, pamuk, deri ve değerli ve yarı değerli taşlardır. Öncelikli ithal ürünleri ise, makine ve diğer sermaye malları, yiyecek, giyecek ve petrol ürünleridir.

1.5. Afganistan'ın Yönetim Yapısı

Afganistan İslam Cumhuriyeti üniter bir yapıya sahiptir. Ülkenin anayasası, geçici olarak toplanan Anayasal Büyük Meclis (Loya Jirga)* tarafından hazırlanarak, 8 Ocak 2004 tarihinde onaylanmış ve 16 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Afganistan anayasası başkanlık sistemi öngörmektedir ve anayasaya göre, halkoyuyla seçilen başkan, hükümeti kurmak ve hükümete başkanlık etme hakkına sahiptir. Ancak başkanın önemli anayasal yetkileri olmasına rağmen; iki meclisli ulusal meclisin, başkanı denetleme ve engellemeye yönelik hakları bulunmaktadır.¹²²

Afganistan Anayasasına göre, devlet başkanı ve iki yardımcısı direk halkoyuyla, beş yıllık süre için seçilmektedir. Ülkede son başkanlık seçimleri 20

* Büyük Milli Meclis, Afgan halkını temsil eden en büyük yapıdır. Halk ve Büyükler Meclisi üyeleri ile il ve ilçe meclislerinin başkanlarından oluşur. Bakanlar, Yargıtay Başkanı ve Anayasa Mahkemesi üyeleri ve silahlı kuvvetler yüksek komutanları, oy kullanma hakları olmaksızın Büyük Milli Meclis oturumlarına katılabilirler. Büyük Milli Meclis, ülkenin üstün çıkarları, bölgesel bütünlüğü, milli egemenlik ve bağımsızlıkla ilgili konularda karar almak, anayasanın hükümlerini değiştirmek veya devlet başkanı hakkında soruşturma açmak için toplanır. Bkz.: **Afganistan İslam Cumhuriyeti 2004 Anayasası**, Md.111-115.

¹²² Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

Ağustos 2009 tarihinde yapılmış ve devlet başkanlığına tekrar, Peştun asıllı Hamid Karzai* seçilmiştir.¹²³

Devlet başkanının birinci yardımcılığı görevini, 19 Kasım 2009'dan itibaren Tacik asıllı Muhammed Fehim Han (aynı zamanda savunma bakanı), ikinci yardımcılığını ise, 7 Aralık 2004'ten beri Hazara kökenli Abdul Kerim Halili yürütmektedir.¹²⁴

Afgan hükümetinde yirmi beş bakan bulunmaktadır ve bu bakanlar; devlet başkanı tarafından belirlenip, Ulusal Meclisin onayına sunulmaktadır. Ulusal Meclis tarafından, kabine üyelerine bireysel olarak güvenoyu verilmektedir. 2009 yılında, Karzai'nin ikinci kez halk tarafından devlet başkanı seçilmesinin ardından; Kabinenin bazı üyeleri güvenoyu alamamış ve yedi bakanlık** vekâleten yürütülmek zorunda kalmıştır. Ayrıca kurulan hükümetlerde bakanlıklar, ülkedeki etnik yapı dikkate alınarak dağıtılmaktadır.¹²⁵

Anayasaya göre, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin en yüksek yasama organı, tüm ulusu simgeleyen, Afganistan halkının genel çıkarları ve üstün yararları

* Hamid Karzai, ilk olarak 2001 yılında Afganistan'ın işgal edilmesinin ardından kurulan geçici yeni yönetimde başbakan olarak görev almış, 22 Aralık 2001'de, Kabil'de yapılan yemin töreniyle göreve başlamıştır. Geçici hükümetin görev süresinin bitmesinin ardından Haziran 2002'de toplanan Loya Jirga ise Karzai'yi yeni Afganistan'ın ilk devlet başkanı seçmiştir. Eylül 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerini oyların %55,4'ünü alarak kazanan Karzai, aynı zamanda hükümetin de başındaki isimdir. Uluslararası koalisyonun, dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alarak seçilmiş olmasına rağmen, Sovyet işgali sırasında aktif mücadeleye katılmış olması sebebiyle; Kuzey İttifakı tarafından da büyük ölçüde desteklenmiştir. Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

¹²³ "The World Fact Book: Afghanistan", (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2011.

¹²⁴ **Afganistan: Af-Pak Denklemi**, İstanbul, 2009, (Çevrimiçi)

<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/afganistan-af-pak.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

** Bu bakanlıklar: Sağlık, Yüksek Eğitim, Su ve Enerji, Ulaştırma ve Sivil Havacılık, Kadın İşleri Bakanlıkları ile İletişim ve Kırsal Kalkınma Bakanlığıdır. "Ülke Künyesi", (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/afganistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

¹²⁵ Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

doğrultusunda kararlarını veren Ulusal Meclis'tir.¹²⁶ Ulusal Meclis iki meclisten oluşmaktadır. Bunlar, Halk Meclisi (Volesi Jirga) ve Büyükler Meclisi (Meşrano Jirga)'dır.

Halk Meclisi üyeleri, yaygın, özgür, gizli ve direk olarak seçimler yoluyla halk tarafından, beş yıllığına seçilmektedir. 2004 anayasası, Halk Meclisi üye sayısının 250 üyeyi geçemeyeceğini belirlemiştir. Anayasanın bu maddesine uygun olarak da, seçim kanununda meclisin sandalye sayısı, 249 olarak tespit edilmiştir.¹²⁷ Ülkede parlamento seçimleri son olarak 18 eylül 2009 tarihinde¹²⁸ gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca Anayasada, ülkedeki bütün insanların genel ve adil temsilini sağlamak amacıyla; her ilin nüfusuyla orantılı olarak, en az iki kadının, Halk Meclisi'ne seçilmesi için seçim kanununda önlemler alınması hükmü yer almaktadır.¹²⁹ Bu durumda, meclisin en az 68 sandalyesi, her bölgeden en çok oyu alacak olan kadınlara ayrılmıştır.¹³⁰

Diğer meclis olan ve 102 sandalyeden oluşan Büyükler Meclisi (Meşrano Jirga) üyelerinin ise; üçte biri, ülkede bulunan ilçe genel meclisi üyeleri arasından, kendi meclisleri tarafından üçer yıllığına, üçte biri, 34 il meclisi üyeleri arasından ve yine kendi il meclisleri tarafından dörder yıllığına, geriye kalan üçte biri de, devlet başkanı tarafından beşer yıllığına seçilmektedir.

Afganistan'da yargı, devletin bağımsız bir organı olarak belirlenmiştir. Yargı işlerinin yürütülmesine yönelik; adalet bakanlığı yanında, yeni anayasa doğrultusunda, Anayasa Mahkemesi (Stera Mahkama) kurulmuştur. Anayasa

¹²⁶ **Afganistan İslam Cumhuriyeti 2004 Anayasası**, Md. 81.

¹²⁷ **Afganistan İslam Cumhuriyeti 2004 Anayasası**, Md.82,107.

¹²⁸ "Afganistan'da Oy Verme İşlemi Sona Erdi", (Çevrimiçi)
<http://tr.euronews.net/2010/09/18/afganistan-da-oy-verme-islemi-sona-erdi/>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2012.

¹²⁹ 2004 Anayasası Md. 81.

¹³⁰ Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

Mahkemesi, en yüksek adli organ olarak, Afganistan İslam Cumhuriyeti adli organlarının başını temsil etmektedir.¹³¹ Bu mahkemenin dokuz üyesi, başkan tarafından on yıllığına atanmakta ve Ulusal Meclis (Volesi Jirga) tarafından onaylanmaktadır.

Bunun dışında, Yüksek Mahkemeler ve Temyiz Mahkemelerinin ile Afgan İnsan Hakları Komisyonu bulunmaktadır. Bu komisyon, ülkedeki insan hakları ihlallerini ve savaş suçlarını incelemek üzere Bonn Antlaşması'nda alınan karar gereği kurulmuştur.¹³²

Afganistan, hali hazırda 34 il ve 398 ilçeden oluşmaktadır.¹³³ İl yönetimlerinin başında vali, ilçe yönetimlerinin başında da kaymakamlar bulunmaktadır. Bu yöneticiler, merkezi hükümet tarafından atanmaktadır. Ülkede yerleşim birimlerinin düzenli belediye örgütleri olmamakla birlikte, bazı büyük illerde mevcut bulunan belediye başkanları da, geçiş dönemi içinde merkezi hükümet tarafından atanmıştır. Bazı bakanlıkların da illerde temsilcilikleri bulunmaktadır.¹³⁴

Afganistan'ın siyasi hayatında rol alan önemli siyasi partiler şunlardır: Cemiyeti İslami Partisi, Hizb-i İslami Partisi, Afganistan Halkının Birliği Partisi (HVMA), Afganistan Halkının İslami Birliği Partisi (HVİMA), Afganistan İslam Birliği Partisi (CMİA), Ulusal Kurtuluş Cephesi Partisi (HCNM), Afganistan'ın Geleceği İçin Değişim ve Umut Koalisyonu, Afgan Sosyal Demokrat Partisi ve Afganistan Liberal Demokrat Partisi.

Afganistan'da halen yönetimi elinde bulunduran Karzai Hükümeti, ülkede güvenliği tam olarak sağlayabilmiş değildir. Özellikle ülkenin güney bölgelerinde

¹³¹ **Afganistan İslam Cumhuriyeti 2004 Anayasası**, Md.116.

¹³² "The World Fact Book: Afghanistan", (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

¹³³ **AfghanistanReport2009**, (Çevrimiçi)

http://www.isaf.nato.int/pdf/20090331_090331_afghanistan_report_2009.pdf, Erişim Tarihi: 5 Ocak 2012.

¹³⁴ Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

yaşayan Peştun halkın, Taliban hareketine desteği sürmektedir. Taliban güçleri, eski merkezleri Kandahar’da yeniden toparlanmaya ve ABD güçlerine karşı saldırılarını artırmaya başlamışlardır. Taliban dönemi konusunda farklı etnik unsurlar değişik görüşlere sahip olsa da, hareketin tabanı önemli bir faktör olmaya devam etmektedir.

Mevcut hükümetin etkinlik sağlayamamasının bir sonucu olarak, ülkede güç mücadelesi ortadan kaldırılamamıştır. Güvenlik başta olmak üzere, ülke genelinde, her alanda sorumluluğun Afgan makamlarına devredilmesi şeklinde özetlenebilecek “intikal/geçiş süreci” çerçevesinde; ilk grupta yer alan vilayetler ve vilayet merkezlerinde anılan devir işlemi, Temmuz 2011’de başlamıştır. İkinci dilimdekiler ise, 27 Kasım 2011 tarihinde Devlet Başkanı Hamid Karzai tarafından açıklanmıştır. Geçiş sürecinin ikinci diliminin tamamlanmasının ardından Afgan güvenlik güçleri, ülke nüfusunun yarısının sorumluluğunu üstlenmiş olacaktır.¹³⁵

1.7. Afganistan’ın Tarihi ve Bugünkü Haline Gelişi

1.7.1. Tarihsel Süreçte Afganistan

Stratejik konumundan ötürü Afganistan, eski çağlardan beri, dünyanın en büyük istila yollarından birinin üzerinde bulunmuştur.

Kaynaklara göre, Afganistan’ın bu durumundan ilk istifade edenler, Eski İranlılar olmuştur. M.Ö. 500’de, İran hükümdarı Dara (Darius)’nın orduları bu ülkeyi işgal ederek, güneye, İndus vadisine inmeye çalışmışlardır.¹³⁶ Onlardan iki yüzyıl sonra Makedonya Kralı Büyük İskender’in orduları, M.Ö. 334¹³⁷ yılında çıktığı meşhur doğu seferinde, İranlıları yendikten sonra Afganistan’ı işgal etmiş ve Hindikuş Dağlarını aşarak, Sogdlar ülkesine kadar ulaşmıştır. İskender’in kendi ülkesine dönüşünden sonra ise, bölgede kalan bir grup Yunanlı idaresinde kurulan Baktriana Devleti, yaklaşık M.S. 50 yılına kadar bölgeye hâkim olmuştur.

¹³⁵ “Ülke Künyesi”, (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/afganistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

¹³⁶ Saray, **a.g.e.**, s. 26.

¹³⁷ A.M. Manzar, **Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar**, y.y., Önce Yayınları, 1983, s. 35.

Baktria Devleti'nin zayıflaması ve batıdan gelenler tarafından sürdürülen hâkimiyetin yıkılmasıyla, Afganistan kuzeyden gelen kavimlerce tehdit edilmeye başlamıştır. M.S.50-125 yılları arası Türk asıllı oldukları tahmin edilen Sakalar (İskitler) ve 125-480 yılları arasında da yine Türk oldukları tahmin edilen Kuşanlar bölgede egemen olmuşlardır.

480 yılından¹³⁸ itibaren ise, Afganistan'ın yeni hâkimi, Ak-Hunlar olarak bilinen Halaç Türkleri olmuştur. Ak-Hunlar ülkede yaklaşık bir asır sürdürdükleri hâkimiyeti, VI. Yüzyılın sonlarında kaybetmişler, ancak bundan sonra, ülkeyi terk etmeyerek Halaçlar olarak orada yaşamaya devam etmişlerdir.¹³⁹

Afganistan, 640 yılından itibaren İslamiyet'i yayan Arap ordularının istilasına maruz kalmıştır. Her ne kadar Araplar ülkede uzun süre kalmamış ve Kabil'i ele geçirememiş olsa da, bu dönemde, Afganistan sakinleri arasında İslamiyet oldukça hızlı yayılmaya devam etmiştir.¹⁴⁰ Arap istilasından itibaren bölgede büyük bir devletin hâkimiyet kuramadığı ve kabileler halinde yaşayan halkın “Şah” denilen kişiler tarafından yönetildiği görülmektedir. Bu durum İran'da kurulan Samaniler Devleti, IX. yüzyılın ikinci yarısında bölgenin büyük bir kısmını işgal edene kadar devam etmiştir.¹⁴¹

Sonraki dönemde, Samani ordularında görev almış Türkler, Sebük Tekin önderliğinde, Gazne Devleti'ni kurmuşlardır. Bugünkü Afganistan'ın Gazne şehri, Gazne Devleti'nin merkezi olmuş ve Gazneliler kısa zamanda bölgedeki Halaçlarla birleşerek ordularını güçlendirmişlerdir. Buna ek olarak, Afganistan bölgesinde yaşayan kabileler arasında kaynaşma sağlanmış, Afgan kabilelerinden de orduya süvariler alınmıştır. Özellikle Gazneli Mahmud (999-1030) zamanında, Afganistan'da Türk-İslam nüfuzu iyice yerleşmiş ve Hindistan'a kadar yayılmıştır.

¹³⁸ Mohammad Ebrahim M. Esmail, **Trajik Afganistan**, İstanbul,Tarih Düşünce Kitapları, 2004, s. 33.

¹³⁹ Saray, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁴⁰ Manzar, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁴¹ Akkurt, **a.g.e.**, s. 92.

Afganistan'daki Gazneli hâkimiyeti, 1040 yılında Gazneli Mahmud'un oğlu Mesud'un Selçuklular'a yenilmesinin ardından sona ermiş ve yerini bu devlete bırakmıştır. Ülkedeki Selçuklu hâkimiyeti ise son Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer (1119-1157)'in ölümüne kadar devam etmiştir.

Bundan sonra Gurlular Afganistan'ı kısa bir süre için kontrol etmeyi başarmışlar, fakat XII. Yüzyılın sonlarına doğru bir Türk Devleti olan Harzemşahlar ülkede egemen olmayı başarmışlardır.

1220'den sonra Moğollar Afganistan'ı istila edip, yaklaşık bir buçuk asır ülkeye hâkim olmuşlardır. Bu dönemde bilhassa kuzey Afganistan'a yerleşip yurt tutmuş olan bazı Türk boyları batıya, Anadolu'ya doğru göç etmek mecburiyetinde bırakılmışlardır.¹⁴²

Afganistan'daki Moğol egemenliği, XIV. yüzyıl sonlarında Timur ordularınca sona erdirilmiş ve ülke yeniden Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Timur'un torunlarından Muhammed Babür'ün bölgede kurduğu Babür Türk devleti, Nadir Şah'ın istilasına kadar bölgede egemen olmuştur.

XVII. yüzyıl sonlarında Babür Devleti'nin zayıflamaya başlaması ve XVIII. yüzyılda iyice güçten düşmesi üzerine, büyük Afgan kabileleri daha müstakil hareket etmeye başlamışlardır. Galzaylar ve Abdailerin öncülüğünü yaptığı bu kabileler harekâtının neticeleri, ileri zamanlarda Afganistan'ın geleceğine yön vermiştir. Özellikle bu ikisinden daha güçlü olan Galzaylar, tam anlamıyla müstakil hareket etmeye başlamışlardır. Galzaylar'ın İran Şahlığını ele geçirmeleri sonrasında, Avşar Türkü olan Nadir Kulu Bey liderliğindeki İranlılar, Gılzaylar'dan şahlığı geri almış, Kabil şehrini zapt etmiş, Afganistan dâhil tüm bölgeye hâkim olmuştur. Bu arada Nadir Kulu, İran Şahlığını da ele geçirmiş ve 1739-1740 yıllarında Muhammed Şah idaresindeki Hindistan Türk Devleti'ni işgal edip, vergi vermeye mecbur etmiştir.

¹⁴² Akkurt, **a.g.e.**, s. 93.

Şii olan İranlıların ülkelerini işgal etmeleri, katı derecede Sünni olan Afgan kabilelerini birleşmeye ve İran'a karşı ortak hareket etmeye zorlamıştır. Nadir Şah'ın ölümü sonrasında İran karşıtı olarak başlayan bu mücadeleyi, Nadir Kulu'nun himayesine mazhar olmuş ve Peştunların Abdali aşiretinin Sadozay kabilesinin lideri Ahmet Şah¹⁴³ yönetmiştir.

Afgan kabilelerine dayanarak ilk milli Afgan devletini kuran Ahmet Şah Dürrani, 1747 yılında İran'ın içine düştüğü karışıklıktan faydalanmayı bilen ilk kişilerden olmuştur. Komuta ettiği Abdali kuvvetleri ile birlikte Horasan'dan Afganistan'a doğru hareket ile Kandahar'ı kolayca ele geçirmiş ve diğer Abdali reisleri tarafından hükümdar ilan edilmiştir.

Ahmet Şah'ın nüfuzu, Hazaralar ve Kızılbaş Türklerinin onun hükümlanlığını tanımaları ile tüm Afganistan'a yayılmıştır. Kendisine, biat eden kabile reisleri tarafından, "inciler incisi" anlamına gelen "Dürr-i Dürran" ünvanı verilen Ahmet Şah Dürrani, Kabil ve çevresini devletine kattıktan sonra, sırasıyla Galzayları, Özbekleri ve Tacikleri hâkimiyeti altına alarak Afganistan'ın mutlak hâkimi olmuştur.¹⁴⁴

Afganistan'da bu şekilde başlayan Abdali iktidarı, 1973 yılında Zahir Şah darbe ile kuzeni Muhammed Davud Han tarafından devrilerek cumhuriyet ilan edilinceye kadar sürmüştür.¹⁴⁵

Ahmet Şah Dürrani'den sonra Afganistan'ın hükümdarı olan oğlu Timur Şah ve onun oğlu Zaman Şah, ülkeyi yeterince iyi yönetememiş ve onların döneminde devlet, içte ve dışta yıpranmış, iç karışıklıklar çıkmış, Buhara Emirliği'ne ve İran'a topraklar verilmiştir. Timur Şah döneminde Kabil başkent yapılmış, imparatorluk ayakta tutulabilmiş ancak içte ve dışta iyice yıpranmıştır.

¹⁴³ Ahmet K. Han, "Kavşaktaki Ülke", **National Geographic Türkiye**, Aralık 2001, s. 27.

¹⁴⁴ Saray, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁴⁵ Rashid, **a.g.e.**, s. 11.

Bu karışık dönemde, 1818 yılında Dost Muhammed isyan ederek yönetimi ele geçirmiş ve Kabil’de emirliğini ilan etmiştir. Dost Muhammed’den sonra da, Afgan liderlerine artık Şah yerine Emir denmeye başlamıştır.¹⁴⁶

1.7.2. Orta Asya’da Rus-İngiliz Rekabeti ve Afganistan (Büyük Oyun)

XVI. yüzyılın sonlarına doğru İngilizler, kurdukları “Doğu Hindistan Şirketi (East India Company)” ile Hindistan kıyılarında ticaret yapmaya ve kısa zamanda başarılı sonuçlar elde etmeye başlamışlardır. Nihayetinde, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, Babürlülerin parçalanmasıyla meydana gelen devletler ile henüz yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan yerli devletleri kontrolleri altına alan İngilizler, kuzey bölgesi hariç, Hindistan’ın büyük bir kısmına hâkim olmuştur.

Çar Deli Petro zamanından beri güneye yayılma gayreti içindeki Rusya ise, XVIII. yüzyılın sonlarında Kırım’ı Osmanlı Devleti’nden alıp, Hristiyan Gürcüler vasıtasıyla Kafkaslara rahatlıkla nüfuz etmeye başlamıştır. 1813 yılında İran’la yapılan Gülistan Barış Anlaşması ile tüm İran eyaletlerini ele geçiren Rusya, 1826’da başlayan savaşta, İran’ı bozguna uğratmış ve sonunda, 1828 yılında Rusya ile İran arasında Türkmençay Antlaşması imzalanmıştır.

Bu antlaşmayla İran’ın Rusya’nın kontrolü altına girmesi ve Rusya’nın Afganistan ile Hindistan’ı tehdit edebilecek duruma gelmesi İngilizlerin tepkisine yol açmıştır. İran’ın da Rusya’nın teşviki ile Hindistan istikametinde yayılma hazırlıklarına girişmesini İngilizler, kendilerine karşı girişilmiş düşmanca bir hareket olarak değerlendirmiş ve bunun üzerine, Ruslara karşı Hindistan savunma merkezini, İran’dan Afganistan’a kaydırmaya ve Rus yayılmasını Afganistan’da engelleme politikası izlemeye başlamıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Saray, **a.g.e.**, ss. 41-45.

¹⁴⁷ Saray, **a.g.e.**, ss. 28-37.

Böylece, İngiliz ve Rusların etki alanı oluşturma mücadelesinin ortasında kalan Afganistan, kuzeyden Ruslar, güneyden de İngilizler tarafından devamlı olarak tehdit edilmiş, uzun zaman devam eden bu çekişme, Afganistan'ı iki büyük gücün egemenlik alanı arasında tampon devlet konumuna getirmiştir. Bu iki devlet, Afgan sınırını geçmemeye özen göstermek suretiyle, bölgede bir denge durumu yaratmışlardır. Rus ve İngiliz'lerin birbirlerine saygılı kalarak, kurnazlık, askeri baskı ve zaman zaman da para ve rüşvet kullanılarak yürüttükleri bu gizli menfaat savaşı daha sonraları, "Büyük Oyun" olarak tanımlanmıştır.

İngilizler yeni politikalarının tatbiki için erken davranıp, Afganistan'ı Ruslardan önce fethetmek amacıyla üç ciddi girişimde bulunmuşlardır. Bu üç girişim, tarihte Afgan-İngiliz savaşları olarak bilinmektedir.¹⁴⁸

Rusların desteklediği İran ordusunun Herat'ı kuşatması sonrasında İngilizler, Afgan Emiri Dost Muhammed'in Ruslara yakınlaştığını ileri sürerek, Afganistan'a müdahale etme kararı almış ve 1839 yılında Kandahar, daha sonra da Kabil'in ele geçirilmesiyle I. Afgan-İngiliz Savaşı başlamıştır. Savaş sonunda yenilen Dost Muhammed, Buhara Emirliğine sığınmıştır. Ancak İngilizlerin ülkedeki tutumundan ve Kabil'deki kötü yönetimden hoşnut olmayan halkın, Dost Muhammed'in oğlu Muhammed Ekber liderliğinde ayaklanması sonrasında, İngilizler büyük kayıplarla ülkeden çekilmiş, sürgünden çağrılan Dost Muhammed tekrar tahta geçirilmiştir. Böylece, 1839-1842 yılları arasında süren ilk İngiliz-Afgan Savaşı sona ermiştir. Sonuçları bakımından iki tarafın da kayıp veya kazancından bahsedilemeyen bu savaşta ülke büyük bir yıkıma uğramıştır.¹⁴⁹

Dost Muhammed'in öldüğü yıllarda Ruslar, gerek diplomatik gerekse askeri hazırlıklarını tamamladıktan sonra Orta Asya'da yayılmaya başlamışlardır. İngilizler ise Rus yayılmasına karşı, Afganistan'a çeşitli yardımlarda bulunmuş ve 1873 yılına kadar Afgan-İngiliz ilişkileri oldukça normal seyretmiştir.

¹⁴⁸ Rashid, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁴⁹ Orhan Yazıcı, "Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, ss. 51-82.

Ruslar ve İngilizlerin Afganistan’da etki alanı oluşturmak için giriştikleri mücadelede, Afgan Emiri Şir Ali’nin İngilizlere güvenmeyen ve onlarla ittifak çağrılarına itibar etmeyen yapısı İngiliz menfaatlerine ters gelmiş ve Dost Muhammed gibi Şir Ali’yi de hükümetten uzaklaştırmak için İngiliz kuvvetleri hazırlanmıştır.¹⁵⁰ Bu kuvvetlerin Afgan yönetimini ele geçirmek için harekete geçmesi ile de II. Afgan-İngiliz Savaşı başlamıştır.

Savaş sonrasında 20 Mayıs 1879 tarihinde yapılan Gandamak Antlaşması ile Afganistan, İngiliz himayesinde yarı bağımsız bir ülke haline gelmiş ve ülkede devamlı olarak bir İngiliz temsilci bulunması kabul edilmiştir. Daha sonra, Hindistan’ın savunması için önemli olan Kuvetta, Hayber Geçidi ve Kurram Vadisinin kontrollerini alan İngilizler, Afgan Emirliğini Abdurrahman Han’a vererek, 1881’de ülkeyi tamamen terk etmişlerdir.¹⁵¹

İkinci Afgan-İngiliz Savaşı sonrası İngilizler, tıpkı birinci Afgan harbinde olduğu gibi arkalarında harap olmuş bir memleket ve düşman kamplara bölünmüş bir halk bırakmışlardır. “Demir Emir” lakaplı Emir Abdurrahman tahta çıkarılmış ve İngiliz desteğiyle ülkede çok katı bir yönetim izlenmiştir. Merkezi idareyi kuvvetlendiren Emir, diğer yandan ülkedeki Peştun harici tüm etnik guruplara baskı yapmış, hatta etnik kıyıma varan yöntemler uygulamıştır. Emir Abdurrahman’ın gerek etnik politikaları ve yarattığı etnik düşmanlık, gerekse ülkenin sosyal yaşamına yönelik dini öne çıkartan uygulamalarının aşırılığı, Afgan tarihini inceleyenlerce, Taliban’ın ülkedeki uygulamalarına ve Taliban dönemindeki etnik kıyımlara benzetilmektedir.¹⁵²

Ülkede iç düzeni sağlayan Emir Abdurrahman’ın, idare alanında bazı düzenleme ve yeniliklerinin olduğu da bilinmektedir. Emir bu dönemde, orduyu yeniden düzenlemiş ve maaşlı sisteme geçirmiş, mecburi askerlik hizmeti getirmiş, idare alanında, alacağı kararlarda tavsiyelerde bulunması için, kabile reislerinden

¹⁵⁰ Martin Ewans, **Conflict in Afghanistan**, the Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 69.

¹⁵¹ Saray, **a.g.e.**, ss. 86-122.

¹⁵² Rashid, **a.g.e.**, s.12.

oluşan ve bugünkü Büyük Milli Meclis'in ilk hali olan Yüksek Danışma Meclisi ve Umumi Meclisi kurmuştur. Daha önce kadıların yürüttüğü adli işleri kendi tekeline almış ve çok sert kararlarla baskı yönetimi¹⁵³ kurmuştur.

Emir Abdurrahman döneminde, Afganistan'ın güneyinde kalan bazı kabilelerinin İngiliz yönetimine karşı gelmesi üzerine, sınırın tam olarak oluşturulması için yapılan görüşmeler sonucunda, 12 Kasım 1893'de imzalanan "Durand Antlaşması" ile bugünkü Afganistan'ın güney ve güneydoğu sınırı (bugünkü Pakistan Sınırı) oluşmuştur. Yüz binlerce Peştun'un Afganistan dışında kaldığı bu antlaşma ile oluşan durum, günümüzde hala Pakistan ve Afganistan arasında önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.¹⁵⁴

Emir Abdurrahman Han'dan sonra 1901'de başa geçen Habibullah Han, iktidarı döneminde İngiliz ve Ruslar ile mesafeli bir politika izlemiş ve I. Dünya savaşında tarafsız kalma politikası sürdürmüştür. Onun döneminde Afganistan'ın 24 dış ülkede elçilik açması ve 21 Mart 1905'te yapılan bir antlaşma ile İngilizler tarafından bağımsız bir hükümdar olarak tanınması önemli sayılabilecek olaylardır.

Devlet idaresi ve ordu başta olmak üzere ülkede birçok yenilik başlatan Emir Habibullah, kendine güvenen bir liderlik sergilemiş ve ülkenin modernleşmesinin ilk adımları onun döneminde atılmıştır. Kendisine Emir yerine Şah denmesini talep eden Habibullah Han, hükümdarlığı esnasında, daha önce değişik nedenlerle sürgüne gönderilmiş aydın ve eğitilmiş Afganlıları ülkeye geri getirtmiş ve önemli mevkiiler vermiştir. Ancak ülkenin geleceği düşünülerek yapılan yenilikler, zaman içinde ülkede karışıklıkların artmasına neden olmuştur.

Habibullah Han, Birinci Dünya Savaşı'nda izlediği tarafsızlık politikası karşılığı İngilizlerden tam bağımsızlık talebinde bulunmuş, fakat İngilizler bu talebi

¹⁵³ Ewans, **a.g.e.**, p. 69

¹⁵⁴ Saray, **a.g.e.**, ss.123-139.

reddettiği gibi, Afganistan'ın tüm ilişkilerinin İngiliz kontrolünde sürdürüleceğini bildirmiştir.¹⁵⁵

19 Şubat 1919'da Habibullah Han bir cinayet sonucu öldürülmüş ve yerine oğlu Emanullah Han geçmiştir. Yeni Afgan hükümdarı Emanullah Han, iyi bir öğrenim görmüş, dünyadaki gelişmelerden haberdar, yenilik taraftarı ve demokrat düşünceli bir lider olmaya çalışmıştır. Hükümdar olur olmaz, hukuken Afganistan'ın iç ve dış meselelerinde tam bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiş ve kayınpederi Mahmud Beg Tarzi'nin yardımı ile Afganistan Devletinin devlet teşkilatını modern bir şekilde yeniden kurduştur. 1923 yılında ilk Afgan anayasası hazırlanmış¹⁵⁶ ve modern manada ilk defa Savunma, Dışişleri, İçişleri, Eğitim, Maliye, Adliye, Ticaret, Bayındırlık, Sağlık, Posta ve Telgraf Bakanlıkları kurulmuştur.

Emanullah Han, çok önem verdiği Dışişleri Bakanlığı'nın başına Mahmud Beg Tarzi'yi getirerek, Afganistan'ın bağımsızlığını kısa zamanda diğer devletlere tanıtmak istemiştir. İngiliz'lere, Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak istediğinin iletilmesi ilişkilerin gerginleşmesine ve Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur.¹⁵⁷

Bu kez öncekilerden farklı olarak başlatanı Afganlar olan bu savaşta;¹⁵⁸ iki taraf da başarı elde edemeyince, başlayan barış görüşmeleri sonrasında 8 Ağustos 1919'da imzalanan beş maddelik "Ravalpindi Antlaşması"¹⁵⁹ ile Afganistan bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır. Bu antlaşma, 22 Kasım 1921 tarihli "Kabil Antlaşması" ile onaylanmıştır. Böylece Afganistan, yaklaşık bir asır devam eden İngiliz nüfuzundan kurtulmuş ve iç işlerinde olduğu gibi, dış işlerinde de tamamiyle müstakil bir devlet olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ A.e., s. 140-147.

¹⁵⁶ "1923 Afgan Anayasası", (Çevrimiçi) <http://www.afghan-web.com/history/const/const1923.html>, Erişim Tarihi:12 Ocak 2012.

¹⁵⁷ Orhan, a.g.e., s. 85.

¹⁵⁸ Ewans, a.g.e., s. 72.

¹⁵⁹ Şimşir, a.g.e., s. 32.

¹⁶⁰ Saray, a.g.e., s. 154.

Emanullah Han, ülkesine her alanda yenilikler getirmek isteyen heyecanlı bir inkılâpçı olmasına rağmen, karşılaştığı en büyük güçlük, yapmak istediği yenilikler için yeterli para ve eleman bulamayışı olmuştur. Uzun zamandan beri İngiltere tarafından yapılan yardımların kesilmesi ve diğer ülkelerden alınan yardımların çok yetersiz kalması maddi imkânlarını daraltmıştır. Bu gerçeklere karşın, ordu için pahalı uçaklar almaya ve memleketine fabrikalar monte ettirmeye kalkışan Emanullah Han'ın en büyük güçlüğü ise, sosyal alanda yapmayı arzuladığı reformlar ve bilhassa kadın haklarına karşı gösterilen tepki olmuştur. Bu reformları kanun ve otoriteyi iyice yerleştirmeden ve ordusunu, Atatürk'ün ikazlarına rağmen, yeterince kuvvetlendirmeden yapmaya kalkışması sonucunda halk, modernleşme gayretlerini dinsizlik olarak algılayıp ayaklanmaya başlamış ve bir çete lideri olan Beççe-i Saka (Habibullah) 1929 yılında Kabil'i ele geçirmiştir. Bunun üzerine Emanullah Han, tahtını kardeşi İneyetullah Han'a bırakarak Kabil'i terketmiş, önce Kandahar'a¹⁶¹, oradan da İtalya'ya gitmiştir.

Beççe-i Saka ülkeyi ve halkı tam bir ıstıraba ve keşmekeşe sürüklemiş ve kısa zamanda tüm Afgan halkının nefretini üzerine toplamıştır. 25 Şubat 1929'da Peşaver üzerinden Afganistan'a giren Nadir Han ile kardeşleri, topladıkları kuvvetlerle Beççe-i Saka'nın adamlarını yenerek Kabil'i ve Afganistan'ı ondan kurtarmış ve 16 Ekim 1929'da Kabil'de yapılan bir toplantı sonrası kral ilan edilmiştir.¹⁶² Lakin Nadir Han, bir öğrencinin suikasti sonucu 1933 yılında öldürülmüş ve yerine, ülkeyi kırk yıl süreyle idare edecek olan oğlu Muhammed Zahir Şah geçmiştir.¹⁶³

Afganistan'da 1933-1973 dönemi, Zahir Şah dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Afganistan dış politikası tarafsızlıkla idare edilmeye çalışılmıştır. 1937 yılında Türkiye, İran ve Irak ile birlikte Sadabad Paketi'ne giren Afganistan, II. Dünya Savaşı'nda da bu tutumunu sürdürmüştür.

¹⁶¹ Manzar, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁶² Saray, **a.g.e.**, s. 202.

¹⁶³ Soyger, **a.g.e.**, s. 45.

Bu arada, İngilizler'in Hindistan'dan çekilmesi üzerine, 1947'de Pakistan ve Hindistan kurulmuş ve Durand Hattı ile Hindistan'a bırakılan Afganlılar ve onların yaşadığı meskun yerler Pakistan sınırında kalmıştır. Ardından Afganistan'ın buraları talep etmesiyle de Afganistan-Pakistan ihtilafı başlamıştır.¹⁶⁴

1953'te Davut Han kansız bir saray darbesi gerçekleştirmiş ve kendisini başbakan ilan ettirmiştir. Bu dönemde büyük bir gelişme hamlesi başlamış, SSCB Afganistan'a önemli miktarda ekonomik ve askeri yardımda bulunmuştur. Ancak zamanla aşırı derecede sola kaymayı farkedenden Zahir Şah, Davut Han'ı uzaklaştırıp yerine Dr. Yusuf'u getirse de; Davut Han, 1973'te Zahir Şah'ın İtalya'da tatilde bulunduğu bir sırada tekrar kansız bir darbe yapmış ve monarşinin son bularak halk hükümetinin kurulduğunu ilan etmiştir.¹⁶⁵

Davut Han ülkede cumhuriyeti ilan etmiş ve hem başkanlığı hem de başkanlığı elinde bulundurmaya başlamıştır. 1978 Nisanında ise, Sovyet yapımı tank ve uçakları kullanan Afgan ordusu, Albay Abdülkadir'in komutasında Davud'u devirerek idam etmiştir.¹⁶⁶

Bu kanlı darbenin ardından, Demokratik Halk Partisi adı altında faaliyet gösteren Afganistan Komünist Partisi liderlerinden Nur Muhammed Teraki devlet başkanlığı görevine getirilmiştir. Aynı zamanda başbakanlık görevini de üzerine alan Teraki'nin ilk işi ise, üyelerinin çoğunluğunu Sovyet taraftarı komünistlerin teşkil ettiği yeni Afgan hükümetini ilan etmek olmuştur. Teraki başkan yardımcılıklarına, Afganistan Demokratik Halk Partisi Halk kanadı lideri olan Hafızullah Emin ve Perçem kanadı lideri Babrak Karmal'ı getirmiştir. Ancak bu ikisi arasındaki görüş ayrılıkları zamanla çatışmaya dönüşmüştür.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Saray, **a.g.e.**, s. 222.

¹⁶⁵ Soyzer, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁶⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989, s. 417.

¹⁶⁷ Soyzer, **a.g.e.**, ss. 51-52.

Afganistan'da kısa zamanda Marksist Hükümete karşı tepkiler başlamış, Sovyet karşıtlığı artmış¹⁶⁸ ve komünistler ile komünist olmayanlar arasında kanlı bir iç savaş başlamıştır. Sonunda, 1979 yılında Hafızullah Emin, Sovyetler'in arzusu hilafına bir darbe ile Teraki'nin sarayını basmış, adamlarıyla birlikte Teraki'yi ortadan kaldırmış ve Marksist hükümetin başına geçmiştir. Bunun üzerine doğrudan harekete geçen Sovyetler Birliği, Kabil yakınlarına indirdikleri 3-4 bin kişilik Rus paraşütçü birliği ile Lagman Sarayı'ndaki* Emin'i ve yakınlarını öldürterek 28 Aralık 1979 günü Babrak Karmal'ı başa geçirmiştir.¹⁶⁹

Rus birliklerinin ülkelerine girdiğini öğrenen Afgan halkı büyük bir tepki göstermişse de; bu esnada Sovyetler Birliği, Babrak Karmal ve yönetimini savunmak için Afganistan'a asker sevketmeye ve dolayısıyla işgale çoktan başlamıştır. Birkaç gün içinde kafi miktarda kuvveti Afganistan'a yığan Sovyetler, milletler ve devletlerarası hukuk kurallarını da hiçe saymıştır.¹⁷⁰

1979-1989 yılları arasında bütün dünya eşine az rastlanabilecek bir şekilde Afgan Mücahidleri'ni desteklemiş ve Mücahidler büyük bir direniş göstererek Kızıl Ordu'ya ağır kayıplar verdirmiştir.¹⁷¹ Bu dönemde 100 bin kişilik Afgan Ordusu'ndan 70 bininin silahları ile birlikte mücahitler tarafına geçmesine rağmen, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun 20 Kasım 1985 tarihli raporuna göre; Sovyet Ordusu sadece Ocak-Eylül 1985 tarihleri arasında 32.755 Afganlı'yı öldürmüştür.¹⁷² Yani Sovyetler bir anlamda "Afgansız Afganistan" amacını güden bir soykırım politikası uygulamıştır.¹⁷³

¹⁶⁸ Ewans, **a.g.e.**, s. 95.

* Esedullah Oğuz, Hedef Ülke Afganistan adlı eserinde Teraki'nin Darulaman Sarayı'nda bulunduğu ve 24-27 Aralık 1979 tarihleri arasında Kabil'deki kritik noktaları ele geçirmiş Sovyet Spetnaz komandoları tarafından yakalanarak ortadan kaldırıldığını belirtmektedir. Bkz.: Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, ss. 142-146.

¹⁶⁹ **A.e.**, s. 147.

¹⁷⁰ Saray, **a.g.e.**, ss. 222-255.

¹⁷¹ Gündüz, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁷² Saray, **a.g.e.**, s. 264.

¹⁷³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2: 1914-1915, Ankara, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, s. 896.

İşgal döneminde, Afganlar'ın eğitimsizliği, yeterli silahlarının olmayışı ve Ruslar'ın aman vermeyen teknolojik üstünlüğü karşısında halkın mücadele edebilecek önemli bir kısmı ülkeyi terk ederek Pakistan'a göç etmiş; 1983 yılına gelindiğinde, Peşaver vadisindeki göçmenlerin sayısı üç buçuk milyona ulaşmıştır.¹⁷⁴

1984 yılından itibaren ise, Mücahidler önemli dış yardım alarak, işgalcilere karşı başarı sağlamaya başlamışlardır.¹⁷⁵ Bu arada Babrak Karmal ülkeye barış getirme konusunda başarısız olunca, yerine Mayıs 1986'da Dr. Necibullah getirilmiştir (Dr. Necibullah, 1992'deki mücahid koalisyonuna kadar görevde kalmıştır.).¹⁷⁶

1987 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği'ni modernize ederek ayakta tutmanın yollarını arayan Gorbaçev, yeniden yapılanma ve açıklık (Perestroyka ve Glasnost) hareketini başlatmak mecburiyetinde kalmıştır. Ardından 14 Nisan 1988 tarihinde, Amerikan ve Sovyet heyetleri arasında Cenevre'de imzalanan bir andlaşma ile Sovyetler Afganistan'dan çekilmeyi kabul etmiş, iki ülke birbirinin nüfuz bölgesine girmemeyi ve Pakistan ile Afganistan'ın iç işlerine karışmamayı taahhüt etmişlerdir.¹⁷⁷ Ayrıca bu andlaşmadan sonra yapılan gizli bir protokolle Sovyetler, 120 bin kişilik ordusunu, 15 Mayıs 1988 - 15 Şubat 1989 tarihleri arasında Afganistan'dan çekmiştir.¹⁷⁸

Savaşın sonunda, Afganistan'da ekonomi çökmüş, çoğu sivil iki milyon Afgan ölmüş, yaklaşık beş milyon insan mülteci konumuna düşmüş, sosyal ve politik çözülme gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği ise, adeta milli bir intihara girişmiş

¹⁷⁴ Saray, **a.g.e.**, s. 259.

¹⁷⁵ Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

¹⁷⁶ Soyzer, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁷⁷ Saray, **a.g.e.**, s. 259.

¹⁷⁸ Ewans, **a.g.e.**, s. 122.

ve resmi rakamlara göre 15 bin, uzmanlara göre ise 40-50 bin Sovyet askeri ölmüş,* ekonomik olarak çok ağır bir darbe almış ve artık çöküşünü gizleyemeyecek hale gelmiştir.¹⁷⁹

Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesinden sonra ülkede bir güç boşluğu meydana gelmiş ve ülke bir iç savaşa girmiştir. “Yabancılar, savaşın devam etmesinde genellikle Afganları eleştirmektedir. Ülkedeki iç savaş, makam veya milliyetçilik savaşı olarak algılanmıştır. Bu bakış açısı gerçek olsa da, ülkedeki savaşın devam etmesinde; Batılılarca Afganistan'ın unutulmuş olması ve Rusların çekilmesiyle, bölgesel güç olma yolundaki Pakistan'ın faaliyetleri etkili olmuştur.”¹⁸⁰

Aslında bu iç savaşın temelleri, savaş döneminde Afgan Mücahit grupların kabile yapılarına göre oluşması ile atılmıştır. Her kabilenin kendi menfaatlerini ön planda tutması, gruplar arasında birlik oluşmasını engellemiş ve mücahit gruplar, “İlmîlîlar” ve “Radikaller” şeklinde başlıca iki gruba ayrılmıştır.

Radikal grupların en güçlüsü, liderliğini Gülbeddin Hikmetyar'ın yaptığı Hizb-i İslami grubu olmuştur. Bu gruptan ayrılan ve daha muhafazakâr bir çizgide devam eden Hizb-i İslami Halis grubunun liderliğini Mevlevi Yunus Halis yapmıştır. Hizb-i İslami'den sonra en güçlü grup, Prof.Dr. Seyyid Burhaneddin Rabbani'nin* kontrolündeki Cemiyet-i İslami olmuştur. Bu grubun askeri önderliğini Ahmed Şah

* Afgan Mücahidler, savaş sırasında Sovyet Ordusu'na kayıp verdirebilmek için; pusu, saldırı, bombalama, kritik tesislere saldırı, mayınlama, iletişim hatlarını kesme, kuşatma, saklanma, meskûn mahalde çatışma gibi gerilla taktiklerini çok etkili bir şekilde uygulamıştır. Bkz.: Ali Ahmad Jalali and Lester W. Grau, **The Other Side of The Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War**, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, t.y., b.a.

¹⁷⁹ Soyzer, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁸⁰ Esmail, **a.g.e.**, s. 133.

*Burhaneddin Rabbani, 20 Eylül 2011 günü, Yüksek Barış Konseyi Başkanı olarak Taliban'la müzakere çabalarına öncülük ederken, başkent Kabil'de evine düzenlenen bombalı saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. (Çevrimiçi)
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/09/110920_afghan_blast.shtml, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2012.

Mesud** yapmıştır. Afganistan’da radikal bir İslam Devleti kurmak arzusuyla, bu grupların haricinde dört radikal grup daha faaliyet göstermiştir.

Ülkedeki ılımlı gruplardan biri olan ve liderliğini Mevlevi Nebi Muhammed’in yaptığı Hareket-i İnkılab-ı İslami grubu kral taraftarı bir siyaset izlemiştir. Pir Seyyid Ahmed Geylani’nin Peyman-ı İttihad-ı İslam grubu ve Sibgetullah Müceddidi’nin Cephe-i Azadi-i Afganistan grubu ise modern Afganistan İslam Devleti taraftarı olmuşlardır.

Bunların yanı sıra, İran tarafından desteklenen Şii gruplar, Çin’in desteklediği Maoist gruplar ve Afganistan’da yaşayan ve sayıları o zaman için altı milyonu geçen Türklerin kurduğu, “Müslümanlar Birliği” adında bir mücahit grubu kurulmuştur. Bu grubun başına geçen Azat Beg, tüm Türkleri bir araya toplamış ve Sovyetlerin Afganistan’ı terk etmesinden sonra, liderlik vazifesini Afgan Ordusu’nda uzun yıllar görev yapmış olan General Raşid Dostum’a devretmiştir. Bundan sonra da Dostum, Türk Mücahit gruplarını kısa zamanda düzenli bir orduya dönüştürerek, haklarını müdafaa etmeye çalışmıştır.

Böylece Afganistan, birbirleriyle anlaşamayan ve ihtiraslarına engel olamayan mücahit liderlerin kuvvet gösterilerine sahne olmuştur. Bu mücadele esnasında gruplar zaman zaman birbirleriyle savaşmış, zaman zaman da ittifaklar yapmıştır.

Ancak sonunda, Rabbani hükümetinin ülke yönetimini elde bulundurmaya çalıştığı bir dönemde, Amerika ve Pakistan’ın bölgedeki menfaatleri doğrultusunda eğitilmiş Taliban grubu, hükümeti tanımayarak ülkeyi zorla ele geçirmiştir.¹⁸¹ 1994 yazında ortaya çıkan Taliban; Ahmet Şah Mesud ve Hikmetyar arasındaki rekabetten

**Taliban’a muhalefetin önde gelen isimlerinden olan ve efsaneleşen mücahit lider Ahmed Şah Mesud, 11 Eylül’den iki gün önce, gazeteci görünümünde yanına yaklaşan kişilerin bombalı intihar saldırısı sonucu hayatını kaybetmiştir. (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/printable/040113_afgan_kronoloji.shtml, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2012.

¹⁸¹ Saray, **a.g.e.**, ss. 270-272.

faydalanarak, kısa sürede Afganistan'ın güneyine, 1996 yılında Kabil'e¹⁸² ve 1998 Ağustos'unda da Mezar-ı Şerif'e hâkim olarak neredeyse tüm Afganistan'ı kontrolü altına almıştır.¹⁸³

1.7.3. Tarihsel Süreçte Türk-Afgan İlişkileri

Afgan Devleti'nin ilk kurulduğu yıl olan 1747'den, 24 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesine kadar geçen sürede, Türk-Afgan münasebetleri coğrafi uzaklığa rağmen en zor zamanlarda bile iyi olmuştur. İlişkiler, zaman zaman yok denecek kadar azalmış olsa da, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde, Türkiye Afganistan'la ilişkilerini canlı tutmaya çalışmış ve imkânları ölçüsünde siyasi desteğin yanı sıra, askeri, eğitim, sağlık ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur.¹⁸⁴

1.7.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu ile Afganistan arasındaki ilk ilişkiler, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Afganistan Devleti'nin kurucusu Ahmed Şah Dürrani (1748-1772), Horasan'a karşı İranlıların sürekli husumetinden gittikçe daha fazla rahatsızlık duymaya ve ülkenin batı cephesinde sürekli kuvvetlenen bu Şii tehdide karşı müttefikler aramaya başlamıştır. Bunun üzerine, üç kişilik bir elçi heyetini İstanbul'a göndererek Şii İranlıların Sünnilere verdiği zarardan bahsetmiş ve Kızılbaşları ortadan kaldırmayı teklif etmiştir. Fakat dönemin Osmanlı padişahı III. Mustafa (1757-1774), İran devleti ile Osmanlı devleti arasında dostluk anlaşması bulunduğunu ve bu teklifi kabul edemeyeceğini bildirmiştir.

Bundan sonra Osmanlı Padişahı ile Afgan Şahı arasında uzunca bir süre ilişki olmamış ve 1839 yılında İngilizler Afganistan'ı işgal etmiştir. 10 Ağustos 1850'de

¹⁸² Esmail, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁸³ Soyzer, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁸⁴ Halil Bal, "Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Ali Ahmetbeyoğlu (der.), İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, s.276.

ise, Herat Hâkimi Yar Muhammed Han ile Kandahar Hâkimi ve Dost Muhammed'in kardeşi Kùhendil Han, Muhammed Azim Han başkanlığında bir heyeti İstanbul'a göndererek, Osmanlı Hükümeti'nden Afganistan'a bir ferman ve vali göndermesini istemişlerdir. Böylelikle, İngilizlere ve İranlılara buranın bir Osmanlı toprağı olduğu gösterilecek ve Afganistan'ın istiklalini kazanması sağlanabilecektir. Fakat Osmanlı Devleti, Afganistan'da üç ayrı hükümet bulunduğundan, bunlardan birine yardım yapılması durumunda diğerlerinin kıskanacağını düşüncesi ile teklifi reddetmiştir.¹⁸⁵

1870'lere gelindiğinde Türk-Afgan ilişkilerinde durum değişmiş ve bu kez yardım isteyen taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Rusya önderliğindeki Pan-Slavist hareket Osmanlı'yı zorlamaya başlamış ve Osmanlı, Müslüman milletlerin dikkatini bu duruma çekmeye ve beraberce Ruslara karşı mücadele etmeye uğraşmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başında, Osmanlı Padişahı İkinci Abdülhamit Han, İngiltere'nin de onayı ile* Afganistan'a bir elçilik heyeti göndermiştir. Başında Fevkalade Sefir olarak Şirvanizade Ahmed Hulusi Efendi ve Sır Kâtibi olarak Mektubizade Ahmed Bahaî Molla'nın bulunduğu bu heyet, Osmanlı-Afganistan ilişkilerindeki ilk resmi heyettir. Heyetin Sultan Abdülhamit'ten Afgan Emiri Şir Ali Han'a götürdüğü mesajda, Türk-Rus Harbi sırasında Afganistan'ın da Rusya'ya karşı harekete geçerek, Hiva ve Buhara gibi İslam memleketlerini kurtarması, bu suretle Osmanlı'nın bir nebze rahatlaması ve ayrıca Afganistan'ın İngiltere ile dostça ilişkiler kurması tavsiye edilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Mehmet Saray, **Türk-Afgan Münasebetleri**, İstanbul, Veli Yayınları, 1984, ss.7-8.

* “Afganistan'a gönderilecek heyetle ilgili hazırlıklar yapılırken, Sultan II. Abdülhamit asıl vazifesinin yanı sıra, Emir'in İngilizlerle dost kalmasını da tavsiye edecek olan bu heyetin gönderilmesine Londra'nın bir itirazının olup olmadığını resmen Layard'dan sormuştur... Sultan İkinci Abdülhamit Han döneminde Osmanlı-Afgan ilişkileri genellikle Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin gölgesinde kalmıştır. İngilizlerin Hindistan'ın güvenliği için Afganistan'a hayati önem atfetmeleri, kendilerinin onayı ve bilgisi dışında hiçbir ülkenin Afganistan ile irtibat kurmasına imkân tanımamıştır.” Azmi Özcan, “II. Abdülhamit Döneminde Afganistan ile İlişkiler ve İngiltere”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, ss. 86-101.

¹⁸⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s. 10.

Emir Şir Ali Han, İslam'ın başı Halife'nin elçisi olan bu heyeti, büyük bir hürmetle kabul etmiş¹⁸⁷, fakat teklifi soğuk karşılamıştır. İngilizlere güvenmediğini ve şimdilik Rusya ile ilişkileri kesmek istemediğini, Hive ve Buhara'nın kolaylıkla kurtulamayacağını ve sadece İran Osmanlı Devleti'ne savaş açarsa, Afganistan'ın derhal Osmanlı yanında savaşa gireceğini söylemiştir. Bundan sonra da heyetin derhal geri dönmesine izin vererek görüşmeyi kesmiştir.¹⁸⁸

Osmanlı bu savaşta, bir Müslüman devleti olan Afganistan'dan medet ummuş ve bir miktar Rus askerini oyalayarak, Türklere dolaylı bir yardımda bulunmasını beklemiştir. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiş ve Afgan Emiri, Rus dostluğu ve İngiliz düşmanlığı politikası izlemeye devam etmiştir. Sonrasında ise Afganistan'da, Türkiye'nin Batı'yla savaşları yakından izlenmeye başlamıştır.¹⁸⁹

1880-1901 yılları arasında Afgan tahtında bulunan Emir Abdurrahman Han, Afganlıları bir bayrak altında toplamayı başarmış ve iz bırakan yenilikler yapmış olmasına rağmen, İngiltere'ye karşı bir bağımsızlık savaşına kalkışamamıştır. Onun döneminde, ülkede sınırlı ölçüde aydınlanma başlamış ve Türkiye'ye ilgi uyanmıştır. Afganistan, Asya'nın ortasında İngiliz ve Rusların saldırılarına uğrarken, halifenin ülkesi Osmanlı Devleti'nin de aynı Rusya ve Emperyalist Batı'nın saldırılarıyla boğuşması, Afgan aydınlarını Osmanlı'nın durumu ile kendi durumları arasında bağlantı kurmaya yönlendirmiştir.

1897 Türk-Yunan Savaşı da saldırgan Batı'nın Türkiye'ye saldırısı olarak yorumlanmış ve Teselya'daki Türk zaferi, Afganistan ve Hint yarım kıtasında alkış almıştır. Ertesi yıl, Hindistan'ın kuzey-batı sınırında, Hayber Geçidi yöresinde, tarihe "Tirah Ayaklanması" olarak geçen büyük bir ayaklanma çıkmıştır. İngiliz belgelerinde, elli bin kadar insanın silaha sarıldığı bu ayaklanmanın başlıca nedeninin, Teselya'daki Türk zaferi olduğu açıkça belirtilmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Saray, **Afganistan ve Türkler**, s. 107.

¹⁸⁸ **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IV, s. 165.

¹⁸⁹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁹⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. 16.

Rusya ve İngiltere arasında, “Büyük Britanya ile Rusya Arasında İran, Afganistan ve Tibet ile İlgili Anlaşma” başlığını taşıyan 31 Ağustos 1907 tarihli bir anlaşma ile Asya’nın bu bölümleri nüfuz bölgelerine ayrılmış ve Afganistan, tampon bölge olarak İngiliz nüfuz bölgesinde kalmıştır. Anlaşmaya göre, Rusya, Afganistan ile ilişkilerini İngiltere aracılığı ile yürütecek, İngiltere ise Afganistan’ı işgal etmeyecek, İmparatorluğu’na katmayacak ve bu ülkenin iç işlerine karışmayacaktır. Yani, Afganistan iç işlerinde bağımsız, dış ilişkilerde ise İngiltere’ye bağımlı kalacak, yabancı ülkelerle doğrudan ilişki kuramayacak, dışarı elçiler gönderemeyecek, elçi kabul edemeyecek ve hiçbir ülke ile anlaşma yapamayacaktır. Bu anlamda, tüm dış ilişkileri İngiltere’den sorulan bir İngiliz protektorası derecesine düşürülmüştür. Anlaşma, Afganistan’daki milliyetçilik duygularını ve İngiliz düşmanlığını kamçılammış ve Afgan aydınlarının Türkleri daha iyi anlamalarını sağlamıştır.¹⁹¹

Haberleşme araçlarının nispeten gelişmesi sonucu, 1908 Meşrutiyet Hareketi ve 1909’daki 31 Mart Olayı ile bir halife-padişahın devrilerek yerine yenisinin tahta çıkarılması gibi olaylar hızla duyulmuş ve İslam dünyasında (dolayısıyla Afganistan’da) Osmanlı’ya duyulan ilgi artmıştır. Kısa süre sonra, 1911’de, İtalya’nın Libya’ya saldırısı ile bir Osmanlı eyaletinin sömürgeci bir Avrupa Devleti’nin saldırısına uğraması da, Doğu halklarının sempatisinin Türkiye’nin yanında olmasını sağlamıştır. Bu konuyla ilgili Londra Büyükelçiliği arşivlerinde, Türk Kızılayı’na Asya ve Afrika’dan ciddi bağışlar yapıldığına dair belgeler bulunmaktadır. Bu dönemde, yaralı Türk askerleri, dul ve yetimler için Afganistan’dan yardımlar toplanıp gönderilmiştir. Yine Balkan Savaşı’nda da Hindistan ve Afganistan’dan gelip Türk Ordusu’na katılanlar olmuştur.*

Afganistan’da Türkiye’ye olan ilgi ve yakınlığın gelişmesinde, ülkede dışişleri bakanlığı da yapmış olan¹⁹², Mahmud Tarzi ismindeki Afgan aydınının

¹⁹¹ Şimşir, a.g.e., s. 13.

* Bunlardan biri de, ileride Mustafa Kemal tarafından Afganistan’a temsilci olarak gönderilen Afgan subayı Abdurrahman Bey’dir. **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IV, s. 172.

¹⁹² Yazıcı, a.g.e., s. 85.

doğrudan etkisi olmuştur. Mahmud Tarzi, Emanullah Han'ın eşi Kraliçe Süreyya'nın babasıdır ve 1882-1901 yılları arasında, aralıksız on sekiz yıl Türkiye'de yaşamıştır. Türkiye'de okumuş, Türk dostu olarak ülkesine dönmüş ve Afganistan'da siyasi basının kurucusu olmuştur. 1901 yılında Habibullah Han tarafından Kabil'e çağrılınca; Emir'e memlekette neşriyat yokluğunu, dünya ve batı fikri cereyanından uzak kalındığını ve bu durumun büyük bir eksiklik olduğunu anlatmıştır. Habibullah Han'ın emri ile ilk olarak bir tercüme bürosu kuran Tarzi, Türkçeden birçok kitabı tercüme etmiş, 1910'da Sirac al-ahbar-i Afganiye gazetesini çıkarabilme ayrıcalığını almış ve böylece Afgan edebiyatında çığır açmıştır.

Mahmud Tarzi, Emir Habibullah Han'a Afganistan'ın ilmi ve fenni konularda Türklerden istifade etmesi fikrini telkin etmiş ve nihayet, Mısır'da firari bulunan doktor, mühendis, maliyeci, ressam ve matbaacı gibi beş-altı Türk'ü ülkeye getirmeye muvaffak olmuştur. Türkiye'yi Afganistan'a ilk defa tanıtan bu Türkler, dürüstlükleri, ciddi çalışmaları ve bıraktıkları eserler ile Afganlar arasında Türk sevgisini yerleştirmişlerdir.¹⁹³

Afganistan'da milliyetçilik ve Türkiye sempatisi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında daha da belirginleşmiştir. Bu savaşta Türklerin İngilizlere karşı savaşa girmesi, adeta Afganların özlemlerine tercüman olmuştur. Afgan yurtseverleri, Sirac al-ahbar'daki ateşli makaleler ile Afganistan'ın tam bağımsızlığı için kamuoyunu galeyana getirmeye çalışmışlardır.

Bu arada Osmanlı Devleti'nin halife adına İslam dünyasına ilan ettiği Cihat, Hint ve Afganistan Müslümanları arasında kaynaşma yaratmış, fakat Habibullah Han yüzünden Afganistan yönetiminde pek etki gösterememiştir. Habibullah, 24 Ağustos 1915'te, Afganistan'ın tarafsızlığını resmen ilan etmiş ve İngilizlere bununla ilgili güvence vermiştir. Savaş sırasında, Alman ve Osmanlı Devletleri tarafından Kabil'e gönderilen heyetler de elleri boş geri çevrilmişlerdir.¹⁹⁴

¹⁹³ **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IV, s. 169.

¹⁹⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 22.

“Diğer taraftan İngilizler, Emir’in verdiği teminata güvenerek, Hindistan’daki askeri kuvvetlerinin büyük bir kısmını Filistin ve Irak cephelerine gönderdiler. Bundan sonra Emir iyi niyet gösterip, Afganistan’ın tam istiklalini tanımaları zamanının geldiğini İngilizlere hatırlattı. İngilizler harpten sonra meseleyi iyi bir şekilde halledecekleri vaadinde bulundular. Mütarekeden iki ay sonra, Emir tekrar Hindistan Umum Valisi’ne mektup yazarak memleketin tam hürriyet ve istiklalini talep etti. Ancak üçüncü oğlu Emanullah Han’ı kendisine vekil olarak Kabil’de bırakarak, Lagman civarındaki Kalaguş mevkiinde bütün maiyeti ile beraber ava çıkmış olan Emir, daha mektubun cevabı gelmeden, 20 Şubat 1919 gecesi çadırında uyumakta iken, meçhul bir şahıs tarafından, tabanca ile kulağından vurulmak suretiyle öldürüldü.”¹⁹⁵

1.7.3.2. Mustafa Kemal Atatürk Dönemi

Türkiye’de milli mücadeleyi sevk idare edenler, savaşıyla birlikte gerçekçi ve tutarlı bir “milli siyaseti” de titizlikle yürütmüşlerdir. Bu dönemde Türk dış politikasında, bağımsızlığını henüz elde edememiş, ya da sömürgeci devletlerin hedefleri arasında yer alan, özellikle de müslüman ahaliye sahip ülkelere önem ve öncelik verilmiştir. Bunların başında ise Afganistan gelmektedir.¹⁹⁶ Atatürk, kardeş ülke Afganistan’da çağdaş bir devlet kurulmasını ve halkının çağdaşlaşmasını arzu etmiş ve bunun için yardım elini Afganistan’a uzatmıştır. O’nun döneminde, Afganistan’da üç kral hüküm sürmüştü ve her üç kralla Atatürk arasında -zaman zaman mesafeli kalınmışsa da- yakın ilişkiler kurulmuştur.

Batı ile savaşabilmek için yüzünü Doğu’ya çeviren Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti, 1920 yılında Rusya’ya bir heyet göndermiş, Azerbaycan ve Afganistan’da ise temsilcilikler açmıştır. Yeni Türkiye’nin yurt dışındaki ilk temsilcilikleri, 12 Ağustos 1920’de Memduh Şevket Bey (Esental)’in atanması ile Bakü’ye ve 18

¹⁹⁵ **İslam Ansiklopedisi**, Cilt IV, ss. 169-170.

¹⁹⁶ Salim Cöğçe, “Atatürk Döneminde, Türk-Afgan Münasebetleri”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, s. 103.

Ağustos 1920’de, eski bir Afgan subayı olan Abdurrahman Samadani’nin* atanması ile Kabil’e açılmıştır. Böylece, Atatürk’ün ilk ilişki kurduğu yabancı devlet başkanlarından biri Emanullah Han olmuştur. Mustafa Kemal, Abdurrahman Bey Kabil’e giderken, güven mektubunun yanında, Emanullah Han’a özel bir mektup göndermiştir. Atatürk’ün “ortak düşmana karşı işbirliği yapalım” dediği ve İngiltere’ye karşı birlik ve dayanışma önerdiği bu mektup, Atatürk ile Emanullah Han arasındaki sıcak ilişkinin başlangıcı olmuştur.¹⁹⁷

1 Mart 1921 tarihinde, Türk ve Afgan Heyetleri arasında Moskova’da, “Türk-Afgan Antlaşması” imzalanmıştır. Antlaşmayı Türkiye adına Yusuf Kemal Bey ile Dr. Rıza Nur, Afganistan adına ise Olağanüstü Büyükelçi Veli Han imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre Türkiye, Afganistan’ın bağımsızlığını açıkça, Afganistan ise Türk devletinin temsilcisi olarak Ankara Hükümeti’ni dolaylı olarak tanımıştır. Ayrıca bu antlaşma, henüz onaylanmamış olan 1920 Gümrü Anlaşması’nın hukuki geçersizliği göz önüne alındığında, TBMM Hükümeti’nin imzalamış olduğu ilk uluslararası anlaşma olarak da kabul edilebilmektedir.¹⁹⁸

Türk-Afgan Antlaşmasında dikkati çeken en belirgin husus, ilk kez bir antlaşmada doğu topluluklarının uyanışından, bağımsızlık ve özgürlüklerinden bahsedilmesi olmuştur.¹⁹⁹ Antlaşma, sağlamış olduğu ortam ile iki ülke ilişkilerinin gittikçe gelişmesini sağlamış ve Türkiye ile Afganistan’ın, birbirlerinin başkentlerinde elçilikler açmalarını öngörmüştür. Bunun üzerine Emanullah Han, antlaşmanın onaylanmasını bile beklemeden Ankara’ya bir elçilik heyeti göndermiştir. Heyetin başında elçi olarak Ankara’ya tayin edilen Sultan Ahmet Han*, 25 Nisan 1921 günü, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa’ya güven

* “Abdurrahman Bey, Afganistan Emiri katında Mustafa Kemal Paşa’yı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ni resmen temsil ediyordu, ama tam yetkili olağanüstü elçi payesinde değildi.” Şimşir, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁹⁷ A.e., ss. 38-43.

¹⁹⁸ Köçer, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁹⁹ Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün**, İstanbul, 1999, s. 229.

* İngiliz raporlarına göre, Atatürk zamanında Ankara’da iki defa elçilik yapmış ve Mahmud Tarzi’nin kayınbiraderi olan Sultan Ahmed Han, Türk-Afgan dostluğunun gelişmesi için canla başla çalışmıştır. Bkz.: Şimşir, **a.g.e.**, s. 18.

mektubunu sunmuştur. Sultan Ahmet Han'ın Ankara'ya elçi olarak gelişi, Türk basınına çok önemsenmiş, İslam ve Doğu tarihinde bir dönüm noktası olarak yorumlanmıştır.²⁰⁰

10 Haziran 1921 Cuma günü, Ankara'da Afgan Elçiliği'nin açılış töreninde, elçilik gönderine bayrağı bizzat Mustafa Kemal²⁰¹ çekmiştir. Törende, Bakanlar Kurulu üyeleri, mebuslar ve Sovyet Rusya elçilik görevlileri de hazır bulunmuşlardır.²⁰² Mustafa Kemal Paşa, bu törene katılmakla, Türk-Afgan ilişkilerine verdiği önemi göstermiştir.²⁰³

1 Mart 1922'de ise Fahrettin Paşa (Korgeneral Fahrettin Türkkan) gibi önemli bir şahsiyet, iki ülke bağlarını daha da sağlamlaştırmak gayesiyle, elçi ve fevkalade temsilci olarak Kabil'e tayin edilmiştir.²⁰⁴ Böylece Fahrettin Paşa, Afganistan'a atanan ilk tam yetkili Türk elçisi olmuştur.²⁰⁵

30 Ağustos 1922'de, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin Türk Ordusu tarafından kazanılması Afganistan'da büyük yankı yapmıştır. Bu başarı, ülkede sanki milli bir bayram gibi sevinçle karşılanmış, Kral Emanullah Han, Türk zaferini 10 Ekim 1922 akşamı sarayında bir ziyafetle kutlamıştır.²⁰⁶

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı da Afganistan'da büyük bir memnuniyete yol açmış ve "İslam âleminde Türk'ün ilk defa doğan cumhuriyet yıldızının, yeryüzündeki bütün İslam milletlerini aydınlatacağı" inancı dile getirilmiştir.

1923-1928 yılları arasında iki ülke arasında dikkati çekecek bir gelişme ve temas bulunmamaktadır. Lakin Türklerin çağdaşlaşma yolundaki adımları, Afganistan'ı yakından etkilemiş²⁰⁷ ve Emanullah Han, eşi Kraliçe Süreyya ile

²⁰⁰ Gülmez, **a.g.e.**, s. 229.

²⁰¹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, s. 563.

²⁰² **A.e.**, s.151.

²⁰³ Cöhçe, **a.g.e.**, s. 113.

²⁰⁴ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt I-III, s. 249.

²⁰⁵ Şimşir, **a.g.e.**, s. 95.

²⁰⁶ **A.e.**, s. 115.

²⁰⁷ Anıl Çeçen, **Atatürk ve Avrasya**, Cumhuriyet Kitapları, Ankara, 1999, s. 195.

birlikte, Mayıs 1928’de Türkiye’ye bir ziyarette bulunarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in konuğu olmuştur. Bu ziyaret, Türkiye Cumhuriyetine yapılan ilk devlet ziyaretidir ve Türkiye’de çok önemsenmiştir.*

Ziyaret sırasında, 25 Mayıs 1928 günü Ankara’da, “Türkiye-Afganistan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma, iki ülke ilişkilerini daha da üst düzeye getirmeyi amaçlamıştır. Anlaşmanın ilk somut sonucu, iki ülkedeki elçiliklerin büyükelçilik seviyesine çıkartılması olmuştur. Yusuf Hikmet (Bayur) Bey’in, 30 Haziran 1928 tarihinde, Kabil büyükelçisi olarak atanmasının ardından, 25 Eylül 1928’de Gulam Ceylani, Ankara’da orta elçi olarak görev yapmaktayken, büyükelçi payesine yükseltilmiştir. O günün şartlarında sadece büyük devletlere büyükelçi düzeyinde temsilcilikler açıldığı düşünüldüğünde, bu adımın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Emanullah Han, Türkiye gezisi sonunda, Türkiye’deki yeniliklerden çok etkilenmiş ve kendi bağınaz krallığını yepyeni bir geleceğe götürme kararlılığı ile köklü reformlar yapmaya karar vermiştir.²⁰⁸ O’nun döneminde, Afganistan’da özellikle eğitim ve kültür alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Emanullah Han, reformlar için yetişmiş personel ve para sıkıntısı çekmesine rağmen; çok sayıda uçak almak ve ülkesine fabrikalar kurmak için harekete geçmiş ve zaten sıkıntıda olan Afganistan’ı maddi olarak zorlamaya başlamıştır.

Oysa Emanullah Han; iki Müslüman ülke olarak ortak değerleri paylaşırsa da, Afganistan ve Türkiye’nin içinde oldukları durumun birbirinden farklı olduğunu ve Afganistan’ın şartlarının yeterince olgunlaşmadığını hesaba katmamıştır. Reformlara kalkışırken, Atatürk’ün dikkatli olması için verdiği dostça öğütlere aldırış etmeden ve sahip olduğu imkânlar ile yapmak istedikleri arasındaki uçurumu önemsemeden, zayıf anında kendisine büyük sorunlar çıkaracak işlere girişmiştir. Hatta daha da ileri

* “Bu değerli konuğu hoşnut edebilmek için adeta seferber olunmuş ve ayrıntılı bir ziyaret programı hazırlanmıştır... Bu vesile ile Ankara Palas Oteli (Devlet Konukevi)’nin ilk konukları da Kral Emanullah Han ve eşi Kraliçe Süreyya olmuşlardır.” Bilal Şimşir, **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları**, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s. 13.

²⁰⁸ Şimşir, **a.g.e.**, ss. 197-208.

giderek, Türkiye’de yapılmamış olan, kadınların yüzünü zorla açtırma gibi uygulamalara kalkışmıştır.²⁰⁹

Sonunda, mollaların ve yabancı ajanların kışkırtmaları sonucu, 1928 Kasım ortalarında, Afganistan’da gerici bir ayaklanma patlak vermiştir. Önce, Semt-i Maşriki (Doğu İli)’de, Hayber Boğazı yakınında ve sınır üzerinde yaşayan Şinvari aşireti, çok geçmeden de Hokyani aşireti ayaklanmış ve ayaklanma çabucak yayılmıştır. Hedef, “kâfir” olduğu ilan edilen Kral’ı devirmektir.

Bunun üzerine Türkiye, Kazım Paşa (Orbay) komutasında önemli bir heyeti, Emanullah Han’ı korumak gayesiyle Afganistan’a göndermişse de; Emanullah Han, heyetin Kabil’e ulaşmasından bir gün sonra, yerini ağabeyi İnayetullah Han’a bırakarak Kandahar’a kaçmıştır.

Onun kaçmasından sonra isyancıların lideri konumundaki Beççe-i Saka (Habibullah), Kabil’e girmiş ve Krallık sarayını kuşatmıştır. İnayetullah Han da onunla bir anlaşma yapmış ve Hindistan’a gitmiştir. Böylece, Afganistan’a irtica hâkim olmuş, çağ dışı, 1996’daki Taliban rejimi benzer bir rejim kurulmuştur. Türkiye’nin tanımadığı bu rejim, dokuz ay ayakta kaldıktan sonra devrilmiş, yerine 15 Eylül 1929’da Nadir Şah tahta çıkmıştır.²¹⁰

Nadir Şah, Afgan tahtına çıkmadan önce Mustafa Kemal’in Kabil’deki büyükelçisinin görüşünü alsa da, Atatürk, Afganistan’da başlatılan reformları askıya almaya ve gericiilere ödün vermeye yönelen yeni Kral’a karşı önceleri biraz soğuk davranmıştır. Fakat zamanla bu soğukluk ortadan kalkmış, ilişkiler dostluğa dönüşmüş ve neredeyse Emanullah Han ile olan ilişkiler kadar sıcak ve içten devam etmiştir. Ancak bu dönem, 8 Kasım 1933 günü Nadir Şah’ın bir suikasta kurban gitmesi ile trajik bir biçimde sonlanmış ve Afganistan’da Zahir Şah dönemi başlamıştır.

²⁰⁹ Cöhçe, **a.g.e.**, ss. 133-134.

²¹⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s. 224.

Henüz 18 yaşında tahta çıkan Zahir Şah, 1933-1973 yılları arasında tam 40 sene iktidarda kalmıştır. Atatürk, yeni kralı kutlamış, O da Türkiye ile dostluk ilişkilerini geliştirmek arzusunu bildirmiş ve ilişkiler dostça seyretnmiştir.

Mayıs 1934'te Afganistan ve İran arasındaki uzun sınır anlaşmazlığının hakeme götürülmesine karar verilmiş ve hakem olarak da her iki ülkenin samimi dostu olan Türkiye seçilmiştir. Atatürk'ün görevlendirmesiyle, Fahrettin Altay Paşa'nın hakemliği ve yerinde tetkikatı sonucu; 300 km. den daha fazla tahdit edilmemiş sınır, Türk Dışişleri Bakanlığı'nda ve iki ülke elçilerinin hazır bulunduğu bir törenle çözüme kavuşturulmuştur.²¹¹

Aynı sene, Afganistan dünyaya kapalı kalmış bir ülke iken, Türkiye'nin önyak olması ve adeta elinden tutup dünya politika sahnesine çıkarması ile, 27 Eylül 1934'te, Milletler Cemiyeti üyeliğine seçilmiştir.

1936 yılında, Afganistan Dışişleri Bakanı Feyz Muhammed Han ve Milli Savunma Bakanı Altes Mareşal Şah Mahmud Han ayrı ayrı Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Atatürk tarafından kabul edilmişlerdir. Bu olumlu gelişmeler sonunda, 1937 yılında, Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında Sadabad Paktı imzalanmış* ve bu vesileyle Atatürk ile Zahir Şah birbirlerini hararetle kutlamışlardır.**

Türkiye, 1930'larda Afganistan'a yardımlarını arttırarak sürdürmüş, özellikle eğitim ve öğretime öncelik vermiştir. Pek çok Afganlı gence burs verilmiş, Türk liselerinde ve fakültelerinde yetişmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, Afganistan'da eğitim kurumları kurularak, öğretmen ve profesörler gönderilmiş ve Afganlılar kendi

²¹¹ Bu olay, Atatürk Türkiye'si'nin saygınlığı ve ağırlığı bakımından da önem arz etmektedir. Şimşir, **a.g.e.**, ss. 288-291.

* Sadabad Paktı'nın hazırlanmasına Türkiye öncülük etmiştir. Paktın fikir babası Atatürk, gün yüzüne çıkaran ise Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras olmuştur. Bu Pakt ile dört devlet, birbirlerinin iç işlerine karışmamayı, ortak sınırların saldırıdan uzak tutulmasına riayet etmeyi, ortak çıkarlarını ilgilendiren her türlü uyuşmazlıklarda birbirine danışmayı ve birbirlerine karşı hiçbir saldırı hareketinde bulunmamayı yükümlenmişlerdir. Bkz.: Şimşir, **a.g.e.**, ss.330-338.

** Türkiye, Balkan Antantı'ndan sonra Sadabad Paktı'nı da kurarak, güneyde vuku bulması muhtemel bir Sovyet yayılmasına karşı Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan bir emniyet hattı oluşturmuştur. Balkan ülkeleri ile Türkiye, İran ve Afganistan'da komünizmi yaymak isteyen Sovyetler ise bu durumdan hiç hoşlanmamıştır. Saray, **Afganistan ve Türkler**, 1997, s. 217.

yurtlarında da yetiştirilmiştir. Bu arada lise mezunu Afgan öğrenciler, Türkiye’de özellikle Harbiye, Tıbbiye, Hukuk ve Mülkiye bölümlerini tercih etmişlerdir.

Afganlının gönlünde gerçekten yer etmiş²¹² olan Atatürk’ün ölümü, Afganistan’da derin üzüntü yaratmış ve Afganistan, o güne kadar hiç kimseye göstermediği bir saygı ile Türkiye’nin ulusal yasını paylaşmıştır.²¹³

Atatürk 10 Kasım 1938’de öldüğünde ardında, iyice kökleşmiş bir Türk-Afgan dostluğu bırakmıştır. Yirmi yıla yakın süren bu dönemde, Afganistan’da, krallar, hanedanlar ve hükümetler değişmiş, ama Türkiye’nin Afganistan’a karşı izlediği dostluk ve kardeşlik politikası değişmemiştir. Afganistan kralları ve yöneticileri, kendi aralarındaki çekişmeler ve taht kavgaları nasıl seyrederse seyretsin, Atatürk Türkiye’si’ne inanmış ve yürekten bağlanmışlardır. Türkiye, samimi, dürüst ve açık yüreklilikle, Afgan halkının iyiliğinden başka bir şey istemediğini göstermiş ve Afganistan’ın bağımsız ve hür kalması, kalkınıp yükselerek, uygar milletler arasında yer alması için mücadele etmiştir.²¹⁴

1.7.3.3. Enver Paşa ve Afganistan

Osmanlı Devleti’nin Harbiye Nazırı Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye topraklarını terk ederek, maceralı bir yolculuğun ardından Berlin’e ulaşmıştır. 1919 yılından itibaren siyasi temas ve faaliyetlerine yeniden başlamış ve çalışmalarını tamamladıktan sonra Doktor Bahaeddin Şakir ile Rusya’ya gitmiştir. Böylece, Moskova İttihatçıların yönetim merkezi haline gelmiştir. Enver Paşa, Rusların da onayı ile İslam İhtilal Cemiyeti Teşkilatı’nı kurmuştur.²¹⁵ Merkezi Moskova olan bu cemiyetin mali giderlerini karşılamayı Rusya üstlenmiştir.

Moskova’da, bir taraftan Anadolu’ya yardım temini için girişimlerde bulunulmuş, diğer taraftan da İngilizlere karşı mücadele için, Cemal Paşa’nın

²¹² Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, s. 107.

²¹³ Şimşir, *Atatürk ve Afganistan*, s. 5.

²¹⁴ *A.e.*, ss. 359-361.

²¹⁵ Köçer, *a.g.e.*, ss. 222-223.

Afganistan’a, Halil Paşa’nın da İran’a gitmesi kararı alınmıştır. Bununla birlikte, Enver ve Cemal Paşalar, Türkistan ve Afganistan Müslümanlarından kuracakları ordular ile Türklerin ve Bolşeviklerin düşmanı olan İngilizleri Hindistan’dan atmak için, Sovyetlerden zaman zaman yardım istemeye devam etmişlerdir.²¹⁶ Bu durum Sovyetlerin de işine gelmiş ve ilk aşamada beklenen destek sağlanmıştır.

Fakat daha sonra çıkan görüş ayrılıkları yüzünden, Enver Paşa Türkistan içlerine gitmiş ve Sovyetlere karşı savaşılan Basmacıların başına geçmiştir. Enver Paşa, bölgedeki Basmacıların desteği ile Orta Asya’da Rusya’nın hâkimiyetini sona erdirerek, bağımsız bir Türk Devleti kurmak istemiş ve bu amaçla Emanullah Han ile gizlice bir ittifak yapmıştır.

Emanullah Han, Enver Paşa’ya “Muhterem ve Aziz Kardeşim Enver Paşa” diye başlayan bir mektup yazarak, O’na, Afganistan’ın en büyük ünvanı olan ve yalnız kayınpederi ile başkumandanına verilmiş olan “Serdar-ı Ala” rütbesini ve nişanını verdiğini bildirmiştir. Bunun yanı sıra Afganistan’ın kuzey sınırlarına Nadir Han komutasındaki Afgan kuvvetleri gönderilmiştir.* Ama beklenmedik bir şekilde, 4 Ağustos 1922 günü, Bolşeviklerle girdiği bir çarpışmada Enver Paşa’nın hayatını kaybetmesi üzerine, beklentiler sona ermiştir.²¹⁷

1.7.3.4. Cemal Paşa ve Afganistan

Afganistan konusunda, Osmanlı’nın eski Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa’nın ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Cemal Paşa, Afganistan’ın Türkiye’den sonra İslam âleminin en güçlü ikinci devleti olmasını istemiş ve bunun için ülkenin mutlaka modernleşmesi gerektiğine

²¹⁶ Saray, **Atatürk ve Türk Dünyası**, s. 27.

* Nadir Han’ın görevi; sınırın öte yanındaki gelişmeleri takip etmek, Enver Paşa’ya gizlice adam göndermek ve cephane sağlamaktır. Ayrıca sağlık malzemesi ve para yardımı da bulunmuştur. Köçer, **a.g.e.**, s. 228.

²¹⁷ **A.e.**, ss. 224-229.

inanmıştır.²¹⁸ Bu düşünce içinde, Afgan ordusunu ıslah etmek ve Doğu kavimlerini İngiliz istibdadından kurtarmak gayesiyle, 1920 Eylül'ünde, Taşkent üzerinden Kabil'e geçmiştir. Yanına, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşmüş ve Sovyetlerin serbest bıraktığı Türk subaylarından bazılarını alan²¹⁹ Cemal Paşa, bu subaylardan altısını Hive'de, altısını Buhara'da bırakmış ve onlara Türkistanlı gençlere askerlik kursları açmalarını emretmiştir. 15-16 subayı da yanında Kabil'e götürmüştür.²²⁰

Cemal Paşa, Hindistan'daki ihtilalcilerle temas kurmayı ve İngilizlere karşı büyük bir ayaklanma başlatmayı hedeflemiştir. Afganistan'a geçerken ve orada bulunduğu dönemde, zaman zaman Mustafa Kemal ile mektuplaşmış ve kendisinin Afganistan'a temsilci olarak atanması ve Afgan Ordusu'nun ıslahında kendisine yardımcı olması için Türk subayı gönderilmesi gibi isteklerde bulunmuştur. Fakat Afganistan'a temsilci olarak Abdurrahman Bey gönderilmiş ve 1920 yılında Anadolu'da Türk subaylarına ihtiyaç olduğu gerekçesiyle subay gönderilememiştir.

Emanullah Han, Cemal Paşa'yı sevgiyle karşılamış ve kendisine Afgan Ordusu'nu yeniden düzenleme görevi vermiştir. Bunun üzerine Cemal Paşa, Ziya Bey (sonra Paşa) adındaki bir Türk subayına, ileride tümen veya kolordu seviyesine yükseltilmek hesabıyla örnek bir alay kurma görevi vermiştir.²²¹ Ancak Afgan Emiri'nin aklına darbe yapabilirler kuşkusu düşürülmesi sonucu, başarılı bir şekilde teşkil edilmiş olan bu alay, daha sonra Emir tarafından dağıtılmıştır.*

Cemal Paşa, Kabil'e gidişinden sonra, Afganlar ile Ruslar arasında bir çeşit aracı olmuştur. O'nun gayretleri ile 28 Şubat 1921'de Moskova'da Afgan-Rus Anlaşması imzalanmış ve Kabil'in İngiliz kontrolüne girmesi engellenmiştir. Bu arada, Rusların ısrarına rağmen, Kandahar ve Gazne'de Rus konsolosluğu açılmasına

²¹⁸ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 82.

²¹⁹ **A.e.**, s. 81.

²²⁰ Saray, **Afganistan ve Türkler**, ss. 166-167.

²²¹ Şimşir, **Atatürk ve Afganistan**, s. 54.

* Bu olayın ardından Emanullah Han, olumsuz şüphelerine rağmen Cemal Paşa'nın görevine son vermemiştir. Nitekim Cemal Paşa ile Moskova'da görüşen Ali Fuat Cebesoy, Cemal Paşa'nın Afgan Ordusu'nun genel müfettişliğine tayin edildiğine dair belgeyi teyit etmektedir. Köçer, **a.g.e.**, s.217.

izin verilmemiş ve Rusya'nın Afganistan'da devrim oluşturmak için propaganda yapmayacağına dair yazılı taahhüt alınarak, Afganistan Ruslara karşı da korunmuştur.

Cemal Paşa, Afganistan'daki bir yıllık yoğun çalışmasının ardından, Enver Paşa ile görüşmek ve Avrupa'ya gidip görüşmeler yapmak üzere, Eylül 1921'de Kabil'den Buhara'ya, oradan da Moskova'ya hareket etmiştir. Moskova'daki bazı görüşmelerden sonra, Afganistan'ın Avrupa ülkeleri tarafından tanınmasını sağlamak ve yardım temin etmek için Elçi Veli Han başkanlığındaki Afgan heyetiyle Almanya'da buluşmuş ve Alman yöneticileri ile görüşmüştür. Bu görüşme sonucu Almanlar, İngilizler müsaade etmeyecekleri için Afganistan'a herhangi bir yardım yapmalarının ve bağlantı kurmalarının mümkün olmadığını beyan etmişlerdir. Ayrıca Fransızların baskılarına karşı İngiltere'den yardım istemiş olduklarından, gayri resmi ilişki kurmaya da yanaşmamışlardır.²²² Cemal Paşa, daha sonra heyeti Paris'e götürmüş ve Afganistan'ın Paris tarafından tanınmasını sağlamıştır.²²³

Bu temaslardan sonra Cemal Paşa, 2 Mayıs 1922'de Berlin üzerinden Moskova'ya dönmüş, ancak Enver Paşa'nın Orta Asya'da Bolşevizm'e karşı giriştiği mücadele nedeniyle Afganistan'a gidememiştir. Sovyetler, O'nun Afganistan'a varır varmaz Enver Paşa ile temasa geçip, O'na yardım edeceğinden kuşkullanmış ve hareketini engellemiştir. Bunun üzerine, Moskova'dan Kars'a geçerek, İran üzerinden Afganistan'a ulaşmak istemiş, bu da olmayınca Tiflis'e gitmiştir. Oradan, yaveri İsmet Bey ile Mustafa Kemal'e mektup göndererek yurda dönmesine izin verilmesini istemiştir.²²⁴ Fakat bu mektubun cevabını alamadan, 21 Temmuz 1922'de, Tiflis'te iki yaveriyle birlikte, Ermenilerin suikastı sonucu hayatını kaybetmiştir.²²⁵

²²² Köçer, **a.g.e.**, s. 218.

²²³ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 97.

²²⁴ Köçer, **a.g.e.**, s. 220.

²²⁵ Şimşir, **Atatürk ve Afganistan**, s. 53.

1.7.3.5. Atatürk Sonrası Türk-Afgan İlişkileri

Afganistan, İkinci Dünya Savaşı'nın başında, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi tarafsızlık ilan etmiş, savaştan taraflardan hiçbirine yanaşmamış ve ülke yabancı istilasından korunmuştur.²²⁶ Afganistan'ın bu tarafsızlığı, savaş boyunca devam etmiş ve dışarıdan bu dengeyi bozmak için çok az teşebbüsle karşılaşmıştır.²²⁷ Fakat Durand Hattı'nın güneyi ve güney doğusunda kalan Afgan kabilelerinin savaşın başlarında ayaklanması ve İngilizlerin bölgeye asker sevk etmeleri ile sıkıntılı günler de yaşanmıştır.²²⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaştan yeni bir dünya lideri olarak çıkması ve bu devletin kalkınmakta olan milletlere yardımlar yapması, Afgan yönetici ve aydınlarının da dikkatini çekmiştir. Afgan yöneticileri, bu yeni büyük devletle ilişkilerini geliştirmek ve ondan faydalanmak istemiş ve kısa sürede bu isteklerine kavuşmuş, Amerika'dan oldukça iyi bir kredi almışlardır. Bu kredi ile Amerikan firmaları ve teknik elemanları vasıtasıyla memleket dâhilinde yeni bir ekonomik kalkınmaya girişilmiştir.²²⁹ Kısa süre sonra ise, ekonomi, askeri ve eğitim alanlarında mütevazı bir gelişme başlamış ve oldukça iyi sonuçlar elde edilmiştir.

Ne var ki Afganistan'da başlayan bu kalkınma hamlesi, İngilizlerin, idareleri altındaki muhtelif milletlerin istiklal ve hürriyetlerini daha fazla gasp edemeyeceklerini anlayarak, bu milletlerin istiklalini tanımaya karar vermesi ile durmuştur. İngilizler, 20 Şubat 1947'de, üç asırlık bir sömürüden sonra, Hindistan'dan çekilmeye karar vermiş ve Müslüman ahalinin de bir devlet kurmasına müsaade edeceğini bir deklarasyonla ilan etmiştir. Bunun üzerine, Afgan hükümeti İngilizlere müracaat ederek, Durand Hattı'nın Hindistan tarafında kalan Afgan Kabileleri'nin Afganistan'daki kardeşleri ile birleşmelerine müsaade edilmesini talep etmiştir. Fakat bu istek önce reddedilmiş, sonra da yapılan plebisitte, bölge halkı,

²²⁶ Mohammad Khalid Maarooof, **Afganistan in World Politics**, Delhi, India, 1987, s. 8.

²²⁷ Alvi Rızvı Shabbr, **Sovyet İşgali Altındaki Afganistan**, İstanbul, Bürde Yayınları, 1982, s. 91.

²²⁸ Saray, **Afganistan ve Türkler**, s. 217.

²²⁹ Mohammad Ebrahim M. Esmail, **Trajik Afganistan**, s. 60.

Müslüman bir devlet olarak yeni ortaya çıkan Pakistan'ı seçtiklerini beyan etmiştir. Bu durum ve sonrasındaki gelişmeler, Afganistan ile Pakistan arasında büyük bir huzursuzluk yaratmış ve sonunda Amerika, Sovyet aleyhtarı olan bu iki yönetim arasında arabulucu olmayı teklif etmiştir. Lakin bu teklif Pakistan tarafından reddedilmiştir. Amerika ise her iki tarafın da dostu ve geçmişte Afgan-İran ve İran-İrak ihtilaflarını halletmiş olan Türkiye'nin arabuluculuğunu önermiştir. Ancak Türkiye, bu teklif üzerine hemen harekete geçmişse de, Pakistan'ın uzlaşma tekliflerini kabul etmemesinden dolayı yine sonuç alınamamıştır.

Öte yandan, İngilizler ve bilhassa Amerikalıların, II. Dünya Savaşı sırasındaki gafletlerinden istifade eden Stalin, Avrupa ülkelerinin neredeyse yarısını Sovyet kontrolüne sokmuş ve 1945-46 yıllarında Türkiye ile İran'ı nüfuzu altına alabilmek için büyük gayret sarf etmiştir. Bu iki ülkede çabaları fiyasko ile sonuçlanan Sovyetler, Afganistan'da aradığı zemini bulmayı başarmıştır.²³⁰

Atatürk'ün vefatından sonra Türkiye'yi yöneten lider kadrosu, harp yıllarının yarattığı sıkıntı ve tehlikeleri başarıyla bertaraf etmesine rağmen, harbin sonunda Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır. Türkiye, NATO İttifakı'na girerek kendi güvenliğini sağlamaya çalışmış ve dost memleketlerle, dolayısıyla Afganistan'la, münasebetlerinde değişiklikler yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu tarihlerden itibaren, Türkiye ve Afganistan'da büyük farklılıklar ortaya çıkmış ve iki ülke arasındaki ilişkiler değişmeye başlamıştır. Böylece, uzun zamandan beri Türk desteğinde olan ve dış münasebetlerini ona göre ayarlayan Afganistan sıkıntıya girmeye ve yalnızlaşmaya başlamıştır.

Afganistan bu dönemde, Bağlantısızlık Hareketi içinde yer almış ve hareketin kurucu üyesi olmuştur. Ülkenin dış politikası bağlantısızlık doğrultusunda takip edilmeye çalışılmış, fakat bunda muvaffak olunamamıştır.²³¹ Bu arada Amerika, Sovyet Rusya ve Çin ile hududu olan, müslüman ve anti-komünist Afgan halkının dertleriyle yeterince ilgilenmemiş ve bir nevi zorla Afganistan'ı Sovyet nüfuzu altına

²³⁰ Saray, **Afganistan ve Türkler**, ss. 217-232.

²³¹ Maarooof, **a.g.e.**, s. 9.

itmiştir. Afganistan'ın, ABD ve İngiltere'nin istememesi nedeniyle, Türkiye, İran, Irak ve Pakistan arasında oluşturulan güvenlik ve işbirliği oluşumuna (Bağdat Paketi-1955) dâhil edilmemesine²³² ek olarak, Pakistan ve İran'a yapılan ekonomik ve askeri yardımlar; Afganların gittikçe Amerika'dan soğuması²³³ ve Rusya tarafına doğru sürüklenmesine sebep olmuştur.²³⁴

Sovyetler, bu dönemi iyi değerlendirmiş ve Kabil büyükelçisi, hükümetinin Afganistan'a yardıma hazır olduğunu bildirmiştir. Ekonomik alanda bir şeyler yapmak ümidiyle başbakanlığa gelmiş olan Davud Han da, Sovyetlerin bu teklifini memnuniyetle kabul etmiş ve iki ülke arasında, 1954'ün Ocak ayında üç buçuk milyon dolarlık kredi anlaşması imzalanmıştır. Ardından, Afgan-Sovyet münasebetleri, ekonomik ve politik gelişmelerin yanında, kültürel, eğitim ve askeri alanlarda artarak devam etmiştir. İki ülke liderleri birbirlerinin başkentlerine ziyaretlerde bulunmuşlar ve Afgan hükümeti giderek Sovyet kontrolü altına girmiştir. 1961 yılına gelindiğinde Afganistan, dış dünya ile irtibatını sadece Sovyetler Birliği üzerinden yapan ve Sovyetlere muhtaç bir ülke haline gelmiştir.²³⁵

Sovyet taraftarı Davud Han'ın başbakanlıktan ayrılması üzerine Amerikan Hükümeti, Afganistan ile münasebetlerini düzeltmek için yeni hükümetle temaslara başlamış ve 1961'de Afganistan ile diplomatik ilişkilerini kesmiş olan Pakistan ve İran'ı da kullanarak, Sovyet nüfuzuna karşı denge yaratmaya çalışmıştır. Muhammed Han 12 Mart 1963'te, fazla radikal davrandığı gerekçesiyle Zahir Şah tarafından görevden alınmış ve yerine Muhammed Yusuf getirilmiştir.

Afganlar bu yıllarda, hem Sovyetlerden hem de Amerikalılardan yardım görmeye ve memleketlerini kalkındırmada kısa sürede aşama kaydetmeye başlamışlardır. Bu vesile ile ülkedeki Sovyet etkisi bir nebze azaltılarak denge oluşturulmaya çalışılmış, fakat bu siyaset, ancak 1970'lerin başına kadar

²³² Akkurt, **a.g.e.**, s. 145.

²³³ Saray, **Afganistan ve Türkler**, s. 234.

²³⁴ Bhabani Sen Gupta, **Afghanistan: Politics, Economics and Society**, Frances Pinter, Oxford, England, 1986, s. 9.

²³⁵ Saray, **Afganistan ve Türkler**, s. 242.

sürdürülebilmiştir. 1970’den itibaren, Amerikan hükümeti yeniden Afganistan’a karşı ilgisiz davranmaya, buna karşılık Sovyetler, mevcut dengeyi lehine bozmaya ve nüfuzunu arttırmaya başlamıştır. Böylece ülkede yeniden huzursuzluk ortamı oluşmuş ve durumdan istifade eden Davud Han, General Abdülkadir başkanlığındaki bir kısım solcu subay ve Nur Muhammed Teraki önderliğindeki sivil Marksistlerin yardımı ile Zahir Şah’ı, kansız bir darbeye devirmiş ve ülkenin başına geçmiştir. Fakat bu defa, meşruti hükümdarlığı lağvederek, cumhuriyet ilan etmiş ve kendisi de başbakan olmuştur. Davud Han’ın başa geçmesinin ardından, 1970’li yıllarda, Afganistan’da, ülke içi karışıklıklar ve Sovyetlerin faaliyetleri artmış ve bu dönem, Afganistan’daki bugünkü dramatik gelişmelerin başlangıcını teşkil etmiştir.²³⁶

Davud Han, 1978 Nisanında Afgan ordusu tarafından devrilerek, idam edilmiştir.²³⁷ Yerine geçen Nur Muhammed Teraki de 1979 yılında Hafızullah Emin tarafından, Sovyetler’in arzusu hilafına bir darbe ile ortadan kaldırılmıştır. Ve en sonunda Sovyetler Birliği, Kabil yakınlarına indirdikleri 3-4 bin kişilik Rus paraşütçü birliği ile Lagman Sarayı’ndaki* Emin’i ve yakınlarını öldürterek, 28 Aralık 1979 günü Babrak Karmal’ı başa geçirmiş²³⁸ ve aynı anda Afganistan’ı işgal etmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye önemli sayılabilecek bir şey yapamamıştır. 15 Şubat 1989 tarihine kadar devam eden işgal döneminde, Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlarla birlikte, Türk Kızılayı aracılığı ile Afgan mültecilere yardımda bulunmuş ve zaman zaman Afgan Mücahitlere destek olmaya çalışmış, fakat oynanan rol sınırlı kalmıştır.²³⁹

²³⁶ A.e., s. 247.

²³⁷ Sander, a.g.e., s. 417.

* Esedullah Oğuz, Hedef Ülke Afganistan adlı eserinde Teraki’nin Darulaman Sarayı’nda bulunduğu ve 24-27 Aralık 1979 tarihleri arasında Kabil’deki kritik noktaları ele geçirmiş Sovyet Spetnaz komandoları tarafından yakalanarak ortadan kaldırıldığını belirtir. Bkz.: Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, ss. 142-146.

²³⁸ Oğuz, **Hedef Ülke Afganistan**, s. 147.

²³⁹ Akkurt, a.g.e., s. 146.

Bu arada, Afganistan Türklerinin kurduğu Müslümanlar Birliği adlı mücahit grubun, Türkiye ve uluslararası kuruluşların sağladığı yardımlardan faydalandırılmaması²⁴⁰ üzerine, Pakistan’da yaşayan 5000 kişilik bir Türk grup Türkiye’ye getirilmiş ve geri kalanlara özel yardımlar yapılmıştır.²⁴¹

1994 yılında, Afganistan’da, İslami şevkle yola çıktığını belirten ve Pakistan ile Suudi Arabistan tarafından yardım görüp yönlendirilen Taliban adlı grup ortaya çıkmıştır. Liderliğini Molla Ömer’in yaptığı bu grup, iki yıl içerisinde, halkın memnun olmadığı diğer aşiret liderleriyle savaşa girerek, ülkenin büyük kısmının kontrolünü ele geçirmiştir. Kısa bir süre sonra Taliban karşısında, sadece kuzeydeki iki grup kalmıştır. Ama sonunda, 1998 Ağustos’unda, Mezar-ı Şerif bölgesinde, Raşid Dostum ve Şah Mesud güçleri de yenilgiye uğramış ve Taliban, Mezar-ı Şerif’i de ele geçirmiştir.²⁴²

Dostum birlikleri ile Taliban arasında yaşanan kanlı çatışmalar esnasında, Türkiye, yeterli olmamakla birlikte, Türk Mücahit gruplara çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Bu dönemde özellikle Afganistan’daki Türkleri aktif şekilde destekleyen Türkiye, Taliban’a şiddetle karşı çıkmıştır.²⁴³ Buna karşılık, Taliban da, Afganistan’daki bütün gruplar arasında, Afganistan’ın modern bir devlet olarak gelişmesi için elinden gelen yardımı yapan Türkiye Cumhuriyeti’ni sevmeyen yegâne topluluk olmuştur.²⁴⁴

²⁴⁰ Saray, **Afganistan ve Türkler**, ss.268-270.

²⁴¹ M. Yılmaz Börklü, “Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan’daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Ankara,Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, 1999, s. 91.

²⁴² Soyzer, **a.g.e.**, s. 68.

²⁴³ Rashid, **a.g.e.**, s. 252.

²⁴⁴ Ali Ahmetbeyoğlu, “Prof.Dr. Mehmet Saray ile Afganistan Üzerine Bir Söyleşi”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, s. 190.

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL 2001 SALDIRILARI SONRASI AFGANİSTAN’IN İŞGALİ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI

2.1. 11 Eylül Saldırıları Sonrası Afganistan’ın İşgali

2.1.1. Afganistan ve Din

Afganistan, 640 yılından itibaren İslamiyet’i yayan Arap ordularının istilasına maruz kalmıştır. Her ne kadar Araplar, ülkede uzun süre kalmamış ve Kabil’i ele geçirememişse de, İslamiyet bu dönemde Afganistan sakinleri arasında hızla yayılmaya başlamıştır.¹ 1197’de Delhi’nin fethedilmesinden sonra ise, İran, Türk ve Hint kültürleri, İslam Medeniyeti’nin önemli merkezleri haline dönüşmüş ve bu üç kültür, Orta Asya’nın güneyi ve Afganistan’ı kapsayan bölgede birbirleri ile teması sürdürmüştür.²

Afganistan’da, Emanullah Han döneminde medeni hukuk kurallarının uygulanmaya başlamasına kadar (1925) tamamen şeriat kuralları uygulanmıştır. Bu durum, İslam’ın Afganistan’da derin köklerinin oluşmasına neden olmuş ve İslam inancı, etnik kökenine bakılmaksızın tüm Afganların günlük hayatının merkezinde yer almıştır. Din ögesi, ülkedeki insanları bir araya getiren ve bir arada tutmayı sağlayan yegâne unsur olmuştur. Yıllar boyunca komünizme karşı mücadele verilmiş olan ülkede, zengin, fakir, komünist, köktendinci olduğuna bakılmaksızın, bütün insanlar aynı özenle İslami değerlere sahip çıkmışlardır.

Afganistan’da tarihsel olarak, yüzyıllar boyunca, kabile geleneği ile yorumlanan şeriat hâkim olmuş ve bu açıdan ülke halkı muhafazakâr Müslüman olmuştur. Ancak geleneksel olarak uygulanan İslam anlayışı, diğer dinlere ve İslam’ın diğer mezheplerine karşı oldukça toleranslı kalmıştır. 1992 yılına gelinceye

¹ A.M. Manzar, **Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar**, y.y., Önce Yayınları, 1983, s. 37.

² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yay., 2010, s. 459.

dek Hindular, Sihler ve Yahudiler ülkenin ekonomik hayatına önemli katkılarda bulunmuşlardır.³

Ülkede, geleneksel kuralların ağır bastığı, uygulamaları katı olmayan, devletin merkezi otoritesinden ziyade, dini konuları yerel din âlimlerine, cemaat ve aşiretlere bırakan bir anlayışa sahip Hanefiliğin yaygın olması, esnek ve anlayışlı bir inanç sisteminin oluşmasına imkân tanımıştır.⁴ Ayrıca, otoriteye, entelektüelliğe, hukuka ve mollalara karşı çok eski bir tepkiyi ifade eden Sufizmin yaygın olması, Afganistan’da İslam’ın ılımlı yaşanmasına katkıda bulunmuştur.

Nakşibendîlik ve Kadirilik, Sovyetlere karşı savaşta halkı bir araya getiren en önemli Sufi tarikatlar olmuştur. Nakşibendîlik; lideri Pir Seyyid Ahmet Geylani olan ve köktendinci direniş guruplarının en önemli rakiplerinden birisi haline gelmiş diğer sufi tarikat Kadirilikle birlikte, Sıbgetullah Müceddidi Ailesi’nin liderliğinde ılımlı İslam’ı savunmuştur. Afganistan’da, Sufi tarikatların ve muhafazakâr partilerin yanında, Abdulresul Sayyaf’ın liderliğinde, Suudi’lerin desteğiyle örgütlenen Vahabiler de bulunmaktadır.

Ancak bunların yanında, yüzyıllar öncesindeki İslami yaşantıya özenen ve o düzeni yeniden kurmayı hayal eden köktendinci gruplar, Cemaati İslami ve Hizbi İslami gibi iyi teşkilatlanmış ve eğitilmiş örgütler kurmuşlardır. Sovyet savaşı ve iç savaş dönemlerinde dışarıdan gelen yardımlar, muhafazakâr, Sufi veya Vahabi yanlısı gruplardan ziyade, özellikle Gulbettin Hikmetyar liderliğindeki köktendinci Hizbi İslami grubuna gitmiştir.⁵ Bunun sonucu, iç savaş döneminde ülkedeki dini tolerans yıkılmış ve İslam’ın birleştirici özelliği, radikallerin elinde, öldürücü ve yıkıcı bir silaha dönüşmüştür.⁶

³ Fatma Taşdemir, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç, Hakan Ankara, Taşdemir, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2002, s. 280.

⁴ Ahmed Rashid, **Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun**, İstanbul, Everest-Mozaik Yay., 2001, ss. 133-136.

⁵ **A.e.**, ss. 138-140.

⁶ Taşdemir, **a.g.e.**, s. 280.

2.1.2. Taliban ve Köktendincilik

Sovyet işgali esnasında ve takip eden iç savaş yıllarında Afganistan’da yaşanan çatışmalar, bu ülkedeki hükümeti ve sivil toplumu, dolayısıyla devlet yapısını ve otoritesini tamamen yok etmiştir.

Uyguladığı ateist eğitim politikası ile Orta Asya’da bütünleştirici etki yapabilecek kimlikleri pasifize eden Sovyet yönetimi sonrasında, Orta Asya’da din gibi bütünleştirici reel kimliklerin etkisinin artması için uygun bir zemin oluşmuştur. Sistemin çöküşü, ekonomik ve siyasi alanlarda etkili olmanın yanında, kültürel dönüşümü de tetiklemiş ve kimlikler üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Toplumlarda kimlik farklılaşması ve aidiyet hissi daha karışık bir hal almış, dini kimlik, dil temelli ulusal kimlik, sınır temelli ulus-devlet kimliği ve etnik kimlik değişik şekillerde etkili olmaya başlamıştır. Böylece özgürlüğünü yeniden kazanan ülkeler, tekrar diriliş ve dönüşüm sürecine girmişlerdir.⁷

Amerika Birleşik Devletleri ise Sovyet işgali döneminde İslami direniş gruplarını örgütlemiş ve Afganistan’da savaşçı köktendinci militanların oluşmasına sebep olmuştur. Moskova’nın “Kızıl Tehlikesi”ne karşı, nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerde geliştirdiği “Yeşil Kuşak” stratejisi sonucu⁸ desteklenen bu militanlar, işgal sonrasında tüm dünyaya dağılmış ve Ortadoğu’da etkin olan Hizbullah gibi bazı örgütleri kontrol altına alarak, terörizmi Güneydoğu Asya’ya yaymaya başlamıştır.⁹

Afganistan’da iç savaşın etkilerinin iyice arttığı ve ülkenin her yanının farklı bir grup tarafından kontrol edildiği 1994 yılına gelindiğinde, Güney Afganistan ve Kandahar’daki Peştunlar, aşiret yapısı, ekonomik sorunlar ve liderlik mücadelesi gibi

⁷ Davutoğlu, a.g.e., ss. 465-466.

⁸ Timur Kocaoğlu, “Afganistan Ulusal Sorununun Uluslararası Boyutları”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, s. 303.

⁹ Michael A. Sheehan, “Sheehan Testimony on Counterterrorism and South Asia”, US Department of State, International Information Programs, Washington File, 17 Temmuz 2000, Aktaran: Hasan Köni, “ABD’nin İslam Politikası”, **Avrasya Dosyası**, Yaz 2000, Cilt 6, Sayı 2, ss. 6-7.

gerekçelerle birbirleriyle savaşa girişmişlerdir. Bu arada, 29 Ekim 1994'te, eski bir mücahit komutan olan Niyaz Vayand komutasındaki grup tarafından, Türkmenistan'a ilaç ve gıda götüren otuz araçlık Pakistan konvoyuna el koyulması üzerine, Kandahar'daki bir grup medrese öğrencisi harekete geçmiş ve konvoy ile konvoydaki Pakistanlıları kurtarmıştır.¹⁰ Bu olay, kendilerini Taliban olarak adlandıran yeni grubun adının duyulmasını sağlamıştır. Hemen arkasından da Kuvetta ve Kandahar'daki medreselerde çalışan Molla Ömer ve Molla Hasan gibi ileride Taliban içinde etkin olacak kişilerin aralarında bulunduğu mollalar ve dini guruplar, çatışmalara ve karışıklığa çözüm bulmak adına kontrolü ele almışlardır.

Bu gurupların büyük bir kısmı medreselerde çalıştıkları için kendilerine Talib ismini seçmişler ve “barışı getirmek, halkı silahsızlandırmak, şeriatı uygulamak ve Afganistan'ın büyüklüğü ile İslami karakterini savunmak” şeklinde belirlenen, Taliban'ın ilan edilmiş hedeflerini vurgulamışlardır.¹¹

Afgan halkının iç savaştan iyice bunaldığı bir dönemde ortaya çıkan Taliban'ın, birbirleriyle kıyasıya savaşan İslami direnişçi guruplara savaş açması, savaştan, silahlardan, ölümlerden ve haraç vermekten bıkan Afgan halkı tarafından önceleri benimsenmiş ve sempati ile karşılanmıştır.¹² Dini söylemlerle ortaya çıkmış olması ve batıl inanışların (Taliban'a kurşun işlemediği, uçtukları, kilometrelerce uzaktaki konuşmaları duyabildikleri gibi söylentiler) cehaletin yaygın olduğu tüm toplumlar gibi Afgan halkı arasında da yaygın olması ile örgüte duyulan hayranlık artmıştır. Buna ilave olarak, dışarıdan destek alması ve ortaya çıktığı dönemde, Afganistan-Pakistan sınırında, Pakistan desteğiyle ele geçirdiği cephaneliklerden elde ettiği büyük miktardaki silah ve cephane stoğu gibi unsurlar başlangıçtaki başarısında etkili olmuştur.¹³

¹⁰ Süleyman Gündüz, “Taliban, Ladin ve Amerika Kısacasında Afganistan”, **Afganistan, Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001, s. 33.

¹¹ Mehmet Saray, **Afganistan ve Türkler**, İstanbul, Kitabevi, 1997, s. 2.

¹² Mehmet Atay, “Avrasya'nın Balkanları, Afganistan'da İç Çatışma Dinamikleri”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 23.

¹³ Hasan Uysal, **Adı Afganistan**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1996, s. 77.

Çok iyi ideolojik ve savaş eğitimi almış disiplinli gençlerden oluşan Taliban üyeleri, kendilerini yolundan sapmış bir savaşın, yanlış işleyen bir toplumsal sistemin ve aşırılıklarla çürümüşlük yüzünden tehlikeye düşmüş İslami hayat tarzının düzelticileri ve arılaştırıcıları olarak ilan etmişlerdir.¹⁴ Kardeş kavgasını sonlandıracaklarını, ülkeye barış, huzur ve adalet getireceklerini iddia etmiş ve savaşan birçok gurup gibi şeriat yönetimini esas almışlardır.¹⁵

Peştunlar'dan oluşan ve Peştun milliyetçiliğini harekete geçiren Taliban, geleneksel İslami değerler, toplumsal yapı ve mevcut devlet yapısı ile uyumu kabul etmeyen, köktendinciliğin yeni bir örneğini, İslamiyet'in ve şeriatın aşırı bir yorumunu temsil etmiştir. Bu görüşleri doğrultusunda, kontrolünü ele geçirdiği her yerde, kız okullarını kapatmış, kadınların evden çıkışlarına kısıtlama getirmiş ve müzik, televizyon, kâğıt oyunları ve uçurtma gibi günlük hayatın sıradan unsurlarını yasaklamıştır.¹⁶

Pakistanlı yazar Ahmed Raşid'e göre Taliban, Afganistan'daki hiçbir İslami akım veya ideolojiye yakın olmayıp, Pakistan'da yaygın olan "Diyobendilik" in * bir kolu sayılmaktadır.¹⁷ Gazeteci-yazar Mustafa Özcan ise, Taliban'ın manevi altyapısı ve dini anlayışını şekillendiren etkenin, Diyobendi medresesinin yanı sıra Peştun aşiret anlayışı (Peştunveli) olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Birçok ülke, kendi çıkarları ve dış politikası çerçevesinde Taliban'ı destekleme veya engelleme noktalarında bulunmuştur. Taliban'ın, hızla büyüyerek ülkeyi kontrol etmesi karşısında, başta Türkiye olmak üzere, Hindistan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri, tehlikeyi durdurabilecek tek güç durumundaki Kuzey

¹⁴ Raşid, **a.g.e.**, ss. 32-35.

¹⁵ İrfan Kaya Ülger, "Taliban: Afganistan'da Pax American'ın İslamcı Militanı", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt 4, Sayı 3-4, s. 96.

¹⁶ Raşid, **a.g.e.**, ss. 2-3.

* Diyobendi medresesi ve ekolü ilk kez, 1867'de, İngiliz modernizmine karşı Hindistan'da kurulmuş ve sürekli modernist eğilimli yönetimlerin boyhedefi olmuştur. Pakistan'da sayıları 10 bin civarında olan bu medreselerde, 600 bin ile 750 bin arası öğrencinin eğitim gördüğü bilinmektedir. Mustafa Özcan, "Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., 2002, ss.359-361.

¹⁷ Raşid, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁸ Özcan, **a.g.e.**, s. 359.

İttifakı'na her türlü yardımı yapmışlardır. Bunun tersi olarak, Pakistan ve Suudi Arabistan ise Taliban'ı desteklemiştir.¹⁹

Esasında Taliban, yerel karakterler taşımasına rağmen, bir Pakistan projesinin Afganistan'daki uzantısı olmuş ve Pakistan'ın yardımları ile kısa sürede yıldızı parlamıştır. Pakistan, tarihi ve etnik nedenlerle, Afganistan ve Peştun milliyetçiliğini temsil etmiş olan Taliban probleminin her zaman içinde yer almıştır. Peşaver Vadisi başta olmak üzere, kuzey illerinde yaşayan 15 milyona yakın Peştun vatandaşı ile Afganistan'da yaşayan aynı etnik grubun yakınlığını kullanarak, bu ülkede kendi kontrolünde bir idare arayışında olmuştur. Ayrıca, ABD'nin enerji kaynakları politikasının, Pakistan'a önemli ticari avantaj ve maddi kazanç getirecek olması, Pakistan'ın ABD ile paralel olarak Taliban hareketini desteklemesi sonucunu doğurmuştur.

Pakistan askeri istihbaratı (ISI), Afganistan'daki diğer grupların halkın gözünde küçük düştüğünü tespit etmiş ve Başbakan Benazir Butto'ya, Afganistan'da nüfuz mücadelesinin kazanılabilmesi için Amerika Birleşik Devletleri ile beraber Taliban'ın desteklenmesi gerektiğini rapor etmiştir.²⁰ Butto da, Diyobendi geleneğinin Afganistan'daki uzantısı olan Taliban'a dini açıdan değilse de siyasi açıdan sahip çıkmıştır.²¹

Afganistan'da Sünni bir İslami rejimin kurulmasını ve bu rejim ile kendisine en büyük rakip olarak gördüğü İran'daki Şii İslami rejimi zor durumda bırakmayı düşünen ve Taliban sayesinde Özbekistan ile Tacikistan'a Vahabi görüşü sokmayı planlayan Suudiler de Taliban'ı siyasi ve maddi olarak desteklemişlerdir.²²

ABD ise Soğuk Savaş döneminde önemli ölçüde desteklediği mücahitlere, yeni dönemde eskisi kadar ilgi duymamaya başlamış ve yardımlarında önemli oranda düşüş olmuştur. Ancak yine de iki önemli hedef ile Taliban'ın eğitimine yardım eden

¹⁹ Raşid, **a.g.e.**, s. 8.

²⁰ Gündüz, **a.g.e.**, s. 34.

²¹ Özcan, **a.g.e.**, s. 359.

²² Saray, **Afganistan ve Türkler**, ss. 20-22.

Suudi ve Pakistanlı yetkililere el altından yardımlarda bulunmuştur. Bunlardan birincisi, Orta Doğu'da teröre destek veren ve Amerika'ya kafa tutan İran'ı sıkıştırmak için, bu ülkenin rejimine ters düşen dini bir rejimi Afganistan'da oluşturmaktır. İkinci hedef ise, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin enerji yataklarından istifade edebilmek amacıyla, dini bir yönetim de olsa, Taliban rejiminin Afganistan'da istikrarı sağlamasına yardımcı olmaktır.

Bu hedeflere rağmen, Taliban'ın dini uygulamalarının dünya basınında yer alması, özellikle dünya feministlerinin tepkisini çekmiş ve Amerikan yönetimi üzerinde anti-Talibancı baskılar kurulmasına sebep olmuştur. Ayrıca Hatemi'nin 1997 itibari ile yükselişi, ABD'yi, İran'ı Taliban ile dengeleme ihtiyacından bir nebze kurtarmış ve Taliban'a karşı daha serbest hareket etmesini sağlamıştır. Buna ek olarak, Taliban'ın El-Kaide lideri Usame Bin Ladin ile olan ilişkisi, Amerika'nın Taliban yönetimini tanımasını engellemiş ve zamanla Afganistan'ı hedef ülke haline getirmiştir. Böylece Taliban, uluslararası alanda neredeyse hiç kabul görmemiş, aksine tecrit edilmiştir. Pakistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan dışında bu yönetimi tanıyan olmamıştır.²³

Taliban örgütü ise Molla Ömer başkanlığında, on kişiden oluşan, idare meclisi veya yüksek şura olarak bilinen bir heyet tarafından yönetilmiştir. En yüksek karar organı olan bu şuraya bağlı, Kabil Şurası (hükümet) ve Askeri Şura adında iki komite kurulmuştur. Bu yapı, Taliban'ın Afgan halkına barışı getirme açısından bir umut ışığı olmasının nedenlerinden biri olmuştur. Zira ülkedeki diğer tüm grup liderlerinin kişiselleşmiş idare anlayışı karşısında, Taliban'ın tek bir kişinin hâkimiyeti yerine, kolektif bir siyasi irade göstermesi örgütün kabullenilmesini kolaylaştırmıştır. Ancak zamanla Taliban da bu usulü terk etmiş ve Molla Ömer'in gizli ve merkezi olarak aldığı kararlarla yönetilmeye başlamıştır.²⁴

Taliban üyeleri, aldıkları dini eğitimin derecesi ve kalitesi ne olursa olsun, Afgan dini yaşantısına aykırı ve İslam'ın prensiplerine uymayacak bir katılık ve

²³ Özcan, **a.g.e.**, ss.361-363.

²⁴ Raşid, **a.g.e.**, ss.147-149.

acımasızlıkla mücadeleye atılmışlardır. İşgal ettikleri kentlerde, özellikle Peştun ve Sünni olmayan herkese son derece acımasız davranmışlardır. Yöneticileri, insan haklarına aykırı, kadınları aşağılayan, ülke gençlerini cehalete mahkûm eden, hoşgöründen uzak bir idare şekli ortaya koymuşlardır. Mali ihtiyaçlarını karşılamak için, eroin üretimi ve ticaretine bulaşmışlar ve tüm dünyada huzursuzluğa sebep olmuşlardır.

Sonunda, Usame Bin Ladin gibi teröre bulaşmış bir Suudi milyoneri ile işbirliğine girmeleri ve 11 Eylül saldırılarında Bin Ladin ile birlikte adlarının anılması, Afganistan'ı ve Afgan halkını büyük bir çıkmazın içine sürüklemiştir.²⁵

2.1.3. 11 Eylül 2001 Saldırıları, Usame Bin Ladin ve El-Kaide

11 Eylül 2001 sabahı bir grup El-Kaide mensubu, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğu kıyısından batı kıyısına doğru uçmak için ağzına kadar yakıt ile doldurulmuş dört yolcu uçağını kaçırmış ve bir tek hedefe yoğunlaşmıştır. Bu hedef; uçakları, ABD'nin politik ve ekonomik güç merkezlerini, Manhattan'ın merkezindeki Dünya Ticaret Merkezi'ni ve Arlington'daki ABD Savunma Bakanlığı binasını yıkacak, ölümcül güdümlü silahlara dönüştürmektir.²⁶

Saldırının ardından Amerikan hükümeti tarafından oluşturulan 9/11 Komisyonunun (The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States) raporuna göre; Amerikan Hava Yolları'na ait 11 sefer sayılı Boston-Los Angeles uçağı, Muhammed Atta yönetimindeki bir grup tarafından kaçırılmıştır. Uçağın, Amerika saati ile 08:46:40'ta, kaçırılanlar tarafından Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çarpması sağlanmıştır. İkinci uçak olan United Hava Yolları'na ait 175 sefer sayılı Boston-Los Angeles uçağı, Marwan Al Shehri yönetiminde bir grup tarafından kaçırılmış ve güney kuleye saat 09:03:11 civarında çarpmıştır. Hani Hanjour yönetimindeki grup tarafından kaçırılan Amerikan

²⁵ Saray, **Afganistan ve Türkler**, ss. 5-6.

²⁶ Jochka Fischer, **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den Sonra Dünya ve Batı'nın Yeniden Yapılanması**, İstanbul, Merkez Kitapçılık, 2006, s. 16.

Havayollarına ait 77 sefer sayılı Washington-Los Angeles uçağı, saat 09:37:46'da Washington'daki Savunma Bakanlığı'nın Karargahı Pentagon binasına çarpmıştır. Son olarak, saat 10:03:11'de hedefine varamadan yolcuların bazıları ile eylemciler arasındaki kavganın ardından²⁷ Pittsburg'un 130 km güney doğusunda düşen uçak, United Hava Yolları'nın 93 sefer sayılı New York-San Francisco uçağıdır ve Ziad Jarrah liderliğindeki grup tarafından kaçırılmıştır.²⁸

Amerika'nın uluslararası yayın yapan haber kanalı CNN'e göre, saldırılarda toplam 2973 kişi hayatını kaybetmiştir.²⁹ Bu rakam son otuz yılda gerçekleştirilmiş olan tüm terör olaylarında ölen Amerikan vatandaşı sayısının üç katı civarındadır. Bu kadar çok sayıda Amerikalının hayatını kaybettiği eylemlerin ardından, dünya dehşete kapılmış ve saldırılar tüm dünyada lanetlenmiştir.

ABD, yurt dışındaki tesislerini hedef alan ve etkisi genel anlamda sembolik olan terör eylemlerine karşı deneyimli olmasına rağmen, toprakları içindeki vatandaşlarını tehdit eden ve bu boyutta büyük bir eylemle ilk defa karşı karşıya kalmıştır. 11 Eylül'den önceki olaylarda Amerika'nın tepkisi, kınama, bir-iki misilleme ve şayet bulunabilirlerse suçluların mahkemeye çıkarılması şeklinde olmuştur. Fakat Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar, sembolik saldırıların ötesinde, sivil nüfusun morali ve yaşam seklini hedefleyecek şekilde planlanmıştır.³⁰ John Gray'e göre, eylemciler sadece binlerce sivili öldürüp Dünya Ticaret Merkezini yerle bir etmekle kalmamıştır. Bunun ötesinde, Batı'nın, modernitenin her yerde ve her zaman güvenli tek koşul olduğu şeklindeki egemen mitini yok etmişlerdir.³¹

²⁷ Paul Rogers, "11 September and the New American Century (2002)", **Global Security and the War on Terror**, the Taylor & Francis e-Library, 2007, s. 156.

²⁸ "The 9/11 Commission Report", (Çevrimiçi) <http://www.9-11commission.gov/report/index.htm>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2012.

²⁹ "US Deaths in Iraq, War on Terror Surpass 9/11 Toll", (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/09/03/death.toll/>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2012.

³⁰ Henry Kissinger, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev. Tayfun Evyapan, Ankara, METU Press, 2002, ss. 263-264.

³¹ John Gray, **El Kaide: Modern Olmanın Anlamı**, Çev. Zehra Savan, İstanbul, Everest, 2004, s. 1.

ABD, bu saldırılardan, henüz üç hafta önce Amerika'yı vurmakla tehdit eden, Suudi milyarder Usame Bin Ladin ve terör örgütü El-Kaide'yi sorumlu tutmuştur. Ladin'in ismi, ABD ve İsrail'e karşı savaşmak üzere tüm dünya Müslümanlarını cihada çağırmasının yanında, ABD'nin askeri ve diplomatik hedeflerine yönelik saldırıların düzenlenmesiyle dünya gündemine oturmuştur. Ayrıca Usame Bin Ladin, iki yıl önce yazdığı bir mektupta da, Amerikan halkına hitaben: "Büyük sürprizler yaşayacaksınız. Neler olacağına çok şaşıracaksınız ve bu konuda hiçbir şey yapamayacaksınız" demiş ve çoktan Amerika'nın arananlar listesinde en üst sıralardaki yerini almıştır.

Usame Bin Muhammed Bin Ladin, 28 Haziran 1957'de, Suudi Arabistan da, 1931 yılında "Suudi Bin Ladin Grup" adında güçlü bir inşaat şirketi kurmuş olan bir müteşebbisin elli çocuğundan biri olarak doğmuştur. Bu şirket, adım adım petrol, kimya, sanayi, bankacılık, telekomünikasyon ve uydu bağlantıları sektörlerinde güçlü pozisyonlar kazanmış ve karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Bu yapı, 21. yüzyılın başında, Asya, Avrupa ve ABD'de 60'dan fazla şube ve kardeş şirkete sahip olmuştur.³²

Usame Bin Ladin, babasının ölümünden sonra 250 milyon dolarlık bir servetin varisi olmuş ve bu serveti, 20 yıl içinde iki-üç kat arttırmıştır. Böylece, bir örgüt kurmak ve faaliyete geçirmek için yeterli sayılabilecek mali imkâna ulaşmıştır. Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgali sonrasında da bölge ile ilgilenmeye başlamış ve 1984'te Filistin kökenli Abdullah Azzam'ın kurduğu Mekteb-ül Hidamet (Hizmet Okulu) grubuna katılarak, dünya çapında Afganistan için yardım gönüllüsü olarak çalışmıştır. Bu grubun çalışmaları, başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından desteklenmiştir.

Ladin, 1989'da Sovyet Kızıl Ordusu'nu geri çekilmek zorunda bırakan taarruza katılmış ve ayağından şarapnel yarası almıştır. 1991 yılında, Irak'ın

³² Yevgeniy Primakov, **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev. Fatma-Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Ofset, 2004, s. 17.

Kuveyt'i işgal etmesinin ardından, Suudi hükümetinin yardım talebini, Suudilerin ABD ile işbirliği yaptığı gerekçesi ile geri çevirmiş ve arkasından hapsedilmiştir. 1992'de serbest kalmış ve Sudan'a gitmiştir. Sudan'da dört yıl kaldıktan sonra ise 1996'da Afganistan'a gitmiş ve buradaki mücahitlerle birlikte El-Kaide örgütünü kurmuştur.

Aslında El-Kaide'nin kökleri, 1980'lerin sonunda, ABD, Suudi Arabistan ve Avrupalı devletler tarafından yönlendirilmiş olan Sovyet işgaline karşı verilen mücadele sırasında ortaya çıkmıştır.³³ Örgütün eylemleri, önceleri Afganistan'ın dışına taşmamış, fakat 1987'de, Sovyet askerlerinin çekilmesinden sonra, El-Kaide anti-Amerikan bir yapıya dönüşmüştür.* Örgüte Arapların yanında diğer Sünni müslümanlar da üye olmaya başlamış ve 1998 Şubatında yayınlanan bir bildiri ile tüm Müslümanlar her yerde asker veya sivil Amerikan vatandaşlarını ve müttefiklerini öldürmeye çağırılmıştır.³⁴

Ladin, 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD Büyükelçiliklerine yönelik yapılan saldırılarda olduğu gibi, 11 Eylül saldırılarını da üstlenmemiş³⁵ ve Taliban'a yakın kaynaklara: "Terörist eylem bazı Amerikalı grupların işi. Benim bu saldırılarla bir ilgim yok. ABD parmağıyla beni gösteriyor, ama bunu asla ben yapmadım. Bunu yapanlar, kendi çıkarları için yaptılar. Ben Afganistan'da yaşıyorum ve bu tür eylemlere izin vermeyen Molla Ömer'e bağlıyım" gibi sözler söylemiş ve sözlerine: "Saldırıyı ben yapmadım ama yapanlara teşekkür ederim" ifadelerini eklemiştir.³⁶

³³ Gray, **a.g.e.**, s. 66.

* "11 Eylül terör saldırıları ve ABD'nin buna cevabı (terörizmle küresel savaş) dünyayı değiştirmiştir. Bununla birlikte El-Kaide olarak bildiğimiz terörist girişim de değişmiştir. El-Kaide şebekesinin hâlihazır yapısı belirsizdir..." Angel Rabasa v.d., **Beyond Al-Qaeda, Part-2: The Outer Rings of the Terrorist Universe**, Rand Corporation, 2006, s. iii.

³⁴ Primakov, **a.g.e.**, s. 18.

³⁵ Gündüz, **a.g.e.**, s. 40.

³⁶ "Tırmanan Gerginlik", **Afganistan Taliban ve Ladin**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001, ss. 149-151.

2.1.4. 11 Eylül 2001 Saldırılarının Yankıları

11 Eylül 2001 saldırılarında, batılı açık toplumların dünya çapında yayın yapan iletişim teknolojilerinden yararlanılmış ve yolcu uçakları, çok az bir zahmet ve intihar kararlılığı ile ölümcül silahlara dönüştürülmüştür. Böylece, eylem, korku ve dehşet salıcı bir propaganda aracına dönüşmüştür. Öyle ki yorumcular, 1941 yılında Pearl Harbor'da Japon bombardıman uçaklarının yaptığı kamikaze eylemleri ile bu eylem arasında paralellik kurmaya çalışmışlardır.³⁷

Bu saldırılar, dünyayı yeni bir dönemin başlangıcına getirmiştir. Saldırıların ardından televizyon ve gazetelerde, “artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı” anlatılmış ve dünya büyük bir şok içinde olan biteni izlemiştir.³⁸

Saldırıların hemen ardından ABD Başkanı George W. Bush, üzgün ve kızgın bir şekilde, “Kimse kuşku duymasın. Bu saldırıyı gerçekleştiren kişiler mutlaka bulunacak ve gerekli şekilde cezalandırılacaktır” demiş ve ABD halkını korumak için bütün güvenlik önlemlerinin alınacağını, gereken ne varsa yapılacağını belirtmiştir. Ayrıca, ABD halkının kendisiyle birlikte olmasını, ona destek vermesini istemiş, herkesi kurtarma çalışmalarına katılmaya davet etmiş ve konuşmasını: “Bizi test etmek isteyenler, bu testi geçemeyecektir” diyerek tamamlamıştır.

BM Güvenlik Konseyi, düzenlediği olağanüstü toplantının ardından saldırıyı sert bir dille kınayan bir karar tasarısını oy birliği ile kabul etmiştir.³⁹ BM Genel Sekreteri Kofi Annan, gerçekleştirilen “planlı terörizmi” kınamış ve sağduyu çağrısı yapmıştır. Kofi Annan, saldırıların dikkatli ve koordineli bir şekilde planlandığına şüphe olmadığını ifade ederek, terörizme karşı kararlılıkla savaşmak gerektiğini vurgulamıştır.

³⁷ Fischer, **a.g.e.**, s. 17.

³⁸ Gündüz, **a.g.e.**, s. 36.

³⁹ Emin Demirel, **Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşlamayan Ülke Afganistan**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. 159.

Saldırıların demokrasi için affedilemez bir darbe olduğunu söyleyen NATO Genel Sekreteri George Robertson, ittifaka üye ülkeleri terörizme karşı ortak bir cephe kurmaya davet etmiştir.

AB ülkelerinin dışişleri bakanları, Brüksel’de olağanüstü toplanırken, dönem Başkanı Belçika’nın Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, “Bu toplantı her şeyden önce ABD’yle dayanışma göstergesidir. Avrupalı bakanlar terörizmin her türünü kınamaktadırlar.” demiştir.⁴⁰

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit, İngiltere Başbakanı Tony Blair, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Almanya Başbakanı Schröder, Pakistan Devlet Başkan Pervez Müşerref, Kanada Başbakanı Jean Chretien, İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi ve İsrail Eski Başbakanı Benjamin Netanyahu gibi liderler derhal kınama ve Amerika’ya destek mesajları göndermişlerdir. Tüm bunlara ilave olarak, İran, Suriye, Libya, Çin ve Küba gibi Amerika ile ilişkileri çok da iyi olmayan ülkeler⁴¹ ve Saddam Hüseyin hariç diğer Müslüman ülke devlet başkanları da saldırıları kınamış ve yardım teklifinde bulunmuşlardır.

ABD, Kanada, İngiltere, Avrupa ve Avustralya’daki Müslüman toplulukların liderleri ise açıklamalarında, sıradan Müslümanlarla aşırıların birbirinden ayrılması gerektiğini vurgulamışlardır.⁴²

Irak, saldırılarla ilgili olarak: “Amerikan halkına şunu söylüyoruz; saldırı kendi hükümetlerinin dünyada yaptıklarıyla karşılaştırılmalıdır. 1,5 milyon Iraklı, Amerika ve Batı’nın uyguladığı ambargo nedeniyle yaşamını yitirmiş, on binlercesi de ABD ve müttefiklerinin askeri faaliyetleri nedeniyle ölmüştür.” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁴³

⁴⁰ Enver Bozkurt, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003, ss. 229-230.

⁴¹ “Saldırıya Liderlerden İlk Tepkiler”, (Çevrimiçi) <http://www.bigglook.com/usa/liderler.html>, Erişim Tarihi:1 Mart 2012.

⁴² Pervez Hoodbhoy, **İslamabad’dan Bakış**, 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu, Der. Mustafa Erdem Sakınç, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2004, s.166.

⁴³ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 182.

Irak ve benzeri ülkelerle birlikte, dünyanın çeşitli bölgelerinden ve ABD içinden muhalifler de benzer açıklamalar yapmışlardır. Örneğin Woodrow Wilson Koleji Dekanı, Amerikan halkına, II. Dünya Savaşı'nda ABD'nin Japonya'da yaptıklarını hatırlatmış, Massachusetts Üniversitesi'nde görevli bir öğretim üyesi Amerikan Bayrağının algılanış biçimini terörizm, ölüm, korku, tahribat ve zulüm olarak açıklamıştır. Texas Üniversitesi'nde görevli bir öğretim üyesi de: "Terörist saldırılar, ABD'nin düzenlemiş olduğu kitlesel terörizm faaliyetlerinden daha alçakça değildir." demiştir.⁴⁴

Ancak yine de saldırılar, dünya kamuoyunda ABD'ye olan desteği çok büyük oranda arttırmıştır. ABD bu sayede, iletişim-bilişim devrimi ile değişmekte olan dünyayı, kendi önderliğine ve denetimine uygun olarak yeniden düzenleme konusunda harekete geçmek için ihtiyaç duyduğu gerekçeleri elde etmiştir.

Kimin yaptığını saptama aşamasından sonra, hedef, bu eylemi gerçekleştirenler yerine, doğrudan doğruya terörizm olarak tanımlanmıştır. Terörizm gibi yaygın ve belirsiz bir kavramı kullanarak da harekâtın neredeyse süresiz gerçekleştirilebilmesi sağlanmıştır. İlan edilen savaş, Amerikan Başkanı'nın sözleriyle, terörizme karşı, uluslararası koalisyon gerektiren, uzun vadeli bir mücadele olarak görülmüş ve hem Usame Bin Ladin'in, hem de Taliban rejiminin sonunun habercisi olmuştur. Böylece, Gray'e göre, aslında çok daha önce başlamış olan Amerikan siyasetindeki değişim hızlanmaya başlamış⁴⁵ ve zaman kaybetmeden, yeni bir döneme giren dünya şekillendirilmek üzere harekete geçilmiştir.⁴⁶

2.1.5. Afganistan Operasyonu

ABD Hükümeti, saldırıların üzerinden daha henüz 24 saat geçmişken, askeri yetkililere 50 bin yedek kuvvetin aktif göreve çağrılması için talimat vermiş, ulusal

⁴⁴ Peter Scowen, **Haydut Millet Dünya'nın Bilmediği Amerika**, Çev. Attila Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, ss. 35-37.

⁴⁵ Gray, **a.g.e.**, s. 50.

⁴⁶ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 82.

acil durum ilan edilmiş ve istihbarat birimlerinin yürüttüğü çalışmalar sonrasında uçakları kaçıran 19 kişinin isimleri yayınlanmıştır.⁴⁷

Birkaç gün içinde şokun atlatılması ve enkazlar kaldırılıp yaraların yavaş yavaş sarılmasıyla, başta Amerikan, arkasından da dünya kamuoyu yapılacak olan misillemeleri tartışmaya başlamıştır. Neredeyse tüm dünya bu olayı kınayıp bir şeyler yapılması gerektiğini söylerken, ABD'nin yanında yer alan uluslararası örgütler, misillemelerin şeklini ve adresini belirlemeye çalışmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, ABC ve NBC televizyonlarında yayınlanan demecinde: “Amerikan halkı bir savaşın söz konusu olduğunu çok iyi anlamış durumdadır. Buna vereceğimiz karşılık, bir savaşa verilecek karşılık gibi olmalıdır. Bu, uzun süren bir çatışma olacaktır.” diyerek, askeri yanıtın açık seçik gündemde olduğunu hissettirmiştir.⁴⁸ Ayrıca Senato, terörle mücadele ve kurtarma çalışmaları için 40 milyar dolarlık acil yardım paketini onaylamış ve Temsilciler Meclisine göndermiştir.⁴⁹

Saldırıların üzerinden bir hafta geçtikten sonra ise yürütülen istihbarat çalışmaları sonucu ve ABD hükümetinin halktaki huzursuzluğu giderme ihtiyacının bir gereği olarak, şüphelerin Usame Bin Ladin üzerinde yoğunlaştığı dile getirilmeye başlamıştır. Bu durum, ABD hükümetinde, bir yandan düşmanın belirlenmiş olması sebebiyle operasyonel bir rahatlama yaratmış, diğer yandan da Taliban ile ABD arasında gerilime yol açmıştır.⁵⁰

Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan hükümetinden, 11 Eylül terör eylemlerinin sorumlusu olarak düşündüğü, Usame Bin Ladin'in teslim edilmesini istemiş, buna karşılık Taliban iktidarı, bu saldırıları Ladin'in yaptığına dair kanıt gösterilmesini veya bunun ispat edilmesini, aksi takdirde Ladin'i vermeyeceğini

⁴⁷Didem Yaman, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/EN/myazdir.asp?id=300>, Erişim Tarihi:12 Mart 2012.

⁴⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 233-234.

⁴⁹ **Milliyet**, “Kongre Onayı Bekleniyor”, 15 Eylül 2001., s.1.

⁵⁰Didem Yaman, “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/EN/myazdir.asp?id=300>, Erişim Tarihi:12 Mart 2012.

söylemiştir.⁵¹ Taliban yönetimi, 2 Ekim 2001 günü Washington'a: "20 yıldır savaş içindeyiz, acil yardıma ihtiyacımız var. Usame bin Ladin'le ilgili bir kanıt göstermeden savaş diyorsunuz, gelin önce görüşelim" çağrısında bulunmuştur. Taliban'ın Pakistan Büyükelçisi Abdüsselam Zaif de Kuvetta kentinde düzenlenen basın toplantısında: "Görüşmelere hazırız, savaşa girmektense görüşmelere başlamayı tercih ederiz." demiş ve ABD'nin, Ladin'in teslim edilmesi talebiyle ortaya çıkan krizi çözmesinin tek yolunun müzakereye girmek olduğunu kaydetmiştir. Büyükelçi, ülkesine yardım yapılmasını da isteyerek: "Biz ve tüm Afgan halkının yardıma ihtiyacı var, savaşa değil" demiştir.⁵² Molla Ömer'in sözcüsü Abdülhak Mutmain de: "ABD'de olanlar, sıradan insanların işi değil. Bu, hükümetlerin işi olabilir. Ne Usame Bin Ladin, ne de biz bunu yapabiliriz. Biz terörizmi desteklemiyoruz. Bin Ladin'in böyle bir gücü yok. Saldırıları kınıyoruz." demiştir.⁵³

Fakat ABD, bir yandan Afganistan yönetimi ile uğraşırken, diğer yandan da muhtemel bir operasyon için hukuki zemin hazırlamaya çabalamıştır.⁵⁴ Harekâtın hukuki temelini oluşturabilmek için, terörizme destek olan Taliban Rejiminin sona erdirilmesi ve ABD'ye saldırı eylemlerini gerçekleştirdiği iddia edilen El-Kaide Örgütünün yok edilmesi hedefleri belirlenmiştir.⁵⁵

ABD, yapılacak harekâtın kesinleşmesini müteakip, uluslararası toplumda lehine oluşan sempatiyi de kullanarak destek arayışlarına başlamıştır. Saldırıya geçmeden evvel, başta Pakistan olmak üzere, Afganistan'ın sınır komşusu ülkelerle, Azerbaycan, Türkiye gibi bölge ülkelerinin desteği garanti altına alınmaya çalışılmış ve Suriye dâhil 15 Arap ülkesinin temsilcileri, 15 Eylül 2001'de ABD Dışişleri'ne çağrılmıştır. Bu görüşmede, ilgili ülkelerin teröre karşı Washington ve müttefikleriyle aynı cephede yer almaları istenmiştir.⁵⁶

⁵¹ Haydar Çakmak, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Platin, 2004, s. 230.

⁵² **Milliyet**, "Taliban: Savaşmayalım Görüşelim", 3 Ekim 2001., s.17.

⁵³ İbrahim Karagül, "Sorun Amerika'nın İslam'la Savaşı mı?", **Afganistan Taliban ve Ladin**, Birey İstanbul, Yayıncılık, 2001, s. 145.

⁵⁴ Çakmak, **a.g.e.**, s. 230.

⁵⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 237.

⁵⁶ **Milliyet**, "Savaş İlanı", 16 Eylül 2001., s.2.

Bu çerçevede, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve İngiltere Başbakanı Tony Blair, bölge ülkelerine destek turlarına çıkmışlardır.⁵⁷

Donald Rumsfeld, ilk olarak Suudi Arabistan'da Kral Fahd ve Prens Abdullah'la görüşmüş, arkasından sırasıyla Umman, Mısır, Özbekistan ve Türkiye'ye gitmiş ve diğer yerlerden olduğu gibi Ankara'dan da istediği desteği almıştır. İngiltere Başbakanı Tony Blair ise ilk ziyaretini Rusya'nın başkenti Moskova'ya yapmış, burada Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile yapılan olumlu görüşmeden sonra Pakistan ve Hindistan'a ziyaretlerde bulunmuştur. Blair, Pakistan ziyaretinde, özellikle Pakistan'ın ekonomik sorunlarına çözüm bulmak için, IMF'nin çalışmalarıyla yeni kaynaklar yaratılacağını ve bütçe çalışmalarına diğer ülkelerin de katkı sağlayacağını belirtmiştir.⁵⁸ Böylece Pakistan'ın tam desteği sağlanmış ve Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref, ABD'nin bütün isteklerinin kabul edildiğini açıklamıştır.* Nihayetinde, Pakistan topraklarına çok uluslu güç yerleştirilmesi, Afganistan sınırının kapatılması, hava sahasının olası hava operasyonlarına açılması, istihbarat toplamada iş birliği yapılması ve terör örgütlerine destek verilmemesi konuları üzerinde uzlaşmıştır. Ancak Pakistan'ın bir sınır ötesi operasyona katılmayacağı da vurgulanmıştır.⁵⁹

⁵⁷ **Milliyet**, "Operasyon Son Anda Ertelendi", 5 Ekim 2001., s.16.

⁵⁸ "Rumsfeld ve Blair'den Destek Arayışları", (Çevrimiçi) <http://www.biggllook.com/war/4.asp>, Erişim Tarihi:13 Şubat 2012.

* Bu arada Pakistan'da bulunan iki parti lideri, 2001 Eylül sonu ve Ekim başında, Ladin'in Pakistan'da kurulacak uluslararası bir mahkemede yargılanması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Pakistan basını ile Daily Telegraph'ın haberlerine göre, bu teklif, Ladin ve Molla Ömer tarafından da onaylanmıştır. Anlaşmaya göre, Ladin Peşaver'de ev hapsinde tutulacak ve kurulacak mahkeme, yargılamanın burada devam etmesi veya Ladin'in Amerika'ya iade edilmesine karar verecektir. Ancak bu teklif, Bin Ladin'in güvenliğini garanti edemeyeceğini bildiren Pervez Müşerref tarafından reddedilmiştir. Bkz.: John Pilger, "İyi Teröristlerin Yalancı Zaferi", **11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu**, Der. Mustafa Erdem Sakıncı, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s. 266.

⁵⁹ **Milliyet**, , "Savaş İlanı", 16 Eylül 2001., s.2.

Bu arada ABD'nin her an Afganistan'a yönelik harekâta başlaması beklenirken, Kuzey İttifakı,** büyük bir saldırıya girişmek üzere hazırlıklarını tamamlamıştır. Afganistan'ın kuzeyindeki ittifaka bağlı gruplardan, başta Özbek lider Raşid Dostum ve Şah Mesud'un yerine geçen General Fehim'e bağlı birlikler, Kâbil'e 25 kilometre uzaklıktaki Penşir'de Taliban'a karşı mücadeleye başlamışlardır.⁶⁰ Ayrıca dünyanın her yerinden binlerce gazeteci, Afganistan'a girebilmek için Penşir bölgesine gitmiştir.⁶¹

ABD, 7 Ekim 2001 tarihinde, saldırıların üzerinden bir ay bile geçmeden Afganistan'daki hedefleri bombalamaya başlamıştır. Yapılan plan neticesinde, Umman Denizi'nden havalanan an Harekâuçaklar ve harekete geçirilen Tomahawk füzeleri, Türkiye saati ile 19.27'de Afganistını fiili olarak başlatmıştır.⁶² ABD öncülüğünde, İngiliz güçlerinin de katıldığı harekâta, başkent Kabil, Usame Bin Ladin'in merkezi olarak görülen Kandahar, Celalabad ve İran sınırındaki Herat yoğun hava bombardımanına tutulmuştur.

Saldırı ve bombardıman, ilk günlerde geceleri yapılırken, daha sonra gün boyu devam etmiş ve şiddetini artırarak sürdürmüştür. Bu arada, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Afganistan'a yönelik askeri operasyonda, 15 bombardıman, 25 taarruz uçağı ve 50 Cruise füzesi kullanıldığını ve operasyonun amacının 'terör yuvalarını ortadan kaldırmak' olduğunu açıklamıştır. Dışişleri

** "Taliban'ın kolayca devrilmesini sağlayan Kuzey İttifakı, Peştun olmayan etnik gruplardan oluşuyordu. Kuzey İttifakı'nın gücü, kuzeydoğu kalesi Bedehşan, Tehar eyaleti ve Penşir Vadisi'ni koruyan Tacik ve Özbek askerlerine dayanmaktaydı. Toplam asker gücü 40-45 bin civarında olan Kuzey İttifakı'nın son zamana kadarki en büyük destekçileri İran, Rusya ve Tacikistan idi ... Kuzey İttifakı, Ekim 2001'de Amerika ve İngiltere'nin Afganistan operasyonu başlayana kadar Mesud'un doğum yeri olan Penşir Vadisi'ni ve kuzeydoğunun dağlık kesiminde küçük bir bölgeden oluşan ve ülkenin %5'inden azını oluşturan bir alanı kontrol ediyordu." "Kuzey İttifakı", Çevrimiçi, <http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/taliban/kuzeyittifaki.html> , Erişim Tarihi:12 Mart 2012.

⁶⁰ **Milliyet**, "Afganistan'da Eller Tetikte", 1 Ekim 2001., s.18.

⁶¹ **Milliyet**, "Savaşa Hazırız", Milliyet, 5 Ekim 2001., s.16.

⁶² Demirel, **a.g.e.**, s. 197.

Bakanı Colin Powell ise, harekâtın ‘askeri hedeflere’ yönelik olduğunu belirterek,* sivil ölümlere karşı hassas olan dünyanın ateşini düşürmeye çalışmıştır.⁶³

19 Ekim’de, küçük bir Amerikan birliği, General Raşid Dostum ile buluşmuş ve ABD kara harekâtı için hazırlıklara başlamıştır.⁶⁴ 21 Ekim günü ise, ABD ve İngiliz askerleri ile Taliban Güçleri arasındaki ilk doğrudan temas, Kandahar yakınlarında meydana gelmiş ve Müttefik Güçlere ait bir helikopterin düşmesiyle iki asker hayatını kaybetmiştir.*

Kasım ayı başı itibari ile Türkiye, ABD’nin isteği doğrultusunda Afganistan’a asker göndermeye karar vermiş ve bu karar ABD cephesinde son derece olumlu karşılanmıştır.⁶⁵

Kuzey İttifakı güçlerinin 9 Kasım 2001’de Mezar-ı Şerif kentini ele geçirmesinin⁶⁶ ardından, 12 Kasım 2001’de Taliban Kabil’den çekilmiş ve koalisyon güçleri başkente hâkim olmuşlardır.⁶⁷

Sonunda, 6 Aralık 2001’de, Müttefik güçlerin yoğun saldırıları karşısında daha fazla direnemeyen Taliban lideri Molla Ömer, Taliban’ın kalesi olarak görülen ve elinde kalan son kent olan Kandahar’ı Kuzey İttifakı güçlerine teslim etmeyi kabul

* Yapılan açıklamalara rağmen, Amerikan askeri çevrelerinin Afgan sivillerinin yaşamı konusunda çok hassas davranmadıkları bilinmektedir. Amerikan Ordusu, Halı Bombalaması denen ve gücün hiç de gerekli olmadığı ölçüde kullanılması anlamına gelen her şeyi silip süpürme girişimi ile olaylarla hiçbir bağlantısı olmayan masum insanları öldürmüştür. Teslim olmaya çalışan bazı insanlar katledilmiş ve yaralı tutsaklar öldürülmüştür. Ayrıca, kapalı yerlerin oksijenini çekip içerideki ciğer boşaltmasıyla öldüren vakum (hava boşaltması) bombaları da kullanılmıştır. Bkz.: Türkkaya Ataöv, **11 Eylül: Terörle Savaş mı, Bahane mi?**, Alkım, İstanbul, 2004, s. 128.

⁶³ Bozkurt, **a.g.e.**, ss. 236-237.

⁶⁴ **Milliyet**, “Elit Birlikler Afganistan’a Girdi”, 20 Ekim 2001., s.17.

* Bu zayıyat, Müttefik Güçlerin Afganistan’daki ilk zayıyatıdır. **Milliyet**, “Rangers’lar Bastı”, 21 Ekim 2001.

⁶⁵ **Milliyet**, “Görevimiz Tehlike”, 3 Kasım 2001.

⁶⁶ **Milliyet**, “Taliban Mezar-ı Şerif’ten Çekiliyor”, 9 Kasım 2001.

⁶⁷ Kamer Kasım, “Obama’nın Açıklamaları: ABD’nin Afganistan Stratejisi”, (Çevrimiçi) <http://www.usakgundem.com/yazar/2162/obama%E2%80%99nin%C4%B1na%C3%A7%C4%B1klamlar%C4%B1-abd%E2%80%99nin-afganistan-stratejisi.html>, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012.

etmiştir.⁶⁸ Bu karar, bir ay öncesine kadar Afganistan'ın yüzde doksanını kontrolü altında bulunduran Taliban rejiminin fiili olarak sona erdiğini göstermiştir.⁶⁹

2.1.6. Bush Doktrini

Bu arada üzerinde durulması gereken konulardan biri de; ABD'nin yeni dış ve güvenlik politikasının, Afganistan'ın işgalinden sonra Bush yönetimi tarafından yeniden belirlenmesidir.

11 Eylül saldırılarının üzerinden bir yıl geçtikten sonra, 20 Eylül 2002'de Birleşik Devletler Milli Güvenlik Stratejisi (The National Security Strategy of the United States) başlığındaki belge ile yeni bir konsept yayınlanmıştır. Başkan Bush'un imzasını taşıyan ve 50 yıllık Amerikan dış politikasını değiştiren bu konsept ile;⁷⁰ Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde tek süper güç olarak kalmış ve 90'lı yıllar boyunca "iyicil hegemonya" olarak tanımlanan bir strateji çerçevesinde konumunu sürdürmeye çalışmış olan ABD'nin, dış politikası ile güvenlik politikası, küresel tek merkezli hegemonik istikrar arayışına dönüşmeye başlamıştır.⁷¹

Yayınlanan belgede üç unsur öne çıkartılmıştır. Bunlardan birincisi, ABD'nin yeni bir 11 Eylül yaşamaması için her türlü tedbiri alacağıyla ilgili iken, ikinci unsur, ABD'nin Birleşmiş Milletler'le ilişkisi hakkında olmuştur. Başkan Bush, ülkesine yönelik tehditlerle mücadelede kendisine destek veren uluslararası örgütlerle birlikte hareket edebileceğini, fakat hiçbir uluslararası örgütün ABD'nin eylemlerini engellemesine izin vermeyeceğini tüm dünyaya ilân etmiştir. (Bush'a göre, Birleşmiş Milletler ABD'yi durduramazdı.) Doktrin'in üçüncü unsuru ise "Amerikan

⁶⁸ **Milliyet**, "Taliban Pes Etti, Ladin Hala Sır...", 7 Aralık 2001.

⁶⁹ "Taliban Dönemi Kandahar'da Kapandı", (Çevrimiçi) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/123411.asp#BODY>, 7 Aralık 2001, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012.

⁷⁰ Beytullah Demircioğlu, "Bush Doktrini", (Çevrimiçi) <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d204s046m1>, Erişim Tarihi: 08 Haziran 2012.

⁷¹ Bülent Sarper Ağır, "Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:12, Kış 2006-2007, ss. 71-100.

istisnacılığı” olarak adlandırılan, ABD’nin diğer tüm devletlerden farklı haklara sahip olduğu söylemidir. Bush’a göre, ABD’yi hangi hukuk düzenlemesinin bağladığına, ancak ABD’nin kendisinin karar verebilecektir. ABD, gerekli gördüğü hallerde, istediği hukuk kuralını ihlâl edebilecek, istediği uluslararası sözleşmeden çekilebilecektir.⁷²

Bu unsurlar arasında dikkati çeken en önemli konu: “ABD, tehditler tam olarak şekillenmeden harekete geçecektir” ifadesi ile “önleyici savaş” stratejisine yapılan vurgu olmuştur. Soğuk Savaş döneminde caydırıcılığın etkili bir savunma olduğu, fakat serseri devletlerin liderlerine karşı etkili olma ihtimalinin düşük olduğu ve teröristler ile serseri devletlere karşı tehdit tamamen şekillenmeden önce, önleyici savaşın yürütülmesi ve harekete geçmeye hazır olunması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre, Clinton dönemindeki caydırıcılık ve önleyici diplomasi politikası yerine, potansiyel tehdit oluşturduğu ve ileride problem çıkarabileceği değerlendirilen her oluşum ya da ülke; her hangi bir hukuki meşruiyet zemini arama ihtiyacı duyulmadan, “ön alıcı vuruş (preemptive strike)” ve “ön alıcı savaş (preemptive war)” olarak tanımlanan kavramlarla hedef haline getirilebilecek ve saldırıya muhatap olabilecektir.⁷³ Bu belgenin ilk cümlesi,⁷⁴ Fukuyama’nın “tarihin sonu” tezini destekler mahiyettedir ve böylece Bush yönetimi, “tarihin sona erdiği” savıyla hareket ederek, Batı tarzı demokrasilerin dünya genelinde yaygınlaştırılmasını kendisi için görev olarak algılamaktadır.

11 Eylül öncesinde ABD yönetimi, küresel ekonomik ve siyasi sisteminin istikrarının kendi hegemonyasına dayandığına inanmıştır. Fakat bu daha çok ebeveyn gözetimi (adult supervision) gibi ifadelerle olumlu gösterilmeye çalışılmış ve sistemdeki diğer aktörler zımnen de olsa belli ölçüde bu durumu kabullenmişlerdir. Demokratik değişim, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisine vurgu yapılarak,

⁷² Çağrı Erhan, “Bush Doktrini Ölmedi: İsrail’de Yaşıyor”, 16 Eylül 2011, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2313>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2012.

⁷³ Beytullah Demircioğlu, “Bush Doktrini”, (Çevrimiçi) <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d204s046m1>, Erişim Tarihi: 08 Haziran 2012.

⁷⁴ Bkz.: “Overview fo the America’s Internaional Strategy”, (Çevrimiçi) <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss1.html>, Erişim Tarihi: 8 Haziran 2012.

küreselleşmenin öne çıkarıldığı ve sistemdeki diğer aktörlerin varlığını da kabul eden bu sistemde ABD'ye biçilen rol, sistemin sorunsuz işlemlerini sağlamak olmuştur. “Bu genel çerçevede şekillenen ABD'nin kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasını engelleme çabası, pratikte sadece askeri güç zoruyla dayatılan bir politika olmaktan çok, diğer potansiyel güçlerin de çıkarlarını gözetken, güvenliklerini sağlayan ve küresel düzeyde siyasi-ekonomik istikrarı koruyan bir yaklaşımla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.”⁷⁵

Bu stratejinin, zenginliğin ve teknolojinin potansiyel rakiplere yayılmasına imkân tanınması nedeniyle zaman içinde hegemonun üstünlüğünün aşınması sonucunu doğurabileceği endişesiyle, 11 Eylül sonrası ABD'nin küresel siyasette izlediği politika önemli değişikliklere uğratılmıştır. Bush yönetimi, ABD'nin kendi çıkarları etrafında şekillenen ve tek taraflılığı öne çıkaran bir küresel tek merkezli hegemonik istikrar arayışı içinde olmuştur. Böylece, potansiyel aktörlerin mutlak denetim altına alınması ve uluslararası sistem ile küresel siyasetin ABD'nin tercih ve önceliklerine göre şekillendirilmesi hedeflenmiştir.

Bu çerçevede, uluslararası sistemde ABD'nin elde etmiş olduğu tek kutuplu yapının sürdürülmesini sağlayacak sistemik güç unsurlarının oluşturulması büyük önem arz etmiştir. Bush yönetimine göre, otoriter rejimler anlaşmaları göz ardı etmeye ve komşularını, kendi vatandaşlarına davrandığı gibi taciz etmeye eğilimli görülmektedir. Yönetimde önemli bir etkiye sahip olan yeni-muhafazakârlar,* liberal demokrasinin yayılmasının ABD'nin güvenlik çıkarlarını geliştireceği varsayımından hareketle, demokratikleşmenin liberal amacı ile sert gücün uygulanmasının realist

⁷⁵ Ağır, **a.g.e.**, b.a.

* “Aslında Bush Doktrini'ni hazırlayan ve buna uygun ABD politikaları yürütülmesini sağlayanlar, Yeni Muhafazakârlar (Neo Conservatives) olarak adlandırılan, daha çok bürokrat ve akademisyenlerden oluşan bir gruptu. 11 Eylül'ü kendilerince bir fırsat olarak görüp, 1997'de ilan ettikleri “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi”ni yürürlüğe soktular. Daha sonra Bush Doktrini'nde yer alan tüm unsurlar, daha önce Yeni Muhafazakârlar tarafından yapılmış çalışmalara dayanıyordu. Yeni Muhafazakârlar arasında, ABD'yi “Şer”e karşı bir savaş yürüten “İyiliklerin Temsilcisi” olarak gören, Evanjelistler olduğu gibi, yeni savaşların büyük kârlar getireceğini hesaplayan silah ve petrol şirketlerinin temsilcileri de vardı... Bush Doktrini'ni ilân eden Yeni Muhafazakâr kadrolar, Barack Obama'nın 2008'de iktidara gelmesinden sonra bürokrasiden tasfiye edilmişlerdi” Erhan, **a.g.e.**,b.a.

araçlarını bir araya getirmeyi öngörmüşlerdir.** Yeni muhafazakârlar, devletlerin demokratikleşirken, ABD'nin değerlerini paylaşmaya başlayacaklarını ve bunun sonucunda dış politika ve güvenlik konularında ABD yönetimi ile işbirliği yapmaya istekli ülkelerin sayısının artacağını düşünmüşlerdir.⁷⁶ Bunun sonucu, “demokratik rejimler birbiri ile savaştırmaz” hipotezi gereği, bu rejimlerin varlığının, istikrar ve barışın garantörü olacağı ve katılımcı/adil devletler yaratılarak, gelecekteki devletlerarası çatışmaların engellenebileceği ileri sürülmüştür.

Bush Doktrini'ne göre, “teröristlerle, terörizme destek verenler aynı kefeye koyulmuş, dünyada kötülüğü ve iyiliği temsil eden güçler bulunduğu tespitinde bulunulmuştur. Bu tespite göre, Başkan Bush'un 11 Eylül'den sonra dillendirdiği “şer üçgeni” kapsamında, İran, Irak ve Kuzey Kore gibi ülkeler yer almıştır.⁷⁷ Amerika yönetiminde bu teoriyi savunan karar alıcılar, ülkelerinin güvenliği ile demokrasinin yayılması arasında önemli bir bağ olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun sonucu, 2003 yılında birçok ülkenin karşı çıkmasına karşın, somut hiçbir delil sunmadan ve BM kararına gerek duyulmadan Irak'a askeri harekât düzenlenmiştir. Bu harekât ile Irak'ın özgürleştirilmesinin; sadece bu ülkede demokrasinin yerleşmesine imkân tanımayacağı, ayrıca Orta Doğu'nun geri kalanında demokrasiyi teşvik edeceği ve bölgede komşu ülkeler arasında barışçıl ilişkiler ile istikrarın tesis edilmiş olacağı söylenmiştir.

** “Amerikan dış politikasında demokrasinin yayılmasının desteklenmesi ilk olarak Bush yönetimi tarafından belirlenmiş bir amaç değildir. Woodrow Wilson'un başkanlığından bu yana, Amerikan dış politikasının öncelikleri arasında demokrasinin teşviki her zaman yer almıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde bu öncelik ağırlıklı olarak Avrupa ile sınırlı kalmıştır. Savaş döneminde ise, bir yandan demokrasinin teşviki, diğer yandan da demokratik yönetimlerin desteklenmesi, Amerikan dış politikasında ağırlığını korumayı sürdürmüştür. 11 Eylül saldırıları sonrasında da, söz konusu öncelik, rotasını Orta Doğu'ya çevirmiş bulunmaktadır.” Ağır, **a.g.e.**, s. 82.

⁷⁶ **A.e.**, s. 81.

⁷⁷ Beytullah Demircioğlu, “Bush Doktrini”, (Çevrimiçi)

<http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d204s046m1>, Erişim Tarihi: 08 Haziran 2012.

Son olarak, Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı işgalinin, Amerika'nın müttefikleri ile arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilediği⁷⁸ ve “terörizmle ve terörle mücadele” adı altında, Rusya'nın Çeçenlere, Çin'in Uygur Türklerine, İsrail'in Filistinlilere ve Hindistan'ın Keşmirliilere karşı baskıyı arttırabilmesine olanak tanıdığı eleştirileri yapılmıştır.⁷⁹

2.2. Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılması

Afganistan'da yürütülen askeri operasyonlar, açılan yeni sayfada belki de en kolay safha olarak değerlendirilmektedir. Sürekli Özgürlük Harekâtı'nın nispeten başarıya ulaşmasının ardından başlayan dönem, bir devletin yeniden inşa edilmesi olarak görülmüş ve hiçbir altyapının mevcut olmaması nedeniyle sıkıntılı bir şekilde devam etmiştir.⁸⁰

Yeniden yapılandırma ve barışın sağlanmasında en büyük engel, çeşitli Afgan unsurların arasındaki çatışma ve kavgalar olmuştur. Geçici hükümetin nasıl işleyeceği, çeşitli grupların birlikteliklerini ne ölçüde koruyacağı, ülkenin gerçek bir ulus devlet yapısına ne şekilde kavuşacağı ve bu arada halkın sefaletten nasıl kurtulacağı başlıca sorunlar olarak kendini göstermiştir.⁸¹

Yine Afgan Milli Ordusu'nun kurulması süreci önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu süreç, Mücahitler ile ABD'de eğitim görmüş askerler, Tacikler ile Peştunlar ve diğer etnik gruplar, merkezi hükümet ile bölgesel liderler ve Rusya ile Batı dünyasının çekişmelerine sahne olmuştur. Tüm bunların yanında; zor tabiat şartları, halkın dış müdahaleyi sevmemesi, kökten dinci grupların varlığı, komşu

⁷⁸ Robert G. Kaufman, “The Bush Doctrine and Iraq: A Sound Application of a Sound Doctrine”, **In Defence of the Bush Doctrine**, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2007, ss. 124-142.

⁷⁹ Beytullah Demircioğlu, “Bush Doktrini”, (Çevrimiçi) <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d204s046m1>, Erişim Tarihi: 08 Haziran 2012.

⁸⁰ Gökçen Oğan, “Afganistan İçin Yeni Eylem Planı”, **Stratejik Analiz**, Mart 2006, Cilt:6, Sayı:71, s. 16.

⁸¹ Hüsnü Özlü, “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Stratejik Konumu, Günümüzde Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Boyut ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:11, Mayıs 2008, s. 123.

Ülkelerin Afganistan'daki etkinlikleri ve ülkede yetişmiş idarecilerin olmaması yeniden yapılandırmayı ve barışın sağlanmasını iyice zorlaştırmıştır.*

Bu yeni dönemde uluslararası toplum, terörle mücadele kapsamında güvenlik ve istikrarın sağlanması ve ülkenin her alanda yeniden inşa edilmesi için ortak bir tavır belirlemiştir.⁸² Bu kapsamda en önemli dönüm noktalarından birisi, Bonn Süreci olarak kabul edilmektedir. Bonn Süreci; 27 Kasım 2001'de, Almanya'nın Bonn kentinde uluslararası bir konferansın toplanması ve konferansın sonunda, 5 Aralık 2001'de, Bonn Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlamış ve daha çok siyasi bir planlama süreci olarak devam etmiştir. Burada alınan kararlar doğrultusunda, Afganistan'da geçici bir yönetim oluşturulmuş ve bu yönetimin ülkeyi seçilmiş siyasilerin yönettiği bir ülke haline getirmesi hedeflenmiştir. Yine bu doğrultuda, Haziran 2002'de, Afganistan halkının iradesinin en yüksek tezahürü olan Loya Jirga toplanmış, Ocak 2004'te Yeni Afgan Anayasası kabul edilmiş ve Ekim 2004'te devlet başkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Son olarak, Eylül 2005'te düzenlenen parlamento seçimleri ile de Bonn Süreci tamamlanmıştır.⁸³

Ancak bu süreç içerisinde, 16 şubat 2002 tarihinde, İngiltere liderlięinde⁸⁴ Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti Harekâtı (ISAF-UGYK) bařlatılmıř⁸⁵ ve sürecin başlamasıyla birlikte uluslararası toplum tarafından, yeniden yapılandırma çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla bağış ve yardımlarda bulunulmaya başlamıştır. Bu yardımların organize edilebilmesi için, 21-22 Ocak 2002 tarihlerinde

* Afganistan'da yetişmiş idareci olmaması sorunu köklerini tarihten almıştır. Darice'nin resmi dil olarak kabul edilmesi bile, ülkede elit memur sınıfının bulunmayışından kaynaklanmıştır. 1774'te İran'dan bürokrat getirme mecburiyeti hissedilmiş ve bu memurlar ilk iş olarak Farsça'yı resmi dil olarak benimsetmiştir. Bugün, yurt dışında eğitim olarak yetişmiş az sayıda bürokratin da mücahitler tarafından kabullenilmesinde zorluk çekilmektedir. Mustafa Güler, "Afganistan", **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:9, Ocak 2004, ss. 22-23.

⁸² Ergun Mengi, Gökçen Oğan, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", **Stratejik Analiz**, Haziran 2008, Cilt:9, Sayı:98, s. 65.

⁸³ Gökçen Oğan, "Afganistan İçin Yeni Eylem Planı", **Stratejik Analiz**, Mart 2006, Cilt:6, Sayı:71, s. 16.

⁸⁴ "TSK'dan Afganistan Açıklaması", (evrimii)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/726462-tskdan-afganistan-aciklamasi>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2012.

⁸⁵ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:404, Nisan 2010, Ankara, s. 65.

Tokyo’da, 31 Mart-1 Nisan 2004 tarihlerinde de Berlin’de konferanslar düzenlenmiştir. Buna paralel olarak, 2002 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Cenova’da yapılan G8 ülkeler toplantılarında, Afganistan’da güvenliğin sağlanmasına yönelik ana çalışma sahaları lider ülkeler arasında paylaşılmıştır. Güvenlik Sektörü Reformu olarak anılan bu paylaşıma göre, beş ana faaliyet alanı belirlenmiştir. Bu çerçevede; silahsızlandırma, terhis etme ve sivil hayatla yeniden bütünleştirme programı Japonya’ya, uyuşturucu ile mücadele İngiltere’ye, yargı reformu İtalya’ya, Afgan milli ordusunun eğitimi ABD’ye ve polis kuvvetlerinin eğitimi Almanya’ya verilmiştir.⁸⁶

Sürecin tamamlanmasının ardından, BM, Afgan Hükümeti ve İngiltere öncülüğünde yeniden yapılandırma çalışmalarına yeni bir yön vermek üzere, 31 Ocak - 1 Şubat 2006 tarihleri arasında Londra’da bir araya gelinmiştir. Londra Konferansı; ciddi bir güvenlik ve istikrar sorunu yaşayan, uluslararası destek olmaksızın kendi iç güvenliğini sağlayacak ve reform çalışmalarını gerçekleştirebilecek kapasiteye ulaşamamış bir Afganistan’ın sorunlarına çözüm bulmak amacıyla toplanmıştır. Konferans’da, Bonn Süreci’nin bıraktığı yerden Afganistan’daki reformlara uluslararası destek sağlamaya ve yeni bir kalkınma planını devreye sokmaya çalışılmıştır.

Yapılan toplantıların ana belgesi olarak hazırlanan “Afganistan Sözleşmesi (Afghanistan Compact)”nde ise; güvenlikten, daha iyi yönetimin sağlanmasına ve ekonomik ve sosyal gelişimden, insan haklarının korunmasına kadar her konuda gelişme stratejisi belirlenmesi hedeflenmiştir. Açıklanan plan dâhilinde, 2007 yılına kadar milis güçlerinin dağıtılması ve 2010 yılına kadar ulusal ordu ile adli sistemin kurulması öngörülmüştür.⁸⁷

Londra’da bağışlanan yardımların da ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması sebebiyle, BM öncülüğünde yeniden bir destek planlaması yapılması için, 12 Haziran

⁸⁶ Cüneyt Esmer, “Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan”, **TİKA Avrasya Bülteni**, Sayı:32-33, Mart/Nisan 2005, s. 34.

⁸⁷ Oğan, “Afganistan İçin Yeni Eylem Planı”, s. 17.

2008 tarihinde Paris’te, “Afganistan’a Destek Uluslararası Konferansı” düzenlenmiştir.⁸⁸

Ayrıca, 22 Aralık 2002’de, Afganistan’ın başkenti Kabil’de, komşusu altı ülke ile Afganistan arasında, BM temsilcileri ve diğer ülke diplomatlarının da huzurunda “Kabil Anlaşması (Kabil Deklarasyonu)” imzalanmıştır. Bu anlaşmayla ülkenin komşuları ile ilişkileri geliştirilmeye çalışılmıştır.⁸⁹ “İyi Komşuluk İlişkileri Deklarasyonu” olarak da adlandırılan bu ilk adımı, aynı imzacı devletlerarasında imzalanan, 22 Eylül 2003 tarihli “Yakın Ticaret, Ulaşım ve Yatırım Alanında İşbirliği Deklarasyonu” ve 1 Nisan 2004 tarihli “Kabil Deklarasyonu Çerçevesinde Uyuşturucuyla Mücadele Berlin Deklarasyonu” takip etmiştir.⁹⁰

Bunlara ek olarak; 28 Şubat 2006 tarihinde Doha (Katar)’da, “Afganistan’a Destek Doha Konferansı”,⁹¹ 27 Mart 2009’da Moskova’da, “Afganistan, Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya Güvenliği ve Jeopolitik” Konferansı,⁹² 31 Mart 2009’da Lahey’de (Hollanda) “Uluslararası Afganistan Konferansı: Bölgesel Bağlamda Kapsamlı Bir Strateji”,⁹³ 20 Temmuz 2010’da Kabil’de, “Kabil Konferansı”,⁹⁴ 2 Kasım 2011’de İstanbul’da, “Asya’nın Kalbinde Güvenlik ve İşbirliği Konferansı”, 5 Aralık 2011’de Bonn (Almanya)’da, “Uluslararası Afganistan Konferansı”⁹⁵ vb. birçok konferans gerçekleştirilmiştir.

⁸⁸ Elif Türkislamoğlu, **Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Aktörlerin ve Türkiye’nin Rolü**, TİKA Uzmanlık Tezi, 2008, ss. 9-16.

⁸⁹ Mehmet Akkurt, **Afganistan’ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 310.

⁹⁰ Bülent Erdoğan, “Orta Asya’da Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Kullanımı”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, USAK, Cilt 1, No: 1, Ankara, 2006, s. 92.

⁹¹ “Afganistan’a Destek Doha Konferansı”, (Çevrimiçi) <http://globalnewscombined.com/news/884139> , Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

⁹² “Update on the International Conference ‘Afghanistan, Shanghai Cooperation Organization, Eurasian Security and Geopolitics’ ”, (Çevrimiçi) <http://enews.fergananews.com/article.php?id=2399> , Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

⁹³ “International Conference on Afghanistan, The Hague, 31 March 2009”, (Çevrimiçi) <http://www.peacepalacelibrary.nl/2009/03/international-conference-on-afghanistan-the-hague-31-march-2009/> , Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

⁹⁴ “Kabul Conference”, (Çevrimiçi) <http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4482> , Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

⁹⁵ “The International Afghanistan Conference”, (Çevrimiçi)

Tüm bunların yanında, 28 Eylül 2001 tarihinde, 11 Eylül sonrasında Afganistan’la ilgili ilk kez, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 4385 numaralı oturumunda 1373 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır. Bu kararla; Birleşmiş Milletler sözleşmesine uygun olarak, uluslararası barışa ve güvenliğe yönelik her türlü eyleme karşı tüm yöntemlerle mücadele edileceği vurgulanmış ve üye ülkelerin derhal gerekli tedbirleri alması istenmiştir.⁹⁶ Kararın ardından, BM Güvenlik Konseyi’nde Afganistan’daki durumla ilgili değerlendirmelerde bulunmak ve kararlar almak üzere, 31 Aralık 2011 tarihine kadar birçok defa biraraya gelinmiş ve bu toplantıların otuz bir tanesinde resmi karar alınmıştır.⁹⁷

2.2.1. Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Konferanslar, Anlaşmalar ve BM Kararları

Bu bölümde, anılan dönemde Afganistan’la ilgili olarak toplanan uluslararası toplantıların ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararların önemli görülenlerine kronolojik olarak yer verilmiştir.

2.2.1.1. 1378 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı (13 Kasım 2001)

13 Kasım 2001 tarihinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 4415 numaralı oturumunda 1378 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır.⁹⁸

Afganistan’daki durum hakkında bilgi edinen Güvenlik Konseyi, bu kararı Afganistan’da yeni bir yönetim teşkil edilmesine yönelik almıştır. Kararda, BM’nin Afgan halkının yeni bir hükümet kurma çabalarını desteklemek hususunda merkezi

http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/AfghanistanZentralasien/Bonn_Konferenz_2011/Bonn-Konferenz-Einstieg-node.html, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

⁹⁶ “Resolution 1373 (2001)”, (Çevrimiçi)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement> , Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

⁹⁷ “Security Council Resolutions”, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

⁹⁸ “Security Council Sets United Nations Course for Supporting New Governance in Afghanistan; Urges no Reprisals”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7212.doc.htm> , Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

bir rol oynaması lüzumu vurgulanmış, BM Genel Sekreteri Afganistan Özel Temsilcisi'nin, Afganistan içindeki ve dışındaki bütün Afganların temsilcilerini bir araya getirerek yeni bir oluşum sağlaması istenmiş ve görev sınırları çizilmiştir.

Ayrıca Güvenlik Konseyi, BM üyesi bütün devletleri; acil ve zaruri projelerin hayata geçirilmesi ile binlerce kişinin hayatına mal olan ve sakat bırakan mayınlı alanların temizlenmesi için yeni Afgan yönetimini desteklemeye, Afgan halkının devam eden acılarını hafifletecek acil insani yardımları yapmaya ve uzun vadede Afganistan'ın ekonomik ve sosyal yapısının kalkındırılması ve yenilenmesine yardımcı olacak girişimlerde bulunmaya davet etmiştir.

Afganistan'da kurulacak yeni yönetimin çalışma esasları, Güvenlik Konseyi tarafından şu şekilde tespit edilmiştir:

- Bütün Afgan halkını temsil edecek şekilde geniş tabanlı ve komşuları ile barış içinde yaşamayı sağlayacak bir yapıda olmalı,
- Irk, din ve cins ayrımı yapmaksızın, bütün Afgan halkının insan haklarını gözetmeli,
- Uluslararası terörizm ve Afganistan içi ve Afganistan'dan dışarıya yapılan uyuşturucu trafiği ile mücadele dâhil, Afganistan'ın uluslararası yükümlülüklerini yerine getirebilmeli,
- Durumun müsaadesi nispetinde göçmenlerin ve yurtiçinde yer değiştirmek zorunda kalanların düzenli bir şekilde yerlerine dönmelerini sağlamalı ve acil insani yardım yapılabilmesi için gerekli tedbirleri alabilmeli,
- Afganistan'da mevcut silahlı güçlerin faaliyetlerini önleyebilmeli, uluslararası insan hakları hukukuna ve insan haklarına dayalı yükümlülükleri kesin olarak yerine getirebilmeli,

- Afganistan’da görev yapacak BM ve insani yardım kuruluşları personelinin serbest faaliyet göstermesini ve güvenliğini sağlamalıdır.⁹⁹

2.2.1.2. Bonn Konferansı ve Anlaşması (5 Aralık 2001)

24 Kasım 2001 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi’nin 1378 sayılı kararı çerçevesinde ve BM Genel Sekreterinin Afganistan Özel Temsilcisi Lahdar İbrahimi’nin başkanlığında, Afganistan’daki farklı etnik grupların liderleri Almanya’nın Bonn kentinde bir araya gelmişlerdir. Gözlemci olarak, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İran, Pakistan ve Hindistan delegelerinin de katıldığı¹⁰⁰ konferansın neticesinde, 5 Aralık 2001 tarihli Bonn Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında, 2005’te genel seçimler yapılincaya ve daimi devlet kurum ve kuruluşları oluşturuluncaya kadar bir geçiş yönetimi kurulmasına ilişkin bazı düzenlemeler öngörülmüş ve Afganistan devletinin yeniden yapılandırılmasını sağlamak üzere bir yol haritası belirlenmiştir.¹⁰¹

Bonn Konferansı’nda; Eski Kral Muhammed Zahir Şah’ın Roma Grubu, Ahmet Geylani’nin Peşaver Grubu, Gulbeddin Hikmetyar’ın Kıbrıs Grubu, Burhaneddin Rabbani’nin Şuray-ı Nezar Grubu, Kerim Halili ile Üstad Muhammed Muhakkik’in Hizb-i Vahdet Grubu ve Raşid Dostum arasında, geniş tabanlı kurucu hükümet kuruluncaya ve genel seçimler yapılincaya kadar uygulanacak hususlar görüşülmüştür. Böylece, Afganistan tarihinde ilk defa -Afgan geleneklerine ters olarak- geçici de olsa ülkeyi yönetecek olan bir yönetim, Afganistan sınırları dışında şekillenmiş ve daha önce aralarında sürekli savaşmış olan taraflar, uluslararası bir gücün directmesiyle barış masasına oturmak zorunda kalmıştır.

Bonn’da gerçekleşen müzakerelerde, Afganistan’ın ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda yeniden yapılandırılması ve BM Barış Gücü ile ulusal ordunun kurulması gibi ülkenin geleceği için hayati önem arz eden konularda kararlar

⁹⁹ “Afganistan’da Son Durum Raporu”, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu), İstanbul, 2002, s. 10.

¹⁰⁰ A.e., s. 11.

¹⁰¹ Türkislamoğlu, a.g.e., s. 9.

alınmıştır.¹⁰² Ayrıca, Afganistan'ın yeniden yapılanmasındaki esas sorunun, ülkede 23 yıl süren iç savaş sonucu toplumsal dokunun dağılmış olması olduğu tespit edilmiş ve kurulacak hükümetin en önemli hedefinin bu dokuyu tekrar onarmak olduğu vurgulanmıştır.¹⁰³ İmzalanan Anlaşma, BM Güvenlik Konseyi'nin 1378 Sayılı Kararı ile uyumludur ve beş madde ile dört ekten oluşmaktadır.

Bonn Anlaşması'nın Maddeleri:

- Genel Hükümler,
- Hukuki Çerçeve ve Adalet Sistemi,
- Geçici Yönetim,
- Acil Milli Meclisin Kurulmasını Sağlayacak Özel Bağımsız Komisyonun Görevleri,
- Nihai Hükümler (Toplantıya Katılan Delegelerin İsimleri Dâhil).

Bonn Anlaşması'nın Ekleri:

- Uluslararası Güvenlik Gücü,
- Geçici Yönetim Döneminde BM'nin Rolü,
- Toplantıya Katılan Afgan Delegelerin BM'den Talepleri,
- Geçici Yönetimin Yapısı. *

¹⁰² Mehmet Akkurt, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 287.

¹⁰³ A. Kasım Han, "Büyük Oyunun Küçük Ülkesi", **Sahibini Arayan Barış**, Masis Kürkçügil (Der.), Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 183.

* Bakanlıkların etnik kökenlere göre tahsisi, nüfus oranları göz önüne alınarak yapılmıştır. Gulbeddin Hikmetyar'ın Kıbrıs Grubu hükümete katılmamış, bunula beraber yeni yönetimi destekleyeceğini açıklamıştır. Hükümet başkanlığına atanan 44 yaşındaki Hamid Karzai, 18. yüzyıl ortalarında Afganistan Krallığı'nı kuran Durrani aşiretinin bir kolu olan Papalzai aşiretinin lideridir. Yüksek öğrenimini yurt dışında yapmış, iyi düzeyde İngilizce bilen, entelektüel bir kişi olarak tanınmaktadır. "Afganistan'da Son Durum Raporu", s. 11.

Bunun sonucu ilk olarak, 1979 yılından beri hiçbir hükümet tarafından topraklarının tamamı üzerinde merkezi hâkimiyet sağlanamamış olan Afganistan'da geçici bir hükümet oluşturulmuştur. Ülkenin yeni politikasını şekillendirmek ve geleneksel Afgan Meclisi Loya Jirga toplanana kadar, altı aylığına ülkeyi yönetmek üzere kurulan bu hükümet, 22 Aralık 2001 tarihinde, Hamid Karzai liderliğinde göreve başlamıştır. Karzai dışında 29 üyeden oluşan bu hükümette, 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara (3'ü Şii Caferi, 2'si Şii İsmaili), 3 Özbek ve 2 diğer etnik kökenlerden bakan yer almıştır.¹⁰⁴ Ayrıca, Sağlık Bakanlığı ile Başbakan Yardımcısı ve Kadın İşlerinden Sorumlu Bakanlığa seçilen iki kişi, hükümetin kadın üyeleri olmuşlardır.¹⁰⁵

Bonn Anlaşması sonrası süreçte ikinci olarak, Haziran 2002'de, Afganistan halkının iradesinin en yüksek tezahürü olan Loya Jirga** toplanmıştır. Bu meclisin rolü, yeni tam temsili hükümeti kurmak, onaylamak ve Afganistan Geçiş Yönetimi adıyla meşruiyetini ilan etmek olmuştur. 19 Haziran 2002 tarihinde, Hamid Karzai altı ay süren geçici hükümet liderliğinden sonra, Loya Jirga tarafından Afganistan Geçiş Yönetimi liderliğine seçilmiştir. Karzai, kilit bakanlıkları ülkedeki iki büyük etnik grup olan Tacikler ve Peştunlar arasında paylaştırmış ve 18 ay görev yapacak olan geçiş dönemi kabinesini belirlemiştir. Paylaşım sonucu; dışişleri, ordu, polis ve istihbarat teşkilatları tamamıyla Taciklerin kontrolüne girmiş, buna karşılık Devlet Başkanlığı, Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası gibi kurumlar Peştunlara bırakılmıştır.¹⁰⁶ Bu kabinede, kendi bölgelerinde özel ordulara komuta eden ve büyük yetki kullanan savaş liderlerinin hiçbirine görev verilmemiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Fazıl A.Burget, "Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt:3, Sayı:29, ASAM Yayınevi, Ankara, Eylül 2002, s. 62.

¹⁰⁵ "Afganistan Hükümetine Kavuştu", Çevrimiçi, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=43875> , Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

** Loya Jirga, 1500 delegayı 20 yıl süren çatışmalardan ve Taliban'ın düşüşünden sonra, Afganistan'ın geleceğine karar vermek üzere bir araya getirmiştir. Toplantı çadırında, 1061 sandalye 370 seçmen bölgesi temsilcisine, 63 sandalye geçici üyelere, 8 sandalye din adamlarına, 20 sandalye güvenilir bireylere, 51 sandalye sivil toplum üyelerine, 39 sandalye profesyonel ve bilimsel temsilcilere, 100 sandalye mültecilere, 6 sandalye dâhili olarak azledilen kimselere, 160 sandalye kadınlara ve 51 sandalye ihtiyaten ayrılmıştır. Akkurt, a.g.e., s. 295.

¹⁰⁶ Mustafa Güler, "Afganistan", **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:9, Ocak 2004, s. 21.

¹⁰⁷ Akkurt, a.g.e., s. 297.

Bonn sürecinde üçüncü olarak, 2004 yılı Ocak ayında, Loya Jirga Afganistan Anayasası'nı kabul etmiştir. Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan taslak metin, ayrı bir komisyon tarafından tekrar gözden geçirilmiş ve 500 delege tarafından kabul edilmiştir. Yeni Anayasa, Afganistan'ı bir İslam Cumhuriyeti olarak tanımlamış ve başkana, devletin başı olarak Anayasa'da öngörülen yetkilerini, yasama-yürütme-yargı alanlarında kullanabilme hakkı vermiştir.¹⁰⁸

Dördüncü olarak, demokratik ve temsili bir hükümet seçilebilmesi amacıyla, 9 Ekim 2004 tarihinde, ülke çapında devlet başkanlığı seçimleri yapılmış ve %55,4 oranında oy alan Karzai, 3 Kasım 2004 tarihinde devlet başkanı olarak resmen göreve başlamıştır.¹⁰⁹ Bunun sonucu Afganistan Geçiş Yönetimi, seçilen devlet başkanı tarafından atanan yeni hükümete görevi devretmiştir. Yani devlet başkanı ve onun seçtiği bakanlar kurulundan oluşan yeni hükümet görevi devralmıştır.¹¹⁰

18 Eylül 2005 tarihinde ise Afganistan'da 36 yıl sonra ilk genel seçimler¹¹¹ yapılmış ve Alt Meclis (Wolesi Jirga) ile Yerel Konseyler seçilmiştir. Böylelikle, Bonn Süreci, 2005 Aralık ayında Milli Meclisin toplanmasıyla tamamlanmıştır.¹¹²

Bonn Anlaşması ile tüm bunların yanında, öncelikle Kabil içinde ve çevresinde güvenliğin sağlanması ve yardımların yapılabilmesi amacıyla,

¹⁰⁸ "The Constitution of Afghanistan", (Çevrimiçi)

<http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

¹⁰⁹ "Biography: Hamid Karzai", (Çevrimiçi) <http://www.afghan-web.com/bios/today/hkarzai.html>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

¹¹⁰ "The Bonn Agreement", (Çevrimiçi)

http://www.iec.org.af/jemb.org/eng/electoral_system/bonn_backgrounders.pdf, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

¹¹¹ "Parlamento seçimlerinin en önemli özelliği, silahlı mücadeleden siyasi mücadeleye geçişi sağlayan unsur olmasıdır. Seçimlere -deyim yerindeyse- 'savaş ağalarının' da katılacak olması, silahlı mücadelenin sona erdirilerek, sorunların çözümünün siyasal alana taşınmasını sağlayacaktır. Bu da ülkede istikrar ve güvenliğin sağlanması açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir... Seçimlerin en ilginç yanı, Taliban rejiminin toplumsal hayattan tamamen dışladığı kadınların önünün açılmasına yönelik çabalardır. Seçimlerde Halk Meclisinde 68 sandalye, İl Meclislerinin ise dörtte biri kadınlara ayrılmıştır." Gökçen Oğan, "Afganistan Seçimlerinin Ardından", **Stratejik Analiz**, Sayı:66, Cilt:6, Ekim 2005, ss. 22-23.

¹¹² Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 10.

Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin (ISAF/UGYK) kurulmasına karar verilmiştir.¹¹³

2.2.1.2.1. Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (International Security Assistance Force-ISAF)

11 Eylül olayları sonrasında, uluslararası terörizme karşı savunmanın terörün kaynağında yapılması gerektiği iddiasıyla,¹¹⁴ Afganistan'da birbirinden bağımsız iki ayrı uluslararası harekât başlatılmıştır. Bunlardan ilki, terörle mücadele kapsamında Taliban ve El Kaide'yi etkisiz hale getirebilmek amacıyla¹¹⁵ yürütülen Sürekli Özgürlük Harekâtı (Operation Enduring Freedom)¹¹⁶, ikincisi ise Bonn Anlaşması ve 1386 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'na¹¹⁷ dayanarak, 16 Şubat 2002 tarihinde başlatılan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti Harekâtı (ISAF-UGYK)'dır.¹¹⁸

ISAF, bir BM kuvveti olmayıp, BM Güvenlik Konseyi sorumluluğu altında, isteyen ülkelerin katkıda bulunabildiği bir koalisyon kuvveti olarak kurulmuştur.¹¹⁹ Başlangıçta 18 ülkenin katılımı ve İngiltere'nin liderliğinde¹²⁰ oluşturulan ilk birliğin Kabil bölgesine intikali ile de harekât kabiliyetine ulaşmıştır.¹²¹

ISAF Harekâtının başlangıçtaki maksadı, Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlamak ve aynı zamanda Afgan Geçici Hükümeti'ne destek vermek olarak belirlenmiştir.¹²² Harekâtın devamında ise; Afgan hükümeti ile birlikte ülke çapında güvenli ve huzurlu bir ortam sağlamak, Afgan hükümetinin etkinliğini ve otoritesini

¹¹³ "About ISAF", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

¹¹⁴ Gökçen Oğan, "NATO Afganistan'da Zemin Kaybediyor", **Stratejik Analiz**, Ocak 2007, Cilt:6, Sayı:81, s. 14.

¹¹⁵ Cihangir Dumanlı, "Afganistan'da Neler Oluyor", **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 193.

¹¹⁶ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:404, Nisan 2010, Ankara, s. 65.

¹¹⁷ Akkurt, **a.g.e.**, ss. 387-389.

¹¹⁸ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **a.g.e.**, s. 65.

¹¹⁹ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", **Stratejik Analiz**, Haziran 2008, Cilt:9, Sayı:98, ss. 65-66.

¹²⁰ Dumanlı, **a.g.e.**, s. 193.

¹²¹ Akkurt, **a.g.e.**, s. 256.

¹²² Faruk Tosun, "Afganistan'da Sürdürülen Harekâtın Neresindeyiz?", **Birlik Dergisi**, Türkiye Emekli Subaylar Derneği, Sayı:190, Ekim-Kasım-Aralık 2010, s. 8.

tüm ülkeye yaymak ve Afgan kurumlarının (polis dâhil silahlı kuvvetler) uluslararası yardım olmaksızın güvenliği sağlayabilecek seviyeye gelmesini sağlamak gibi hedefler tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, yeniden yapılandırma kapsamında; Bölgesel İmar Ekipleri (PRT)'nin faaliyetleri, çeşitli meslek grupları ve insani yardım operasyonlarının desteklenmesi, Birleşik Koordinasyon ve Gözlem Kurulu'na aktif katılımın sağlanması ve uyuşturucuyla mücadele gayretlerinin izlenmesi gibi görevler icra edilmiştir.

ISAF'ın kurulduğu dönemde, geçici yönetimde yurdun asayiş ve güvenliği sorumluluğunu üstlenerek gücü elinde bulunduran Tacikler, bu otoritelerini kaybetmek istememişlerdir. Böyle bir kuvvetin kontrolü ve himayesi altında tasfiye edilme riskinden dolayı; kendilerini kontrol edebilecek çapta ve güçte uluslararası bir müdahaleyi reddetmişler ve ISAF'ın Kabil ve çevresi dışındaki bölgelerde görevlendirilmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. ABD ise başlangıçta ISAF'a katılmamış, ancak bu gücün, kendi planlarıyla uyumlu hareket etmesini istemiştir.¹²³

NATO Konseyi (NAC)'nin 16 Nisan 2003 tarihinde aldığı kararla, ISAF Harekâtı'nın başlamasının üzerinden yaklaşık bir buçuk yıl geçtikten sonra, 11 Ağustos 2003 tarihinde NATO,* ISAF'ın stratejik komutasını ve koordinasyon sorumluluğunu üzerine almıştır.** Bu tarihten itibaren, ISAF'ın yönetimi, kararların alınması ve siyasi yönergelerin yayımlanması NATO Konseyi tarafından yerine getirilmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, NATO'nun Mons(Belçika)'da konuşlu Müttefik Harekât Komutanlığı ISAF'ın tam komutasından, Brunssun(Hollanda)'da

¹²³ “Afganistan’da Son Durum Raporu”, s. 3.

* NATO’nun komutayı devralmasıyla, altı aylık dönüşümlü liderlik için devamlı suretle lider ülke ve planlama karargâhı arama gibi sıkıntılı bir süreç de kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Bkz.: “About ISAF”, (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html> , 26 Nisan 2012.

** Prof. Dr. Anıl Çeçen, NATO’nun soğuk savaş döneminin güvenlik örgütü olarak misyonunu, o dönemin bitişiyle beraber tamamladığını; Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla beraber karşıt örgüt olan Varşova Paktı nasıl dağıldı ise, NATO’nun da benzeri bir biçimde tasfiye edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çeçen, ABD’nin tek merkezli hegemon güç olarak NATO’yu elinde tuttuğu ve daha sonra da alan dışı harekât doktrinini getirerek bu askeri örgütü savunma kuruluşu olmaktan çıkarıp, yeni bir Batı hegemonya yapılanmasının askeri gücüne dönüştürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca, Afganistan’da NATO yerine, Birleşmiş Milletler’in sorumluluk alması gerektiğini dile getirmektedir. Bkz.: Anıl Çeçen, “Afganistan’a Muharip Asker Gönderilemez”, **2023 Dergisi**, Sayı:104, 15 Aralık 2009, ss.50-52.

bulunan Müttefik Birleşik Kuvvetler Komutanlığı da harekâtın bizzat yürütülmesinden (planlama, kuvvetlerin komuta edilmesi, komutanın belirlenmesi ve karargâh desteğinin sağlanması) sorumlu hale gelmiştir.¹²⁴ Ayrıca ISAF Karargâhının, Afganistan Hükümeti, BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA), Afgan Güvenlik Kuvvetleri, NATO Kıdemli Sivil Temsilciliği* ve Sürekli Özgürlük Harekâtı icra eden kuvvetlerle koordine yetkisi bulunmaktadır.¹²⁵

NATO, sorumluluk sahası o zamana kadar Kabil olan ISAF görevini devralmayı müteakip beç safhalı bir harekât planlamıştır. Bu safhalar şu şekildedir:

Birinci Safha: Değerlendirme ve hazırlık safhasıdır ve Kabil ile çevresindeki harekâtı kapsamıştır.

İkinci Safha: Görev sahasının tüm Afganistan’a genişletilmesidir. ISAF’ın görev alanının, BM Güvenlik Konseyi’nin 1510 sayılı kararı ile Ekim 2003’ten itibaren tüm Afganistan’ı kapsayacak şekilde genişletilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁶ Bu karar üzerine, sorumluluk sahasının kuzeye genişlemesi 2004 Ekim ayında, batıya genişlemesi 2005 Eylül ayında, güneye genişlemesi 2006 Temmuz ayında, doğuya genişlemesi ise 2006 Ekim ayında tamamlanmıştır.** Genişlemeyle birlikte Bölge Komutanlıkları da tesis edilmiştir.¹²⁷

¹²⁴ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, “NATO’nun Afganistan Görevi ve Türkiye’nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme”, **Stratejik Analiz**, Haziran 2008, Cilt:9, Sayı:98, s.66.

* NATO, Afganistan’daki faaliyetlerini koordine etmek amacıyla “kıdemli sivil temsilci” görevlendirmektedir. Bu görevi icra eden ilk kişi olan Eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, üç yıllık başarılı çalışmasından sonra yerini Hollandalı Diplomat Daan W. Everts’e bırakmıştır. Bkz.: Dumanlı, **a.g.e.**, s. 193.

¹²⁵ “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, s. 66.

¹²⁶ “About ISAF”, (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html> , Erişim Tarihi:26.04.2012.

** “ISAF’ın ana görevi terörizmle savaş değil, Afgan Hükümetinin otoritesinin yayılmasına yardımcı olmaktır. Ancak sorumluluğun güneye genişletilmesi ile Bölgesel İmar Timleri (PRT)’nin güvenliğini sağlamak amacıyla Taliban güçleri ile çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir. 2-17 Eylül 2006 tarihleri arasında Kandahar bölgesinde yapılan MEDUSA Harekâtı’nda (Kanada, Hollanda, Danimarka ve Afgan Birlikleri) beklenmedik bir Taliban direnişi ile karşılaşmış ve 200 Taliban militanı öldürülmüş, 80 militan ele geçirilmiştir. Güney Afganistan’daki harekât NATO’nun tarihindeki en yoğun çarpışmalardır... 28 Eylül 2006’da Slovenya’da yapılan NATO Savunma Bakanları Toplantısı’nda alınan kararla ISAF’ın görev bölgesi Pakistan sınırındaki doğu kesimini de kapsamına almış, böylece NATO (ISAF), tüm Afganistan’dan sorumlu hale gelmiştir.” Dumanlı, **a.g.e.**, s. 194.

¹²⁷ Tosun, **a.g.e.**, s. 8.

Üçüncü Safha: İstikrar safhası olarak adlandırılmış ve bu safhada tüm ülkede barış ve istikrarın sağlanması hedeflenmiştir.

Dördüncü Safha: Geçiş dönemi olarak planlanmıştır. Bu safhada, sorumlulukların, yetiştirilmiş ve teşkil edilmiş Afgan güvenlik kurumlarına ve kuvvetlerine teslim edilmesi arzulanmaktadır.

Beşinci Safha: Çekilme safhası olarak adlandırılmıştır ve NATO birliklerinin ülkelerine geri dönmelerini içermektedir.¹²⁸

ABD Başkanı Barrack Obama, 2009 yılı Aralık ayının başında “Yeni Afganistan Stratejisi”ni açıklamıştır.¹²⁹ Bu strateji çerçevesinde, ABD Dışişleri Bakanı Clinton da Afganistan’dan çekilmenin 2014 yılına kadar tamamlanacağını ilan etmiştir.¹³⁰ Bu konuda, 20 Kasım 2010 tarihinde NATO’nun Lizbon Zirvesi’nde, NATO ve Afganistan Hükümeti arasında yetki devrinin 2011’de başlayıp 2014 yılı sonunda tamamlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Fakat Taliban’a karşı verilen mücadelede sağlanan desteğin devam etmesi kararlaştırılmış¹³¹ ve “Sürekli İşbirliği Deklarasyonu” imzalanmıştır. Halen, NATO’nun harekât planının dördüncü safhasında bulunduğu değerlendirilmektedir.¹³²

Hâlihazırda ISAF; Kabil, Doğu, Batı, Kuzey, Güney ve Güney-Batı Komutanlıkları olmak üzere altı bölge komutanlığı ve NATO Afganistan Eğitim Misyonu’ndan oluşmaktadır. NATO’nun en önemli harekâtı olarak değerlendirilen ISAF Harekâtı’na, 50 ülkeden yaklaşık 130 bin personel katılmaktadır.¹³³ Ancak,

¹²⁸ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, **a.g.e.**, s.66.

¹²⁹ Esedullah Oğuz, Nevra Yaraç, “Savaşma, Eğit: ABD Türkiye’den Savaşan, Afganistan Halkı Savaşmayan Asker Talep Ediyor”, **Newsweek Türkiye**, Sayı:59, 13 Aralık 2009, s. 38.

¹³⁰ “ABD Afganistan'dan Tamamen Çekiliyor mu?”, (Çevrimiçi) http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/afganistan/abd_afganistandan_tamamen_cekili_yormu.htm , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

¹³¹ Mert Gökırmak, “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2011, s. 9.

¹³² “Afghanistan: The Timetable for Security Transition”, (Çevrimiçi) <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN05851.pdf> , Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

¹³³ “About ISAF”, (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html> , Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

Afganistan üzerinde en etkin siyasi ve askeri güç, harekâta 90 bin askerle katılan ABD olmuştur.¹³⁴

ABD, terörle savaşı diğer ülkelerle işbirliği içinde yaptığı görüntüsü vermek için mümkün olduğu kadar fazla ülkeyi koalisyona dâhil etmek istemiştir. Fakat bu ülkelerin çoğu, harekâta sembolik kuvvetlerle katılmış ve kuvvetlerinin kullanılmasına pek çok çekince koymuştur (örneğin Almanya güneyde görev yapmayı reddetmiştir). Bunun sebebi büyük oranda, ABD ve en yakın müttefiki İngiltere hariç, tüm ülkelerin siyasi kadrolarında ve kamuoylarında askerlerinin Afganistan'dan geri çekilmesi konusunda genel bir mutabakat oluşmuş olmasıdır. Ülkelerin muhalefetleri çoğunlukla bunu bir koz olarak kullanmış ve seçim endişesi yaşayan iktidar partileri benzer yaklaşımlara yönelmek zorunda kalmıştır. Bu durum, ABD'nin baskısı ve NATO'nun söz ve taahhütleriyle engellenmeye çalışılmıştır.¹³⁵ Ancak yine de ISAF Komutanlığı, birliklerin kullanımı konusunda kısıtlanmış ve ittifak üyeleri arasında yaşanan derin görüş ayrılıkları gözler önüne serilmiştir.

Sonuç olarak ISAF Harekâtı, NATO'nun soğuk savaş sonrası ayakta kalması için başarılı olmak zorunda olduğu bir harekât olarak değerlendirilse de; NATO üyesi ülkelerin büyük bir kısmı, sırf NATO ayakta kalsın diye Afganistan'a daha çok kuvvet ayırmak istememiştir.¹³⁶ Bunun da etkisiyle, NATO, Afganistan'dan çekilme takvimi belirlenmiş olmasına rağmen, ülkenin kuzey kesimlerinde kontrolü sağlamış, fakat Pakistan sınırına yakın güney bölgelerde Taliban'a karşı tam anlamıyla etkili olamamıştır.¹³⁷

¹³⁴ Gökçen Oğan, "Afganistan Dikiş Tutmuyor", **Stratejik Analiz**, Ağustos 2006, Cilt:6, Sayı:76, s. 21.

¹³⁵ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, **a.g.e.**, ss. 68-69.

¹³⁶ Dumanlı, **a.g.e.**, ss. 198-199.

¹³⁷ **Yeniçağ**, "Afganistan'da Taliban Giderek Güçleniyor", 17 Nisan 2012.

2.2.1.2.2. Bölgesel İmar Ekipleri (Provincial Reconstruction Teams-PRTs)

Afganistan'ın yeniden inşası konusunda birçok devlet projeler geliştirmiş ve bu projeleri hayata geçirme adına ciddi çabalar göstermiştir. Projelerle paralel olarak; güvensizlik seviyeleri yüksek devam eden veya çatışma olan bölgelerde, yardım faaliyetlerinin dağıtımına destek olmak, yeniden yapılandırmayı sağlamak ve insani yardım yapmak amacıyla, Bölgesel İmar Ekibi (Provincial Reconstruction Team-PRT) adıyla, askeri veya sivil ekipler oluşturulmuştur. PRT'ler, sorumluluk bölgelerindeki idari ve yargı sisteminin değiştirilmesi, Afgan polisinin eğitimi ile teçhizat ihtiyaçlarının karşılanması, bölge halkının imkân ve kabiliyetlerinin artırılması ile altyapı, bayındırlık ve sosyal alanlarda halkın yaşam koşullarını iyileştirici faaliyetlerde bulunmaktadır.¹³⁸

Afganistan'da ilk PRT, Amerika Birleşik Devletleri tarafından, Sürekli Özgürlük Harekâtı kapsamında, 2002 yılında Gardez'de kurulmuştur.¹³⁹ Ardından ISAF'ın kurulmasıyla; harekâtın tüm Afganistan'a yayılması esnasında son olarak Cevizcan Vilayeti'nin merkezi olan Şibirgan şehrinde 21 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU'nun katıldığı törenle ikinci Türk Bölgesel İmar Ekibi açılarak, PRT sayısı 27'ye ulaştırılmıştır.¹⁴⁰ Bu anlamda PRT'ler; ISAF Harekâtı'nın bir plan dâhilinde genişletilmesi sürecinde (Kabil, Kuzey, Batı, Güney, Doğu ve Güney-Batı) faaliyet alanının bütün Afganistan'ı kapsayacak şekilde büyümesine imkân tanımışlardır.¹⁴¹

¹³⁸ İrfan Çiftçi, "Bölgesel İmar Ekip Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayet Örneği", **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:10 (4), 2008, ss. 44-49.

¹³⁹ "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan and Iraq", (Çevrimiçi) <http://www.gao.gov/new.items/d0986r.pdf> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

¹⁴⁰ "Cevizcan İl İmar Ekibi", (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/index.php>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

¹⁴¹ "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going", (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

Halen Afganistan genelinde, bir kısmı milli, bir kısmı da ISAF Komutanlığı'na bağlı olmak üzere faaliyet gösteren 27 PRT'nin,* 12 tanesi ABD tarafından, ikişer tanesi Türkiye Cumhuriyeti ve Almanya tarafından, birer tanesi de İngiltere, Avusturalya, İtalya, Kanada, Hollanda, Litvanya, Macaristan, Norveç, İspanya, İsveç ve Çek Cumhuriyeti tarafından kurulmuştur.¹⁴²

ISAF, Bölgesel İmar Ekipleri (PRTs) vasıtasıyla; yeniden yapılandırma ve kalkınma faaliyetlerini desteklemekte ve diğer ülkeler ile uluslararası aktörlerin gayret gösterdiği bölgelerde güvenliği sağlamaktadır. Ayrıca, Afgan Hükümeti, uluslararası organizasyonlar ve hükümet dışı organizasyonların (NGO) gösterdiği insani yardım çabalarında, Afgan görevliler ve Birleşmiş Milletler Afganistan Destek Misyonu (UNAMA) temsilcileri ile işbirliği ve koordinasyonda bulunmaktadır. Yine PRT'ler aracılığı ile kamu işlerinin yürütülmesi, kanunların uygulanması ve insan haklarının korunması ile ilgili konularda Afgan yetkililere destek sağlanmaktadır.¹⁴³

2.2.1.3. 1386 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı (20 Aralık 2001)

20 Aralık 2001 tarihinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4433 numaralı oturumunda 1386 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır.

ISAF'ın kurulmasına bu karar ile yetki verilmiş ve İngiltere'nin bu kuvvetin liderliğini üstlenmesinden duyulan memnuniyet ifade edilmiştir.¹⁴⁴ Ayrıca:

- Birleşmiş Milletlerin, terörizmin kökünü kazımaya yönelik uluslararası çabalara destek vermesi,

* Son olarak Cevizcan Vilayeti'nin merkezi olan Şibirgan şehrinde, 21 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU'nun katıldığı törenle ikinci Türk Bölgesel İmar Ekibi'nin açılmasıyla sayı 27'ye ulaşmıştır. Bkz.: "Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi", (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

¹⁴² "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going", (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

¹⁴³ "Mission", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/mission.html> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

¹⁴⁴ "Press Release: SC/7248", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7248.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

- Ülkede güvenliğin sağlanması, kanunlar ve düzenin işlemedeki sorumluluğun bizzat Afganlara ait olduğu,
- Bütün Afgan Kuvvetleri'nin evrensel insan hakları ve kadın haklarına dayanan uluslararası hukuka uygun davranmaları gerektiği,
- Afganistan'daki mevcut durumun hala uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğu ve
- Afganistan'ın, güvenliği, ulusal bütünlüğü ve bağımsızlığı üzerindeki güçlü hâkimiyetini korumak¹⁴⁵ gibi konular hatırlatılmış ve Güvenlik Konseyince:
- Üye devletlerden ISAF'a personel, teçhizat ve gerekli diğer kaynakları sağlamak suretiyle iştirak etmeleri ve bu kuvvet hakkında Konseye ve Genel Sekreterliğe bilgi vermeleri istenmiş,
- ISAF'a katılacak üye devletlerin, birliklerinin görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlü olduğu belirtilmiş,
- ISAF'ın, BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi ve geçici yönetimin görevlerinin yerine getirilmesinde kendileri ile yakın işbirliği içinde çalışacağı vurgulanmış,
- Bonn Anlaşması uyarınca, Kabil ve çevresinden yerel bütün askeri birliklerin çekilmesi ve bu hususta ISAF ile işbirliği yapılması öngörülmüş,
- Afganistan'a komşu devletler ve diğer devletler, ülkeleri üzerinden geçiş yapacak veya ülkesinde faaliyet gösterecek uçakların uçuş esasları dâhil, talep edilecek bütün yardımları yapmaya davet edilmiş,
- ISAF'ın masraflarının, ilgili üye ülkeler tarafından karşılanacağı söylenmiş ve bir güvenlik fonu kurularak, üye devletlerin bu fona mali yardımda bulunmaları teşvik edilmiş,

¹⁴⁵ Akkurt, **a.g.e.**, s. 290.

- ISAF'a katılacak devletler, Afganistan'da yeni bir güvenlik gücü ve silahlı kuvvetler kurulması ile eğitilmesi hususunda geçici yönetime yardımcı olmaya çağırılmış ve

- ISAF Komutanlığı tarafından, görevlerinin ifası ile ilgili Genel Sekreterliğe periyodik olarak rapor verilmesi istenmiştir.¹⁴⁶

2.2.1.4. Tokyo Konferansı ve Afganistan İmar Fonu (ARTF, 21-22 Ocak 2002)

Afganistan'da geçici hükümetin kurulmasının ardından, mali, siyasi ve askeri alanlarda yeniden yapılandırma çalışmalarına başlanmıştır. Bu amaçla, 21-22 Ocak 2002 tarihlerinde Tokyo'da, Afganistan'ın mali alanda desteklenmesine ilişkin bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bakanlar düzeyinde yapılan bu toplantıya, Afganistan Geçici Hükümeti Lideri Hamid Karzai başkanlık etmiş¹⁴⁷ ve toplantıda ülkesine mali yardım talebinde bulunmuştur. Karzai, yönetiminin vizyonunu, "bağımsız, güçlü ve güvenilir Afganistan" olarak açıklamıştır.

Konferans öncesinde, Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Asya Kalkınma Bankası (ADB) "Ön İhtiyaçlar Raporu (PNA)" hazırlamışlardır. Rapora göre, Afganistan'ın iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması amacıyla, ilk yıl için 1,7 milyar, ilk iki buçuk yıl için 4,9 milyar, beş yılı geçen süre için 10,2 milyar ve on yıldan sonrası için 14,6 milyar dolar yardım paketi oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda, özel sektörün geliştirilmesi, sosyal yardım, eğitim, sağlık, ulaşım, enerji, telekomünikasyon, tarım ve doğal kaynakların işlenmesi değerlendirmeye tabi tutulmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁶ "Afganistan'da Son Durum Raporu", s. 15.

¹⁴⁷ "International Conference on Reconstruction Assistance to Afghanistan", (Çevrimiçi) http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

¹⁴⁸ Akkurt, **a.g.e.**, s. 309.

Tokyo Konferansı, 61 ülke ve 21 uluslararası örgütün hükümet üyeleri ile temsilcilerine ev sahipliği yapmıştır. Görüşmelerin sonunda, 1,8 milyar doları 2002 yılında olmak üzere, toplamda 4,5 milyar doların üzerinde yardım sözü verilmiştir.¹⁴⁹

Konferansın ardından, Dünya Bankası'nın başkanlığını yaptığı çok taraflı bir Afganistan İmar Fonu (Afghanistan Reconstruction Trust Fund-ARTF) oluşturulmuştur. Afganistan İmar Fonu ile öğretmenlerin, kamu çalışanlarının ve bakanlıklar ile yerel yönetimlerdeki memurların maaşlarının ödenmesi, temel mal ve hizmet alımlarının yapılabilmesi gibi zorunlu giderlerin karşılanması ve ulusal yatırım programlarının, kırsal alandaki imar-yardım projelerinin ve altyapı ile kapasite geliştirme çalışmalarının desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu fon, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan oluşan bir Yönetim Komitesi kontrolünde, Dünya Bankası tarafından yönetilmektedir.¹⁵⁰

Tokyo Konferansı sırasında, ABD'nin öncülüğünde G8 ülkeleri bir araya gelerek, güvenlik alanında gerekli reformların gerçekleştirilmesi için "Öncü Donör Sistemi" adı verilen ve Afgan Hükümetine yol gösterecek bir işbölümü yapılmasına karar vermişlerdir. Bu kapsamda başlatılan Güvenlik Sektör Reformu (Security Sector Reform)'na göre; askeri konular dışında sorumluluk almak istemeyen ABD, Afgan Milli Ordusu'nun eğitimi, Fransa Afgan subaylarının eğitimi, Almanya'nın idaresinde Avrupa Birliği Afgan Milli Polisi'nin eğitimi, Japonya silahsızlandırma, terhisler ve sivil hayatla yeniden bütünleştirmenin sağlanması, İtalya yargı reformu ve İngiltere uyuşturucuyla mücadele konusunda liderlik etmeyi üstlenmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁹ "Why Japan Assists Afghanistan?", (Çevrimiçi)
http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/assist0901.html&usg=ALkJrhg0Xc2gd5STWsiMZfMtYMBfBo3R2A, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

¹⁵⁰ "World Bank / Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF)", (Çevrimiçi)
http://afghanistan.usaid.gov/en/USAID/Partner/90/World_BankAfghanistan_Reconstruction_Trust_Fund_ARTF, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

¹⁵¹ "Afghanistan", (Çevrimiçi)
<http://pom.peacebuild.ca/AfghanistanPeaceOperation.shtml>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

Türkiye, Devlet Bakanı Edip Sadler Gaydalı başkanlığındaki bir heyet tarafından temsil edildiği bu konferansta¹⁵², 5 milyon dolarlık katkıda bulunmayı taahhüt etmiş ve bu miktarın 500 bin dolarının Dünya Bankası tarafından oluşturulan Afganistan İmar Fonu'na aktarılacağını söylemiştir. Fakat aynı yılın Eylül ayında, Dünya Bankası hesabına yatırılan 500 bin doların yanı sıra 5 milyon dolarlık katkıyı 10 milyon dolara çıkartmıştır.¹⁵³

2.2.1.5. Kabil Anlaşması (Kabil Deklarasyonu, 22 Aralık 2002)

22 Aralık 2002'de Afganistan'ın başkenti Kabil'de, Afganistan'a komşu olan 6 ülke ve Afganistan arasında, BM temsilcileri ile diğer ülkelerin diplomatları huzurunda Kabil Anlaşması (Kabil Deklarasyonu) imzalanmıştır. Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran, Pakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlarının imzaladığı anlaşma ile aynı gün kurulan hükümet ve komşu devletlerarasındaki ilişkileri geliştirmek amaçlanmıştır.¹⁵⁴ Bu kapsamda, bölgede barış ve istikrarın sağlanması için; terör, her türlü aşırıcılık ve uyuşturucuyla mücadele konularında ortak hareket edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵⁵

2.2.1.6. Tokyo Konferansı (DDR Conference, 22 Şubat 2003)

22 Şubat 2003 tarihinde Tokyo'da, Afganistan'da barışın tesis edilebilmesi için dışişleri bakanları düzeyinde bir konferans düzenlenmiştir.

Afganistan'da barış inşası ve yeniden yapılanma için kritik öneme sahip olan iç güvenlik hakkında toplanan bu konferansta; Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Sivil Hayatla Yeniden Bütünleştirme (Disarmament, Demobilization and Reintegration-DDR) Sürecinde alınacak önlemler görüşülmüştür. Bu konuda liderliği üstlenmiş

¹⁵² "Afganistan'a Mali Kaynak Yağdı", (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/131129.asp>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

¹⁵³ "Afganistan'da 10.000 Öğrenciye Okul", **Avrasya Bülteni**, TİKA, Sayı:36, Temmuz 2005, s. 5.

¹⁵⁴ Akkurt, **a.g.e.**, s. 310.

¹⁵⁵ "Kabul Declaration on Good-Neighbourly Relations", (Çevrimiçi)

<http://www.unhcr.org/refworld/country,,NATLEGBOD,,AFG,,42ef429e4,0.html> , Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

olan Japonya, kendi somut yardım tedbirlerini beyan etmiş ve uluslararası toplumun desteğini istemiştir.¹⁵⁶

35 ülke ve 10 uluslararası organizasyon temsilcisinin katıldığı bu konferansın öncesinde gazetecilerin sorularını yanıtlayan Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai; ülkesinde 100 bin dolayında silahlı grup mensubu bulunduğunu ve aşiretler arası çatışmaların sürdüğünü belirtmiştir. Sonuç olarak bu konferansta, bu grupları silahsızlandırmak için daha fazla uluslararası yardım toplanmaya çalışılmıştır.¹⁵⁷ Ayrıca bu konferansın devamı niteliğinde, yine Tokyo’da 2006 ve 2007 yıllarında İllegal Silahlı Grupların Terhis Edilmesi (DIAG) Konferansları düzenlenmiştir.¹⁵⁸

2.2.1.7. Paris Paktı (21-22 Mayıs 2003)

Uyuşturucu madde içeren bitkilerin yasadışı üretiminin en yaygın olduğu bölgeler Orta Asya ve Afganistan’dır. Tüm uluslararası çabalara karşın, Afganistan kaynaklı uyuşturucu madde kaçakçılığının azaltılmasında somut bir başarı sağlanamaması üzerine, 21–22 Mayıs 2003 tarihlerinde, Fransa tarafından G-8 Dönem Başkanlığı faaliyetleri çerçevesinde Paris’te “Orta Asya’dan Avrupa’ya Uyuşturucu Yolları” konulu bir konferans düzenlenmiştir. Dışişleri Bakanları seviyesinde icra edilen bu konferans sırasında, Avrasya’da eroin kaçakçılığını ortadan kaldırmaya yönelik çok taraflı operasyonel bir stratejinin geliştirilmesi amacıyla bir pakt oluşturulması kabul görmüş ve konferans sonrasında “Paris Paktı” süreci başlatılmıştır.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)’nin önderliğinde başlatılmış olan Paris Paktı ve Bakanlar Konferansı süreci kapsamında; Afganistan ve çevresi hakkında uyuşturucuyla mücadele alanında bilgi toplanması, uzman

¹⁵⁶ “Tokyo Conference on ‘Consolidation of Peace (DDR)’ in Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://www.mofa.go.jp/announce/event/2003/2/0218-3.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

¹⁵⁷ “Afganistan'a Yardım Konferansı Toplanıyor”, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/turkish/news/a-17-a-2003-02-21-2-1-87909292.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

¹⁵⁸ “Japan Assistance to Afghanistan: Achievements”, (Çevrimiçi) <http://www.qa.emb-japan.go.jp/image/afghane.PDF> , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

danışmanlığı sağlanması, teknik destek ve periyodik kontrollerin yapılması öngörülmüştür.*

50’den fazla ülke ve uluslararası kuruluşun üye olduğu Pakt’ın temel amacı, Afganistan kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele etmek olarak belirlenmiştir. 2003 yılında üç yıllık bir dönem için uygulamaya konulan projenin ilk aşaması, Ekim 2006’da sona ermiştir. Kasım 2006-Ekim 2009 dönemini kapsayan ikinci dönemde, projenin işlevselliğinin artırılması, bölgede etkin uluslararası örgütlerle işbirliğinin yoğunlaştırılması ve Paris Paketi bölgesindeki “talep azaltımı” konusunun da ele alınması hedeflenmiştir. 2010-2012 yıllarını kapsayan üçüncü dönemde ise Batı Asya kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığı ve tüketimin azaltılması ile teknik yardım konularının güçlendirilmesine odaklanılması öngörülmüştür.¹⁵⁹

2.2.1.8. Berlin Konferansı (31 Mart - 1 Nisan 2004)

31 Mart - 1 Nisan 2004 tarihlerinde, Almanya’nın başkenti Berlin’de, dışişleri bakanları düzeyinde, “Afganistan ve Uluslararası Toplum: Gelecek İçin Ortaklık” başlığı ile bir konferans düzenlenmiştir. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ve Afganistan Dışişleri Bakanı Abdullah Abdullah’ın ev sahipliği yaptığı bu konferansa, 65 ülke ve uluslararası kuruluş temsilcisi katılmıştır.¹⁶⁰

Konferansta katılımcılar, Afganistan’a yapılan dış yardım çabaları ve ülkenin gelecekteki ihtiyaçlarını değerlendirmişlerdir. Bunun sonucu, takip eden üç yıl için toplamda 8,2 milyar dolarlık yardım sözü verilmiştir. Bu rakamın 2,3 milyar doları

* UNODC tahminlerine göre Avrupa ülkelerine giren kaçak eroinin %90’ı Afganistan kaynaklı olup, bu ülke çıkışlı uyuşturucu maddenin yıllık toplam ihracat değeri 64 milyar ABD Dolarıdır. Bkz.: “Afghanistan Drug Control - Eradication”, (Çevrimiçi)
<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/drugs-eradication.htm>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

¹⁵⁹ “Türkiye’nin Uyuşturucuyla Mücadelesi”, (Çevrimiçi)

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uyusturucu-ile-mucadelesi.tr.mfa, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

¹⁶⁰ “Official Visits to Germany”, (Çevrimiçi)

http://germany.usembassy.gov/germany/afghanistan_conf.html, Erişim Tarihi: 28 Mart 2012.

ABD tarafından olmak üzere 4,4 milyar dolarlık kısmı bir sonraki yıl için taahhüt edilmiştir.¹⁶¹

2.2.1.9. Doha Konferansı (19 Mayıs 2004)

19 Mayıs 2004 tarihinde, Katar, Almanya ve Birleşmiş Milletler'in işbirliği ile Katar'da bir konferans toplanmıştır. Yaklaşan başkanlık ve parlamento seçimleri öncesinde iç güvenlik sistemi çökmüş olan Afganistan'ın güvenlik güçlerinin yeniden yapılandırılması amacıyla toplanan konferansa, 25 ülkeden uzmanlar katılmıştır. Oturumlarda, Afganistan, Katar, Almanya, Pakistan, İran ve Tacikistan içişleri bakanlarının yanı sıra, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Rusya, Hindistan, Çin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Bahreyn ve Kuveytli uzmanlar yer almıştır. Katılımcılar, Afganistan sınır polisi, uluslararası polis işbirliği ve küresel uyuşturucu güzergâhları konularını ayrı ayrı ele almak üzere üç gruba ayrılmışlardır.¹⁶²

Konferansın sonunda teşekkür konuşması yapan Afganistan İçişleri Bakanı Ali Jalali Ahmed, konferansa kadar; Kabil Uluslararası Havaalanı'nda da görev yapan 900'ün üzerinde sınır polisinin yanı sıra, uyuşturucu ve terörizmle mücadele ile suç araştırması konularında 18.000 polisin eğitildiğini belirtmiştir. Ayrıca donör ülkelerden, özellikle polis teçhizatı, yer ve hava ulaşım araçları ve polis maaşlarının ödenmesi için kurulan Kanun ve Düzen Güven Fonu (Law and Order Trust Fund-LOTFA)'na desteği sürdürmelerini istemiştir.¹⁶³

Doha Konferansı'nın sonunda; Katar İçişleri Bakanı Şeyh Hamad bin Nasser bin Jassim Al Thani tarafından yapılan açıklama ile Afganistan'da mültecilerin *

¹⁶¹ **Milliyet**, "Afganistan'a 8,2 Milyar Dolar Yardım", 15 Eylül 2001, 28 Mart 2012.

¹⁶² "Afghan Internal Security Meet Opens", (Çevrimiçi)
<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7473.html> , Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

¹⁶³ "Qatar Wows Support for Afghanistan", (Çevrimiçi)
<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7473.html> , Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

* Afganistan'da Rus işgalinden sonraki dönemde, yaklaşık 6 milyon çşvarında insan civar ve uzak ülkelere zorunlu olarak göç etmiş ve iç savaşın devamı ile 6-8 milyon insan da ülke içinde yer

evlerine dönebilmeleri için 10,000 yeni konut ve Kabil’de bir polis merkezi binası inşa etme¹⁶⁴ taahhüdünde bulunulmasının yanı sıra, 340 milyon dolar nakit yardım sözü verilmiştir.¹⁶⁵

2.2.1.10. Londra Konferansı ve Afganistan Sözleşmesi (31 Ocak - 1 Şubat 2006)

Diğer ülke ve kuruluşlar, 2002 Tokyo ve 2004 Berlin Konferanslarında Afganistan’ın yeniden yapılandırılması amacıyla vaat ettikleri ve Ocak 2006’ya kadar yapılması gereken 8,3 milyar dolarlık yardım tutarının, sadece 6,2 milyar dolarlık (yaklaşık %75) kısmını realize etmişlerdir.¹⁶⁶ Bunun da etkisiyle, Bonn Sürecinin 2005 Eylül ayında Afganistan’da genel seçimlerin yapılması ve Aralık ayında Afgan Milli Meclisinin toplanması neticesinde tamamlanmasının ardından uluslararası toplum, Afganistan’ın yeniden yapılandırılma çalışmalarına yeni bir yön vermek üzere, BM, Afgan Hükümeti ve İngiltere’nin önderliğinde, 31 Ocak - 1 Şubat 2006 tarihleri arasında Londra’da bir araya gelmiştir.¹⁶⁷

Ciddi bir güvenlik ve istikrar sorunu yaşayan ve uluslararası destek olmaksızın kendi iç güvenliğini sağlayacak ve reform çalışmalarını gerçekleştirecek kapasiteye ulaşamamış bir Afganistan’ın sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla toplanan bu konferansta; Bonn Süreci’nin bıraktığı yerden Afganistan’daki reformlara uluslararası destek sağlamak ve yeni bir kalkınma planını devreye sokmak amaçlanmıştır. 2006 yılına gelindiğinde, Afganistan’da halen en önemli sorunların başında terörizm ve uyuşturucunun gelmesi sebebiyle; Afgan çiftçisine yeni istihdam

değiştirmek zorunda kalmıştır. Fethi Sametoğlu, “Savaş Sonrası Bugünkü Afganistan’da Sağlık Hizmetlerinin Durumu”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı:166, Şubat 2007, s. 151.

¹⁶⁴ “Qatar to Help Build 10,000 Housingunits in Afghanistan”, (Çevrimiçi)
<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7531.html> , Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

¹⁶⁵ “Qatar Hosts Afghan Security Conference”, (Çevrimiçi)
<http://www.afghanistannewscenter.com/news/2006/february/feb282006.html> , Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

¹⁶⁶ Temizer, Aydın, “Afganistan Ülke Raporu”, (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

¹⁶⁷ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 14.

alanlarının oluşturulması yoluyla uyuşturucu üretiminin önlenmesi, gündeme gelen başlıca konu olmuştur.

51 ülke ve 9 uluslararası örgütün katılımcı, 9 ülke ve 1 uluslararası örgütün de gözlemci olarak katıldığı¹⁶⁸ bu konferansta Türkiye, dönemin Dışışleri Bakanı Abdullah Gül tarafından temsil edilmiş ve yapacağı yardımı 100 milyon dolara çıkartma sözü vermiştir. Konferansta, Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin "Afganistan'ı yalnız bırakırsanız, tüm dünya için istemediğimiz sonuçlarla karşı karşıya kalma riski ortaya çıkar" söylemi geniş yankı bulmuştur. Öte yandan, ABD'nin ülkede bulunan askerlerinin sayısını azaltacağını açıklaması dikkat çeken bir diğer gelişme olmuştur. ABD Dışışleri Bakanı Condoleeza Rice, ABD'nin ülkeye ekonomik ve askeri desteğinin kesintisiz devam edeceğini bildirmiş ve asker sayısı azalırken ekonomik yardımın artacağı imasında bulunmuştur.¹⁶⁹

Londra Konferansı'nın en önemli sonucu, yardım yapmayı taahhüt eden ülkelerin ilgili bakanları arasında, Afganistan Sözleşmesi (Afghanistan Compact) adıyla yeni bir girişim başlatılması olmuştur. Bu sözleşme, 2006-2010 yılları arasında 5 yıllık bir süre için, uluslararası toplumla Afgan hükümeti arasında Afganistan'ın yeniden yapılandırılması ve kalkındırılmasına dair izlenecek yol ve karşılıklı yükümlülüklerinin uyum içerisinde gerçekleştirilmesini amaçlayan bir çerçeve anlaşması hükmündedir.¹⁷⁰ Açıklanan plan dâhilinde, 2007 yılına kadar milis güçlerinin dağıtılması ve 2010 yılına kadar ulusal ordu ile adli sistemin kurulması öngörülmüştür.¹⁷¹ Bu kapsamda, daha önce realize edilmeyen 2,1 milyar dolar da dâhil olmak üzere, 2006-2010 yıllarını kapsayan dönem boyunca, 10,5 milyar dolarlık yeni bir yardım ve kalkınma paketi onaylanmıştır.¹⁷²

¹⁶⁸ "The Afghanistan Compact", (Çevrimiçi)
http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2012.

¹⁶⁹ Oğan, "Afganistan İçin Yeni Eylem Planı", s. 17.

¹⁷⁰ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 14.

¹⁷¹ Oğan, "Afganistan İçin Yeni Eylem Planı", s. 17.

¹⁷² Temizer, Aydın, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

Sözleşme ile güvenlik, yönetim, hukuk kuralları, insan hakları, ekonomik ve sosyal kalkınma ve uyuşturucuyla mücadele alanlarında düzenlemeler öngörülmesinin yanında, Afganistan Hükümeti ile Birleşmiş Milletler arasında müşterek bir koordinasyon ve izleme kurulu (Joint Coordination and Monitoring Board-JCMB) oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁷³

2.2.1.11. Doha Konferansı (Afghan Security Conference, 28 Şubat 2006)

Afganistan'da sınır güvenliği ve yönetimi için daha fazla fon sağlayabilmek amacıyla, "Afgan Güvenlik Konferansı (Afghan Security Conference)" adıyla 28 Şubat 2006 tarihinde Doha (Katar)'da, ikinci kez konferans düzenlenmiştir.¹⁷⁴ 26 ülke temsilcisinin katıldığı bu konferansta, Afganistan'ın komşu ülkelerle olan işbirliğini arttırma çabalarına odaklanılmış ve eğitim süreci Almanya tarafından sürdürülen Afgan Milli Polisi'ne sağlanan desteğin arttırılması istenmiştir.¹⁷⁵

2.2.1.12. Tokyo Konferansı (DIAG Conference, 5 Temmuz 2006)

5 Temmuz 2006 tarihinde, Afganistan'da barışın tesis edilmesi için Tokyo'da yeniden uluslararası bir konferans toplanmıştır. Japonya, Afganistan ve Birleşmiş Milletler'in eşbaşkanlığında yapılan konferansa, 60'dan fazla donör ülke ve uluslararası örgüt temsilcisi katılmış ve Afganistan'ın güvenliği, ekonomik kalkınması ve ülkeye yapılan finansal destek görüşülmüştür.¹⁷⁶

Afganistan'da, bu konferansa kadar geçen zamanda, fonu Japonya tarafından sağlanan Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme Programı

¹⁷³ "The Afghanistan Compact", (Çevrimiçi)

http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2012.

¹⁷⁴ "Afganistan'a Destek Doha Konferansı", (Çevrimiçi)

<http://globalnewscombined.com/news/884139>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

¹⁷⁵ "Qatar Hosts Afghan Security Conference", (Çevrimiçi)

<http://www.afghanistannewscenter.com/news/2006/february/feb282006.html>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

¹⁷⁶ "International Conference on Afghan Reconstruction Held In Tokyo", (Çevrimiçi)

<http://www.afghanembassyjp.com/en/news/?an=734>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

(Disarmament, Demobilization and Reintegration-DDR Program) ile İllegal Silahlı Grupların Terhis Edilmesi Süreci (Disbandment of Illegal Armed Groups-DIAG Process) kapsamında; 63,308 eski savaşçı silahsızlandırılmış, 62,044 kişi terhis edilmiş ve 55,804 kişi de yeniden bütünleştirme programından faydalanmıştır.¹⁷⁷

Tokyo Konferansı vesilesi ile eşbaşkanlar olan Japonya, Afganistan ve Birleşmiş Milletler, üye ülkeleri eski savaşçıların şiddet eylemlerine geri dönmemesi için destek vermeye davet etmişlerdir. Ayrıca, 2001 sonrasında Afganistan'ın güvenliği ve kalkınması için 1,45 milyar dolar civarında yardımda bulunan Japonya'nın Başbakanı Junichiro Koizumi, Tokyo'nun Kabil Hükümeti'ne desteğinin devam edeceğini söylemiştir. Koizumi ayrıca, aynı gün yapılan 60 milyon dolarlık desteğin, yerel polis ve uyuşturucuyla mücadele kapsamında yapıldığını belirtmiştir.

Tokyo Konferansı'nda bir konuşma yapan Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai de Afganistan'ın 4,5 yıl önce uluslararası teröristler için adeta bir cennet olduğunu, fakat tekrar Afganların yuvasına dönüştüğünü söylemiştir.¹⁷⁸

2.2.1.13. Afganistan Kaynaklı Uyuşturucu Trafiği Güzergâhları İkinci Bakanlar Konferansı (26-28 Haziran 2006)

28 Haziran 2006 tarihinde Moskova'da, Afganistan'da üretilen ve buradan sevk edilen uyuşturucu maddelere karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere bir konferans toplanmıştır. Konferansta katılımcılar, uyuşturucu trafiğinin azaltılması ve bölgede bununla ilişkili sağlık problemlerinin kontrol altına alınabilmesi için gerekli önlemler kapsamında üç ana başlık üzerinde durmuşlardır:

1. Sınır Kontrolü ve Uyuşturucu Trafiği,

¹⁷⁷ "The Second Tokyo Conference on Consolidation of Peace in Afghanistan (DDR/DIAG)", (Çevrimiçi) http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/summary0607.html , Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

¹⁷⁸ "Afghan Conference Mulls Fresh Measures to Disarm Militia", (Çevrimiçi) <http://www.afghanistannewscenter.com/news/2006/july/jul52006.html> , Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

2. Bölgesel ve Uluslararası İşbirliği,

3. Sağlık ve Sosyal Konular.¹⁷⁹

Bu konferans, birincisi Mayıs 2003'te Paris'te yapılan ve Paris Paktı ile sonuçlanan konferansın devamı niteliğindedir.¹⁸⁰

2.2.1.14. Afganistan-Pakistan-Türkiye Üçlü Zirveleri

Afganistan, Pakistan ve Türkiye arasında, Türkiye'nin ağırlığını kullanmasıyla, 29-30 Nisan 2007 tarihinden itibaren zaman zaman üçlü zirveler düzenlenmiştir. Bu zirvelerden ilkinde, Pakistan İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref ve Afganistan İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in çağrısı üzerine, 29-30 Nisan 2007 tarihlerinde Ankara'da bir araya gelmişlerdir.

Ankara'daki görüşmelerde, sivil toplum, akademisyenler ve basın-yayın arasında etkileşim, sportif ve kültürel bağlar ve güven artırıcı mekanizmalar yaratma kararlılıkları teyit edilmiştir. Zirvede, Pakistan'daki Afgan mültecilerin düzenli bir biçimde ülkelerine dönebilmeleri için ortak çalışma kararı alınmasının¹⁸¹ yanında, bölgede barış, güvenlik, istikrar ve ekonomik büyümenin geliştirilmesi konuları ele alınmıştır. Görüşmelerin sonunda da Ankara Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu deklarasyon, karşılıklı toprak bütünlüğüne saygı, sürdürülebilir ekonomik büyümenin temini, terörizmle mücadele ve hükümetlerarası karşılıklı güvenin artırılmasına

¹⁷⁹ "Major Operational Activities implemented by UNODC as recommended by the 2nd Ministerial Conference of the Paris Pact in Moscow, 2006", (Çevrimiçi)
<https://www.paris-pact.net/upload/c9029ec38931b0cd6ce8f3604b345b45.pdf> , Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

¹⁸⁰ "Afghanistan Drug Control - Eradication", (Çevrimiçi)
<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/drugs-eradication.htm> , Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

¹⁸¹ "Üçlü Doruk Toplantısı Sonrasında Yayımlanan Ankara Bildirisi", (Çevrimiçi)
<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60696/uclu-doruk-toplantisi-sonrasinda-yayimlanan-ankara-bildirisi.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

dönük çabaları sembolize etmiş ve Ortak Çalışma Grubu (OÇG) kurularak pratiğe yönelik adım atılmasını sağlamıştır.¹⁸² Temmuz 2007’de OÇG’nun ilk toplantısı, Ekim 2007 tarihinde ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) öncülüğünde Afganistan ve Pakistan arasında ekonomik işbirliğinin kurumsal yapısı oluşturulmuştur.¹⁸³

Üç ülke arasında gerçekleştirilen ikinci zirve, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün ev sahipliğinde, 5 Aralık 2008 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Zirve sonunda yapılan yazılı açıklamada; güvenlik, istikrar, barış ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesine yönelik taahhütler yinelenerek, bölgedeki tüm ülkelerin toprak bütünlüğü, birliği ve egemenliğine saygı gösterilmesi, korunması ve desteklenmesinin yanı sıra iç işlerine müdahale etmeme ilkesi teyit edilmiştir.¹⁸⁴

Zirvelerin üçüncüsü, 1 Nisan 2009 tarihinde Ankara’da düzenlenmiştir.¹⁸⁵ Bu zirve, her üç ülkenin dışişleri bakanları, genelkurmay başkanları ve istihbarat teşkilatı başkanlarının da katılması açısından önem kazanmış ve sembolik olmanın ötesine geçmiştir. Üç ülke devlet başkanı, bu zirvelerin bundan sonra her yıl tekrarlanmasını ve dışişleri bakanı, genelkurmay ve istihbarat teşkilatları seviyesinde yılda iki kere buluşulmasını kararlaştırmışlardır. Ayrıca, Türkiye’nin Afganistan’ın yakın komşularının da katılacağı ve bölgesel konulara çözüm bulmayı amaçlayan bir zirveyi düzenlemesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Ali Ertan, Khalilullah Rasuli, “Yeni Afganistan Politikası ve Türkiye’den Beklentiler”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, Şubat 2010, s. 64.

¹⁸³ Muharrem Ekşi, “Türkiye’nin Afganistan’da Artan Rolü”, (Çevrimiçi) <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6104&q=turkiye-nin-afganistan-da-artan-rolu> , Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2012.

¹⁸⁴ “Afganistan-Pakistan”, (Çevrimiçi) <http://www.tccb.gov.tr/konuk-devlet-baskanlari/255/22264/afganistan-pakistan.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

¹⁸⁵ “Türkiye-Afganistan-Pakistan Üçlü Zirvesi”, (Çevrimiçi) <http://arsiv.sabah.com.tr/2009/04/01/haber,DBFAD8AC84384644811FFCB71094B6B1.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

¹⁸⁶ “Third Pakistan-Afghanistan-Turkey Trilateral Summit held in Ankara”, (Çevrimiçi) <http://www.thefreelibrary.com/Third+Pakistan-Afghanistan-Turkey+Trilateral+Summit+held+in+Ankara.-a0197013641> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

Dördüncü zirve, 25 Ocak 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin sonunda ortak basın toplantısında konuşan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, üç ülkenin Genelkurmay ve istihbarat teşkilatlarının da bir önceki zirvede olduğu gibi beraber çalışma iklimi oluşturduklarını vurgulamış ve Afganistan ordusunun eğitimi başta olmak üzere, birçok konunun bu birimlerin arasında görüşüldüğünü dile getirmiştir. Gül, eğitimin üç ülke için de önemine işaret ederek, bu konuda yapılabilecekleri Milli Eğitim Bakanlarının görüştüğünü ve ülkeler arası ekonomik iş birliğinin ve yatırımların geliştirilmesi için TOBB başkanlığında her iki ülkenin eşdeğer oda temsilcilerinin tekrar bir araya geldiğini belirtmiştir.¹⁸⁷

Üç ülke arasında beşinci zirve, 25 Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvenin sonunda konuşan Cumhurbaşkanı Gül; ülkelerin kalkınması ve müteşebbislerin yatırımlarının teşvikinde kendilerine önemli bir sorumluluk düştüğüne işaret ederek, iş adamlarının her zaman desteklenmesi ve karşılıklı yatırımlar için elverişli bir ortam oluşturması gerektiğini, bunun için de hukuki ve fiziki altyapının güçlendirilmesine öncelik verilmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Türkiye ile Pakistan arasındaki demiryolu bağlantısının çok önemli bir örnek olduğunu belirten Gül, bu hattaki ilk deneme seferinin 14 Ağustos 2009 tarihinde yapıldığını ve sel felaketinin yaralarının sarılması için bu hat üzerinden 15 tren dolusu yardım malzemesinin Türkiye'den Pakistan'a sevk edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, zaman içinde bu bağlantının Afganistan'ı da içerecek şekilde geliştirilmesi ve bu örnek temelinde, iletişim, havayolu, ticaret ve enerji bağlantılarının daha da güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁷ "Türkiye-Afganistan-Pakistan Zirvesinden Mesaj", (Çevrimiçi) <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/01/25/turkiye.afganistan.pakistan.zirvesinden.mesaj/560823.0/index.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

¹⁸⁸ "İstanbul'da Türkiye, Afganistan, Pakistan Üçlü Zirve Toplantısı", (Çevrimiçi) <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78467/istanbulda-turkiyeafganistanpakistan-uclu-zirve-toplantisi.html?c=584> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

Üçlü zirveler, üç ülke arasında askeri, siyasi ve istihbari alanlarda güçlü işbirliği ve yakınlık gösterisi olarak değerlendirilmiştir.¹⁸⁹ Zirvelerin birincisinde “diyalog”, ikincisinde “ekonomik işbirliği”, üçüncüsünde “güvenlik”, dördüncüsünde “eğitim” ve beşinci zirvede “bölgesel işbirliği” konuları ön plana çıkmıştır.¹⁹⁰ Bu zirveler, hem Türkiye’nin bölgedeki öncü rolünün pekiştirilmesi, hem de Afganistan-Pakistan arasındaki algılama sorununun çözümü açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmişlerdir. Afganistan ve Pakistan arasında yaşanan sorunların çözüme kavuşturulamaması durumunda, Afganistan’da yürütülen operasyonun başarı şansının çok düşük olduğu değerlendirildiğinde, Türkiye’nin bu girişiminin önemi daha net anlaşılmaktadır.*

2.2.1.15. Roma Konferansı (2-3 Temmuz 2007)

2-3 Temmuz 2007 tarihlerinde, Afganistan’daki adalet sistemini güçlendirmek amacıyla, Roma’da uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon, NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer ve 20 kadar ülkeden temsilcinin katıldığı bu konferansta, Afganistan’da hukuk devletinin yeniden tesis edilmesinin yolları görüşülmüştür. Konferansta, yargı sisteminin yeterince finanse edilmediği ve yolsuzluğa bulaştığı savunulmuştur.¹⁹¹

BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon bu konferansta yaptığı konuşmada, yıllarca süren çatışmalardan dolayı tüm kurumları dağılmış, yasal otoritesi ortadan kalkmış ve kanunları uygulanamaz hale gelmiş olan Afganistan’ın hukuk sisteminin yeniden

¹⁸⁹ Ali Ertan, Khalilullah Rasuli, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁹⁰ “Afganistan-Pakistan-Türkiye Üçlü Zirvesi’nde Güven İnşası ve Bölgesel İşbirliği”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2431> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

* Afganistan ile Pakistan arasındaki 2430 km.lik sınırda yaşanan kontrolsüz geçişler Afganistan’da Taliban’ın en önemli destek kaynağıdır. Diğer taraftan Pakistan’ın Afganistan sınırında yaşayan kontrolü mümkün olmayan kabileler arasındaki Taliban sempatisi iki ülke arasındaki sorunların başında gelmektedir. Bkz.: Gökçen Oğan, “Afganistan Operasyonu’nun Başarısı Pakistan’a Bağlı”, **2023 Dergisi**, Yıl:7, Sayı:83, 15 Mart 2008, ss. 53-54.

¹⁹¹ “Roma’da Afganistan Konferansı”, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/turkish/news/a-17-2007-07-03-voa3-88081102.html>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

yapılandırılması sürecine liderlik ettiği ve gösterdiği çabalardan dolayı İtalya'ya teşekkür etmiştir. Bunun yanı sıra, uluslararası toplumu işbirliği içinde hareket etmeye davet edip, başkanlık ve parlamento seçimlerinde kanunlara uyan ve anayasal süreçte yer almak için hayatlarını riske atma pahasına oy kullanan Afganları desteklemek gerektiğini hatırlatmıştır.¹⁹²

Türkiye'nin, Devlet Bakanı Mehmet Aydın tarafından temsil edildiği konferansın sonunda düzenlenen basın toplantısında, İtalya Dışişleri Bakanı Massimo D'Alema, Afganistan'da adalet ve hukuk sisteminin kurulması için toplam 360 milyon dolar bağışta bulunma sözü verildiğini açıklamıştır.¹⁹³ Avrupa Komisyonu Dış İlişkiler Üyesi Benita Ferrero-Waldner tarafından yapılan açıklamada da 2007-2010 yıllarını kapsayan dört yıllık dönem için Avrupa Komisyonu tarafından 200 milyon avro yardım yapılacağı taahhüt edilmiştir.

Bu konferansta, mevcut sorunlar ve boşluklar belirlenmeye çalışılmış ve gelecekte fonların nasıl kullanılacağına yönelik bir eylem planı oluşturulmuştur. Plan çerçevesinde, üç alanda yapılacaklar kritik öneme haiz görülmüştür. Bunlar: kurumların reforma tabi tutulması (Adalet Bakanlığı, Yüksek Yargı ve Başsavcılık), doğru istihdam edilen kişilerin maaşlarının ödenmesi ve adil terfi ettirilmeleri ile polis maaşlarını ödeyen Kanun ve Düzen Güven Fonu (Law and Order Trust Fund-LOTFA)'nın desteklenmesidir. Bunun yanı sıra, yerel ve bölgesel mahkemelerin etkinliklerinin artırılması da kararlaştırılmıştır.¹⁹⁴

Öte yandan Roma'daki konferansta; 2007 yılı başından itibaren NATO askerlerinin Afganistan'daki operasyonları sırasında yaklaşık 600 sivilin yaşamını yitirmesi ciddi bir tartışma konusu olmuştur. NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer, konuya ilişkin eleştirileri: "NATO'nun masum bir sivil kasten öldürmesi

¹⁹² "Conference on Justice and Rule of Law in Afghanistan", (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/sg/statements/?nid=2649> , Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

¹⁹³ "Afganistan'a 360 Milyon Dolar Yardım Kararı", (Çevrimiçi)
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=6827849> , Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

¹⁹⁴ "Rome Conference on Afghanistan: European Commission Confirms Commitment of 200 Million Euros for Rule of Law", (Çevrimiçi)
<http://www.eurunion.org/News/press/2007/2007080.htm> , Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

asla söz konusu olmamıştır ve olmayacaktır. İster sivil halktan, ister Afgan askerlerinden, isterse ISAF askerlerinden birilerinin yaşamını yitirmesi her zaman dramatik bir olaydır. Ancak askerlerimiz, sivilleri kalkan olarak kullanan Taliban tarafından kendilerini savunmak zorunda bırakılmışlardır.” sözleriyle yanıtlamıştır.¹⁹⁵

2.2.1.16. Ortak Koordinasyon ve İzleme Kurulu Konferansları

Afganistan Sözleşmesi ile Afganistan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler arasında Müşterek Koordinasyon ve İzleme Kurulu (Joint Coordination and Monitoring Board-JCMB)’nin oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁶ Bu kurul, Afganistan’ın, kendi hükümeti veya uluslararası toplum tarafından belirlenen stratejik meselelerini çözmeye odaklanmış üst düzey bir karar organıdır. Kurula, Afganistan Devlet Başkanı Ekonomi Başdanışmanı ve BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi birlikte başkanlık etmektedir.¹⁹⁷

JCMB bünyesinde uluslararası toplum defalarca bir araya gelmiştir. Ancak 5-6 Şubat 2008 tarihlerinde Tokyo’da düzenlenen konferans, diğer konferanslara göre daha çok dikkat çekmiştir. Afganistan ve Japonya’nın eşbaşkanlığında düzenlenen¹⁹⁸ bu konferansta, Afganistan hükümeti, uyuşturucuya karşı düzenlenen çalışmalara desteğin arttırılmasını talep etmiştir. Bununla birlikte, Dünya Bankası ve İngiltere tarafından, “Afganistan: Afyon Üretiminin Düşürülmesi İçin Ekonomik Teşvikler ve Kalkınma Yöntemleri” adında bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapora göre, Afganistan’da kırsal alanda yaşayan insanların afyon üretimine bağımlılıktan

¹⁹⁵ “Afganistan'a 360 Milyon Dolar Yardım Kararı”, (Çevrimiçi)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=6827849> ,Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

¹⁹⁶ “The Afghanistan Compact”, (Çevrimiçi)

http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2012.

¹⁹⁷ “Afghanistan Joint Coordination and Monitoring Board”, (Çevrimiçi)

<http://www.aideffectiveness.org/Country/Afghanistan/Afghanistan-Joint-Coordination-and-Monitoring-Board.html> , Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2012.

¹⁹⁸ “Afghanistan Historical Chronology”, (Çevrimiçi)

<http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.2687219/>, Erişim Tarihi:21 Nisan 2012.

kurtarılabilmesi için orta ve uzun vadeli teşvik yöntemleri ile kısa vadede alınacak önlemler sıralanmıştır.¹⁹⁹

2.2.1.17. Paris Konferansı (12 Haziran 2008)

Londra Konferansı'nda bağışlanan yardımların da ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması nedeniyle, BM öncülüğünde yeniden bir destek planlaması yapılmış ve 12 Haziran 2008 tarihinde Paris'te "Afganistan'a Destek Uluslararası Konferansı" düzenlenmiştir.²⁰⁰

2006 Londra Konferansı'nda belirlenen Afganistan Sözleşmesi'nin ilke ve görüşlerini benimseyen ve Afganistan Milli Kalkınma Stratejisi'ne (ANDS) vurgu yapılan Paris Konferansı'nda, işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi ve özellikle güvenlik alanındaki çalışmalara ağırlık verilmesi istenmiştir.²⁰¹ Konferansa katılan 68 ülke ve 15 uluslararası örgütün temsilcileri, 21,416 milyar ABD doları yardım yapmayı taahhüt etmişlerdir.²⁰² Bu meblağın 10,2 milyar doları ABD, 1,3 milyar doları Asya Kalkınma Bankası, 1,2 milyar doları İngiltere, 1,1 milyar doları Dünya Bankası ve 770 milyon doları Avrupa birliği tarafından taahhüt edilmiştir.²⁰³ Ayrıca Paris Konferansı Bildirgesi'nde, 2009-2010 yıllarında yapılması planlanan başkanlık ve parlamento seçimlerinin güvenli bir ortamda yapılması, istihdamın artırılması bakımından özel sektörün büyümesi, kamu hizmetlerinden tüm Afganların

¹⁹⁹ "The World Bank in Afghanistan", (Çevrimiçi)

http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/078B91F04F58FB83C125741E002BD4F0-Full_Report.pdf, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

²⁰⁰ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 16.

²⁰¹ Fatıma Ayub, Sari Kuova, "Righting the course? Humanitarian intervention, the war on terror and the future of Afghanistan", (Çevrimiçi)
http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/International%20Affairs/2008/84_4ayubkouvo.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

²⁰² "Donors Pledge 20 Billion Dollars for Afghanistan", (Çevrimiçi)
<http://www.france24.com/en/20080612-donors-pledge-20-billion-dollars-afghanistan-paris-conference>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

²⁰³ **The Washington Post**, "International Donors Pledge Additional \$21 Billion for Afghanistan", 13 Haziran 2008.

yararlanması, yolsuzluk ve uyuşturucuyla mücadele, farklı bölgeler arasında işbirliği, insan haklarına saygı ve insani yardım gibi hususlar ortaya konmuştur.²⁰⁴

2.2.1.18. Şanghay İşbirliği Örgütü Afganistan Konferansı (Moskova, 27 Mart 2009)

ABD'nin öncülüğünde Lahey'de Afganistan konferansı düzenleneceğinin ilan edilmesinin hemen ardından, Rusya öncülüğünde, Şanghay İşbirliği Örgütü tarafından alternatif bir konferans düzenlenmiştir. 27 Mart 2009 tarihinde, Moskova'da, "Afganistan, Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya Güvenliği ve Jeopolitik" adıyla gerçekleştirilen bu toplantıya, Çin ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon, İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ali Babacan katılmışlardır.²⁰⁵

Toplantının açılış konuşmasını yapan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, NATO ile işbirliğine hazır olduklarını söylemiş ve Afganistan'da bulunan NATO birliklerine yönelik işbirliği formatını geliştirebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca Rusya'nın daha önce aldığı kararlar kendi toprakları üzerinden NATO'ya ait askeri olmayan yüklerin taşınmasına yeşil ışık yaktığını hatırlatan Lavrov, "Biz diğer yapıcı işbirliklerinin de ele alınmasına hazırız." demiştir.²⁰⁶

²⁰⁴ "Welcoming Outcome of Paris Conference for Afghanistan, Security Council Endorses Key Elements Identified as Essential for Peace, Prosperity", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9395.doc.htm>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2012.

²⁰⁵ Barış Adıbelli, "Şanghay İşbirliği Örgütü Afganistan Konferansı", **Jeopolitik Ödül: Avrasya**, IQ, İstanbul, 2009, s. 33.

²⁰⁶ "Babacan Moskova'da Düzenlenen Afganistan Konferansı'na Katıldı", (Çevrimiçi) <http://www.haberdar.com/babacan-moskovada-duzenlenen-afganistan-konferansina-katildi-1-122492-haberi>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

2.2.1.19. Lahey Konferansı (31 Mart 2009)

Uluslararası toplum, 31 Mart 2009 tarihinde, Hollanda'nın Lahey kentinde, Afganistan Dışışleri Bakanı, Hollanda Dışışleri Bakanı ve BM Genel Sekreteri Afganistan Özel Temsilcisi'nin eşbaşkanlığında bir araya gelmiştir.

Bu konferansta, öncelikle Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu (United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA)'nın Afgan Hükümeti'ni destekleme ve uluslararası yardımları koordine etmede oynadığı rol vurgulanmıştır. Ancak bunun yanında katılımcılar, UNAMA'nın faaliyet alanının mümkün olduğunca fazla bölgeye genişletilmesini istemiş ve iyi finanse edilen sivil programların, askeri kuvvetler ve eğitim programları gibi gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşlarına çağrı yapılmış ve Bonn Anlaşması, Afganistan Sözleşmesi ve Paris Deklarasyonunda belirtilmiş olan, anayasal ilkelere dayalı, demokratik, barışçı, çoğulcu ve müreffeh bir devlet oluşturmak kararlılığı yinelenmiştir.²⁰⁷

2.2.1.20. Londra Konferansı (28 Ocak 2010)

28 Ocak 2010 tarihinde, Afganistan'da güvenlikle ilgili sorumluluklarının ISAF'tan Afgan Güvenlik Güçleri'ne geçmesi ve Taliban üyelerini şiddete son vermeye davet etmek amacıyla, Londra'da Afganistan'la ilgili ikinci kez büyük bir konferans toplanmıştır. İngiltere Başbakanı Gordon Brown tarafından organize edilen bu konferans, Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai ile BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un eşbaşkanlığında yürütülmüştür.

²⁰⁷ “Afghanistan Conference: Final Declaration”, (Çevrimiçi)
<http://blogs.rnw.nl/vredeevenveiligheid/2009/03/31/afghanistan-conference-final-declaration/>, Erişim Tarihi: 31 Mart 2012.

Konferansın en önemli sonucu, Afganistan'daki tüm eyaletlerde güvenlik sorumluluğunun 2014 yılına kadar Afgan Güvenlik Güçleri'ne devredilmesinin kararlaştırılması olmuştur.²⁰⁸

Bu arada, Almanya'yı konferansta temsil eden Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Alman hükümetinin, Afganistan'daki Taliban militanlarının örgütten ayrılmasını teşvik etmek için bir "geri dönüş planı" hazırladığını kaydetmiştir.²⁰⁹

2.2.1.21. Kabil Konferansı (20 Temmuz 2010)

20 Temmuz 2010 tarihinde, Afganistan'ın başkenti Kabil'de -çok uzun bir zamandan sonra ilk defa- Afgan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası bir konferans toplanmıştır.²¹⁰ Ülkede ciddi bir güvenlik sorunu olduğu halde, uluslararası bir konferansı önemli sayılabilecek bir problemle karşılaşmadan tamamlanması, Kabil yönetimine büyük prestij kazandırmıştır.

70'e yakın ülkenin dışişleri bakanı ve temsilcisinin katıldığı Kabil Konferansı'nda konuşan Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai, ülkesinde güvenliğin yabancı unsurlardan Afgan halkına kademeli geçişini "Afganlaşma" olarak açıklamıştır. Karzai, 2014 yılı sonuna kadar ülkenin tamamında kontrolü ele almayı amaçladıklarını ve yabancı kuvvetlerden bazılarının çekilebilmesi için, 2011 yılı Ekim ayına kadar Afgan ordusunun 170 bin, Afgan polisinin de 134 bin kişiye ulaşmasını hedeflediklerini bildirmiştir.

Konferansta öne çıkan ikinci konu, Afganistan'a aktarılan dış yardımların kontrolü olmuştur. Karzai, yaklaşık yüzde 20'si Kabil yönetimi üzerinden ihtiyaç

²⁰⁸ "Development Cooperation Report-2010", Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Finance, (Çevrimiçi) <http://www.undp.org.af/Publications/pub/Development%20Cooperation%20Report%202010%20Final.pdf>, 1 Mayıs 2012.

²⁰⁹ "Afganistan İçin Yeni Strateji Hazırlığı", (Çevrimiçi) <http://www.dw.de/dw/article/0,,5164509,00.html> , Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2012.

²¹⁰ "Kabul Conference", (Çevrimiçi) <http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4482> , Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

sahiplerine ulaştırılan dış yardımların, ilk aşamada yüzde 50'sinin kendileri tarafından dağıtılmasını istediklerini belirtmiştir.

Üçüncü konu ise Afganistan'da barış sağlamak üzere Taliban'la uzlaşma programıdır. Karzai, "El Kaide ve diğer terörist örgütlerle ilişkilerini kesmeye ve siyasi amaçlarını barışçıl yollardan sürdürmeye" istekli olması halinde, Taliban ile yeniden bütünleştirme yönünde hükümet planının uygulanacağını açıklamıştır.

Toplantıda, Afgan Hükümeti'nin önerdiği bu üç konu, başta ABD olmak üzere katılımcılar tarafından da desteklenmiştir.²¹¹ ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton yaptığı konuşmada, Afgan Halkı ve Hükümeti'nin, kendi gelecekleri ile ilgili hazırladıkları bu planın detaylı ve uygulanabilir olduğunu ve uluslararası toplumun desteğini devam ettirmesi gerektiğini vurgulamıştır.²¹² Ayrıca ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı PJ Crowley konferansın sonuçlarını: "Kabil konferansında uluslararası topluluk ve Afgan hükümeti, Afgan vilayetlerinde güvenliğin aşamalı olarak Afgan ulusal güvenlik güçlerine geçişi için ortak plan üzerinde anlaştı. Afgan hükümeti, 'Afganistan Barışı ve Yeniden Entegrasyon' adlı detaylı planı sundu. Afgan yönetimi, hükümet etme yollarını iyileştirmede ve temel suç, görev gücü ve yolsuzluğa karşı mahkemeyi tanımlamada kanunları uygulamayı, toptan nakit kaçakçılığını ortaya çıkarmayı, bakanlıklar ve yarı ulusal hükümet birimlerinin denetimlerini ilerletmeyi geliştirmek için ileri adımlar atma sözü verdi." şeklinde tanımlamıştır.²¹³

Türkiye bu konferansta, Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından temsil edilmiştir. Davutoğlu yaptığı konuşmada, Afganistan ihtiyaç duyduğu ve istediği

²¹¹ Khalilullah Rasuli, "Bonn'dan Kabil Konferansı'na Afganistan'da Barış Süreci", (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1186/bonndan-kabil-konferansina-afganistanda-baris-sureci.aspx>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

²¹² ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton'ın yaptığı konuşmanın tam metni için Bkz.: "Intervention at Kabul Conference", (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/07/144961.htm>, Erişim Tarihi:13 Nisan 2012.

²¹³ "Dışışleri Bakanı Clinton Kabil Konferansı'nda Destek Sözü Verdi", (Çevrimiçi) http://turkish.turkey.usembassy.gov/pr_072110.html, Erişim Tarihi:13 Nisan 2012.

sürece Türkiye'nin desteği sürdüreceğini ve seçim sürecine destek çerçevesinde BM'ye 2 milyon dolar katkıda bulunulacağını söylemiştir.²¹⁴

2.2.1.22. Lizbon Zirvesi ve Sürekli İşbirliği Deklarasyonu (Enduring Partnership Declaration, 20 Kasım 2010)

20 Kasım 2010 tarihinde, NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde NATO ve Afganistan Hükümeti arasında, NATO ile Afganistan arasındaki yetki devrinin 2011'de başlayıp 2014 yılı sonunda tamamlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak yine de Taliban'a karşı verilen mücadelede sağlanan desteğin devam etmesi kararlaştırılmış²¹⁵ ve "Sürekli İşbirliği Deklarasyonu" imzalanmıştır.

Bu deklarasyon, NATO'nun, uzun vadede ISAF'ın görevinin tamamlanmasından sonra da Afganistan meselesinin içinde yer almasını sağlayan bir çerçeve anlaşma niteliğindedir. Deklarasyonda, NATO tarafından Afganistan'ın uzun vadede özgür, bağımsız, demokratik, güvenli, istikrarlı ve teröristlerin barınamayacağı bir ülkeye dönüşmesi isteği, Afgan Hükümeti tarafından da sorumluluklarının farkında olduğu vurgulanmıştır.²¹⁶

2.2.1.23. İkinci Bonn Konferansı (Bonn-2 Konferansı, 5 Aralık 2011)

5 Aralık 2011 tarihinde, Almanya'nın Bonn kentinde Afganistan'ın geleceğiyle ilgili ikinci kez büyük bir uluslararası konferans düzenlenmiştir.²¹⁷ 85 ülke ve 16 uluslararası kuruluşun katıldığı bu konferans, ABD ve NATO'nun

²¹⁴ "Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Tarafından Kabil Konferansı'nda Yapılan Konuşma (20 Temmuz 2010)", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/kabil-konferansi-26072010.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

²¹⁵ Mert Gökırmak, "Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2011, s. 9.

²¹⁶ "Afghanistan and NATO's Enduring Partnership", (Çevrimiçi) [http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110414_110414-AfghanPartnership .pdf](http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110414_110414-AfghanPartnership.pdf) , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

²¹⁷ "Bonn'da Afganistan Toplantısı", (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111205_afghan_conference.shtml , Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

yaklaşık 150.000 askerini Afganistan'dan çekme planları yaptığı 2014 sonrası dönemde düzen ve istikrarın sağlanmasına yönelik tartışmaları uluslararası bir platforma taşıdığı için önem kazanmıştır. Yapılan toplantılar sonucunda, 2014 yılından sonraki on yıllık dönemde, sosyal kalkınma, güvenlik ve etkili bir yönetim sağlayacak ekonomik devamlılığa öncelik verilmesi gerektiği söylenmiştir.²¹⁸

Konferansa Türkiye'yi temsilen Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu katılmış²¹⁹, ev sahibi Almanya'yı ise Başbakan Angela Merkel ve Dışışleri Bakanı Guido Westerwelle temsil etmiştir. Konferansa ayrıca, Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon ve ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton da katılmış, ancak Afganistan sorununun merkezinde yer alan Taliban'dan hiçbir temsilci davet edilmemiştir. Pakistan ise NATO'nun 26 Kasım 2011'de bir Pakistan karakolunu vurmasını boykot ederek, konferanstaki koltuğunu boş bırakmıştır.

Toplantıda, Almanya Dışışleri Bakanı Westerwelle tarafından, "Afganistan'da askeri değil, ancak siyasi bir çözümün mümkün olabileceği, tümüyle egemen bir Afganistan'a ülkenin tüm sorumluluğunun devredilebilmesi için birlikte çalışılması gerektiği ve bu konferansın, refah içinde, özgür ve güvenli bir Afganistan yaratılmasına katkı sağlayacağı" ifade edilmiştir.²²⁰ Almanya Başbakanı Angela Merkel de Afganistan'daki yönetim sorumluluğunu adım adım Afganistan Hükümeti'ne devretmek istediklerini, ancak bundan sonra da bu ülke için sorumluluklarının bitmeyeceğini belirtmiştir.²²¹

²¹⁸ "International Afghanistan Conference: Bonn 2011", (Çevrimiçi)

<http://www.fco.gov.uk/en/global-issues/afghanistan/bonn-conference-2011/>, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

²¹⁹ "Bonn'daki Afganistan Konferansı Başladı", (Çevrimiçi)

<http://www.timeturk.com/tr/2011/12/05/bonn-daki-afghanistan-konferansi-basladi.html>, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

²²⁰ "The International Afghanistan Conference", (Çevrimiçi)

http://www.auswaertigesamt.de/EN/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/AfghanistanZentralasien/Bonn_Konferenz_2011/Bonn-Konferenz-Einstieg-node.html, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2012.

²²¹ "Bonn'daki Afganistan Konferansı Başladı", (Çevrimiçi)

<http://www.timeturk.com/tr/2011/12/05/bonn-daki-afghanistan-konferansi-basladi.html>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2012.

Konferansın gündem maddeleri arasında üzerinde en çok durulan meselelerden biri, Afganistan'daki tüm eyaletlerin 2014 sonuna kadar Afgan güvenlik güçlerine devredilmesi ve ülkede güvenli bir ortamın sağlanması olmuştur. Zira Taliban'ın, Eylül ayında Kabil'de ABD büyükelçiliğini 19 saat boyunca kuşatarak ve ülkenin çeşitli yerlerinde saldırılar düzenleyerek eylem kabiliyetini yeniden kanıtlaması, Batılı güçlerin askerlerini çekmesinin Afganistan'da güvenlik boşluğu yaratacağı ve Afganistan hükümetinin bu boşluğu dolduramayacağı endişesine sebep olmuştur.

Tüm bunların yanı sıra, diğer Batılı ülkelerin, 2014 sonrasındaki 10 yıl boyunca Afganistan'dan siyasi ve ekonomik desteğini çekmeyeceklerine vurgu yapmaları dikkat çekmiş ve bu ülkeler, uzun vadede yardımları sürdürme ve istikrar çabalarına daha fazla destek olma yönünde vaatlerde bulunmuşlardır.

Ülkesinin ilerleme kaydetmesine rağmen, ekonomik gelişmenin sağlanması için daha uzun bir yolu olduğunu kabul eden Karzai, uluslararası donörlerden somut destek beklediklerini belirtmiş ve dünya kamuoyunun dikkatini bir kez daha çekmeyi başarmıştır. Ancak sonuç olarak, ülkenin hâlihazırdaki sorunlarına çözüm üretme konusunda net yollar bulunamamış ve konferans daha çok, Afganistan'da rol alan aktörlerin, Afganistan'a desteklerini duyurmak için araçsallaştırdığı ve kendi çıkış stratejilerini tartıştığı bir platforma dönüşmüştür.²²²

2.2.1.24. Diğer BM Güvenlik Konseyi Kararları

28 Eylül 2001 ile 12 Ekim 2011 tarihleri arasında, yukarıda detaylı olarak açıklanan iki kararın dışında, Afganistan'la ilgili 30 karar daha alınmıştır. Bu kararların ortak noktası, uluslararası toplumun ve BM üyesi ülkelerin, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamalarını istemek ve geline aşamayı değerlendirmektir. Neredeyse bütün kararlarda, üye ülkelerin bu amaçta birleşmesi gerektiği vurgulanırken, yeniden yapılandırma, insan hakları ihlalleri ve Afgan

²²² Arzu Turgut, "Bonn Konferansı: Elde Var Sıfır", (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2485> , Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

halkının yardım ihtiyaçları üzerine odaklanılmış ve bu yönde alınacak önlemler görüşülmüştür.²²³ Ayrıca, uluslararası terörizmin dünyadaki barış ve güvenliği tehdit ettiği ve BM'nin bütün araçlarıyla dünyadaki terörist hareketlerle mücadele edeceği ifade edilmiştir.

Alınan kararlarda dikkat çeken bazı önemli maddeler ve içerdiği konular şu şekildedir:

- Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA)²²⁴ ve Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF)'nin kurulması ve yıllık veya altı aylık dönemlerde görev sürelerinin uzatılması kararlaştırılmıştır.²²⁵

- UNAMA'nın, destek faaliyetlerinin düzenlenmesinde, BM Genel Sekreteri adına tam yetkili olduğu belirtilmiş²²⁶ ve Afganistan'daki tüm unsurların UNAMA'nın faaliyetlerine destek vermeleri istenmiştir.²²⁷

- ISAF'ın faaliyetlerinin nasıl düzenleneceği görüşülmüş ve ISAF'ın, Afgan Geçiş Yönetimi, BM Genel Sekreteri, Özel Temsilci ve Sürekli Özgürlük Harekâtı Koalisyon Güçleri ile yakın temas içinde olması istenmiştir.²²⁸

- Üye ülkelerin, ISAF için personel, teçhizat ve ihtiyaç duyulabilecek diğer kaynakları sağlaması istenerek, tüm üye ülkelere, görevlerini yerine getirmek için gerekli her türlü önlemi alma konusunda yetki verilmiştir.²²⁹

²²³ "Security Council Resolutions", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

²²⁴ "Press Release: SC/7345", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sc7345.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

²²⁵ "Press Release: SC/7580", (Çevrimiçi) <http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2002/sc7580.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

²²⁶ "Press Release: SC/7435", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sc7435.doc.htm>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

²²⁷ "Security Council Resolution 1471 (2003) on the Situation in Afghanistan", (Çevrimiçi) <http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNSC,,AFG,,3f45dbe1e,0.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

²²⁸ "Security Council Resolution 1471 (2003) on the Situation in Afghanistan", (Çevrimiçi) <http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNSC,,AFG,,3f45dbe1e,0.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

²²⁹ "Resolution 1563 (2004)", (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/514/61/PDF/N0451461.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

- Afganistan'ın egemenliği, bağımsızlığı, toprak ve milli bütünlüğüne saygı sürekli vurgulanmış ve Afganistan Hükümeti'nin tek meşru hükümet olarak desteklenmesi istenmiştir.²³⁰

- Bonn Süreci içerisinde gerçekleştirilen başkanlık seçimi ve genel seçimler konusunda çeşitli defalar vurgulamalar yapılmıştır. Bu kapsamda, seçim güvenliğinin sağlanması ve güvenilir seçimlerin (tüm etnik kökenden insanlar, kadınlar ve mültecileri de kapsayacak şekilde geniş katılımlı seçimler) gerçekleştirilebilmesi için, UNAMA ve geçiş yönetimi ile koordineli olarak donör ülkeler tarafından yapılacak bağışların önemi vurgulanmıştır.²³¹

- Afganistan çapında, hukuk kuralları ve insan haklarına uyumun sağlanması ile adil ve şeffaf bir adalet sistemi kurulmasının önemi vurgulanmış ve bu çerçevede, Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu kurulmuştur.²³²

- Afgan Milli Güvenlik Güçleri'nin eğitim, danışmanlık ve güçlendirilmesi konusunda gösterilecek çabalar görüşülmüştür.²³³

- Taliban'ın çocukları örgütüne üye yapması ve kullanmasına karşı UNAMA'nın çalışmalarını arttırması²³⁴ ve Afgan Milli Güvenlik Güçleri'ne çocukların alınmasının önlenmesi istenmiştir.²³⁵

²³⁰ "Security Council Resolution 1471 (2003) on the Situation in Afghanistan", (Çevrimiçi <http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNSC,,AFG,,3f45dbe1e,0.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

²³¹ "Resolution 1536 (2004), (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/286/53/PDF/N0428653.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

²³² "Resolution 1563 (2004)", (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/514/61/PDF/N0451461.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

²³³ "Security Council Extends International Security Assistance Force in Afghanistan for One Year, Seeks Reinforcements to Boost Security", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9450.doc.htm> , Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

²³⁴ "Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan for One Year, Sharpens Its Priorities", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9281.doc.htm> , Erişim Tarihi: 5 Nisan 2012.

²³⁵ "Security Council Extends Mandate of Afghanistan Mission Until 23 March 2012, Unanimously Adopting Resolution 1974 (2011)", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10203.doc.htm> , Erişim Tarihi: 8 Nisan 2012.

- Kadınların, politik, ekonomik ve sosyal hayata katılımının önemi vurgulanarak, Afgan Hükümeti'nin bu konudaki gayretleri değerlendirilmiş ve Kadınlar Hakkında Afgan Milli Eylem Planı'nın uygulanmasına desteğin artırılması istenmiştir.²³⁶

- Usame bin Ladin, El-Kaide, Taliban ve onlarla ilişkili kuruluşların üyeleri hakkında alınması gereken önlemler belirlenmiştir. Bu kapsama giren tüm fonlar ve finansal varlıkların dondurulması ve herhangi bir şekilde kullanımının önlenmesi istenmiştir. Ayrıca bu kişilerin, üye ülkelerin topraklarına girmesi veya transit geçişinin engellenmesi ve üye ülkelerin, bu kişilere silah, mühimmat, askeri araç ve ekipmanı, yedek parça, paramiliter ekipman, teknik tavsiye ve eğitim dahil, her türlü hizmetin doğrudan veya dolaylı olarak tedarik, satış ve transferinin yasaklanması ikaz edilmiştir.²³⁷

- Afganistan kaynaklı yasadışı uyuşturucu üretimi ve ticaretine karşı uluslararası ve bölgesel düzeyde işbirliği ile alınacak tedbirler görüşülmüştür.²³⁸

- Afgan mültecilerin, gönüllü, güvenli, düzenli ve sürekli olarak evlerine dönebilmeleri konusu üzerinde durulmuştur.²³⁹

- Afganistan kaynaklı yasadışı uyuşturucu üretimi ve ticaretine karşı uluslararası ve bölgesel düzeyde işbirliği ve alınacak tedbirler görüşülmüştür.²⁴⁰

²³⁶ "Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan to Help Promote Government-Led Recovery Efforts", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9889.doc.htm> , Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

²³⁷ "Resolution 1390 (2002)", (Çevrimiçi) <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/216/02/PDF/N0221602.pdf?OpenElement> , Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

²³⁸ "Security Council, Concerned at Smuggling of Chemical Compounds in Afghanistan Used to Refine Heroine, Tightens Global, Regional Controls on Their International Trade", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9352.doc.htm> , Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

²³⁹ "Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan for One Year, Sharpens Its Priorities", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9281.doc.htm> , Erişim Tarihi: 5 Nisan 2012.

²⁴⁰ "Security Council, Concerned at Smuggling of Chemical Compounds in Afghanistan Used to Refine Heroine, Tightens Global, Regional Controls on Their International Trade", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9352.doc.htm> , Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

- Ülkede insan hayatı, barış ve güvenliğe tehdit oluşturan anti-personel ve anti-tank kara mayınları ile tüm patlayıcı maddelerle mücadele yöntemleri ve sivil kayıpların minimize edilmesine yönelik alınacak tedbirler görüşülmüştür. Afganistan Mayın Eylem Planı'nın uygulamaya koyulması ve mayın olaylarında yaralanmış ve sakatlanmış kişilerle ilgilenilmesinin, rehabilite edilmelerinin ve sosyal hayata katılabilmelerinin önemine dikkat çekilmiştir.²⁴¹

- İlgili kuruluşların, tüm mahkûmlara ve tutukevlerine ulaşabilmesi ve mahkûmiyetle ilgili reform çalışmalarının önemi konuşulmuştur.²⁴²

- Taliban tarafından kontrol edildiği gerekçesiyle, daha önce Ariana Afgan Havayollarının uçuşuna getirilen yasaklama, havayollarının sahibinin artık Taliban olmadığı, Taliban tarafından kiralanmadığı ve kontrol edilmediği gerekçesiyle kaldırılmıştır.²⁴³

Ayrıca, Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu, Afganistan Mayın Eylem Planı, Bölgesel İmar Ekipleri (PRTs), Güven Fonu (Trust Fund), Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Sivil Hayatla Yeniden Bütünleştirme Süreci (DDR Process), Afganistan Milli Kalkınma Stratejisi (ANDS) ve Uyuşturucuyla Mücadele Güven Fonu vb. birçok önemli konu gündeme getirilmiştir.

2.2.2. Yeniden Yapılandırma Sürecinde İlgili Örgütler, Ülkeler ve Sorumluluk Alanları

Uluslararası toplum, askeri müdahale ve Taliban iktidarının devrilmesinin ardından, devlet örgütünün yeniden kurulmasından, halkın günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar pek çok alanda Afganistan'a istikrar getirebilmek için

²⁴¹ "Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan to Help Promote Government-Led Recovery Efforts", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9889.doc.htm> , Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

²⁴² "Extending Mandate of UN Assistance Mission in Afghanistan, Security Council Condemns All Attacks on Civilians, Recruitment of Child Soldiers", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2009/sc9624.doc.htm> , Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

²⁴³ "Press Release: SC/7269", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7269.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Mart2012.

yardımlar yapmaya başlamıştır. Bu yardımların mümkün olduğu kadar etkin bir şekilde gerçekleşmesi için de; başta Birleşmiş Milletler bünyesinde olmak üzere, çeşitli işbirliği ve koordinasyon gayretlerinde bulunulmuştur.

2.2.2.1. Birleşmiş Milletler (BM), BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve BM'ye Bağlı Diğer Kuruluşlar

Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında BM öncü bir rol üstlenmiştir. Bu doğrultuda, BM Güvenlik Konseyi'nde, Afganistan'daki durumla ilgili değerlendirmelerde bulunmak ve kararlar almak üzere, 11 Eylül 2001 ile 31 Aralık 2011 tarihleri arasında birçok defa biraraya gelinmiş ve bu toplantıların otuz iki tanesinde resmi karar alınmıştır.²⁴⁴ İlk olarak, müdahale sonrası Afganistan'da kurulması düşünülen yönetim yapısının şekillendirilmesinde belirleyici olan Bonn Konferansı (27 Kasım- 5 Aralık 2001), BM Güvenlik Konseyi'nin 1378 sayılı kararı çerçevesinde, BM Genel Sekreterinin Afganistan Özel Temsilcisi Lahdar İbrahimi'nin başkanlığında toplanmıştır.²⁴⁵

Afganistan'da halen; BM Kalkınma Programı (UNDP), BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), BM Tarım ve Gıda Örgütü (UNFAO), BM Nüfus Faaliyetleri Fonu (UNFPA), BM İnsan Yerleşimleri Programı (UNHABITAT), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), BM Ortak Lojistik Merkezi (UNJLC), BM Afganistan Mayın Eylem Merkezi (UNMACA), BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), BM Hizmetleri Ofisi (UNOPS), BM Dünya Gıda Programı (UNWFP), BM Dünya Sağlık Örgütü (UNWHO) gibi BM kuruluşları faaliyet göstermektedir.²⁴⁶ Ancak tüm bu birimler, 28 Mart 2002'de, Afgan Hükümeti'nin talebi doğrultusunda ve BM Güvenlik

²⁴⁴ "Security Council Resolutions", (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

²⁴⁵ **Afganistan'da Son Durum**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu), İstanbul, 2002, s.11.

²⁴⁶ Aydın Temizer, "Afganistan Ülke Raporu", (Çevrimiçi) <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2012.

Konseyi'nin 1401 sayılı kararı ile "BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA)" altında birleştirilmişlerdir.²⁴⁷

UNAMA her fırsatta; Afganların kendi ülkelerinin yönetiminde egemenlik hakkı olduğu ve liderliği bizzat kendilerinin üstlenmeleri gerektiği prensibini vurgulamakta, öncelikli milli programların yürütülmesinde uluslararası sivil çabalara liderlik etmekte ve koordinasyonu sağlamaktadır. Bunun yanında, uzlaşma, seçimlerin icrası, bölgesel işbirliği, insan hakları ve insani yardımların ulaştırılması konularında ISAF (NATO) ile işbirliği yapmaktadır. UNAMA'ya, BM Genel Sekreterinin Afganistan Özel Temsilcisi başkanlık etmektedir.²⁴⁸

UNAMA, güvenlikle ilgili olarak; Avrupa Komisyonu, ABD ve Dünya Bankası'nın da desteği ile Kanun ve Düzen Fonu (Law and Order Trust Fund for Afghanistan)'nu kurmuştur. Bu fon ile polis maaşlarının ödenmesi, silah dışı teçhizat temin edilmesi ve sosyal alanlar oluşturulması sağlanmıştır. Yargı sistemi içinse, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile birlikte, Yargı Reformu Komisyonu'na yardım için 6 milyon dolarlık bütçeye sahip bir fonla, yargıç ve avukatların eğitimi, mahkeme binalarının onarımı ya da inşaatı gibi işleri desteklemiştir.²⁴⁹

BM'ye bağlı kuruluşlar arasında Afganistan'da en çok faaliyet gösteren uzmanlık kuruluşu olan UNDP, Afgan Hükümeti'nin Afganistan Milli Kalkınma Stratejisi'nde (Afghanistan National Development Strategy-ANDS) belirttiği, hayat şartlarının yaşanabilir bir çevrede sürdürülmesi, devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve sivil toplumun desteklenmesi konularında faaliyetlerini sürdürmektedir. Bonn sürecinin başlamasıyla, Afgan Hükümetinin görevlerini yerine getirmesine yardımcı olan UNDP, Anayasa Komisyonu, İnsan Hakları Komisyonu ve Afgan Milli Meclisi

²⁴⁷ "Historical Perspective", (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/apps/news/infocusRel.asp?infocusID=16> , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

²⁴⁸ "Mandate", Çevrimiçi <http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1742> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁴⁹ "UNDP Afghanistan Report: A Country on the Move", s.20, (Çevrimiçi)

http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/afg_on_the_move.pdf , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

Loya Jirga'nın kurulma ve toplanma süreçlerini yönlendirmiştir. UNDP bu dönemde, bir süreliğine devlet memurlarının maaşlarının ödenmesini de üstlenmiş ve bunun için 72 milyon dolar bütçeli Afgan Geçiş Yönetimi Fonu (Afghan Interim Authority Fund) kurulmuştur. Afgan Hükümetinin donör ülkelerin yardımlarının uygun şekilde harcanmasını sağlayacak bir sistem kurulmasını talep etmesi üzerine de, Donör Yardımları Veritabanı'nın (Donor Assistance Database) kurulmasına yardım etmiştir.

UNDP güvenlik konularıyla ilgili olarak, Afgan Hükümetince idare edilen Afganistan Yeni Başlangıçlar Programı (Afghanistan's New Beginnings Programme-ANBP)'na destek vermiştir. Bu program, silahsızlanma, militan grupların dağıtılması/terhis edilmesi ve sivil hayatla yeniden bütünleştirilmesi gibi amaçlara sahiptir. ANBP'nin 167 milyon dolar tutarındaki bütçesi, İngiltere, Japonya ve Kanada tarafından da desteklenmiştir.

UNDP, UNAMA ile birlikte 2004 yılında kabul edilen yeni Anayasanın hazırlık çalışmalarında Afgan yetkililere yardım etmiş ve 2004 başkanlık seçimi ile 2005 genel seçimlerinde 96 milyon dolar bütçeli elektronik bir seçmen kayıt sistemi projesini hayata geçirmiştir (Bu çalışmanın bütçesine AB Komisyonu, ABD ve İngiltere de katkıda bulunmuştur).²⁵⁰

UNDP'nin İyileştirme ve İş Bulma Afganistan Programı (REAP), Afganistan'ın yıllardır savaş ve ihmal nedeniyle tahrip olan yapılarının onarımı için Kabil Belediyesi ile Afganistan İmar ve İskân Bakanlığı'na destek vermeyi amaçlamıştır.²⁵¹

Ayrıca UNDP, ülkede 1989 yılından beri faaliyet gösteren ve bir milyar metre kareden fazla alanı temizleyerek, 300.000 anti personel mayını, 18.000'den fazla anti tank mayını ve milyonlarca küçük patlayıcıyı imha eden BM Afganistan Mayın Eylem Merkezi (United Nations Mine Action Center for

²⁵⁰ "UNDP in Afghanistan", (Çevrimiçi)

http://www.undp.org.af/demo/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=57 , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁵¹ Mehmet Akkurt, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.311.

Afghanistan-UNMACA)²⁵² ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Bu kapsamda, kara mayınlarının olduğu bölgeler için bir veri çalışması yapılarak Kabil-Kandahar otoyolu temizlenmiştir. Daha sonra BM tarafından kurulan Afganistan Mayın Eylem Koordinasyon Merkezi (Mine Action Coordination Center of Afghanistan-MACCA) ve Afgan Hükümeti tarafından kurulan Afganistan Mayın Eylem Programı (Afghanistan Mine Action Programme-MAPA), halen bu alandaki faaliyetleri işbirliği içinde yürütmektedir. MACCA, Herat, Celalabad, Mezar-ı Şerif, Kunduz, Gardez ve Kandahar'daki ofisleri ile çalışmalarını sürdürmektedir.²⁵³

2.2.2.2. Dünya Bankası

Afganistan 1955 yılında Dünya Bankası'na üye olmuştur. Ancak 1979'daki Sovyet işgalinden kısa bir süre sonra Dünya Bankası'nın faaliyetleri askıya alınmış ve Kabil Ofisi kapanmıştır. Ancak Dünya Bankası, Pakistan üzerinden Afganistan'a yardım etmeye devam etmiş ve 2002 yılında yeniden Kabil ofisini açarak çalışmalarına başlamıştır.²⁵⁴

Dünya Bankası, Afganistan'ın ekonomik olarak iyileştirilmesini hedefleyen 2002 Tokyo Konferansı'nda, Asya Kalkınma Bankası ve UNDP ile birlikte bir ön rapor hazırlayarak yardım paketlerinin planlamasını yapmıştır. Bu raporlarla 10 yıllık kalkınma planları ve projeleri hazırlanmıştır.²⁵⁵ Konferansın ardından, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan oluşan bir yönetim komitesi kontrolünde olan ve Dünya Bankası tarafından yönetilen Afganistan İmar Fonu (Afghanistan Reconstruction Trust Fund-ARTF) oluşturulmuştur. ARTF ile öğretmenlerin, kamu çalışanlarının,

²⁵² “The MAPA Completes 45 Tasks Across Afghanistan in August Alone”, (Çevrimiçi) [http://www.mineaction.org/downloads/1/MAPA%20Update-August-2007%20\(English\).pdf](http://www.mineaction.org/downloads/1/MAPA%20Update-August-2007%20(English).pdf), Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁵³ “Mine Action Coordination Center of Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://www.mineaction.org/org.asp?o=17>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁵⁴ Elif Türkislamoğlu, **Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Aktörlerin ve Türkiye'nin Rolü**, TİKA Uzmanlık Tezi, 2008, s.17.

²⁵⁵ Hüsnü Özlü, “Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Stratejik Konumu, Günümüzde Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Boyut ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:11, Mayıs 2008, s.123.

bakanlıklar ve yerel yönetimlerdeki memurların maaşlarının ödenmesi, temel mal ve hizmet alımlarının yapılabilmesi gibi Afgan hükümetinin zorunlu giderlerinin karşılanması yanında, ulusal yatırım programlarının, kırsal alandaki imar-yardım projelerinin ve altyapı ile kapasite geliştirme çalışmalarının desteklenmesi amaçlanmıştır.²⁵⁶

Ayrıca, Afganistan'ın Dünya Bankası'na olan ve 1992 öncesinden kalan borçları İngiltere, İsveç, İtalya, Japonya ve Norveç'in katkılarıyla silinmiştir. Bunlar dışında Dünya Bankası, 2002 yılından itibaren Afganistan'da 54 tanesi tamamlanmış, 36 tanesi devam eden toplam 90 projeyi finanse etmiştir.²⁵⁷

Dünya Bankası'nın, 2002-2007 yılları arasında Afganistan'a yaptığı yardımların toplam maliyeti 1,13 milyar dolardır. Bunun 696,8 milyon doları hibe, 436,4 milyon doları faizsiz kredi şeklinde, kalanları ise meslek edindirme, altyapı, eğitim ve temel sağlık hizmetleri alanlarındaki projelerdir. 2006 yılında Dünya Bankası İcra Kurulu Direktörleri, sonraki iki yıl için Afganistan Hükümetinin Milli Kalkınma Stratejisi ile örtüşen bir "Afganistan Geçici Strateji Notu"nu görüşmüşler ve Londra Konferansı'ndaki (31 Ocak - 1 Şubat 2006) 1,2 milyar dolarlık yardım taahhütüne ilave olarak, 550 milyon dolarlık bir hibe programı öngörmüşlerdir.

Dünya Bankası, 2002-2008 yılları arasında, "Okula Dönüş" kampanyası çerçevesinde 4 milyon öğretmen ve öğrencinin okula dönmesi, okulların onarımı, öğretmenlere eğitim verilmesi, Eğitim Bakanlığı'nın güçlendirilmesi, istihdam yaratma, yol, havaalanı, su yolları, geçitlerin (Solang Tüneli gibi) yapımı, telekomünikasyon ve diğer altyapı çalışmalarını gerçekleştirmiştir.²⁵⁸ 2008 Paris Konferansı'nda da 1,1 milyar dolarlık yardım taahhüt eden²⁵⁹ Dünya Bankası, 2002

²⁵⁶ "World Bank / Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF)", (Çevrimiçi)

http://afghanistan.usaid.gov/en/USAID/Partner/90/World_BankAfghanistan_Reconstruction_Trust_Fund_ARTF, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

²⁵⁷ "Projects and Operations", (Çevrimiçi)

http://www.worldbank.org/projects/search?lang=en&searchTerm=&countryshortname_exact=Afghanistan&src=, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

²⁵⁸ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s.17.

²⁵⁹ "International Donors Pledge Additional \$21 Billion for Afghanistan", **The Washington Post**, 13 Haziran 2008.

yılından itibaren gerçekleştirilen projelerde 2,140 milyar dolar harcamış, geri kalan yardımları ise hibe şeklinde gerçekleştirmiştir.²⁶⁰

2.2.2.3. Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank-ADB)

Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında en büyük destek sağlayan uluslararası kuruluşlardan biri de Asya Kalkınma Bankası'dır. Asya Kalkınma Bankası, Tokyo Konferansı'ndan itibaren Afganistan'la ilgili sorumluluk almaya başlamıştır.²⁶¹ Konferansın ardından oluşturulan Afganistan İmar Fonu (ARTF) yönetim komitesinde de yer alan ADB, 800 milyon dolar kredi vererek ve 300 milyon dolar tutarında proje finanse ederek, Afganistan'ın yeniden yapılandırılma sürecinde önemli bir rol oynamıştır.²⁶²

2004 yılında gerçekleştirilen Berlin Konferansı'nda, 2005-2008 dönemi için 1 milyar dolarlık bir kaynak sağlamayı taahhüt eden ADB, sektörel bazda Afganistan'ın ulaşım, enerji ve doğal kaynaklar sektörlerine odaklanmıştır.²⁶³

ADB, Mezar-ı Şerif'ten Özbekistan sınırındaki Hayratan'a demiryolu inşası (165 milyon dolar), Kandahar'dan Pakistan sınırına yol yapılması ve Orta Asya'dan Afganistan'a elektrik getirilmesi gibi projeleri finanse etmiş ve 2008 Paris Konferansı'nda 1,3 milyar dolar tutarında yardım sözü vermiştir.

Asya Kalkınma Bankası'nın 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam yardım, 2,270 milyar dolar civarındadır.²⁶⁴

²⁶⁰ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁶¹ Özlü, **a.g.e.**, s. 123.

²⁶² Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s.17.

²⁶³ "Afganistan'da Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar", (Çevrimiçi) http://www.atsiad.org/afganistanda_faaliyet_gosteren_uluslararasi_kuruluslar.asp, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

²⁶⁴ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

2.2.2.4. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Azerbaycan, Afganistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Türkiye, Türkmenistan ve Tacikistan'ın üyesi olduğu ve bölgesel nitelikte bir örgüt olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) da Afganistan'a yardım faaliyetleri yürütmektedir.

EİT On İkinci Bakanlar Konseyi'nde kabul edilip, EİT Devlet Başkanları Yedinci Zirve Toplantısı'na sunulan Afganistan konulu kararda, Afganistan'ın yeniden imarına yer verilmiştir. Bu amaçla EİT içinde özel bir fon oluşturulması, EİT üyesi ülkelerin Afganistan Özel Koordinatörleri'nin de katılımıyla bir EİT Semineri düzenlemesi, EİT Fizibilite Fonu'nun Afganistan'ın Yeniden İmarı'na yönelik projelerin fizibilite çalışmalarının finansmanında kullanılması görüşleri destek görmüştür.²⁶⁵ Ekim 2002'de İstanbul'da gerçekleştirilen toplantıda oluşturulan fona, Türkiye ile Pakistan 5 milyon dolar, İran ise 3,85 milyon dolarlık yardım yapmışlardır.²⁶⁶

20 Ekim 2007 tarihinde Afganistan'ın Herat kentinde yapılan On Yedinci Zirve Toplantısı'nda ise; Mayıs 2006 Bakü Zirvesi'nde kararlaştırılan ve 2015 yılı itibari ile Afganistan'ı da kapsayan EİT bölgesinde serbest ticaret alanı oluşturulması kararı yinelenmiştir.²⁶⁷

2.2.2.5. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde büyük bir rol üstlenen ABD, 2001 sonundan itibaren başlayan yardım çalışmaları kapsamında; güvenlik,

²⁶⁵ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Devlet veya Hükümet Başkanları Yedinci Doruk Toplantısı (İstanbul, Ekim 2002)”, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-teskilati-_eit_-devlet-veya-hukumat-baskanlari-yedinci-doruk-toplantisi-_istanbul_-ekim-2002_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

²⁶⁶ “The 17th Council of Ministers Meeting at Herat”, **Eco Bulletin**, No:51, Tehran, October 2007, s. 2.

²⁶⁷ “The World Bank in Afghanistan”, (Çevrimiçi) http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/143219F91D48BFE5852573C6006FAD94-Full_Report.pdf , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

sağlık, eğitim, uyuşturucuyla mücadele, yol ve elektrik hattı yapımı, tarım, insan hakları, demokrasi, kadın ve çocuk konuları gibi pek çok alanda etkinlik göstermektedir.²⁶⁸

ABD'nin Afganistan'a sağladığı yardımların büyük çoğunluğu, Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID-United States Agency for International Development)* üzerinden gerçekleştirilmektedir. USAID, Ekim 2001'den bu yana Afganistan'da faaliyet göstermekte olup, gıda, barınak, çadır ve battaniye gibi acil insani yardımların yanı sıra, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde, konut, karayolu, köprü, sulama sistemleri ve tarımla ilgili projelerle ilgilenmektedir.

ABD'nin 2001-2011 yılları arasında yaptığı yardımların sektörlere göre dağılımı Kenneth Katzman tarafından 4 Nisan 2012 tarihinde Amerikan Kongre üyelerine sunulan "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy" başlıklı rapora göre, Savunma Bakanlığı (Department of Defense) ödeneğinden; Afgan Güvenlik Güçleri'nin Desteklenmesi Fonu'na 39,448 milyar dolar, askeri harekâtı icra eden komutanlığa tahsis edilmiş olan fona (Commander Emergency Response Program-CERP) 3,109 milyar dolar, uyuşturucuyla mücadeleye 1,890 milyar dolar, Afganistan Altyapı Fonu'na (Afghan Infrastructure Fund) 400 milyon dolar ve diğer kalemlerde 1,150 milyar dolar yardım yapılmıştır. Ayrıca, Ekonomik Destek Fonu'na yaklaşık 13 milyar dolar, kalkınma yardımları kapsamında 885 milyon dolar, sağlık ve çocuk konularında 554 milyon dolar, mültecilerle ilgili 690 milyon dolar, yiyecek yardımı kapsamında 1,091 milyar dolar, öncelikli afet yardımları kapsamında 440 milyon dolar, uyuşturucuyla mücadele ve hukuk sisteminin inşası kapsamında 3,380 milyar dolar, terörle mücadele ve mayın

²⁶⁸Türkislamoğlu, a.g.e., s.17.

* USAID tarafından açılan ihalelerin yüzde 80'inden fazlası ABD firmalarına gitmektedir. Ancak bu ihaleleri alan ABD firmalarının, başka ülkelerden şirketlerle alt yüklenicilik anlaşmaları yapmaları söz konusu olmaktadır. Örneğin, Kabil-Kandahar-Herat Karayolu'nun iyileştirilmesini de içeren "Ekonomik Tesis ve Hizmetlerin Rehabilitasyonu Programı"nın (REFS) ihalesini, ABD'den Louis Berger firması kazanmıştır ve bu firma karayolu inşaatı için Türk firmalarını alt yüklenici olarak görevlendirmiştir. Bkz. "Afganistan'da Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar", (Çevrimiçi) http://www.atsiad.org/afganistanda_faaliyet_gosteren_uluslararasi_kuruluslar.asp , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

temizleme kapsamında 440 milyon dolar, dış askeri yardımlar kapsamında 1,058 milyar dolar ve diğer küçük yardımlar kapsamında 155 milyon dolar destek sağlanmıştır.²⁶⁹

Görüldüğü gibi ABD'nin yaptığı yardımlar içinde güvenlikle ilgili yardımlar çok önemli bir yer işgal etmektedir. 2002 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Cenova'da yapılan G8 ülkeler toplantılarında; Afganistan'da güvenliğin sağlanmasına yönelik ana çalışma sahalarının lider ülkeler arasında paylaşılmasında, ABD Afgan Milli Ordusu'nun eğitimi görevini üstlenmiştir.²⁷⁰ Ayrıca 7 Şubat 2007 tarihinden itibaren ISAF komutanlığını yürüten ABD²⁷¹, Sürekli Özgürlük Harekâtı kapsamında, 2002 yılında Afganistan'daki ilk Bölgesel İmar Ekibi'ni (PRT) kuran ülke olmuştur.²⁷² Halen Afganistan genelinde, ISAF'a bağlı olarak faaliyet gösteren 27 PRT'den²⁷³ 12 tanesi de ABD tarafından kurulmuştur.²⁷⁴

Ancak ABD'nin, güvenliğin sağlanması için gösterdiği gayreti halkı kazanmak adına göstermemesi sürekli eleştirilmiştir. ABD'nin sosyal alanlara gerektiği kadar harcama yapmadığı ve Afganistan'da kullandığı kaynakların direk veya dolaylı olarak % 94'ünün askeri gereksinimler için kullanıldığı, kalkınmaya sarf ettiği payın sadece % 6'da kaldığı belirtilmektedir.²⁷⁵

Washington yönetimi, 2002 yılında çıkardığı Afganistan Özgürlüğünü Destek Yasası ve Ekleri (AFSA- Afghanistan Freedom Support Act) ile 2003-2006 yılları

²⁶⁹ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁷⁰ Cüneyt Esmer, "Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan", **TİKA Avrasya Bülteni**, Sayı: 32-33, Mart/Nisan 2005, s.34.

²⁷¹ "About ISAF: History", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html> , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

²⁷² "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan and Iraq", (Çevrimiçi) <http://www.gao.gov/new.items/d0986r.pdf> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁷³ "Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi", (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁷⁴ "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going", (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁷⁵ Mert Gökırmak, "Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2011, s.28.

arasında yaptığı yardımları ve yardım miktarlarını bir çerçeveye bağlamıştır. Sözkonusu yasa, 2007-2010 yılları için de yenilenmiştir.²⁷⁶

Tüm bunlara ilave olarak, ABD Hükümeti'nin bünyesindeki bir kuruluş olan Denizaşırı Özel Yatırım Şirketi OPIC (The Overseas Private Investment Corporation), kalkınmakta olan ülkelerde faaliyet gösteren ABD firmaları için ülke risk sigortası ve kredi sağlamaktadır.²⁷⁷

2.2.2.6. Avrupa Birliği (AB) ve Üyesi Ülkeler

Afganistan'ın yeniden yapılandırmasında önemli rol oynayan bir diğer aktör de Avrupa Birliği ve üyesi ülkelerdir. AB, 14 Aralık 2001 tarihinde, oluşturulacak uluslararası güce (Sürekli Özgürlük Harekâtı), birlik tarihinde ilk kez tam kadro olarak katılma kararı almış ve Birleşmiş Milletler kararıyla oluşacak bu gücün İngiltere liderliğinde olacağı açıklanmıştır.²⁷⁸ Ayrıca kurulduğu günden beri değişik dönemlerde, İngiliz, Alman, Fransız ve İtalyan generaller tarafından ISAF'a komuta edilmiştir. Halen Afganistan genelinde, ISAF Komutanlığı'na bağlı faaliyet gösteren 10 PRT, AB üyesi ülkeler tarafından kurulmuştur. Bunların iki tanesi Almanya, birer tanesi de İngiltere, İtalya, Hollanda, Litvanya, Macaristan, İspanya, İsveç ve Çek Cumhuriyeti PRT'leridir.²⁷⁹

2002 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Cenova'da yapılan G8 ülkeler toplantılarında; Afganistan'da güvenliğin sağlanmasına yönelik ana çalışma sahalarının lider ülkeler arasında paylaşılmasında, AB üyesi İngiltere uyuşturucu ile

²⁷⁶ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁷⁷ OPIC, Türk inşaat firmalarının bir ABD firması ile oluşturduğu konsorsiyum tarafından üstlenilen beş yıldızlı otel projesine de 35 milyon dolar tutarında finansman sağlamıştır. Bkz. "Afganistan'da Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar", (Çevrimiçi) http://www.atsiad.org/afganistanda_faaliyet_gosteren_uluslararasi_kuruluslar.asp, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

²⁷⁸ **Milliyet**, "Afganistan'a AB Askeri", 15 Aralık 2001.

²⁷⁹ "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going", (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html> , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

mücadele, İtalya yargı reformu, Fransa Afgan subayların eğitimi, Almanya ise polis kuvvetlerinin eğitimi görevlerini üstlenmişlerdir.²⁸⁰

Bunun yanında, Bonn Süreci kapsamında yapılan çalışmalarda, AB özellikle seçim dönemlerinde aktif rol üstlenmiştir. AB, Demokrasi ve Seçim Destek Misyonu adıyla 2004 başkanlık seçimini, Seçim Gözlem Misyonu adıyla da 2005 genel seçimlerini izlemek üzere ekipler görevlendirmiştir.

AB, 16 Kasım 2005'te Strasbourg'da Afganistan'la yeni bir işbirliği yapısı kuran Ortak Bildirgeyi (Joint Declaration) kabul etmiştir. Bu bildirgeye göre; siyasi ve ekonomik yönetim desteği, güvenlik ve adalet sektörlerinde reformlar, uyuşturucuyla mücadele, kalkınma, insan hakları, sivil toplum, mültecilerin dönüşü, eğitim ve kültür alanlarında ortak çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır.

2006 Londra Konferansı'nda imzalanan Afganistan Sözleşmesi'ne (Afghanistan Compact) de tam destek veren AB, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında uluslararası katkılar için ortak bir tartışma platformu oluşturmak amacıyla kurulan Yeniden Yapılandırma Yönlendirme Grubu'nun (Reconstruction Steering Group) dört eşbaşkanından biri olmuştur.²⁸¹

Afgan Milli Eğitim Misyonu'yla birlikte Afgan kuvvetlerini eğitmek üzere, Fransa liderliğinde 300 kişilik bir AB Jandarma Kuvveti (European Gendarmerie Force-EGF) oluşturulmuştur. Yine eğitim amacıyla; 190 kişilik AB Polis Gücü (EUPOL) biraraya getirilmiş ve Afgan Milli Polisi'nin eğitimi için 60 uzman görevlendirilmiştir.²⁸² Ayrıca Almanya, Afganistan'ın, 2002 yılında 35 milyon dolar, 2006 yılında ise 44 milyon dolarlık borcunu sildiğini açıklamıştır.²⁸³

²⁸⁰ Cüneyt Esmer, “Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan”, **TİKA Avrasya Bülteni**, Sayı: 32-33, Mart/Nisan 2005, s.34.

²⁸¹ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s.17.

²⁸² Kenneth Katzman, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁸³ Özlü, **a.g.e.**, s. 127.

Üye ülkelerinin Afganistan'a tek tek yaptıkları yardımlar dışında, AB, Tokyo Konferansı'nda 2002 yılı için 500 milyon dolar taahhüt etmiş²⁸⁴ ve 2004'teki Berlin Konferansı'nda 2004-2006 dönemi için bu yardımı 2,2 milyar dolara çıkartmıştır. 2006 Londra Konferansı'nda ise 5 yıl için, AB ve üye ülkeleri tarafından 2,4 milyar dolar daha yardım yapılacağı açıklanmıştır.²⁸⁵

AB'nin 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam yardım tutarı 2,880 milyar dolar civarındadır. Bunun dışında, üye ülkelerden İngiltere 2,220 milyar dolar, Almanya 2,130 milyar dolar, Hollanda 775 milyon dolar, İtalya 645 milyon dolar, İsveç 635 milyon dolar, Danimarka 435 milyon dolar, Fransa 320 milyon dolar, İspanya 220 milyon dolar, Finlandiya 160 milyon dolar ve Çek Cumhuriyeti 105 milyon dolar yardımda bulunmuşlardır.²⁸⁶

2.2.2.7. Japonya

Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecine destek veren önemli uluslararası güçlerden biri tanesi de Japonya'dır. Japonya, 2002-2011 yılları arasında, politika, güvenlik, altyapı, temel insan ihtiyaçları, tarım ve kültürel alanlarda Afganistan'a toplam 3,150 milyar dolar tutarında yardımda bulunmuştur.²⁸⁷

Japonya, politik desteğin sağlanması kapsamında çeşitli konferanslara ev sahipliği yapmıştır. Bu konferanslar; 2002'de Tokyo'da Afganistan'ın mali alanda yeniden yapılandırılmasına ilişkin yapılan ilk konferans, 2003 yılında gerçekleştirilen Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Yeniden Bütünleştirme (DDR) Konferansı, 2006 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen İllegal Silahlı Grupların Terhis Edilmesi (DIAG)

²⁸⁴ “Afganistan'ın Yeniden İmarına Yönelik Uluslararası Girişimler ve Türkiye”, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/afganistan_in-yeniden-imarina-yonelik-uluslararasi-girisimler-ve-turkiye.tr, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

²⁸⁵ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, 2008, s.17.

²⁸⁶ Kenneth Katzman, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, (Çevrimiçi) www.fas.org/srgp/crs/row/RL30588.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁸⁷ Kenneth Katzman, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, (Çevrimiçi) www.fas.org/srgp/crs/row/RL30588.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

Konferansları ve 2008 Ortak Koordinasyon ve İzleme Kurulu (JCMB) Konferansı'dır.

Japonya, 2002 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Cenova'da yapılan G8 ülkeler toplantılarında, Afganistan'da Silahsızlandırma, Terhis Etme ve Sivil Hayatla Yeniden Bütünleştirme (Disarmament, Demobilization and Reintegration-DDR) görevini üstlenmiştir.²⁸⁸ Bu kapsamda 2006 İllegal Silahlı Grupların Terhis Edilmesi (DIAG) Konferansı'na kadar geçen zamanda; 63,308 eski savaşçı silahsızlandırılmış, 62,044 kişi terhis edilmiş, 55,804 kişi de yeniden bütünleştirme programından faydalanmış²⁸⁹ ve 50.000 silah ile 100.000 ağır silah toplanmıştır. Ayrıca DIAG kapsamında, 2.000 silahlı grubun 382 tanesi etkisiz hale getirilmiş, 80.000 silah kontrol altına alınmış ve birçok proje hayata geçirilmiştir.

Japonya, Polis Reformu ve Uyuşturucuyla Mücadele çerçevesinde; Afganistan-Pakistan-İran sınırında bir sınır karakolu ile Afganistan-Tacikistan sınırında gümrük kontrol noktası inşası, polis maaşlarının ödenmesi ve polislerin eğitimi faaliyetlerine katılmıştır.

Tüm bunların yanında; toplam 650 km. yol inşası, Kabil Uluslararası Havaalanı Terminal Binası'nın inşası, 115 adet halk otobüsü temini, 500 okulun işası veya onarılması, 10.000 öğretmen eğitilmesi, 300.000 yetişkine okuma-yazma öğretilmesi, 50 klinik inşası, 20 taşıma aracı ve 450 su kuyusu açılması, 2008 yılında 260.000 kişi için 13.000 ton kuru erzak dağıtılması, yine 2008 yılında 2.500 barınak yapılması ve 45.000 kişiye nakit yardımı yapılması, Mezar-ı Şerif, Kandahar ve Jelalabad'da 2 milyon mülteciye barınma, eğitim, sağlık ve meslek edinme eğitimi yardımları, Nangarhar'da pirinç yetiştirenlere detek verilmesi, 200 km² lik alanın mayın temizliği, 1,5 milyon kişiye kara mayınlarına karşı eğitim verilmesi, "Bamyan'ın Mayından Arındırılması" Projesi, 2.000 iletişim projesi, NATO'da bir

²⁸⁸ Cüneyt Esmer, "Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan", **TİKA Avrasya Bülteni**, Sayı:32-33, Mart/Nisan 2005, s. 34.

²⁸⁹ "The Second Tokyo Conference on Consolidation of Peace in Afghanistan (DDR/DIAG)", (Çevrimiçi) http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/summary0607.html, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

irtibat subayı görevlendirilmesi, UNESCO ile beraber Bamyân Harabeleri'nin onarılması ve son olarak geleneksel çömlek işçiliğinin desteklenmesi gibi birçok konuda yardımlar bizzat Japonya tarafından yapılmıştır.²⁹⁰

2.2.2.8. Kanada

Afganistan'a yapılan harekâta, en başından itibaren destek veren ve halen Kabil, Mezar-ı Şerif ve Herat bölgelerinde 508 askeri bulunan Kanada'nın,²⁹¹ tehlikenin nispeten yüksek olduğu Kandahar'da 2006 yılından beri bir Bölgesel İmar Ekibi (PRT) bulunmaktadır.²⁹²

9 Şubat - 7 Ağustos 2004 tarihleri arasında ISAF komutanlığını üstlenmiş olan Kanada²⁹³, Afganistan'ın mayından temizlenmesinde aktif görev alan ülkelerden birisidir. Birleşmiş Milletler Mayın Eylem Servisi (UNMAS), 12 Mart 2007'de yaptığı açıklamada, Kanada Hükümetinin geçen dört yıl içinde bu kapsamda 80 milyon dolar yardımda bulunduğunu açıklamıştır.²⁹⁴

Kanada'nın, 2002-2011 yılları arasında Afganistan'a yaptığı yardımların toplam tutarı 1,525 milyar dolar civarındadır.²⁹⁵ Ancak, 22 Mart 2010 günü, Kanada'nın Kandahar Temsilcisi Ben Russell, Ankara'da katıldığı bir konferansta, Kanada Hükümetinin 2001 sonrasında Afganistan'da 10 milyar dolar harcamada

²⁹⁰ "Japan Assistance to Afghanistan: Achievements", (Çevrimiçi) <http://www.qa.emb-japan.go.jp/image/afghane.PDF>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

²⁹¹ "Troop Numbers and Contributions", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/canada/index.php>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

²⁹² "Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going", (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

²⁹³ "About ISAF: History", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

²⁹⁴ "Canada Announces New Funding for a Mine Action Program in Afghanistan", (Çevrimiçi) <http://www.acdi-cida.gc.ca/acdi-cida/ACDI-CIDA.nsf/eng/JOS-123101156-KTZ>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

²⁹⁵ Katzman, Kenneth, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/spp/crs/row/RL30588.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

bulunduğunu ve bilhassa sağlık, eğitim, devlet ve ordu mensuplarının eğitilmesi gibi alanlarda desteklerini sürdürmek istediklerini ifade etmiştir.²⁹⁶

2.2.2.9. İran

Pers İmparatorluğunun toprakları olan ve Darice (Afgan Farsçası) konuşan Şii Afganların yaşadığı Afganistan'ın batı bölümünü tarihsel etki alanı olarak gören İran, kendi çıkarlarını korumak adına Afganistan'da etkili olmaya çalışmaktadır.²⁹⁷ Dolayısıyla İran'ın bu ülke üzerinde güç kazanması, büyük ölçüde etnik-dinsel faktörlere bağlı gelişmiştir.

İran'ın etki altına alabileceği gruplardan Hazaralar, Afganistan'daki en geniş Şii gruptur ve toplam nüfusun %10'unu teşkil etmektedirler. İran, 1990'ların başında Hazaraların yanı sıra, Farsça konuşan Tacik gruplar ve liderleri Ahmet Şah Mesud ile Herat bölgesini kontrol eden İsmail Han'a²⁹⁸ destek vermiştir. Ayrıca ittifak alanını genişletmek adına, Özbek General Raşid Dostum ve eski devlet başkanı Burhaneddin Rabbani'ye de yardımlar yapmıştır. İran'ın bu desteğinin ardında, ciddi bir Şii karşıtlığı sergileyen Taliban'a karşı muhalefete arka çıkmak düşüncesi yatmaktadır. Bu açıdan Taliban devrilmesi, İran için olumlu bir anlam taşımıştır.²⁹⁹ Ancak bunun yanında, Pakistan'ın nükleer gücünün daima tehdit olarak algılanması ve Pakistan'ın Afganistan üzerinde etkili olma gayretleri de İran'ın politikasında yönlendirici olmuştur.³⁰⁰

Ancak ifade etmek gerekir ki; Taliban'ı deviren gücün İran İslam Cumhuriyeti'nin geleneksel düşmanı ABD olması ve ABD'nin Afganistan'a askeri anlamda yerleşmesi Tahran'ı riskli bir konuma düşürmüştür. ABD'nin, Afganistan müdahalesinden iki yıl sonra Irak'ı da işgal etmesi, İran'da bir tür "kuşatılmış olma"

²⁹⁶ "Kanada'nın Kandahar Temsilcisi USAK'ta Bir Konferans Verdi", (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=350> , Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

²⁹⁷ Gökırmak, **a.g.e.**, s.17.

²⁹⁸ "Afganistan'da Son Durum Raporu", s. 10.

²⁹⁹ Dario Cristiani, "İran Dış Politikasında Afganistan'ın Rolü", **Stratejik Analiz**, Eylül 2007, s. 14.

³⁰⁰ Gökırmak, **a.g.e.**, s. 19.

hali yaratmıştır. İran bu konuda önceleri önemli bir tepki vermemiştir. Hatta ABD'ye terörist saldırılar sonrası destek teklifinde bulunmuş ve ABD'nin Taliban'ı yok etmek için Pakistan'a baskı uygulamasını memnuniyetle karşılamıştır. Bonn Anlaşması'nı da destekleyen İran, Kabil Deklarasyonu'nu imzalamış, Peştun olmasına rağmen Karzai'yi desteklemiş ve Afganistan'a yardım ve borç vererek inşaat faaliyetlerine katılmıştır.³⁰¹

Ardından Tahran'ın Afganistan üzerinde etkin bir rol oynamaya çalışması, ABD'nin tepkisini çekmiş ve Washington yönetimi İran'ı Afganistan'ın içişlerine karışmakla suçlamıştır. Her ne kadar Karzai yönetimi Tahran'a yakın durmaya çalışmış, iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler yapılmış ve Karzai, İran'ın Afganistan'ın sorunlarının çözümünde önemli bir aktör olduğunu dile getirmişse de; ABD Başkanı George W. Bush, İran'ı "istikrarı bozan güç" olarak tanımlamıştır.³⁰² Bu dönemde, Bush'un, İran'ı "şer eksenini" içine de dâhil etmesi ve "dönüştürücü diplomasi" adı altında Orta Doğu'daki devletlerde rejim değişikliklerini zorlayacaklarını açıklaması, İran'ı kaygılandırmıştır. Bunun üzerine İran Dışişleri Bakanı, Afganistan'da yabancı güçlerin bulunmasının Afganistan ve bölge için güvensizlik yarattığını açıklamıştır.³⁰³ Sonrasında İran, Afganistan'da giderek kendi çıkarlarını savunan grupları desteklemeye, muhafazakâr Şii okulları açmaya ve 1857'ye kadar İran toprağı olan "Batı Herat" bölgesinde etkinliğini arttırmaya başlamıştır.³⁰⁴

İran, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde daha çok yol ve okul inşaatları ile kendi sınırına yakın bölgelerdeki köylere ve şehirlere elektrik sağlamak gibi faaliyetler sürdürmektedir. 2006 Londra Konferansı'nda 100 milyon dolar vaat etmiştir. Ancak Afgan makamları, vaat edilenin dışında, Tahran'ın fazladan başka

³⁰¹ Gökırmak, **a.g.e.**, s. 17.

³⁰² Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁰³ Özlü, **a.g.e.**, s. 128.

³⁰⁴ "Bu arada Pakistan da Peştunca konuşan Güney Afganistan'daki grupları kendi kontrolü altında tutmaya çalışmıştır." Bkz. Gökırmak, **a.g.e.**, s. 16-19.

yardımlar da tahsis ettiğini açıklamışlardır.³⁰⁵ Nitekim İran, 2007 yılına kadar yapılan karşılıksız yardımların tutarını 250 milyon dolar olarak açıklamış, 2008 yılı içinse yaklaşık 40 milyon dolar tutarında bir bütçe ayrıldığını ilan etmiştir.³⁰⁶ İran'ın 2002-2011 yılları arasında yaptığı yardımların toplamının 400 milyon dolar civarında olduğu belirtilmektedir.³⁰⁷

2.2.2.10. Rusya Federasyonu

Yeni yüzyıla girilmesi ile birlikte tekrar güç kazanmaya yönelik aktif politika izlemeye başlayan Rusya, Taliban rejimi döneminde eski düşmanı Kuzey İttifakını desteklemiştir.³⁰⁸ Zira Taliban'ın yardım ettiği ve barındırdığı köktendinci militan gruplar ile El-Kaide gibi örgütlerin Çeçenistan'daki faaliyetleri Moskova'yı rahatsız etmiştir. Nitekim Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanıyan tek hükümet de Taliban yönetimi olmuştur. Bu nedenle Rusya, ABD'nin Taliban'ı devirme ve El-Kaide'yi yok etme faaliyetlerini desteklemiştir.

Fakat Rusya, tıpkı İran gibi, mücadelesini bizzat Afganistan'a yerleşerek yürüten ABD'nin, kendi "yakın çevre"si (near abroad) olarak tanımladığı alana yayıldığını düşünmüş ve bunu ulusal çıkarlarına karşı bir tehdit olarak algılamaya başlamıştır.³⁰⁹

Rusya'nın, özellikle Afganistan'daki komünist rejim sırasında oluşturduğu tabanla, Afganistan üzerinde politik ve askeri alanda etkinliği yadsınamaz boyutlardadır. Orduda silah, araç, gereç, doktrin ve eğitim açısından Rus ekolünün hâkim olması ve Rus silahlarının emsallerine göre daha ucuz olması, özellikle Afgan Milli Ordusu'nun kurulmasında Rusya'ya avantaj sağlamıştır. Rusya, özellikle

³⁰⁵ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁰⁶ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 17.

³⁰⁷ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁰⁸ Mustafa Güler, "Afganistan", **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:9, Ocak 2004, s. 24.

³⁰⁹ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

Taciklerle geliştirmiş olduğu yakın işbirliği nedeniyle, yeni ordunun donanımı ve eğitimi ile ilgili önemli anlaşmalara imza atmıştır.³¹⁰

Rusya'nın 2002-2011 yılları arasında yaptığı yardımların toplam tutarı ise 150 milyon dolar civarındadır.³¹¹

2.2.2.11. Çin Halk Cumhuriyeti

Pekin'in Afganistan konusunda temel endişe kaynağı, Afganistan'dan gelecek İslami akımların kendi içerisindeki Müslüman Uygur azınlığı etki altına almasıdır. Nitekim ABD'li askeri yetkililer, Taliban ve El-Kaide'ye karşı yürüttükleri operasyonlarda, bu örgütlerde Uygur kökenli militanların da olduğunu açıklamışlardır. Ancak Çin, her ne kadar radikal İslamcı hareketlerden endişe duysa da, diğer bölgesel güçler gibi, ABD'nin bölgede, kendi sınırına bu kadar yakın olmasından rahatsızlık hissetmektedir.³¹²

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Rusya ile beraber iki ana unsurundan biri olan Çin'in, Afganistan'la kısa da olsa bir sınırı bulunmaktadır (76 km) ve 2001 sonrası değişen dengelerle, ülkesinin kuzeybatı bölgesinin güvenliği ve Orta Asya'dan petrol-doğal gaz taşınması gibi çıkarları tehdit altında kalmıştır. Büyük nüfus kaynağı ve hızla gelişen ekonomisi ile gelecekte dünya hâkimiyeti için mücadele edebilecek bir devlet olan Çin, öncelikle bölgesinde hâkimiyet sağlamaya yönelik politika izlemekte ve bu politikasında Afganistan önemli bir yer işgal etmektedir.³¹³ Çin, yeni Afganistan Hükümetinin kurulmasının ardından büyük miktarda para yardımında bulunacağına söz vermiştir. Böylece, Afganistan'la ilgili meselelerde

³¹⁰ Güler, **a.g.e.**, s. 24.

³¹¹ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³¹² Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

³¹³ Güler, **a.g.e.**, s. 24.

inisiyatif olarak, bölgede etkisini hissettirmeyi ve Doğu Türkistan bağımsızlık hamlesini ortadan kaldırmaya yönelik avantaj elde etmeyi hedeflemiştir.³¹⁴

21-22 Ocak 2002’de düzenlenen Tokyo Konferansı esnasında, Çin’in Afganistan İşleri Büyükelçisi Wang Xueqian, 1 milyon dolar nakit yardımda bulunacaklarını açıklamıştır. 23-24 Ocak 2002’de, Afganistan Geçici Hükümet Başkanı Hamid Karzai’nin Çin ziyareti sırasında ise; Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin, Afganistan’a 150 milyon dolar yardımda bulunacağına dair söz vermiştir.³¹⁵

Çin Ticaret Bakanlığı Dış Yardım Müdür Yardımcısı Gao Yuanyuan, 17 Ocak 2012’de Çin’in Afganistan’daki yeniden yapılandırma çalışmalarına desteğini sürdüreceğini belirtmiştir. Çin ve Afganistan arasında diplomatik ilişki kuruluşunun 57. yıldönümü dolayısıyla, Çin Uluslararası Radyosu muhabirleriyle görüşen Gao Yuanyuan, Afganistan’ın komşularından olan Çin’in, 1960’lı yıllardan itibaren bu ülkeye su ve sulama tesisi, hastane, tekstil fabrikası ve çiftlik inşası gibi konularda yardım sağladığını söylemiştir. Gao Yuanyuan, özellikle 2001 yılında Afganistan’da yeni yönetimin başa gelmesinden sonra, Çin hükümetinin ülkenin savaştan sonra yeniden yapılanma sürecine aktif bir şekilde katıldığına ve halkın yaşam koşullarını düzeltmeyi amaçlayan projelere destek verdiğine dikkat çekmiştir. Gao Yuanyuan, ayrıca son 10 yılda Afganistan için 700 kalifiye personel yetiştirildiğini sözlerine eklemiştir.³¹⁶

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, Çin’in, çabalarını özellikle ekonomik alanda yoğunlaştırdığıdır. Çin, Afganistan’da maden ve enerji alanlarında yatırımlar yapmaktadır.

Çin, Afganistan ile Logar eyaletinde bulunan muazzam bakır yataklarının işletilmesiyle ilgili Aynak Projesi’ni imzalamıştır. 1979 yılındaki Sovyet işgalinden

³¹⁴ Nuraniye H. Ekrem, “Ekonomik Yardım ve Stratejik Amaç: Çin’in Afganistan’a Yönelik Politikası”, **Stratejik Analiz**, Sayı:23, Mart 2002, s. 86.

³¹⁵ Ekrem a.g.e., s. 89.

³¹⁶ “Çin’in Afganistan’a Yardımları Sürecek”, (Çevrimiçi)
<http://piyasanet.hurriyet.com.tr/haberler/Cin-in-Afganistan-a-yarimlari-surecek/?storyId=13259&goToHomePageParam=true&siteLanguage=en> , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

bu yana el sürülmeden duran bu yatakların, dünyanın en büyük çıkarılmamış bakır rezervlerine sahip olduğu söylenmektedir. Afgan hükümetinin özelleştirme planı çerçevesinde milletlerarası ihaleye açılan Aynak için; 2008’de Rus Strikeforce-Kazak Kazakhmys Konsorsiyumu, Amerikan Phelps Dodge ve Çin China Metallurgical Group adlı dev şirketler teklif vermişlerdir. İhale sürecinde 2 milyar dolar değerinde olduğu söylenen Aynak, 3,5 milyar dolar teklif veren ve bununla herkesi şaşırtan ve kızdıran China Metallurgical Group’un eline geçmiştir.

Üstelik tahminlere göre 88 milyar dolar civarında bakır rezervi olan ve Afganistan’ın nispeten güvenli bir bölgesinde bulunan Aynak, sadece bir bakır madeni projesinden ibaret de değildir. Anlaşma, Hacı Gak bölgesindeki 60 milyar ton demir cevherinin işletilmesini de kapsamaktadır. Ayrıca bu şirket, bölgede yol şebekesi tesis etmek, mayın temizlemek ve bakırın çıkarılması ve işlenmesi için gerekli enerji tesislerini inşa etmek görevlerini de üstlenmiştir.³¹⁷ Çin bu yüzden, madenin hemen yakınında, 400 megavat gücünde kömür ile çalışacak bir elektrik santrali inşa etmektedir. Bu projenin sonunda üretimin başlaması ile 10 bin Afgan’a istihdam sağlanması ve Afgan devletinin madenden yılda 400 milyon dolar gelir elde etmesi beklenmektedir.³¹⁸

Çin son olarak, Aralık 2011’de Afganistan’da petrol arama ve çıkarma izni alarak, milyonlarca varil petrol elde etme imkânı elde etmiştir. Afgan kabinesinin, Çin Ulusal Petrol Şirketi’ne (China National Petroleum Corporation-CNPC) petrol arama izni verdiği bölgenin, 87 milyon varil petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir.³¹⁹ Bu konuda yetkililer, ticari anlamda üretimin ancak 10 yıl sonra başlayabileceğine işaret etmişse de, bunun Çin için bir ilk adım olduğu³²⁰ ve “Batı

³¹⁷ Faruk Tosun, “ Afganistan’da Sürdürülen Harekâtın Neresindeyiz?”, **Birlik Dergisi**, Türkiye Emekli Subaylar Derneği, Sayı:190, Ekim-Kasım-Aralık 2010, s. 9.

³¹⁸ Fikret Ertan, “Afganistan'daki Nüfuz Mücadeleleri ve Çin”, **Zaman**, 2 Nisan 2012.

³¹⁹ “Çin'in Afganistan'da Dev Enerji Hamlesi”, (Çevrimiçi)

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111227_china_afganoil.shtml, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

³²⁰ “Çin Afganistan’da Petrol Arama Onayı Aldı”, (Çevrimiçi)

http://www.ticaretgazetesi.com.tr/haberler_-l-1-sayfa_id-666-id-76353 , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

Çin-Tacikistan-Afganistan ve Pakistan'ı birbirine bağlayacak demiryolu inşası³²¹ ile altyapı çalışmalarının sırada olduğu yorumları yapılmıştır.

Çin'in 2002-2011 yılları arasında Afganistan'ın yeniden yapılandırılması için yaptığı toplam yardım tutarı ise 140 milyon dolar civarındadır.³²²

2.2.2.12. Pakistan

Pakistan, kurulduğu günden beri Afganistan meselesi ve bu ülkenin bugüne kadar yaşadığı sorunların hemen hepsinin içinde yer almıştır. İki ülke arasındaki sınırdan kaynaklanan* Peştunistan sorunu ve Pakistan'daki Afgan mültecilerin durumu, Pakistan'ın Afganistan konusunun içinde kalmasını sağlamıştır.

Taliban rejimini Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile birlikte tanıyan üç ülkeden biri olan İslamabad yönetimi; 11 Eylül saldırıları ve ABD'nin gösterdiği tepki sonrasında dış politikasını gözden geçirmiş, harekâta en büyük desteği veren ülkelerden biri olmuş ve Taliban'dan görünen desteğini çekmiştir. Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref, Afganistan harakatına dâhil olma gerekçelerini açıklarken, aynı zamanda bu ülkeyle ilgili beklentilerini de gözler önüne sermiştir. Müşerref bu gerekçeleri:

- Pakistan'ın tarafsızlık dâhil başka bir seçeneğe yönelmesinden Hindistan'ın avantaj sağlamasını engellemek,

- Stratejik varlıkların güvenliğini sağlamak,

- Hindistan ile arasındaki Keşmir sorunu konusunda destek sağlayabilmek ve

³²¹ Ertan, **a.g.m.**

³²² Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

* "İki ülke arasında bugünkü sınırın belirlendiği Durand Hattı'nı çizen antlaşma 1893 yılında, yüzyıllığına imzalanmış (Rusya ve İngiltere arasında Hindistan-Afganistan sınırını belirlemek üzere) ve 1993 yılında süresi dolmuştur. Yani bugün Afganistan ile Pakistan arasındaki sınır hukuki değil, fiili bir sınırdır. Üstelik bu sınır çizilirken, Afganistan nüfusunun en büyük parçası olan Peştunlar'ın büyük kısmı Pakistan'da (o dönem Hindistan) kalmıştır. Halen Pakistan'da on beş milyon, Afganistan'da ise on milyon Peştun yaşamaktadır." Güler, **a.g.e.**, s. 21.

- Ekonomik yardım almak şeklinde sıralamıştır.

Böylece Pakistan; Afganistan'a barış gelmesiyle Durand sınır sorununun ortadan kalkmasını, Orta Asya ülkeleriyle yakın ilişki içine girmeyi ve Hindistan'ın Afganistan'ı kontrol altına almasını engellemeyi planlamıştır.³²³ Ancak yine de, Taliban'la olan iletişimini sürdürmüştür.

Pek çok çevre, özellikle 2005 sonrası yeniden güçlenmeye başlayan Taliban hareketinin yine büyük ölçüde ve örtülü olarak Pakistan'dan beslendiğini ileri sürmüştür. Hatta Afganistan Devlet Başkanı Hamit Karzai, 1 Nisan 2007 tarihinde New York Times'a verdiği bir demecinde, açıkça Pakistan Hükümetini, Taliban Lideri Molla Ömer'i barındırmakla suçlamıştır. ABD askeri müdahalesinin sonrasında Taliban üyelerinin ve yöneticilerinin büyük bölümü Pakistan'a kaçmış ve buradan operasyonlarına devam etmişlerdir. Hatta bu durum, artık sadece Afganistan'ın istikrarına yönelik bir tehdit değil, büyük ölçüde Pakistan'ı da etkisi altına alan bir olguya dönüşmüştür. 2007 yılının ortalarından itibaren Pakistan'da yaşanan ve Müşerref yönetimine açık muhalefete dönüşen radikal İslami grupların yükselişi, Taliban'ın giderek bu ülkede güçlenmesinin bir sonucu olmuştur.³²⁴ Zira 1 Mayıs 2011 tarihinde, El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in, Pakistan'ın başkenti İslamabad yakınlarındaki Abbotabad bölgesinde öldürülmesi³²⁵ de adeta tüm bunları doğrular niteliktedir. Bu operasyonun sonrasında Pakistan ile ABD'nin arasında da soğuk rüzgârlar esmiştir.³²⁶

Tüm bunlara rağmen Pakistan, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında aktif bir politika izlemeye çalışmıştır. 14 Ekim 2001 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Powell ile bir araya gelen Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref, operasyonun

³²³ Ijas Khan, "Afganistan'da Terörle Savaş ve Pakistan", Çev. Gökçen Yavaş, **Stratejik Öngörü**, Sayı:4, 2005, s. 107.

³²⁴ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³²⁵ "Usame Bin Ladin Öldürüldü", (Çevrimiçi) <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/05/02/usame.bin.ladin.olderuldu/615170.0/index.html> , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

³²⁶ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

ardından oluşturulacak Afgan yönetiminin geniş bir yapıya sahip olmasını istemiştir. Müşerref, Afganistan'a siyasi ve ekonomik destek verilmesini ve bu arada mülteciler konusunun unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.³²⁷ Bu doğrultuda; ilki 2002'de Kabil'de düzenlenen Afganistan'a komşu ülkeler arası işbirliğini arttırmaya yönelik konferanslara³²⁸ ve Afganistan-Pakistan-Türkiye arasında ilki Nisan 2007'de Ankara'da düzenlenen³²⁹ üçlü zirvelere düzenli olarak katılmıştır. Ancak komşusu olan bir ülkedeki sorunun giderilmesine yeterince katkı sağlamadığı gerekçesiyle zaman zaman eleştirilmekte ve katkısını arttırması istenmektedir.³³⁰

2.2.2.13.Hindistan

Bölgesel güç olma iddiası taşıyan Hindistan'ın Afganistan üzerindeki temel politikası, Pakistan'ın Afganistan'daki etkinliğini kaybetmesi üzerine kurulmuştur.³³¹ Bu nedenle Hindistan, Pakistan'ın desteklediği Taliban'a karşı en başından beri Kuzey İttifakı ve bu ittifak içerisindeki Tacik gruplar ve liderlerini desteklemiştir.³³² Pakistan'ın gerek Afganistan, gerekse Keşmir bölgesinde etkili olmasına şiddetle karşı çıkan Hindistan, Orta Asya'da artacak Pakistan nüfuzuna ve Pakistan-Taliban yakınlaşmasına karşı -başta ABD olmak üzere bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya yerleşmesini istemese de- ABD ile yakınlaşmış ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında etkili olmaya çalışmıştır.³³³

11 Eylül sonrasındaki gelişmelere bağlı olarak Hindistan, Afganistan'daki bölgesel liderlerle ilişkilerini geliştirmekle beraber, Karzai yönetimi ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. 3 Ocak 2002 tarihinde Hindistan'ın resmi daveti üzerine Yeni

³²⁷ Özlü, **a.g.e.**, s.127.

³²⁸ Akkurt, **a.g.e.**, s. 310.

³²⁹ “Üçlü Doruk Toplantısı Sonrasında Yayımlanan Ankara Bildirisi”, (Çevrimiçi) <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60696/uclu-doruk-toplantisi-sonrasinda-yayimlanan-ankara-bildirisi.html> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

³³⁰ “Obama'nın Kâbusu Pakistan”, (Çevrimiçi) <http://www2.binghamton.edu/fbc/archive/247-tr.htm> , Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

³³¹ Güler, **a.g.e.**, s. 25.

³³² Mehmet S. Erol, Fazıl A. Burget, “Hindistan'ın Afganistan Politikası'nda Keşmir ve Tacik Faktörü”, **Stratejik Analiz**, Sayı:34, Şubat 2003, s. 62.

³³³ Gökırmak, **a.g.e.**, s. 21-22.

Delhi'ye giden dönemin İçişleri Bakanı Yunus Kanuni, görüştüğü Hindistan İçişleri ve Dışişleri Bakanlarından Afganistan'ın polis gücünün oluşturulmasına katkı sözü almıştır. Bunun üzerine, 250 kişilik bir öğrenci kafilesi, polis okullarında eğitim görmek üzere Yeni Delhi'ye gitmiştir.

Hindistan, Afganistan için önemli bir donör ülke konumundadır. 20 Aralık 2002'de Tokyo'da gerçekleşen görüşmelerde, Afganistan'a 150 milyon dolarlık yardım sözü veren Hindistan, Afganistan'ın eski borçlarını silmiş ve bu ülkeye 100 milyon dolarlık kredi açmıştır.³³⁴ Hindistan ayrıca, Afgan Havayolları Ariana'ya üç uçak hibe etmiş, Kabil'de bir okulun onarımını üstlenmiş, Afganistan Meclis binası Darulaman Sarayı'nın onarımı için 25 milyon dolar taahhüt etmiş ve Asya Kalkınma Bankası ile işbirliği içinde, Kuzey Afganistan'da birçok enerji projesini üstlenmiştir. Orta Asya'dan Afganistan'a elektrik getirmek için 300 milyon dolar tutarındaki bir projeyi de finanse eden³³⁵ Hindistan'ın, 2002-2011 yılları arasında yaptığı yardımların toplam tutarı 400 milyon dolar civarındadır.³³⁶

2.2.2.14. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Sovyet işgali sırasında Afgan mücahitlere büyük yardımlar yapmıştır. İşgal sonrasında ise, Vahabiliği kabul etmiş Taliban'ı dünyada tanıyan 3 hükümetten biri olmuştur. Bu açıdan Suudi Arabistan, Afganistan'daki nüfuz mücadelesinde İran'la karşı karşıya gelmiştir. Riyad yönetimi Taliban'ı, El-Kaide gibi radikal dinci örgütleri ve bunların eylemlerini Suudi Arabistan'dan uzak tutmak ve Suudi rejiminin istikrarını sarsacak unsurların etkisini azaltmak açısından bir fırsat olarak görmüştür.³³⁷

Suudi yönetimi, 11 Eylül saldırılardan sonra Taliban'dan desteğini çekmiş, hatta askeri harekât sırasında üslerinin Amerikan hava güçleri tarafından komuta

³³⁴ Mehmet S. Erol, Fazıl A. Burget, **a.g.e.**, s. 63.

³³⁵ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 24.

³³⁶ Kenneth Katzman, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³³⁷ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 25.

üssü olarak kullanılmasına izin vermiştir. Ancak uçakların bu üslerden havalanmasına müsaade etmeyen³³⁸ Riyad, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinin başından itibaren inisiyatif almaya çalışmıştır.

Suudi Arabistan, 21-22 Ocak 2002 tarihlerindeki Tokyo Konferansı'na, Japonya, ABD ve Avrupa Birliği ile ortak ev sahipliği yapmıştır. Konferans öncesinde Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah Bin Abdülaziz ile görüşen Afganistan Geçici Hükümet Başkanı Karzai, prensin Afganistan'a acil yardım yapılması için talimat verdiğini ve bu yardımın ilk dilimi çerçevesinde 20 milyon dolar gönderileceğini belirtmiştir.³³⁹

Suudi Arabistan'ın 2002-2011 yılları arasında Afganistan'a yaptığı yardımların toplam tutarı 140 milyon dolardır.³⁴⁰

2.2.2.15. Diğer Ülkeler

Yukarıda bahsedilen uluslararası kuruluşlar ve ülkeler, Afganistan'a maddi anlamda en yüksek meblağda yardım yapan veya yeniden yapılandırma faaliyetlerinde ve ilgili siyasi gelişmelerde en fazla rol üstlenmeye çalışan aktörlerdir. Bunların dışında birçok aktör, bu faaliyetlere değişen miktarlarda katkı sağlamıştır.

Norveç, 2002-2011 yılları arasında Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına 745 milyon dolar civarında yardımda bulunmuş³⁴¹ ve ISAF'a aktif olarak katkı sağlamıştır. Mayman bölgesinde bir tane PRT açmış olan Norveç'in, Afganistan'da halen 525 askeri, kuzey ve Kabil bölgelerinde bulunmaktadır.³⁴²

³³⁸ "Suudi Arabistan Üs Vermiyor", (Çevrimiçi)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=18967> , Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

³³⁹ "Afganistan'a Yardım Konferansı Başlıyor", (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/131020.asp> , Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

³⁴⁰ Katzman, Kenneth, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁴¹ Katzman, Kenneth, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy", (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁴² "About ISAF: Troop Numbers and Contributions", (Çevrimiçi)

Avustralya ise aynı dönemde 645 milyon dolar civarında yardımda bulunmuş³⁴³ ve ISAF kapsamında çok defa sorumluluk almıştır. Afganistan’da halen 1.500 askeri bulunan ve bir tane de PRT açmış olan Avustralya, 2012 yılından itibaren askerlerini çekmeye başlayıp, 2013 yılı ortalarına dek Afganistan’dan ayrılmayı planlamaktadır.³⁴⁴

Bunun dışında anılan dönemde Birleşik Arap Emirlikleri 135 milyon dolar, İsviçre 120 milyon dolar, Güney Kore 115 milyon dolar ve birçok ülke daha küçük miktarlarda yardımlarda bulunmuşlardır.³⁴⁵ Kabil Deklarasyonu’na katılan ve Afganistan’a komşu olan Çin, Pakistan ve İran dışındaki Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan da iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde katkı sağlamaya çalışmışlardır.³⁴⁶

Ayrıca adı geçen ülkeler dışında; Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bahreyn, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, El Salvador, Estonya, Gürcistan, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Ürdün, Letonya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, İsviçre, Makedonya, Tongo ve Ukrayna ISAF’a çeşitli miktarlarda personel, para, teçhizat ve eğitim yardımında bulunmuşlardır.³⁴⁷

<http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php> , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

³⁴³ Kenneth Katzman, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁴⁴ “Avustralya Afganistan’dan Çekiliyor”, (Çevrimiçi) <http://tr.euronews.com/2012/04/17/avustralya-afganistandan-cekiliyor/> , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

³⁴⁵ Kenneth Katzman, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, (Çevrimiçi) www.fas.org/srg/crs/row/RL30588.pdf , Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

³⁴⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 310.

³⁴⁷ “About ISAF: Troop Numbers and Contributions”, (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php> , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ VE ÜSTLENDİĞİ MİSYONLAR

Afganistan’ın yeniden yapılandırılması konusunda en başından itibaren yalnızca ABD’nin askeri gücü ve NATO’nun yardımı ile başarılı olunamayacağı ve bölge ülkelerinin bir şekilde sürece dâhil edilmeleri gerektiği değerlendirmeleri yapılmış¹ ve PKK terörü ile savaştığı için antrenmanlı bir orduya sahip olan ve halkının çoğunluğu Müslümanlar’dan oluşan Türkiye’nin harekâta katılması istenmiştir.²

Türkiye de yeniden yapılandırma konusunda öncü bir rol oynamaya gayret etmiş ve bu yöndeki kabiliyetini tüm dünyaya sergilemiştir.³ Afganistan’daki süreçte; tarihi bağlar, Türk halkının Afgan halkına kesintisiz desteği, Türk askerlerinin başarılı yönetimi ve Türk firmaları ile sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri, Türkiye’nin etkinlik kazanabilmesinde çok büyük avantajlar sağlamıştır.⁴

Türkiye, ülkedeki tüm unsurlara eşit yakınlıkta olacak şekilde; Afgan yönetimini desteklemek, Afganistan Milli Ordusu’nu eğitmek ve halka güvenlik, istikrar ve gelişme konusunda yardım etmek maksadıyla, imkânları ölçüsünde her alanda destek gayretinde bulunmuştur. Askeri tedbirlerin yanı sıra, halkın her yönüyle desteklenmesini sağlayan Türkiye, bütün askeri ve sivil kurumların tesisi ve idamesine önem vermiştir.⁵

¹ Mert Gökırmak, “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2011, s. 9.

² Anıl Çeçen, “Afganistan’a Muharip Asker Gönderilemez”, **2023 Dergisi**, Sayı:104, 15 Aralık 2009,s. 50.

³ Gökçen Oğan, “Afganistan Operasyonu’nun Başarısı Pakistan’a Bağlı”, **2023 Dergisi**, Yıl:7, Sayı:83, 15 Mart 2008, s. 53.

⁴ Gökçen Oğan, “Afganistan İçin Yeni Eylem Planı”, **Stratejik Analiz**, Mart 2006, Cilt:6, Sayı:71, s. 17.

⁵ “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:404, Nisan 2010, Ankara, ss. 66-71.

Bu dönemde Afganistan, Türkiye'nin kalkınma yardımları bakımından öncelik verdiği ülkeler arasında yer almış⁶ ve 2007 yılından itibaren en çok yardım yapılan ülke olmuştur. 2009 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği cari fiyatlarla net 1 milyar 519,65 milyon dolarlık Toplam Kalkınma Yardımlarından, ülkesel bazda en büyük payı 96,46 milyon dolar ile Afganistan almıştır.⁷ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanı Musa Kulaklıkaya tarafından bu rakamın, 2010 yılı için 100 milyon dolar civarında olduğu ifade edilmiştir.⁸ 2011 yılı içinse resmi veriler henüz yayınlanmamış ve ilgili kurumlardan gelen veriler bir araya getirilerek, net rakamın ortaya koyulamadığı bilgisi alınmıştır.⁹

Dönem içinde Türkiye, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın yürüttüğü projelerle 307 milyon dolar, Vardak PRT'nin yürüttüğü projelerle 37 milyon dolar ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı yardımlarla 75 milyon dolar olmak üzere, toplam 419 milyon dolar dolayında yardımda bulunmuştur. Cevizcan PRT tarafından da 24,8 milyon dolar değerinde 54 tane faaliyet ve proje planlanmış, bunların yirmibir tanesi 2012 yılı başı itibariyle tamamlanmıştır.¹⁰

3.1. Türkiye'nin Afganistan Politikası ve Yeniden Yapılandırmada Siyasi Rolü

Yukarıda, Türkiye ile Afganistan arasındaki ilişkilerin uzun bir geçmişi olduğu ve Afgan Devleti'nin ilk kurulduğu yıl olan 1747'den, 24 Aralık 1979

⁶ "Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", (Çevrimiçi)

<http://www.tika.gov.tr/yayinlar/turkiye-kalkinma-yardimlari-raporu/25> , Erişim Tarihi: 16 Nisan 2012.

⁷ "2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", (Çevrimiçi)

<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf> , Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

⁸ Zeynep Güranlı, "Nedir Bu TİKA, Ne İş Yapar?", (Çevrimiçi)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/17020212.asp?gid=373> , Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2012.

⁹ "TİKA Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Daire Başkanı Barbaros Akçakaya ile Mülakat", 27 Mayıs 2012.

¹⁰ "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barış Destekleme Harekâtı'na Katkıları", (Çevrimiçi)

http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

tarihinde Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesine kadar geçen sürede iyi münasebetler geliştirildiğinden bahsedilmiştir. Bu münasebetler, coğrafi uzaklığa rağmen, zaman zaman yok denecek kadar azalmış olsa da, en zor zamanlarda bile devam etmiştir. Özellikle Cumhuriyet Döneminde Türkiye, Afganistan'la ilişkilerini canlı tutmaya çalışmış ve imkânları ölçüsünde ülkeye siyasi desteğin yanı sıra, askerlik, eğitim, sağlık ve ekonomik alanlarda yardımlarda bulunmuştur.¹¹

1979 Sovyet işgalinin ardından Afganistan'daki çatışmalarda fiili olarak yer almayan Türkiye, yeterli olmamakla birlikte Mücahid grupların direnişine destek vermiştir. İşgal sonrası iç çatışmalarda da Kuzey İttifakını desteklemiş ve 1990'lı yıllarda Taliban'a karşı bir duruş sergilemiştir.¹²

Türkiye, 2001 yılında Taliban rejiminin yıkılmasından sonra ise; tarihi ve kültürel ilişkilerin geçmişine uygun olarak, Afganistan'a yönelik yardımlarına artan bir hızla devam etmiştir. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kapsamlı dış yardım programı bu ülkeye uygulanmış; başta TİKA ve Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere, sivil ve askeri uzmanlar vasıtasıyla ve iki PRT ile ülkenin kalkınmasına aktif destek sağlanmıştır. Halen de destek sağlanmaya devam edilmekte ve öncelikle yeniden imar, Afgan Ordusu ve Polisi'nin eğitimi dâhil kapasite oluşumu, sağlık ve tarımsal kalkınma alanlarında gayret gösterilmektedir.¹³

Türkiye bu süreçte dış politikasını üç ana kol üzerine inşa etmiştir:

- Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik faaliyetler,
- Afganistan'ın gelişme ve kalkınmasına yönelik faaliyetler,

¹¹ Halil Bal, "Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s. 276.

¹² Mehmet Akkurt, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss. 142-151.

¹³ "Türkiye-Afganistan Siyasi İlişkileri", (Çevrimiçi)
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa , Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2012.

- Afganistan'ın bölgesel ve küresel sisteme entegrasyonuna yönelik diplomatik girişimler.

Bu ana amaçlar doğrultusunda; Afganistan'ın istikrar ve refaha kavuşmasının anahtarının, tüm grupları kapsayan bir Afgan kimliğinin benimsenmesi olduğuna inanan Türkiye; Afganistan'a bakışında "Afganistan Afgan halkınıdır" prensibini temel almıştır. Türkiye, gözlemci olarak katıldığı 2001 Bonn Konferansı'nda, etnik gruplar arasında uzlaşma sağlanması ve geniş tabanlı, temsili bir yönetimin kurulmasını sağlama yönünde çaba göstermiştir. Ayrıca, Afganistan'da güvenlik ve istikrarın tesisine katkıda bulunmak amacıyla, Bonn'da Afgan grupların çağrısı üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan uluslararası güce katılmayı kabul etmiş ve oluşturulan güce, ilk aşamada 267 kişilik bir bölükle katılma kararı almıştır.

Türkiye, uluslararası alanda ve bölgede var olan potansiyelini, Afganistan'ın uluslararası sorunlarının barışçı çözümünde ve uzlaşma zemininin oluşturulmasında kullanmak istemiştir.¹⁴ Bu bağlamda, Afganistan'a uluslararası örgütler nezdinde verdiği desteğin yanında, kendi inisiyatifini kullanarak bölgesel işbirliğini pekiştirmek için uygun platformlar sağlamaya çalışmıştır.¹⁵

Afganistan'daki sivil ve askeri gayretlerin kalıcı kazanımlara dönüştürülmesinin yolunun, Afganistan ile komşuları arasında diyalog ve işbirliği zemininin güçlendirilmesinden geçtiğine inanan Türkiye;¹⁶ sosyo-ekonomik ve güvenlik düzeyinde yürüttüğü politikasının bölgesel boyutunu da Türkiye-Pakistan-Afganistan Üçlü Zirve toplantıları ve Ankara süreci ile oluşturmuştur.

Nisan 2007'de üç ülke arasında başlatılan Ankara süreci sonunda, Afganistan ile Pakistan bir araya getirilmiş ve sorunların çözümünde bölgesel yaklaşım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde, Afganistan'daki sorunun önemli

¹⁴ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, "NATO'nun Afganistan Görevi ve Türkiye'nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme", **Stratejik Analiz**, Haziran 2008, Cilt:9, Sayı:98, ss. 69-72.

¹⁵ Ali Ertan, Khalilullah Rasuli, "Yeni Afganistan Politikası ve Türkiye'den Beklentiler", **Stratejik Düşünce Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, Şubat 2010, s. 64.

¹⁶ "Afganistan Ülke Bülteni 2011", Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Haziran 2011, ss. 4-5.

kaynaklarından biri olan Pakistan'ın, sorunun çözümünde yapıcı rol üstlenmesi amacıyla üç ülke arasında ortak çalışma grubu kurulmuştur.¹⁷ Sürecin devamında; 25-26 Ocak 2010 tarihlerinde İstanbul'da dördüncü zirve toplantısına ve Afganistan, komşuları ve gözlemcilerin iştirakiyle düzenlenen "Asya'nın Kalbinde Dostluk ve İşbirliği İstanbul Zirvesi"ne evsahipliği yapılmıştır. Yine İstanbul'da Haziran 2010'da, Türkiye-Afganistan-Pakistan Dışışleri Bakanları toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bölgesel işbirliğinin daha da güçlendirilmesi amacıyla da 2-3 Kasım 2010 tarihlerinde, İstanbul Zirvesi'nin sonuçları çerçevesinde "Düşünce Platformu" ve "Bölgesel Ekonomik İşbirliği Konferansı (RECCA)"¹⁸ gibi faaliyetler icra edilmiştir.*

Bu arada, Eski TBMM Başkanlarından ve Dışışleri Bakanlarından Hikmet Çetin, NATO Genel Sekreteri'nin Afganistan Kıdemli Sivil Temsilcisi kadrosu için Ankara tarafından aday gösterilmiş ve 19 Kasım 2003 tarihi itibariyle ataması yapılmıştır. Bu çerçevede Hikmet Çetin, NATO ile Afgan Geçiş Yönetimi, Birleşmiş Milletler, diğer uluslararası kuruluşlar ve hükümet-dışı örgütler arasında irtibatı sağlamıştır.¹⁹ Ayrıca, kendi ifadesi ile "yeni siyasi yapılanma ve geniş tabanlı demokratik bir hükümet yapısının oluşturulmasına" da yardımcı olmuştur.²⁰ Hikmet Çetin'in üstlenmiş olduğu bu görev, ISAF liderliğini üstlenmiş olan NATO'nun Afganistan'da sadece askeri değil, siyasi alanda da ağırlık kazanmasına yardımcı olmuştur.²¹

¹⁷ Muharrem Ekşi, "Türkiye'nin Afganistan'da Artan Rolü", (Çevrimiçi)

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6104&q=turkiye-nin-afganistan-da-artan-rolu> , Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2012.

¹⁸ "Afganistan Ülke Bülteni 2011", s. 5.

* Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleştirilen Üçlü Zirve Toplantılarını, ABD, Rusya ve İran'ın da uygulamaya geçirmeye çalışması, Türkiye'nin bölgede öncü bir politika izlediğini açıkça göstermiştir. Bkz.: Muharrem Ekşi, "Türkiye'nin Afganistan'da Artan Rolü", (Çevrimiçi) <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6104&q=turkiye-nin-afganistan-da-artan-rolu> , Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2012.

¹⁹ Elif Türkislamoğlu, **Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Aktörlerin ve Türkiye'nin Rolü**, TİKA Uzmanlık Tezi, 2008, s. 27.

²⁰ **Radikal**, "Hikmet Çetin Afganistan'a Gitti", 25 Ocak 2004.

²¹ **Hürriyet**, "Hikmet Çetin'in NATO Görevi Sona Erdi", 24 Ağustos 2006.

3.2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığı'nın Rolü

Afganistan'ın Yeniden Yapılandırılması kapsamında Tokyo Konferansı'nda Türkiye'nin ayırdığı fonun; T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla kullanılması konusunda, Dışişleri Bakanlığı ile TİKA Başkanlığı arasında mutabakat sağlanmış ve 2 Aralık 2004 tarihinde imzalanan bir protokol ile söz konusu fon, resmi olarak Dışişleri Bakanlığı'nın eşgüdümünde TİKA vasıtasıyla kullanılmaya başlamıştır. Bunun ardından TİKA, Türkiye tarafından Afganistan'da yapılan bütün teknik yardımların koordinasyonunu üstlenmiş ve çalışmalarını Genelkurmay Başkanlığı,* diğer kamu kuruluşları, ticari şirketler ve sivil toplum örgütleri ile paralel ve birbirini tamamlar nitelikte devam ettirmiştir.

TİKA, imar fonu kapsamında yapılacak projeleri uygulamak üzere, Eylül 2004 itibari ile T.C. Kabil Büyükelçiliği bünyesinde TİKA Program Koordinasyon Ofisi'ni açarak faaliyetlerine başlamıştır. Bu tarihten itibaren, Afganistan'a yönelik Türkiye tarafından yapılan yardımlar büyük ölçüde TİKA Kabil Program Koordinatörlüğü aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.²² Ancak bunun yanı sıra, 2006 yılında Vardak Vilayeti'nde açılan Bölgesel İmar Ekibi (PRT), 2007 yılında Mezar-ı Şerif'te açılan Program Koordinatörlüğü²³ ve Temmuz 2010 tarihinde Cevizcan'da

* T.C. Kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı kalkınma yardımları değerlendirildiğinde; Milli Eğitim Bakanlığı ilk sırada, bütçesinin tamamı kalkınma yardımları kapsamında değerlendirilen TİKA ikinci sırada, gerçekleştirilen uzman eğitimi programları, Türkiye'ye kaçak yollardan giriş yapanların iadeleri ile sığınmacılara yaptığı katkılar nedeniyle Emniyet Genel Müdürlüğü üçüncü sırada, barışı yapılandırma alanındaki yoğun faaliyetleri dolayısıyla Genelkurmay Başkanlığı dördüncü sırada yer almaktadır. Fakat Afganistan'da yapılan yardımlar, daha çok TİKA ve Genelkurmay Başkanlığı aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bkz.: "2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

²² "Afganistan İslam Devleti", (Çevrimiçi)

http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2012.

²³ "Afganistan'da Bölgesel Barış ve İstikrara Katkı Sağladık", Bir Gurur Tablosu TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kurumsal-yayinlar/bir-gurur-tablosu.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

açılan PRT, açıldıkları günden itibaren faaliyetlerin yürütülmesinde pay sahibi olmuşlardır.

3.2.1. TİKA Aracılığıyla Afganistan’a Yapılan Yardımlar

TİKA’nın Afganistan’da gerçekleştirdiği yardım faaliyetlerine bakıldığında, hem Afgan halkının ihtiyaçlarıyla, hem de uluslararası yardım konferanslarında yapılması gerekenlere dair alınan kararlarla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra yapılan yardımlar, diğer birçok uluslararası donörün tersine, koşulsuz yardımlar olarak gerçekleştirilmiştir. İcra edilen projelerin öncesinde ya da sonrasında, Afgan idarecilere ya da yerel halka herhangi bir yükümlülük veya şart öne sürülmemiştir.²⁴

TİKA tarafından hazırlanan Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu’na göre; Türkiye’nin 2003 yılında gerçekleştirdiği toplam resmi kalkınma yardımları 66 milyon dolar olarak tespit edilmiştir.²⁵ Bu rakam, 2004 yılı sonrasında -genellikle artarak- yıllara göre şu şekilde devam etmiştir:

- 2004 Yılı: 309 milyon dolar,²⁶

- 2005 Yılı: 601 milyon dolar,²⁷

- 2006 Yılı: 714 milyon dolar,²⁸

- 2007 Yılı: 602 milyon dolar,²⁹

²⁴ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 33.

²⁵ “2005 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2005.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

²⁶ “2004 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2004.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

²⁷ “2005 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2005.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

²⁸ “2006 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2006.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

- 2008 Yılı: 780 milyon dolar,³⁰
- 2009 Yılı: 707 milyon dolar,³¹
- 2010 Yılı: 966 milyon dolar,³²
- 2011 Yılı: 1,320 milyar dolar.³³

Bu yardımların önemli bir bölümü Afganistan'a yönelik olarak gerçekleşmiş ve 2007 yılından itibaren Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ülke Afganistan olmuştur.

Ocak 2002'de düzenlenen Tokyo Konferansı'nda, 2002 yılı için Türkiye'nin Afganistan'a 1 milyon dolarlık yardım yapması kararlaştırılmıştır. Ancak, çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlardan sağlanan eğitim faaliyetleri, hibe malzemesi ve diğer yardım projeleri ile 2.868.716 dolar tutarında yardım gerçekleşmiştir.

2003 yılı için Türkiye 2 milyon dolar yardım taahhüdünde bulunmuş, fakat yardımların tutarı 2.523.738 dolara ulaşmıştır.³⁴

2004 yılında Afganistan 8,32 milyon dolar ile Türkiye'nin yardım yaptığı ülkeler arasında 9. sırada yer almış, 2005'te ise 28,56 milyon dolar ile 5. sıraya

²⁹ "2007 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2007.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁰ "2008 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2008.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³¹ "2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³² "Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı" (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa> , Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³³ "Kötü Gün Dostu Türkiye", (Çevrimiçi) <http://ekonomi.haberturk.com/makro-ekonomi/haber/733440-kotu-gun-dostu-turkiye> , Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁴ Türkislamoğlu, **a.g.e.**, s. 30.

yerleşmiştir.³⁵ 2006 yılına gelindiğinde ise 113,14 milyon dolar yardım yapılan Kırgızistan'ın ardında 57,65 milyon dolar ile ikinci sırada yer almıştır.³⁶

Afganistan, 2007 yılında 71,61 milyon dolar ile Türkiye'nin en fazla yardım yaptığı ülke olmuştur. (Bunda, 2006 yılında kurulan Vardak PRT'nin faaliyetleri, barışı yapılandırma operasyonları kapsamında ülkede bulunan Türk birlikleri aracılığıyla yapılan katkılar ve sığınmacılara yapılan destekler etkili olmuştur.)³⁷

Bundan sonra da; 2008 yılında 141,96 milyon dolar,³⁸ 2009 yılında 96,46 milyon dolar³⁹ ve 2010 yılında 100 milyon dolar⁴⁰ ile Türkiye'nin yaptığı yardımlardan en yüksek payı Afganistan almıştır. 2011 resmi rakamları ise henüz yayınlanmamıştır.

Afganistan'da savaş zamanında kullanılamaz hale gelen okullar, eğitim sisteminin çökmesine yol açmış, sağlık alanında ise hastane, klinik, teçhizat ve personel yetersizliği önemli bir sosyal sorun haline gelmiştir. Bu yüzden TİKA'nın Afganistan'da yaptığı yardımlar arasında özellikle eğitim ve sağlık projeleri öne çıkmıştır.⁴¹ Ancak bunun yanında TİKA, su temini,⁴² yol yapımı ve tarım sektörünün kalkındırılmasında Afgan Hükümeti ile yerel halka destek olmuştur.⁴³

³⁵ “2005 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2005.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁶ “2006 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2006.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁷ “2007 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2007.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁸ “2008 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2008.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

³⁹ “2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

⁴⁰ Zeynep Güranlı, “Nedir Bu TİKA, Ne İş Yapar?”, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/1702012.asp?gid=373>, Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2012.

⁴¹ Gökçen Oğan, Ergun Mengi, a.g.e., s. 70.

⁴² “Afganistan: Sektörler ve Gerçekleştirilen Projeler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi)

TİKA, Afganistan'daki eğitim sorunun çözümüne katkı sağlamak üzere, ülke genelinde 2005 yılından itibaren ilköğretim, ortaöğretim ve meslek liseleri inşa edip, okulların tefrişatını tamamladıktan sonra eğitime hazır hale getirmektedir.* Nisan 2010'a kadar Afganistan'da, Türkiye tarafından toplam kırk bir ilk ve ortaokul (Cevizcan, Tahar, Faryab, Samangan, Kake Cabbar, Bagrami, Nerkh, Jalrez, Seydabad ve Meydan Sahr bölgelerinde) inşa edilmiş veya onarılmış, gerekli eğitim ve malzeme desteği sağlanmıştır. Ayrıca 56.000 öğrenciye öğrenim imkânı sunulmuş, kız çocukları için lise ve kadın gelişim merkezi gibi proje çalışmaları geliştirilmiştir.⁴⁴

Sağlık Altyapılarının Geliştirilmesi Projeleri çerçevesinde ise; Afganistan'ın kuzey bölgesinde bulunan Meymene Afgan-Türk Dostluk İl Hastanesi, Şibirgan Afgan-Türk Dostluk Çocuk Hastanesi ile Takhar Vilayeti'nin Talokan ve Hoca Bahaiddin ilçeleri Afgan-Türk Dostluk Ana Çocuk Sağlığı Klinikleri'nin işletmeleri TİKA tarafından üstlenilmiş ve halen sürdürülmektedir. Ayrıca, 2010 yılı Ocak ayı itibariyle Meymene Afgan-Türk Ebe Eğitim Merkezi faaliyete geçmiştir. Bu merkezin, Afganistan sağlık sistemine büyük katkı sağlaması beklenmektedir.⁴⁵

Bu arada TİKA'nın üstlendiği projelerden söz edilmesi gerekenlerden biri de Mevlana'nın doğduğu evin restorasyonu çalışmasıdır. T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın 15 Ocak 2005 tarihli resmi başvurusu çerçevesinde, 2007 yılının UNESCO tarafından

<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

⁴³ Fettah Sametoğlu, "Savaş Sonrası Bugünkü Afganistan'da Sağlık Hizmetlerinin Durumu", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı:166, Şubat 2007, s. 156.

* İlk ve ortaöğretim seviyesindeki öğrenci sayısının 2010 yılı sonu itibari ile yaklaşık 6,8 milyon olduğu Afganistan'da, eğitim sektöründeki en büyük sorun fiziki ortamların yetersizliği ve öğretmen açığıdır. Toplam 11.624 okulun olduğu ülkede binası olan okul sayısı 4.384 iken binaya ihtiyacı olan okul sayısı 4.345'dir. Bkz.: "Afganistan Eğitim Sektörünün ve Bu Alanda Gerçekleştirilen TİKA Faaliyetlerinin Genel Görünümü", **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

⁴⁴ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:404, Nisan 2010, Ankara, s. 68.

⁴⁵ "Afganistan'da Sağlık Birimlerinin İşletilmesi", **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

“Dünya Mevlana Yılı” ilan edilmesini müteakip Türkiye, Afganistan’ın Belh şehrinde 13. yüzyılda Mevlana Celaleddin-i Rumi’nin doğduğu ev olarak bilinen, ancak geçen zaman içerisinde tahribata uğramış yapının restorasyonunu gerçekleştirme kararı almıştır.* İki ülke arasındaki en büyük kültürel köprü olarak görülen ve tüm dünya tarafından büyük saygı gösterilen Hz. Mevlana’nın doğduğu bu evin restorasyonu ve kapsamlı çevre düzenlemesi;** T.C. Dışişleri Bakanlığı’nca ayrılan Afganistan İmar Fonu’ndan finanse edilerek, TİKA tarafından gerçekleştirilecektir.⁴⁶

TİKA’nın Afganistan’da gerçekleştirdiği faaliyetlerde, özellikle 2004 Eylülü’nde TİKA Kabil Program Koordinasyon Ofisi’nin açılması ile artış başlamıştır. Bu tarihten sonra TİKA’nın yıllara göre gerçekleştirdiği ve üstlendiği projeler şu şekildedir:

2005 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

- Afganistan’da eğitim ihtiyaçlarına katkı sağlamak amacıyla, 2005 yılının başında, ülkenin kuzeyinde bulunan Cevizcan Eyaleti’nde 3, Tahar’da 2 ve Faryab’da 1 olmak üzere toplam 6 ilköğretim okulu, Semengan Vilayeti’nde 1 Kadın Sanat ve Meslek Okulu ve Kabil’de 1 lise açılması hususunda Afganistan İslam

* “Restorasyonun kendileri için çok önemli olduğunu belirten Davutoğlu, Mevlana’nın baba evinin yıkılmak üzere olduğunu ve bu projeyle Türkiye’nin bu evi korumaya alacağını, etrafını düzenleyerek bir külliye dönüştüreceğini anlattı. Türkiye’nin bu konuda tarihi bir sorumluluğu bulunduğunu söyleyen Davutoğlu, restorasyonun ardından külliye’nin işletme ve bakımının da Türkiye’nin sorumluluğunda olacağını ifade etti. Afganistan Kültür Bakanı Seyid Mahdum Rahim de Türkiye’nin desteğine teşekkür etti.” “Mevlana’nın Evi Restore Edilecek”, **Manşet Gazetesi**, 21 Temmuz 2010, (Çevrimiçi) http://www.mansetgazetesi.com/haber_detay.asp?haberID=1054, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

** “Binaların dış etkenlere karşı korunması ve bina yıkıntılarının yer aldığı alanın çevre duvarı ile çevrilmesi, sema alanı, şadırvan, küçük bir cami, hediyelik eşya ve kitap satış reyonu, derin su kuyusu açılması ve müstemilatı ile çevrenin aydınlatılmasının sağlanması ile birlikte binaların bulunduğu bölgeye yaklaşık 2-2,5 km’lik stabilize yolun asfaltlanması hedeflenmiştir.” “2010 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf> , Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010.

⁴⁶ “Hoca Bahaüddin Veled Medresesi (Mevlana Evi) Restorasyonu Fizibilite Çalışması”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf> , Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ile protokoller imzalanmış ve yılsonunda okulların inşaatları tamamlanmıştır. Bu okullarda eğitim için ihtiyaç duyulan masa, sıra ve sandalye gibi tüm demirbaş alımları da yapılmıştır.

- Sağlık alanında, günlük yaklaşık 625 hastaya hizmet vermek üzere Türkiye tarafından kurulan 3 hastane, yaklaşık 225 kişiye hizmet veren 2 ana-çocuk sağlığı kliniği ve 20.000 kişiye ulaşması hedeflenen 2 gezici hastanenin işletilmesi üstlenilmiştir. Hastanelerin borçları ödenmiş, binaları onarılmış ve tıbbi malzemelerin birçoğu tamir ettirilmiş veya yenilenmiştir. Ülkede ortaya çıkan ciddi kolera salgısını engellemek için büyük miktarda serum temin edilmiş, Talokan'daki doktorlar aracılığı ile Takhar Vilayeti'nde kolera ile mücadele başlatılmıştır.

- Türkmen Bölgesinde bulunan Cevizcan vilayeti Akça ilçesinde meydana gelen sel felaketinden etkilenen ailelere sağlık taraması yapılmış, yaklaşık 2.000 kişi sağlık taramasından geçirilmiştir.

- Paktiya Vilayeti Gardez İlçesinde deprem ve selden zarar gören 2.000 aileye sağlık taraması yapılmıştır.

- Meymene, Şibirgan ve Talokan'da 300 çocuk sünnet ettirilmiştir.

- Afganistan İslam Cumhuriyeti Özürlüler Birliği'ne, faaliyetlerini daha etkin ve geniş çaplı düzenleyebilmesi için ekipman yardımıyla bulunulmuştur.

- Talokan'da yetersiz beslenen 100 çocuk sağlık programına alınmış, yeterli beslenme programı ile gözetim altında tutulmaya başlamıştır.

- Toplam 45.000 kişinin yararlanacağı 13 su kuyusunun açılma çalışmaları başlatılmış, 8 tanesi Faryab ili Meymene ilçesinde halkın kullanımına açılmıştır. Ayrıca, Çengelarık Köyü'nde 1 adet derin içme suyu kuyusunun inşası tamamlanarak, Özbek, Türkmen, Arap ve Peştun köylerindeki toplam 5.000 ailenin yararlanması sağlanmıştır.

- Afganistan Kara Harp Okulu'na Destek Projesi'ne katkı sağlanması amacıyla, öğretim görevlisi gönderilmesi ve tercüman sağlanması gibi konularda mali destek sağlanmıştır.

- Kadının statüsünün geliştirilmesi kapsamında, Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı Ek Hizmet Binasının giderleri karşılanmıştır.

- 8 Mart Kadınlar Günü'nde Afgan sivil toplum kuruluşu AWSE (Afghan Women Services and Education Organization) ile işbirliği yapılarak, "Afganistan Seçimlerinde Kadınların Etkinliği" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir.

- ISAF-VII ile işbirliği içinde, 21 Mart Bahar Bayramı'nda, Kabil'de 10.000 fidan ekilerek, "Türk-Afgan Dostluk Ormanı Projesi" gerçekleştirilmiştir.

- Yaşanan sel felaketi nedeniyle Cevizcan Vilayeti Akça İlçesi'nde 150 aileye yer yaygısı ve gıda yardımı yapılmıştır.

- Mayıs 2005'te Hazara Bölgesi'nde 1.000 aileye ve Türkmen Bölgesi'nde 1.200 aileye insani yardımda bulunulmuştur.

- Aralık 2005'te Pakistan'dan gelen göçmenlere yönelik 300 aileye gıda yardımı ve 3 doktor eşliğinde satın alınan ilaçlarla sağlık taraması yapılmıştır.⁴⁷

2006 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

- 2006 yılında, Afganistan'da eğitim altyapılarının oluşturulması programı çerçevesinde 13 proje hayata geçirilmiştir. Fizibilite çalışmalarını takip eden projeler kapsamında; Belh Vilayeti'nde 8 ve 16 derslikli iki okulun, Sarıpul Vilayeti'nde 16 derslikli bir okulun, Faryab Vilayeti'nde 16 derslikli iki ve 12 derslikli 1 okulun, Kunduz Vilayeti'nde 8 derslikli bir okulun, Bağlan Vilayeti'nde 8 derslikli bir okulun, Cevizcan Vilayeti'nde 8 derslikli bir okulun ve Gazne Vilayeti'nde 12

⁴⁷ "2005 Yılında Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler", **2005 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2005.pdf> , Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

derslikli bir okulun inşaatı ile Takhar Vilayeti'nde bir okulun tadilatı yapılmış ve bu okulların donanım ihtiyaçları sağlanmıştır. Böylece, toplam 13 okulun yapım, onarım ve donanım ihtiyaçları giderilmiş, toplam 25.000 öğrenciye temel eğitim imkânı sunulmuştur.

- Vardak PRT'nin projeleri kapsamında ise; 8 derslikli Vardak Calrez İlçesi Bibi Ayşe Kız İlköğretim Okulu, 8 derslikli Vardak Seydabad İlçesi Kale-i Saadet Kız İlköğretim Okulu, 8 derslikli Vardak Nerh İzzet Khan İlköğretim Okulu ve 16 derslikli Vardak Meydan-ı Şehir İli Tarım Meslek Lisesi'nin inşası gerçekleştirilmiştir. Yani, toplam 4 okulun yapımı gerçekleştirilmiş, yaklaşık 2.000 öğrenciye temel eğitim imkânı sağlanmıştır. Bunun yanında, 14 okula eğitim malzemesi desteği sağlanmış ve yıkılmak üzere olan ve 650 öğrencinin eğitim gördüğü Çak-ı Vardak Okulu'na 12 adet çadır hibe edilmiştir.

- Yine eğitim kapsamında, iletişim dilinin geliştirilmesi maksadıyla, 20 Afgan öğretmenin 20 gün süreyle Türkçe kursuna iştirak etmeleri sağlanmıştır.

- Yoksul öğrencilere eğitim desteği maksadıyla, Gazi Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimi yapan Afganistan uyruklu bir öğrenciye dört ay süreyle 120 dolar burs verilmesi sağlanmıştır.

- Türk Diyanet Vakfı ve Selçuk Üniversitesi işbirliği ile Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okumak üzere, 1 Afgan vatandaşının Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS)'na katılabilmesi için Türkiye'ye gelmesi sağlanmıştır.

- Sağlık fiziki altyapılarının oluşturulması maksadıyla, 25 sağlık projesi gerçekleştirilmiştir. 6 proje kapsamında sağlık birimi işletimi gerçekleştirilmiş, 8 proje kapsamında hastane/klinik yapım, onarım ve ekipman desteği sağlanmış, 1 proje kapsamında ilaç, 4 proje kapsamında aşı desteği verilmiş, 2 sağlık taraması, 1 kan bağışısı kampanyası ve 3 eğitim programı düzenlenmiştir. 2006 yılında işletilen dört sağlık kuruluşunda ve gerçekleştirilen 2 sağlık taramasında, toplam 200.936 hastaya hizmet verilmiştir.

- Afganistan genelinde 29 su kuyusu açılmış ve Çengelarik'ta 1 arıtma tesisi kurulmuştur. Bu projeler çerçevesinde toplam 100.000 kişi içilebilir suya kavuşmuştur.

- Kimsesiz çocukların topluma kazandırılması ve yoksulluğun azaltılması maksadıyla, Talokan Çocuk Esirgeme Kurumu'nda 6 aylık terzilik kursu düzenlenmiş ve 33 kişi meslek sahibi yapılmıştır.

- Cevizcan, Faryab ve Takhar'da sünnet şölenleri gerçekleştirilmiş, toplam 450 çocuğun sünnet ettirilmesine katkıda bulunulmuştur.

- Vardak Vilayeti'nin Meydan-ı Şehir kentinde bir spor kompleksi ve çocuk parkı inşa edilmiştir.

- Afganistan Milli Basketbol Takımı'na formadan oluşan ekipman desteği sağlanmıştır.

- Tarım ürünlerinin depolama kapasitesinin artırılması maksadıyla, Vardak Vilayeti'nde soğuk hava deposu yapımına başlanmıştır.

- Yerleşim bölgelerine elektrik enerjisi götürülmesi maksadıyla, Vardak Vilayeti Meydan-ı Şehir ili merkezinin aydınlatması için gerekli altyapı çalışmaları yapılmıştır.

- Bankacılık ve finans sektörünün geliştirilmesi ve insan kaynaklarının yetiştirilmesi maksadıyla; Afganistan Ekonomi Bakanlığı'ndan 20 uzman, kapasite geliştirme amaçlı bir eğitim programına dâhil edilmiştir.

- Kabil'de gerçekleştirilen yatırım ve ticaret konferanslarına Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) bünyesinde faaliyette bulunan Türk-Afgan İş Konseyi Yürütme Kurulu üyelerinin katılımı sağlanmıştır.

- Kültür değerlerinin ortaya çıkarılması maksadıyla, Katre Çar'da Ahmedi Can Camii ile Udhel'de Reddi Gül ve Hayathel Camiileri'nin onarımı yapılmıştır.

- Afganistan’da bağımsız ve İngilizce olarak yayın yapan tek günlük gazete olan Outlook Gazetesi’ne ekipman desteği sağlanmıştır.

- Afganistan Milli RTV televizyonuna ekipman desteği sağlanmıştır.

- UNIFEM’in düzenlediği 8 Mart Dünya Kadınlar Günü etkinliklerine maddi destek sağlanmıştır.

- Yoksul ailelerin acil beslenme problemlerinin çözümüne destek sağlanması amacıyla, Vardak’ta 600 aileye gıda yardımı yapılmıştır.⁴⁸

2007 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

2007 yılında özellikle sosyal altyapıların geliştirilmesi sektörüne yoğunlaşan TİKA, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile eşgüdüm halinde, Afganistan’daki 34 vilayetin 17’sinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

- 2007 yılı içerisinde, 8’i ilk, 5’i orta düzeyde eğitim veren 13 okulun inşaatına başlanmıştır. Afganistan’ın 11 vilayetinde gerçekleştirilen bu inşaatların tamamlanmasıyla beraber, 2005 yılından 2007 yılına kadar Afganistan’da inşa veya tamir edilen okulların sayısı 41’e, sağlıklı eğitim imkânına kavuşan öğrenci sayısı yaklaşık 38.000’e çıkmıştır.

- 2007 yılında Afganistan’da Türkiye tarafından işletilen sağlık birimlerinin yıllık işlem sayısı -2006 yılına kıyasla % 65’lik bir artışla- 305.363’e yükselmiştir. Gerçekleştirilen proje ve faaliyetler sonucu; 2 klinik inşa edilmiş, 2 hastane/klinik onarılmış ve donatılmış, 8 hastane/klinik işletilmiş, 297.763 hasta tedavi edilmiş veya polikliniklerde müdahaleleri yapılmış, 7.600 kişiye sağlık taraması yapılmış ve 154 sağlık personeline eğitim verilmiştir. Bu yıl içerisinde gerçekleştirilen önemli bir proje, Afganistan’da görülen nitelikli sağlık personeli sıkıntısının giderilmesine katkıda bulunmak adına gerçekleştirilen eğitim programıdır. Bu program

⁴⁸ “2006 Yılında Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2006 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2006.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

kapsamında, toplam 154 doktor, ebe, hemşire, teknisyen ve laboranttan oluşan Afgan uzman grubu, T.C. Sağlık Bakanlığı'nın çeşitli birimlerinde ve Ankara'daki muhtelif hastanelerde başta ana ve çocuk sağlığı olmak üzere çeşitli konularda 1 hafta ile 2 ay arası değişen sürelerde eğitim görmüştür.

- TİKA, 2007 yılında Afganistan'da, münferit su kuyuları açılması yöntemini benimsememiş olup, daha ziyade, girişilen okul inşaatlarının içerisinde birer su kuyusu açma yoluna gitmiştir.

- Yaklaşık 1,5 milyon kişiye hizmet verecek olan ve 2006 yılının Kasım ayında inşasına başlanan Pol-i Sohka köprüsü, 2007 yılı sonunda hizmete girmiştir. (Bu yapı, 42 metre uzunluğunda ve 21 metre eninde 2 adet paralel köprüden müteşekkildir.)

- Vardak PRT bünyesinde hizmet veren Vardak Program Koordinasyon Ofisi, 2007 yılında yoğunluklu olarak, Vardak Vilayeti idari ve sivil altyapılarının iyileştirilmesi konusunda proje üretmiştir. Bu kapsamda, bir polis eğitim merkezi ve örnek polis karakolu inşasına başlanmış ve valilik binasına teknik ekipman yardımıyla bulunulmuştur. Bunun dışında, üretim sektörlerinin canlandırılması kapsamında Vardaklı üreticilerin Malatya'daki Kayısı Yetiştirme Enstitüsü'nde eğitim görmeleri sağlanmış, hayvancılık alanında yöreye katkıda bulunacak bir veteriner kliniğinin yapımına başlanmıştır.⁴⁹

2008 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

- 2008 yılına gelindiğinde, eğitim alanında fiziki altyapıların desteklenmesine ivme kazandırılmış, 9 ayrı vilayette 199 dersliğe sahip toplam 16 okul inşa edilmiştir. Ayrıca, Vardak Vilayeti'ndeki Tarım Meslek Lisesi ve Cevizcan Vilayeti'ndeki Habibe Kadiri Lisesi'nin yemekhane, lojman, misafırhane, nizamiye, çevre tanzimi ve müstemilatını da içeren 2 kompleksin yapımı gerçekleştirilmiştir.

⁴⁹ “2007 Yılında Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2007 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2007.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti arasında imzalanan Askeri İşbirliği ile: Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması'na istinaden, Afganistan İslam Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, Kabil Askeri Lisesi'nin eğitim ve öğretim sistemine yardımcı olunması ve destek sağlanması hususunda talepte bulunmuştur. Söz konusu lisenin hizmet binalarının kullanılamaz durumda olması, mevcut durumun eğitim ve öğretim kalitesini düşürmesi gibi nedenlerle 2008 yılında kullanılabilir binaların onarılması, diğerlerinin de yeniden inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. (Bu çerçevede, T.C. Genelkurmay Başkanlığı tarafından, 2008-2009 eğitim-öğretim yılı ve müteakip yıllar için Kabil Askeri Lisesi'nde personel görevlendirmesi yapılmıştır.)⁵⁰

- 2008 yılında inşası tamamlanan okullardan, 16.744 öğrencinin faydalandığı hesaplanmıştır. Bununla birlikte, temel eğitimde toplam 69 okulun tefrişatı ve donanımı yapılmıştır. Sadece tefriş ve donanımı yapılan okullardan yararlanan öğrenci sayısı da 52.000'dir.

- 2008 yılında TİKA tarafından işletilen sağlık birimlerinde 407.106 kişiye sağlık hizmeti verilmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında işletimi üstlenilen Meymene Afgan-Türk Dostluk Hastanesi ve Şibirgan Afgan-Türk Dostluk Hastanesi, 2008 yılında da işletilmeye devam edilmiş olup, hastaneler günde 650 hastaya hizmet vermiştir. Benzer şekilde, 2007 yılı içerisinde kurulan ve günde 225 kişiye hizmet veren iki ana-çocuk sağlığı kliniği ve iki gezici hastanenin de işletilmesine devam edilmiştir. Ayrıca, 2008 AİSA Bagrami Dostluk Kliniği işletilerek, 41.000 kişiye hizmet verilmiştir. 2007 yılında tadilatı ve tefrişatı yaptırılarak işletimine başlanmış olan Kabil İbn-i Sina Hastanesi'nin 2008 yılı içerisinde onarımı gerçekleştirilmiş ve yeni bir ameliyathane eklenerek donatılmıştır.

- Mevcut hastane ve kliniklere ilave olarak, Vardak Vilayeti Çak İlçesi Çavni Köyü'nde, Jagatu İlçesi Mangali Köyü'nde ve Behsud İlçesi Marak ve Rakul

⁵⁰ “2009 Yılında Afganistan'da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2009 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2009.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

Köyleri'nde birer adet olmak üzere toplam 4 klinik binası inşaatı ve kliniklerin müstemilatları yapılmıştır. Ayrıca, Kabil ve Semengan'da 2 yeni kliniğin inşasına başlanmıştır.

- Kabil Atatürk Çocuk Hastanesi'nin onarımı ve Kabil Musa-i Hülya CHC Kliniği'nin tefrişatı ve donanımı ile Mezar-ı Şerif Çocuk Hastanesi'nin donanımı sağlık alanında gerçekleştirilen diğer faaliyetlerdir. (Hastaneler ve kliniklere ambulans verilmek suretiyle hastanelerin güçlendirilmesi ve sağlık hizmetlerinden faydalananların sayısının her geçen gün artması da sağlanmıştır.)

- Hastane ve kliniklerde görevli sağlık personelinin Türkiye'de eğitim almaları çerçevesinde, 2008 yılında 41'i işletmesi üstlenilen sağlık kurumlarından olmak üzere toplam 71 sağlık personeli Türkiye'ye getirilmiştir.

- Afganistan'ın çeşitli vilayetlerinde 2005-2007 yılında açılan 78 su kuyusundan toplam 230.000 kişi faydalanmıştır. 2008 yılında bunlara ilave olarak 88 su kuyusu daha açılmış ve 290.000 kişinin faydalanması sağlanmıştır.

Bunların dışında 2008 yılı içinde Afganistan'da İnsani Yardım Programı kapsamında 25 vilayette toplam 613 ton gıda malzemesi dağıtılması, asfaltlama ve yol çalışmaları yapılması, halıcılık kursları açılması, soğuk hava depolarının onarımı, 250 adet zeytin fidanı hibe edilmesi ve meyvecilikle ilgili 7 kişiye, veterinerlikle ilgili 4 kişiye Türkiye'de eğitim verilmesi vb. birçok faaliyet icra edilmiştir.⁵¹

2009 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

- 2009 yılında TİKA tarafından, T.C. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün talimatları doğrultusunda, Kabil'de şehir içi yolların asfaltlanması ve köprülÜ kavşak yapımı projesi geliştirilmiştir. Kabil Belediyesi ile işbirliği içinde yürütölen bu proje

⁵¹ "2008 Yılında Afganistan'da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler", **2008 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2008.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010.

kapsamında, ilk etapta 5 kilometrelik şehir içi yolun asfaltlanmasına 2009 yılında başlanmıştır.

- Ülkenin kuzey bölgesinde Semengan Vilayeti'ne bağlı Dere-i Suf İlçesi'nde 30 yataklı bir hastane inşa ettirilmiş ve tefrişatı ile tıbbi donanımı sağlanarak Afganistan İslam Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'na teslim edilmiştir. Bu hastaneden yılda yaklaşık 33.000 Afgan vatandaş yararlanmaya başlamıştır.

- Kabil Askeri Lisesi ile ilgili yapım işleri, tefrişat ve donanım ihtiyaçları tamamlanmış ve 800 öğrencinin faydalanması sağlanmıştır.

- TİKA, Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü içerisinde oluşturulan Türkoloji kürsüsü ile Afganlı öğrencilere hizmet vermeye başlamıştır. (Kürsünün fiziki ihtiyaçları ile görev yapan yerel personel ve Türkiye'den görevlendirilen öğretim görevlilerinin ücretleri TİKA tarafından karşılanmaktadır. Bu bölümün kayıtlı 122, kursiyer 35 olmak üzere, toplam 157 öğrencisi bulunmaktadır.)

- Afganistan genelinde hizmet veren öğretmenlere hizmet içi eğitim programları düzenlenmesi amacıyla, "Sürekli Eğitim Merkezi" projesi başlatılmıştır. Bu proje ile Afganistan'da eğitim ve öğretimin gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Aynı anda 80 öğretmene hizmet verecek olan bu merkezde; Afganistan Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenecek sürelerle eğitim alacak öğretmenlerin, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması planlanmıştır. Merkezde, misafirhane, eğitim derslikleri, konferans salonu ve sosyal tesisler yer alacaktır.

- Afganistan'ın uzun dönem hedefleri içerisinde, savaş sebebiyle büyük zarara uğrayan altyapıların yeniden inşası yer almaktadır. Ekonomik yetersizlikler, özellikle Kabil'de altyapı çalışmalarına imkân vermemektedir. Bu kapsamda, 2010 yılında TİKA tarafından Kabil'de, şehir içi yollarının asfaltlanması ve köprülÜ kavşak yapımı projeleri geliştirilmiştir. Proje çerçevesinde yolların asfaltlanmasına 2009 yılında başlanmıştır. Asfaltlama ve köprülÜ kavşak, Kabil'in en önemli merkezlerinde yapılmakta olup, kavşaktan günde yaklaşık 1,5 milyon insanın

yararlanması ve projenin şehrin daha modern görünmesi ile trafik akışının daha hızlı sağlanmasına imkân vermesi beklenmektedir.⁵²

Belli başlı bu projelerin yanında, 2009 yılında Afganistan’da TİKA tarafından gerçekleştirilen diğer proje ve faaliyetler şu şekildedir: “Tarih Bilincinden İşbirliğine Somut Adım Sergisi”nin Washington (ABD)’da Sergilenmesi, 12. Dünya Halk Sağlığı Kongresi, 2009 Türkoloji Yaz Staj Programı, 30 Afgan Sağlık Personelinin Türkiye’de Eğitimi, “31.Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği” ve “7. Uluslararası Türkçe Dil Olimpiyatları”na katılımın sağlanması, Afgan Fen Bilimleri Merkezi Personelinin Türkiye Ziyareti, Bağımsız İdari Reform Komisyonu Uzmanlarının Eğitimi, Afganistan Dışişleri Bakanlığı Havuzunun Çini Kaplaması, Ekonomi Bakanlığı Uzmanları’na Türkiye’de Eğitim Verilmesi, Afganistan Genelinde Açılan 88 Adet Su Kuyusu İçin Danışmanlık Hizmeti, Afganistan İçişleri Bakanlığı Eğitim Genel Müdürü Gul Nabi Ahmedzai ile Beraberinde İki Emniyet Yetkilisinin Türkiye’de 10 Günlük Temasları, Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı’nın “8 Mart Dünya Kadınlar Günü” Kampanyası Kapsamında Gıda Yardımına Destek, Afganistan Kara Harp Okulu’nda Tercüman İstihdamı, Kırsal Kesimi Kalkındırma Bakanlığı Personelinin Eğitimi, Sığır Cinsini İyileştirme Projesi, Afganistan Standartlar İdaresi Uzmanlarının Eğitimi, Afganistan Ulusal Güvenlik Direktörlüğüne Yardım, Afganistan’da Su ve Sanitasyon Çalışmaları İçin Uzman Görevlendirilmesi, Ambulans Hibesi, Şibirgan Devlet Hastanesi’ne Donanım Hibesi, Ana Çocuk Sağlığı Kliniklerine Malzeme Alımı, Badakhshan Argo Kız Lisesi Binası ve Müştemilatı İnşası, Bamyân Üniversitesi Türkçe Eğitim Merkezi’ne Yardım, 5 Okula Eğitim Malzemesi Alımı, Büyük Öğrenci Mezuniyet Töreni, “Tarih Bilincinden İşbirliğine Somut Adım Sergisi” nin ABD-Washington’da Sergilenmesi, 12. Dünya Halk Sağlığı Kongresi, 2009 Türkoloji Yaz Staj Programı, Celalabad İli Nangarhar Lisesi Binası ve Müştemilatı İnşaatı, Cevizcan Akça Çocuk Parkı Proje Çizim İş, Cevizcan Akçe Habibe Kadiri Kız Lisesi’ne Destek, Cevizcan Sağlık

⁵² “2010 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

Müdürlüğü Personelinin Eğitimi Cevizcan Şibirgan'da Bulunan Afgan-Türk Çocuk Hastanesi Sanitasyon Çalışması, Dr. Abdulvekil Lisesi İnşası, EİT Bölgesi Tohumcular Birliği Toplantısı, Kitap Dağıtımı, Hz. Ömer Faruk Lisesi İnşası, İstanbul'da Düzenlenen "Mahmud Tarzi Uluslararası Forumu", Kabil Devlet Üniversitesi'ne Yerel Personel Görevlendirilmesi, Kabil-Teymeni İlköğretim Okulu Binası ve Müştemilatı İnşaatı, Kabil 16 Sınıflık Mahmut Tarzi Lisesi, Kabil Askeri Lisesi İçin İhtiyaç Duyulan Malzemelerin Alımı, Kabil Atatürk Çocuk Hastanesi'nin 2009 Yılı İşletim Giderleri, Kabil Devlet Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yerel Personellerin Ücretleri, Kabil Genelinde Yarı Derin 5 Su Kuyusu Açılması, Kabil İli Askeri Lise Kompleksi, Kabil Polis Akademisi'ne Destek, Kabil Politeknik Üniversitesi'nde Bilgisayar Mühendisliği Bölümü Kurulmasına Destek, Kabil Sürekli Eğitim Merkezi (SEM) Proje Çizim İş, Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Düzenlediği Makale Yarışmasına Destek, Kabil Üniversitesi Türkoloji Bölümü İçin İnşa Edilecek Binanın Proje Çizim İş, Kabil Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nden İki Öğretim Görevlisinin Türkiye'de Bir Haftalık Seminer Çalışması, Kamp Doğan Kışlası Yolunun Asfaltlanması, Kandahar Nazvana 12 sınıflık Kız Lisesi İnşası, Kimse Yok Mu Derneği'nden 38 Sağlık Uzmanının Afganistan'da 8 Günlük Sağlık Taraması Çalışması, KOSGEB'in En İyi Uygulamalar Çalıştayı, Kotali Molla Yakup Lisesi İnşası, Meymene Ebe Eğitim Merkezi'ne Kira ve Eğitim Malzemesi Yardımı, Meymene Hastanesi Röntgen Sisteminin Yenilenmesi, Mezarı Şerif Yatılı Kız Meslek Lisesi Kompleksi Proje Çizim İş, Mezarı Şerif Akça Habibe Kadiri Kız Lisesi'ne Kütüphane Kurulması, Mezar-ı Şerif Meymene Bölgesi 4 Kliniğin İşletilmesi, Mezar-ı Şerif Parkının İnşası İçin Proje Çizim İş, Mezar-ı Şerif Yatılı Kız Lisesi Kompleksi Proje Çizimi, Mezar-ı Şerif'te Gıda Yardımı, NRC Uyuşturucuyla Mücadele, Pai Hilmend Lisesi İnşası, Radyo ve TV Kanallarının Altyapı Geliştirilmesi ve Program Desteği Verilmesi, Sarıpul Gosfendi İlçesi 16 Sınıflık Lise İnşası, Semengan Dere-i Suf Hastanesi'nin Donanımı, Semengan ili Daymirdat İlçesi BHC Kliniği'nin İnşası, Semengan ili Sultan ilçesi Kız Lisesi Binasının İnşası, Şibirgan Çocuk Hastanesi'ne Donanım Desteği, Şibirgan Hastanesi Doktorlarının Türkiye'de 3 ay Süreyle Staj Yapması (İstanbul Şişli Eftal Hastanesi Yerleşkesi'nde), Takhar ili Sumuç İlçesi CHC

Kliniğinin İnşası, Takhar Vilayeti Bibi Fehime Mirzad Kız ve Yengi Kala Erkek Liselerine Donanım Desteği, Takhar Vilayeti Kökçe Nehri Köprüsü Proje Çizimi, Takhar İlinde 4 Adet Su Kuyusu, Türkoloji Projesi* Kapsamında Öğretim Görevlilerin Maaş Ödemeleri, Vardak Vilayeti Seydabad İlçesinde Kaldırım Taşı Yapılması, Vardak Behsud-2 ilçesinde iki Klinik İnşası, Vardak Behsud-1 ilçesi 16 sınıflık Okul İnşası, Vardak Behsud-1 ilçesi Frahlam'da CHC Klinik İnşası, Vardak Behsud-1 İlçesinde 16 sınıflı iki adet okul inşası, Vardak Cogatu ilçesinde 16 Sınıflık Okul İnşası, Vardak Şah Kalandar BHC Kliniği İnşası, Vardak Tarım Meslek Lisesi için Öğretmen Görevlendirme, Vardak Tarım Meslek Lisesi'nin İşletme Giderleri, Vardak Veteriner Kliniği İçin Mobilya Alımı, Vardak Vilayeti Meydan-ı Şehir İli'nde Polis Noktasının İnşası, Vardak Vilayeti'nde 4 Kliniğin Tıbbi Donanımı ve Mobilya Tefrişatı, Vardak Vilayeti Meydan-ı Şehir İli'nde 950 m.lik Yolun Kaldırım Taşları ile Kaplanması ve Vardak'ta 3 Adet Soğuk Hava Deposu İnşası.⁵³

2010 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

- 2009 yılı programı kapsamında TİKA tarafından yaptırılan 9 okul ile merkezi ve yerel yönetimlerce güvenlik zafiyeti ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle hizmet götürülemeyen Afganistan'ın güney vilayetlerindeki 14 okul için okul sırası ile öğretmen masa/sandalyesi satın alınmıştır.

* “Türkoloji Projesi, 1999 yılında TİKA tarafından başlatılmıştır. 2000–2001 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan proje Türk dili ve kültürünün yaygınlaştırılmasını amaç edinen uzun soluklu bir çalışmadır. Bu çerçevede, TİKA'nın faaliyet alanı içerisindeki ülkelerin yanı sıra komşu, dost ve akraba toplulukları da kapsayan geniş bir coğrafyada, proje kapsamındaki ülkelerde saygın üniversitelerle işbirliği yapılarak; Türkoloji, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri ile Türkçe Eğitim Merkezleri açılmaktadır. Ayrıca işbirliği yapılan ülkelerdeki üniversitelere Türkiye'den akademisyenler gönderilmekte, yerel akademisyenlere destek verilmekte ve açılan bölümlere malzeme-ekipman desteği sağlanmaktadır.” “2010 Yılı Proje ve Faaliyetleri”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

⁵³ “2009 Yılında Afganistan'da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2009 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2009.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

- Afganistan sağlık sistemine büyük katkısının olacağı değerlendirilen Meymene Afgan-Türk Ebe Eğitim Merkezi, 2010 yılı Ocak ayından itibaren faaliyete başlamıştır.

- Afganistan'ın kuzey bölgesinde bulunan Meymene Afgan-Türk Dostluk İl Hastanesi, şibirgan Afgan-Türk Dostluk  ocuk Hastanesi ile Takhar Vilayetinin Talokan ve Hoca Bahauddin ilçeleri Afgan-Türk Dostluk Ana  ocuk Sağlığı Klinikleri'nin işletmeleri TİKA tarafından sürdürülmüştür.

- Vardak Vilayeti'nde Behsud Merkez ilçesi Marak köyü BHC Kliniği ile Vardak Vilayeti Dehani Garmap köyünde CHC Klinikleri inşa edilmiştir. Vardak Vilayeti merkezi Meydan-ı şehir'den yaklaşık 300 km uzaklıkta olan Behsud-1 ilçesi Dehani Garmap CHC Kliniği ve Kabil'den yaklaşık 450 km uzaklıkta, derin bir vadi içerisinde yer alan ve etrafı tamamen yüksek dağlarla kaplı bir bölgede inşa edilen Marak köyü BHC Kliniği'nin tıbbi donanımı ve mobilya tefrişatı yine TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Afgan halkının yaşam kalitesini arttıracak kliniklerde çalışan doktor ve ebelere de lojman yapılarak, hizmetlerin daha kaliteli olması hedeflenmiştir.

- Vardak Vilayeti İstinaf Savcılığı'nın talebi doğrultusunda 10 kişilik Afgan heyetinin, 25 Nisan - 03 Mayıs 2010 tarihlerinde, Türkiye'deki hukuk reformları, hukuk sistemi ve mahkemelerin işleyişi konularında düzenlenen bir haftalık eğitim programına katılımı için gerekli tüm giderler TİKA tarafından karşılanmıştır.

- Yine Vardak Vilayeti'nde yer alan Meydan-ı şehir'in yerel yönetim binası olarak hizmet verecek olan şura salonunun inşası 2010 yılı içerisinde tamamlanmıştır.

- Afgan sağlık personelinin 3 proje kapsamında Türkiye'de eğitim almaları sağlanmıştır. Bu projelerle, 6  ocuk cerrahı Ankara'da 6 aylık bir eğitim programına katılmış, 10 sağlık personeline “Güvenli Annelik ve Neonatal Resüsitasyon” konularında bir eğitim programı gerçekleştirilmiş ve 24-26 Eylül 2010 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen “Uluslararası Ortopedi ve Travmatolojide

Tartışmalı Güncel Konular Sempozyumu'na Afganistan'dan 5 sağlık personelinin katılması sağlanmıştır.

- Faryap Vilayeti'ne bağlı 846 aileden oluşan ve 3.569 nüfusu bulunan Andhoy ilçesinin Guzer-i Öç Tepe bölgesinde, bölge halkının tek içme ve kullanma su kaynağı olan yağmur sularını depolamak üzere bir su deposu inşası için ihtiyaç duyulan malzemeler temin edilmiştir.

- T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde Afganistan ve Orta Asya Ülkelerinde Uyuşturucu ile Mücadele Projesi gerçekleştirilmiştir.

- Afganistan Radyo Televizyon Kurumu'nun modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması kapsamında temin edilen stüdyo ve yayın teknik ekipmanlarının montajı tamamlanmış ve söz konusu ekipmanların etkili bir şekilde kullanılabilmesi için Radyo Televizyon Kurumu'ndan 4 kişiye Süleyman Demirel Üniversitesi'nde eğitim verilmesi sağlanmıştır.

- Afganistan'ın yeniden imarı kapsamında Vardak Vilayeti'nde yayın yapması planlanan FM radyo istasyonunun stüdyo ve yayın sistemlerinin montajı tamamlanarak, imzalanan devir protokolü ile radyo istasyonu Vardak Valiliği'ne devredilmiştir. Vardak'ta kurulan FM radyo istasyonunun etkili bir şekilde faaliyete geçebilmesi için radyo işletmesi, müzik ve haber programlarının yapımı konusunda 5 kişiye Süleyman Demirel Üniversitesi Radyo Televizyon Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde faaliyet gösteren Radyo SDÜ'de eğitim verilmesi sağlanmıştır.

- Kabil'de RAI-Farda Television Network şirketine bağlı olarak yayın yapan Farda Televizyonu'nun altyapısının güçlendirilmesi ve kapsama alanının genişletilmesi amacıyla ihtiyaç duyulan teknik ekipmanlar Afganistan'a ulaştırılmış ve montajları yapılmıştır. Proje kapsamında Farda TV'nin yayınlarının Türksat 2-A uydusundan yayınlanması için Türksat A.Ş.'den 3 mhz yer kiralanması sağlanmıştır.

2010 yılında TİKA tarafından Afganistan'da gerçekleştirilen tüm projeler şu şekildedir:

- 6. Afganistan Ulusal Proje ve Bilim Olimpiyatları'nın Desteklenmesi,
- 7. Uluslararası Çocuk Bilim Olimpiyatı'nın Desteklenmesi,
- Afgan Okullarında Tercüman Görevlendirmesi,
- Afgan Öğrencilerin Polis Akademisi'nde Eğitimi,
- Afganistan Geneline 23 Adet Okulun Tefrişi ,
- Afganistan'da Çok Programlı Teknik Lise Proje Çizimi ve Bina İnşası,
- Behsud ve Narh İlçelerinde Toplam 32 Sınıflık 2 Adet Okulun İnşası,
- Belh İli Mezar-ı Şerif Merkezi Nur-i Huda Halk Eğitim Merkezi'nin Donanımı ve Çevre Düzenlemesi,
- Belh İli Mezar-ı Şerif Merkezi'nde Yatılı Kız Lisesi Kompleksinin Proje Çizimi,
- Celalabad İli Nangarhar Lise Binası ve Müstemilatı İnşası,
- Çak İlçesi 16 Sınıflık Ömer Faruk Okulunun İnşası,
- Kabil Askeri Lisesi Kompleksinin İnşası ve Tefrişi,
- Kabil Blok-13 Lisesi'nin İnşası,
- Kabil Blok-7 Lisesi'nin İnşası,
- Kabil Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nün Donanımı,
- Kabil Devlet Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nün Proje Çizimi ve İnşası,
- Kabil İli Teymeni Bölgesi'nde 16 Sınıflık İlkokul İnşası,
- Kabil Sürekli Eğitim Merkezi (SEM) Proje Çizimi ve İnşası,

- Penşir Dara Lisesi'nin İnşası,
- Saripul İli Gosfendi Lisesi Bina ve Müştemilatının İnşası,
- Semengan İli Sultan İlçesi Kız Lisesi'nin İnşası,
- Habibe Kadiri Kız Lisesi'nin İşletimi,
- TİKA Tarafından Yaptırılan 15 Adet Okulun Tefrişi,
- Vardak İli Behsud-1 İlçesi Pai Hilmand Okulu'nun İnşası ve Çevre Düzenlemesi,
- Vardak İli Jagatu İlçesi Klanda Jagatu Lisesi'nin İnşası ve Tefrişi,
- Vardak İli Narh İlçesi Bandi Çak Şuhada Abpran Okulu'nun İnşası,
- Vardak İli Tarım Meydan-1 Şehir Merkez Tarım Meslek Lisesi Ek Binası'nın İnşası ve Tefrişi,
- Vardak İli'nde Toplam 28 Sınıflı 3 Adet Okul İnşası,
- Afgan Sağlık Uzmanlarının "Güvenli Annelik ve Neonatal Resüsitasyonu" Alanlarında Eğitimi,
- Afganistan'da Sağlık Birimlerinin İşletilmesi,
- Belh ve Cevizcen Sağlık Müdürlükleri Sağlık Personelinin Türkiye Stajı,
- Cevizcan İlinden 8 Doktorun Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Eğitimi,
- Çak İlçesi Şah Kalandar BHC Klinik İnşası,
- Daymirad İlçesinde BHC Klinik Binası ve Müştemilatı İnşası,
- Kabil Atatürk Çocuk Hastanesi'ne Akaryakıt Desteği,
- Kuzey Vilayetlerine Tam Teşekküllü 9 Adet Ambulans Hibesi,

- Meymene Afgan-Türk Ebe Eğitim Merkezi'nin Kurulması,
- Şibirgan Hastanesi Çocuk Cerrahisi Bölümü'ne 1 Adet Ameliyathane İnşası,
- Şibirgan ve Meymene Devlet Hastanesi'ne Tıbbi Cihaz Hibesi,
- Tahar İli Hazar Sumuç İlçesinde CHC Kliniği İnşası,
- “Uluslararası Ortopedi ve Travmatolojide Tartışmalı Güncel Konular Sempozyumu” na Afganistan'dan Katılımın Desteklenmesi,
- Vardak İli Behsud İlçesi Marak ve Rakul Köylerinde CHC Klinik Binaları ve Müştemilatlarının İnşası,
- Vardak İli Behsud-1 İlçesi Frahlam CHC Kliniği'nin İnşası,
- Vardak İli Daymirdat İlçesi Mehran BHC Klinik ve Müştemilatı İnşası,
- Vardak İli Meydan-1 Şehir Hastanesi Çocuk Bölümü'nün Onarımı,
- Vardak İli Sangi Şanda ve Dahani Gormap BHC Kliniklerinin İnşası,
- Vardak Kliniklerine Lojman İnşası,
- Andhoy İlçesi Guzer-i Öç Tepesi Ahalisi Su Deposuna Malzeme Temini,
- Vardak İli Meydan-1 Şehir Merkezi Ulusal Emniyet İl Müdürlüğünde (NDS) Su Deposu ve Nizamiye Binasının İnşası,
- Afganistan Bağımsız Reform ve Sivil Hizmetler Komisyonu'nun Kapasite Geliştirme Programının Desteklenmesi,
- Afganistan ve Orta Asya Ülkelerine Yönelik Uyuşturucu İle Mücadele Eğitimi,
- Vardak İli Hâkim ve Savcılarının Eğitimi,

- Vardak İli merkezi Meydan-ı Şehir’de Şura Salonu, Çevre Duvarı ve Müştemilatının İnşası ve Donanımı,

- Âşık Mahsuni Şerif’i Anma ve 1. Uluslararası Hacı Bektaşî Veli Ozanları Şöleni’ne Afganistan’dan Katılımın Desteklenmesi,

- Hac ve Evkaf Bakanlığı’na Kitap Basımı Desteği,

- Hoca Bahauddin Veled Medresesi (Mevlana Evi) Restorasyonu Fizibilite Çalışması, Restorasyonu ve Çevre Düzenlemesi,

- Kırgız Türkleri Sekizinci Pamir Şöleni’ne Afganistan’dan Katılımın Desteklenmesi,

- Kutlu Doğum Haftası Bilgilendirme Kitapçığı’nın Basımı,

- De Afgan-Baraki-Nadiriye Lisesi Arasındaki Caddenin Asfaltlanması,

- Kabil İli Hisse Dovum Şirpur Camii-Taimani Caddesi ve Taimani Caddesi-Naswan Yolunun Asfaltlanması,

- Kabil Şehir İçi Yol Yapımı,

- Mirvais-Darulaman Sarayı Arasında KöprülÜ Kavşak İnşası,

- Takhar İli Kökçe Köprüsünün İnşası,

- Afganistan TV Personelinin Eğitimi,

- Rah Farda Televizyonu Personelinin Eğitimi ve Ekipman Yardımı,

- Vardak Milli Radyosu Personelinin Eğitimi,

- Organize Sanayi Parkı İnşası Fizibilitesi,

- Cevizcan İli Akça İlçesinde Çocuk Parkının Proje Çizimi,

- Mezar-ı Şerif İli Afgan-Türk Dostluk Parkının İnşası,

- Cevizcan İli Valiliği'ne 100 Adet Çadır Hibesi,
- Vardak Vilayeti'ne Acil Battaniye Yardımı,
- Vardak'ın Jagatu İlçesine Acil Gıda Yardımı,
- Vardak ve Semangan İllerine Acil Gıda Yardımı.*

2011 Yılında Gerçekleştirilen Projeler:

Afganistan'da TİKA tarafından yürütülen ilköğretim ve ortaöğretim okul inşa ve donanımları ile 2011 yılı itibariyle yılda yaklaşık 65 bin öğrenciye daha sağlıklı koşullarda ve daha etkin eğitim-öğretim hizmeti verilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Afganistan eğitim sistemindeki en büyük eksiklerden olan kız çocukların da eğitime dâhil edilmesi problemi ise bu okulların önemli bir kısmının kız okulu olarak ayrılması ile çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır.

- 2011 yılında, daha önceki senelerde yapımı üstlenilen 14 okulun tefrişatı sağlanmış ve Afgan öğrencilere daha elverişli koşullarda eğitim imkânı sunulmuştur.

- 2011 yılında başlatılan okul inşası projelerinden Kabil 16 Sınıflık Blok 7 Lisesi yapım işi tamamlanmış, Kabil Blok 13 Lisesi, Vardak Cagatu Kadiriye İlköğretim Okulu, Vardak Çalrez Veli Asır Lisesi, Çak Şehit Kerim Liseleri Yapım İşleri devam etmiş ve 2012 yılı içerisinde bitirilmesi planlanmıştır. 2011 Yılında gerçekleştirilen diğer eğitim projeleri ise şu şekildedir:

- Vardak Meydan-ı Şehir Tarım Meslek Lisesi ek işler,
- Şehir merkezinde bulunması dolayısıyla TİKA'nın prestij projelerinden biri olarak addedilen Kabil 16 Sınıflık Blok 7 Lisesi'nin ek imalatları,

* Afganistan'da 2010 yılında TİKA tarafından gerçekleştirilen diğer projeler için Bkz.: "2010 Yılı Proje ve Faaliyetleri", **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf> , Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

- Kabil Askeri Lisesi'nde ihtiyaç duyulan işletmeye yönelik mevcut sistemlerin arızalarının giderilmesi ve belli bir süre bakımlarının yapılabilmesine yönelik malzemenin temini,

- Kabil Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Hizmet Binası İnşası ve Tefrişatı gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, 2010 yılı içerisinde başlatılan proje 2011 yılında tamamlanarak, ihtiyaç duyulan tüm ekipman, mobilya ve trafo ile regülatörün satın alımı gerçekleştirilmiştir.*

- Afgan halkının altyapı ve üstyapı çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla, 2009 yılında Takhar Vilayeti'nde meydana gelen sel felaketi neticesinde tahrip edilen eski Kökçe Nehri Köprüsü'nün yanında yeni bir köprü inşa edilerek, Merkez İlçe'nin diğer 5 ilçe ile irtibatı yeniden sağlanmıştır. (Bu köprü, 3 Mart 2011 tarihinde hizmete açılmıştır.)

- Hava kirliliğine çözüm maksadıyla geliştirilen ve Kabil Belediyesi'ne 20.000 adet fidan temini öngören projenin ikinci etabı, Kabil Mirvais Meydan-Kampani Yolu Refüjlerinin 6.500 çam fidanı dikilmesi suretiyle 2011 yılında hayata geçirilmiştir. (Bu projenin ilk etabı, Kabil'in batısındaki Pağman Tepesi'nde bulunan mesireye 9.500 adet fidanın dikilmesi ile 2010 senesinde tamamlanmıştır.)

- 2011 yılına değin personel maaşları ve mazot alımı suretiyle desteklenen Atatürk Çocuk Hastanesi'nin 2011 yılında da benzeri işletim giderleri sağlanmıştır. Diğer yandan; hastanede ihtiyaç duyulan küvez, hasta başı monitörü, oksijen regülatörü, nebülizatör ve fototerapi gibi tıbbi ekipman, tıbbi malzeme ve mobilya, elektrik malzemeleri, temizlik malzemeleri ve elektronik ekipman da satın alınmıştır.

* “2003 yılından buyana fiziki ihtiyaçların karşılanması ve personel maaşlarının ödenmesi suretiyle destek sağlanan Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde daha yüksek kapasite ve daha etkin eğitim verilebilmesi amacıyla Başkanlığımız ve Afganistan İslam Cumhuriyeti Kabil Üniversitesi arasında imzalanan 26.10.2008 tarihli “Akademik ve Kültürel İşbirliği'ne Dair Proje Evrakı”nı müteakip tarafların yükümlülükleri belirlenmiş ve Üniversite tarafından kampüs içerisinde yeni binanın inşası için 4.000 metrekaresel bir arsa tahsisi yapılmıştır... Türkoloji Hizmet Binası, 9 adet derslik, 1 adet toplantı odası, 1 adet dinlenme odası, 157 kişilik konferans salonu, 9 adet öğretmen odası, dil ve bilgisayar laboratuvarı ve kütüphaneden oluşmaktadır.” “TİKA Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Daire BaşkanıBarbaros Akçakaya ile Mülakat”, 27 Mayıs 2012.

- Daha önceki senelerde mutfak binası, stabilize yol ve menfez yapımı finanse edilmiş olan Vardak Vilayeti Meydan-1 Şehir Polis Eğitim Merkezi'nde yatılı kalan öğrencilerin spor ve yavaşık düzen eğitimi yapabilmeleri için, çok amaçlı spor salonu yaptırılmıştır.

- Kabil Emniyet Müdürlüğü'nün talebi üzerine, şehrin merkezinde bulunan ve çok sayıda intihar, ağır silah ve roket saldırısına maruz kalan hizmet binalarının ihata duvarları üzerine fens teli çekilmesi işi yaptırılmıştır.

- Uluslararası Göçmen Teşkilatı (IOM) tarafından hibe edilen bilişim ve ağ sistemlerine ilişkin malzemenin personel sayısının fazlalığı sebebiyle ihtiyacı karşılamaktan uzak olması üzerine; Mülteciler Bakanlığı'nın talebi ile ekstra teknik donanım talebi karşılanmıştır.

- Afganistan Mülteciler Bakanlığı'nın talebi üzerine; uzun yıllardır doğal felaketler yahut savaş nedeniyle yurtlarından olmuş ve asgari kriterlerin altında, Afganistan'ın güneyindeki 7 vilayette yaşam mücadelesi veren 4.200 aileye, Kabil Program Koordinatörlüğü'nce açılan ihale ile gıda yardımı paketleri ulaştırılmıştır.

- Afganistan Eğitim Bakanlığı'nın talebi üzerine; Afgan öğrencilerin kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla, başta Kabil birçok vilayetten öğrenciye yönelik olarak 7.'si düzenlenen Ulusal Proje ve Bilim Olimpiyatları kapsamında, iâşe, ibate ve ulaşım masrafları karşılanmıştır.

- Türk uzman, gazeteci ve yazarlardan oluşan heyetin Afganistan'ı ziyaretleri kapsamında iâşe ve ibate giderleri sağlanmıştır.

- Faryab Vilayeti Meymene İlçesi Afgan-Türk Ebe Eğitim Merkezi Hizmet binası tamamlanmış ve ihtiyaç duyulan malzemeler temin edilmiştir.

- Faryab Vilayeti Meymene İlçesi Afgan-Türk Dostluk Hastanesi Poliklinik Hizmet Binası'nın inşası tamamlanarak, yılda yaklaşık 100.000 kişiye sağlık hizmeti sunabilecek duruma getirilmiştir.

- Bölge halkının talebi üzerine, Belh Vilayeti Şortepe İlçesinde inşa ettirilen 16 sınıflık Okul Hizmet binasıyla yaklaşık 1280 öğrencinin eğitim görmesi mümkün hale gelmiştir. Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı'na teslimi yapılan okul ile bölgede yaşayan Türkmen çocuklara sağlıklı ve etkili eğitim imkânı sağlanması amaçlanmıştır.

- Cevizcan Valisi'nin talebi üzerine başlatılan Cevizcan Vilayeti Mısırabad Beldesi 16 Sınıflık Okul Hizmet binası yapım işi tamamlanmış ve yılda yaklaşık 1.280 öğrenciye eğitim imkânı sağlanmıştır.

- Takhar Vilayeti Hoca Bahauddin İlçesi Ana Çocuk Sağlığı Binası yapım işi tamamlanarak, civar ilçeler de dâhil yılda yaklaşık 20.000 kişiye sağlık hizmeti sunulabilmesi mümkün hale gelmiştir.

- Belh Vilayeti Mezarı Şerif İli'nde Afgan-Türk Dostluk Parkı'nın yapımı tamamlanmıştır. (Bu park, Afganistan'da süs havuzu, halı sahası ve fitness alanı olan tek park olma özelliğini taşımaktadır.)

- Semengan Vilayeti'nde bulunan Kız Meslek Lisesi'nde, dikiş, nakış, trikotaj ve halı dokuma kursları açılmasını teminen ihtiyaç duyulan ekipman temini sağlanmış ve 20 Ekim 2011 tarihinde İl Milli Eğitim Müdürü ile okul yetkililerine teslim edilmiştir. (Kız Meslek Lisesi'nin 450 öğrencisi bulunmaktadır.)

- TİKA tarafından açılan 200'e yakın su kuyusundan biri de Mezar-ı Şerif İktisat Müdürlüğü'nün talebi üzerine Yolmarab Özbekiye Mahellesi'ndeki Falah Education Training Center'a yaptırılmıştır. Diğer yandan, Andhoy İlçesi Üçtepe Beldesi su deposu inşası ile daha önceki senelerde inşası yaptırılan Takhar Vilayeti Hazar Sumuç İlçesi CHC Klinik Binası'na su temini de sağlanmıştır.

- Vardak Vilayeti Tarım Müdürlüğü'nün talebi üzerine başlatılan proje ile; ekonomik faaliyetlerinin %70'i tarıma dayanan Vardak Vilayeti'nde çiftçilerin daha verimli üretim yapabilmelerine yönelik, bahçecilik ve hayvancılık konulu eğitim kapsamında ihtiyaç duyulan malzemeler satın alınmıştır.

- 100 yataklı Meymene Afgan-Türk Dostluk Hastanesi, bölgenin tek çocuk hastanesi olma özelliği taşıyan 75 yataklı Şibirgan Afgan-Türk Dostluk Çocuk Hastanesi, Takhar Vilayeti'nin Talokan ve Hoca Bahauddin ilçeleri Afgan-Türk Dostluk Ana Çocuk Sağlığı (ATDAÇS) Klinikleri ve Akça İlçesi Habibe Kadiri Kız Lisesi'nin işletmelerine ait cari masraflar karşılanmıştır.

- Afgan kadınının sosyal ve ekonomik hayata dâhil olabilmesi amacıyla Cevizcan ve Sarıpul Vilayetleri Kadın İşleri Daire Başkanlıkları'na başlatılan bilgisayar, dikiş-nakış, İngilizce, kilim dokuma ile kadın ve insan hakları konularında düzenlenen kurslar için ihtiyaç duyulan malzemeler temin edilmiştir.⁵⁴

3.2.2. Bölgesel İmar Ekipleri (PRTs)

Yukarıda, Afganistan'da bulunan 27 PRT'den iki tanesinin Türkiye Cumhuriyeti'nce kurulduğundan bahsedilmiştir. Türk PRT'leri, sivil unsurlar olarak bünyesinde, TİKA, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı temsilcileri ile Polis Özel Harekât Ekibi ve Polis Eğitim ve Danışman Ekibi'ni barındırmaktadır. Ayrıca her iki Türk PRT'sinde, personelin ve yerleşke bölgesinin emniyetini sağlamak amacıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı askeri personel görevlendirilmiştir.⁵⁵ PRT'lerde, Sivil Koordinatörlük ve Askeri Birlik Komutanlığı, yardımların yapılması konusunda koordineli olarak çalışmaktadır.⁵⁶

Türk PRT'lerinden ilki olan Vardak PRT, 3 Ağustos 2006 tarihli T.C. Bakanlar Kurulu Kararı'nın ardından, 11 Ekim 2006 tarihinde Kabil'in 40 km. batısındaki Vardak vilayet merkezi Meydan-ı Şehir'de faaliyetine başlamıştır. Vardak PRT, askeri unsura da sahip, sivil nitelikli bir model esas alınarak

⁵⁴ "TİKA Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Daire Başkanı Barbaros Akçakaya ile Mülakat", 27 Mayıs 2012.

⁵⁵ "Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi", (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁵⁶ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **a.g.e.**, s. 70.

kurulmuştur⁵⁷ ve Dışişleri Bakanlığı tarafından atanmış* bir Kıdemli Sivil Koordinatör tarafından yönetilmektedir. Bu anlamda Vardak PRT, daha önce kurulan PRT modellerinin hiçbirine benzemeyen ve Afganistan'da sivil bir diplomat tarafından yönetilen ilk PRT olmuştur.**

Vardak PRT, Vardak İli ve 9 ilçesinde faaliyet göstermekte; Afgan makamlarıyla yakın işbirliği içinde, imar, sağlık, eğitim, tarım gibi altyapı ve kalkınma alanlarında destek vermekte ve idarelerin kapasite geliştirmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye tarafından inşa edilen ve desteklenen Afgan-Türk Polis Eğitim Merkezi'yle Afgan Polisi'ne, Tarım Enstitüsü'yle de halka temel eğitim vermektedir.⁵⁸

Vardak PRT, TİKA'nın katkılarıyla 2006-2010 yılları arasında 200'ün üzerinde projeye imza atmıştır. Yapılan projeler, Afgan halkının gündelik yaşam kalitesini artırmaya yönelik, eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında gerçekleştirilen ve halkın bizzat faydalanabildiği sosyo-kültürel projelerdir. Bunların içinde; 65.000 öğrencinin faydalandığı 68 adet okul yapımı veya iyileştirilmesi, Afgan kadınlarına yönelik ebelik ve hemşirelik eğitim merkezleri, Kabil Üniversitesi'ne spor kompleksi inşası, Afganlı gençlere yurtiçi ve yurtdışı üniversite eğitimleri için burs sağlanması, Afganistan genelinde 250 ton insani yardım dağıtımı, 31.000 aile ve 10.000 çocuğa yaklaşık 200 ton gıda, giyecek ve okul malzemesi yardımı, yaklaşık bir milyon Afganlının faydalandığı 17 adet hastane ve sağlık poliklinikleri yapımı/restorasyonu,

⁵⁷ “Vardak Türk İİE/PRT'nin Yapısı”, (Çevrimiçi) <http://vardakprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi:10 Mayıs 2012.

* Türk PRT'leri, sivil bir başkan ve her ikisi de Dışişleri Bakanlığı tarafından atanmış olan bir uzman diplomat ve bir sivil başkan yardımcısı tarafından yönetilmektedir. PRT'lerin sivil unsurları, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) temsilcileri ve mühendisleri tarafından desteklenmektedir. “Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

** Türk PRT'leri; bünyesinde çalışan sivil uzmanların kırsal alandaki çalışmalarında emniyetin alınması dışında herhangi bir askeri faaliyette veya şehir içi emniyet görevinde bulunmamaktadır. Bu PRT'ler, sadece yeniden yapılandırma ve polis eğitimi gibi kapasite geliştirme faaliyetlerine odaklanmaktadır. Bkz.: Eronen, Oskari, “PRT Models in Afghanistan: Approaches to Civil-Military Integration”, **CMC Finland Civilian Crisis Management Studies**, Volume:1, Number:5, 2008, s. 14.

⁵⁸ “Vardak Türk İİE/PRT'nin Yapısı”, (Çevrimiçi) <http://vardakprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

merkezlere uzak köylerde yaşayan binlerce insanın sağlık kontrolünden geçirilmesi, binlerce Afgan polisi ve askerinin eğitimi, yargıçlara, savcılara ve kaymakamlara yönelik eğitim programları verilmesi, onlarca yol, köprü ve kuyu çalışmaları,⁵⁹ halıcılık, çanak-çömlekçilik, camcılık gibi meslek kazandırma kursları bulunmaktadır.

Tüm bunların yanında Vardak PRT bünyesinde, T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü'nden görevlendirilen sekiz polis eğitimcisi, 2006 yılından itibaren bölge polisinin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesine yardımcı olmakta ve Afgan polislere okuma-yazma eğitimi vermektedir. Bu anlamda da Vardak PRT, tüm PRT'ler arasında okuma-yazma eğitimi veren ilk birim olarak öne çıkmıştır.⁶⁰

Afganistan'daki ikinci Türk PRT'si, Cevizcan Vilayeti'nin merkezi olan Şibirgan şehrinde, 21 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katıldığı bir törenle açılmıştır.⁶¹ Bu PRT'nin temelini, 20 Ağustos 2009 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinin desteklenmesi maksadıyla, 17 Temmuz 2009 tarihinden itibaren Mezar-ı Şerif ilinde görevlendirilen yaklaşık 100 kişilik askeri birlik teşkil etmiştir.⁶² Ayrıca Kuzey Afganistan'da gerçekleştirilen projelerin daha yakından izlenmesini sağlamak üzere 2007 yılında Mezar-ı Şerif'te açılan TİKA Program Koordinatörlüğü de kuruluş aşamasına katkı sağlamıştır.

Cevizcan PRT de Vardak PRT gibi sivil bir koordinatör tarafından yönetilen sivil bir yapılanmaya sahip olup,⁶³ Afganistan'ın kuzey bölgesindeki Cevizcan ve Sarıpul Vilayetleri'nin kalkınma ve kapasite gelişim çalışmalarından sorumludur.

⁵⁹ Salih Doğan, “Türkiye'nin Afganistan'daki Varlığı ve Önemi”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1647>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁶⁰ İrfan Çiftçi, “Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:10 (4), 2008, s.49.

⁶¹ Bilgay Duman, “Afganistan Meclis Seçimleri ve Mezar-ı Şerif Gözlemlerimiz”, (Çevrimiçi) <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1225>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁶² Mehmet Bulut, “Türk Askeri Afganistan'da Barışın Teminatı”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Sayı:136, 2010, ss.97-98.

⁶³ İki Türk PRT'si dışında, Afganistan'daki hiçbir ülkenin sivil yönetime sahip PRT'si bulunmamaktadır. “Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2012.

Temel alınan model Vardak PRT olması sebebiyle; hedeflenen gelişmeler⁶⁴ ve kadro oluşumu, bu PRT ile paralellik göstermektedir.

Cevizcan PRT'nin görev yaptığı bölgede Türkiye'nin devam etmekte olan iki önemli projesi bulunmaktadır. Bunlar, Şibirgan'daki Türk-Afgan Dostluğu Çocuk Hastanesi ve Akka'daki Habibe Kadiri Kızlar Okulu'dur. Hastanenin yıllık işletim maliyeti olan 825 bin dolar ve okulun yıllık işletim maliyeti olan 250 bin dolar Türkiye tarafından karşılanmaktadır.

Cevizcan PRT'nin kuruluşundan beri, 12 çabuk sonuç alınacak proje başlatılmış (233 bin dolar bütçeli) ve bunların 10 tanesi beklenenden önce tamamlanmıştır. Bu projeler: Şibirgan Çevre Yolu Projesi'ne destek, Ramazan ayında gıda yardımı, taşkın önleme çalışmaları(Amu Derya Nehri üzerinde), Şibirgan Ceza İnfaz Kurumu'na demirbaş eşya bağışı, Şibirgan Buzkaşı Stadyumu'nun yenileştirilmesi, Akka Bölge Valisi'nin Barış ve Uzlaşma Faaliyetleri ile çalışma ofisinin yenilenmesi için destek, Cevizcan ve Sar-i Pul Kadın İşleri Bölümleri'ne Kadınlar Günü etkinlikleri sırasında yapılan yardım, Şibirgan ve Akka'daki okul binalarının onarılması ve Cevizcan Valisi'nin ofis bahçesinin yenileştirilmesidir.

Tahmin edilen kalkınma yardımı bütçesi 2011 yılı için 25 milyon dolar olan Cevizcan PRT tarafından; kızlar için 2 lise ve 2 Sağlık Merkezi inşası, Şark Çıbanı ve Kavun Sineği hastalıkları ile mücadele, sağlık çalışanları için eğitici kurslar açılması, yerel televizyon ve radyonun desteklenmesi gibi projeler başlatılmıştır. Ayrıca, 1 Teknik Meslek Enstitüsü, 1 Tarım Meslek Enstitüsü, 1 Öğretmen Eğitim ve Öğretim Enstitüsü, 1 Sağlık Merkezi, 2 Kimsesiz Çocukları Yetiştirme Yurdu, 1 cami ve 2 veteriner kliniği inşası, yetişkinler için mesleki kurslar açılması, tıbbi teçhizat bağışı, yerel yolların asfaltlanması (15 km), il valileri, savcı ve yargıçlar için eğitim verilmesi, 75 su kuyusu açılması ve acil durum yardımı (gıda ve gıda harici malzeme) dağıtılması gibi projeler planlanmıştır.⁶⁵

⁶⁴ Salih Doğan, **a.g.e.**, b.a.

⁶⁵ “Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

3.3. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin Rolü

Afganistan’da görev yapan TSK birlikleri, kendi sorumluluk bölgesi içerisinde Afgan yönetiminin ve halkının desteklenmesi, Afgan Milli Ordusu’nun eğitilmesi, güvenlik, istikrar ve gelişimin sağlanması gibi konularda faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak, Türkiye’nin millî kısıtlamaları gereği, sorumluluk sahası dışında ve mayın temizleme, terörle mücadele ve uyuşturucuyla mücadele konularında faaliyette bulunmamaktadır.

TSK birlikleri, TBMM’nin aldığı kararda hukuki bir engel olmamasına rağmen,⁶⁶ muharip görev almamaktadır.⁶⁷ Meşru müdafaa durumu hariç hiçbir şekilde silahlı çatışmaya girmeyen* Türk askeri; Türk Polisi ve diğer Türk personelle birlikte, Afgan halkı tarafından sevilmekte ve başta ABD olmak üzere diğer müttefik ülke askerleri tarafından biraz da kıskançlıkla övülmektedir. Bu kapsamda, (E) Orgeneral Stanley McChrystal** da ISAF Komutanlığı döneminde yaptığı konuşmalarında Türk askerinin sayısının değil, icra ettiği işin önemli olduğunu zaman zaman vurgulamıştır.⁶⁸

⁶⁶ Gökçen Oğan, “NATO Afganistan’da Zemin Kaybediyor”, **Stratejik Analiz**, Ocak 2007, Cilt:6, Sayı:81, s. 15.

⁶⁷ Ali Ertan, Khalilullah Rasuli, “Yeni Afganistan Politikası ve Türkiye’den Beklentiler”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, Şubat 2010, s. 62.

* Hâlihazırda Afganistan’da Sürekli Özgürlük ve ISAF Harekâtı olmak üzere birbirinden bağımsız iki ayrı harekât sürdürülmektedir. Türkiye, Taliban ve El-Kaide ile sıcak çatışmaların yürütüldüğü Sürekli Özgürlük Harekâtı’na herhangi bir katkı sağlamamakta, terörle mücadele görev ve sorumluluğu bulunmayan ISAF kapsamında Afganistan’da asker bulundurmaktadır. Bkz.: Gökçen Oğan, Ergun Mengi, a.g.e., s. 69.

** (E) Orgeneral McChrystal, Türkiye’nin Afganistan sorununda çok büyük bir önem taşıdığını vurgularken: “Türk Ordusu Afganistan’da benzersiz bir etkinliğe sahip, Uzun zamandır burada görev alıyor ve yaptıkları takdirle karşılanıyor. Türkiye şuanda Kabil’deki ISAF Bölge Komutanlığını yürütüyor. Türk askerleri çok iyi yetişmiş, çok geniş bir deneyime sahipler. Türk Ordusu çok profesyonel bir ordu. Aynı zamanda Afgan halkıyla kültürel bağları da var. Diğer koalisyon ordularının böyle bir bağı yok. Dolayısıyla Afgan Halkıyla benzersiz bir iletişim kurabiliyor, ortamı çok iyi anlıyorlar. Türk Ordusu’nun varlığı koalisyonun geri kalanının başarısı için de çok önemli” demiş ve sözlerine “Türkiye, sivil yardım, yönetim, kalkınma ve askeri güvenlik gibi alnlarda her ne yaparsa yapsın çok etkin bir katkı sağlıyor. Bu katkılar çok değerli” diye devam etmiştir. Bkz.: Ardan Zentürk, “Afganistan’da Türkiye’nin Artan Ağırlığı”, **MSI (Military, Science and Intelligence) Dergisi**, Sayı:52, Şubat 2010, s. 75.

⁶⁸ Bulut, a.g.e., ss. 97-98.

3.3.1. TSK'nin ISAF'a Katkıları

Türkiye, barışı destekleme ve koruma harekâtı kapsamında; TBMM'nin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 92'nci maddesine dayanarak 10 Ekim 2001 tarihinde aldığı 722 sayılı⁶⁹ Afganistan'a kuvvet gönderilmesine izin veren kararına istinaden, ISAF Harekâtı'na katkıda bulunmaya başlamıştır.^{***}

TSK'nin ISAF Harekâtı'na katkısı, ISAF ve Kabil Bölge Komutanlığı Karargâhları'nın yanı sıra Vardak ve Cevizcan illerinde görevli iki Bölgesel İmar Ekibi (PRT)'nde görevlendirilen personel, Kabil Bölge Komutanlığı'na tahsisli iki Tabur Görev Kuvveti, beş Harekât Yönlendirme ve İrtibat Timi, bir helikopter birliği, destek unsurları ve Afganistan eğitim kurumlarında görevlendirilen öğretmen/danışman personelden oluşan yaklaşık 1650 kişidir.⁷⁰ Bu mevcut ile Türkiye, katkı sağlayan 50 ülke içinde sayısal olarak 8'inci sırada bulunmaktadır.⁷¹

Başlangıçtan beri aktif destekte bulunan ülkelerden biri olarak Türkiye, Haziran 2002 - Şubat 2003 tarihleri arasında 1300 personelden oluşan katkısı ile ISAF'ın ikinci dönemine liderlik etmiştir.* Türkiye, 20 Haziran 2002 tarihinden itibaren ISAF Liderliği'nin yanı sıra Kabil Uluslararası Havaalanı'nın kontrolünü de

⁶⁹ **Cumhuriyet**, "TSK'den Afganistan Açıklaması", 20 Mart 2012.

^{***} Söz konusu kararda, terörizme karşı Türkiye'yi her zaman desteklemiş olan ABD'nin Taliban yönetimine karşı açtığı savaşta, Türkiye'yi yanında bulmasının doğal olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 92. ve 117. maddeleri uyarınca, gereği, kapsamı, sınırı, zamanı ve süresi Hükümetçe belirlenmek üzere, terörizme karşı başlatılan sürekli özgürlük harekâtı ve devamında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de bulunması ve Türkiye Hükümeti tarafından verilecek izin ve belirlenecek esaslar çerçevesinde bu kuvvetlerin kullanılması için Hükümete izin verilmesi karara bağlanmıştır. Bkz.: Oğan, "NATO Afganistan'da Zemin Kaybediyor", s. 15.

⁷⁰ "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", a.g.e., s. 67.

⁷¹ "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekâtı'na Katkıları", (Çevrimiçi) http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

* ISAF'ın bütün masraflarının ve görevin yerine getirilmesi için gerekli bütün tedbirlerin bu kuvvete katılacak ülkeler tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Türkiye, o dönemde çok ciddi bir ekonomik krizde olmasına rağmen bu harekâtın içinde yer almıştır. Ayrıca Türkiye'nin ISAF'ın komutanlığını üstlendiği dönemin; Afganistan'da yeni siyasi düzenlemelerin yoğunlaştığı ve iç mücadelelerin arttığı bir dönem olması, Türkiye'nin aldığı sorumluluğun önemini göstermektedir. Bkz.: "Afganistan'da Son Durum Raporu", ss. 8-9.

İngiltere'den devralmış ve Afganistan'daki Türk birliği tabur düzeyine çıkartılmıştır. Türkiye bu görevi,** 10 Şubat 2003 tarihinde Almanya-Hollanda müşterek liderliğine devretmiştir.⁷²

Bu arada, ISAF Liderliği, 11 Ağustos 2003 tarihinde NATO tarafından idare edilmeye başlamıştır. Türkiye, NATO liderliğinde devam eden ISAF Harekâtı'na askeri katkısını sürdürmüştür. Bilahare, ISAF Karargâhı'nın 2004 Ağustos ayından itibaren, NATO'ya tahsisli, yüksek hazırlıklı görev kuvveti statüsüne haiz kolordularca üstlenilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tür kolordular arasında yer alan İstanbul'daki 3'üncü Kolordu, 13 Şubat 2005 tarihinde ISAF Karargâhı'nın yedinci dönem liderliğini üstlenmiş ve bu görevi 6 ay süreyle yürütmüştür.

Türkiye, ISAF yedinci döneminde, 1450'si Türk, 30 ülkeden 8000 personele komuta etmiş ve NATO komuta kontrol yapısı içerisinde bulunan Kabil Uluslararası Havaalanı'nın işletilmesini üstlenmiştir.⁷³

ISAF Harekâtı'nın altı bölge komutanlığından biri olan Kabil Bölge Komutanlığı'nın lider ülke sorumluluğu ise; ilk kez 6 Nisan - 6 Aralık 2007 tarihleri arasında,⁷⁴ ardından da 1 Kasım 2009'dan itibaren üç dönem Türkiye tarafından üstlenilmiştir.* Süresi iki kez uzatılan ve 1 Kasım 2012'ye kadar devam edecek olan bu görev,⁷⁵ halen Tuğgeneral Levent Gözkaya komutasında yürütülmektedir.⁷⁶

** Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu'nun komutasında başlayan bu görev, 20 Aralık 2002'de tamamlanacak olmasına rağmen, devralacak ülkelerin hazırlıklarının bitmemesi nedeni ile 10 Şubat 2003'e kadar uzamıştır. Bkz.: "Türk Deniz Piyadesi Afganistan'da", **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Sayı:119, 2007-1, s. 60.

⁷² "TSK'nın Dünya Barışına Katkıları", (Çevrimiçi)

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=165504> , Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2012.

⁷³ "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekâtı'na Katkıları", (Çevrimiçi)

http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁸² "Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı", **a.g.e.**, s. 66.

* Kabil Bölge Komutanlığı'nın kuzeyden güneye 75, batıdan doğuya 65 km.lik ve şehir merkezi ile 14 ilçeyi içeren bir sorumluluk sahası bulunmaktadır. Kabil Uluslararası Havaalanı, Kabil ili sınırları içerisinde bulunduğu halde bu sahanın içine girmemektedir. Diğer bölge komutanlıklarına kıyasla daha küçük bir bölge olmasına rağmen, Kabil'in başkent olması, birçok büyükelçilik, hükümet dışı organizasyon, üst düzey uluslararası askeri karargâh ve özellikle büyük medya temsilciliklerinin

Ayrıca, 04 Ağustos 2008 ile 04 Şubat 2009 tarihleri arasında 3'üncü Kolordu Komutanlığı'nın 100 personeli ile ISAF Karargâhı desteklenmiştir.⁷⁷

3.3.2. TSK'nin Bölgesel İmar Ekipleri'ne Katkıları

Afganistan'da bulunan her iki Türk PRT'sinde, personelin ve yerleşke bölgesinin emniyetini sağlamak amacıyla TSK'ne bağlı askeri personel görevlendirilmiştir. Bu kapsamda Vardak PRT'de 76 kişilik, Cevizcan PRT'de ise yaklaşık 119 kişilik Türk Askeri Birliği bulunmaktadır.⁷⁸

PRT'lerin askeri kanadı aynı zamanda, Vardak PRT ile ISAF'ın Kabil Bölge Komutanlığı ve Cevizcan PRT ile ISAF Kuzey Bölge Komutanlığı arasında irtibat ve koordinasyonun tesisinden sorumludur. Ayrıca, Sivil-Asker İşbirliği (SAİ-CIMIC) faaliyetlerinin yürütülmesini de sağlamakta ve yerleşim alanında bulunan TSK'ne ait tıbbi birim ile hem PRT personeline hem de Afgan halkına bedelsiz hizmet vermektedir.⁷⁹

burada olması, Kabil Bölge Komutanlığı'nın önemini arttırmaktadır. Ayrıca Kabil'in değişken yapısı ve tehdit durumunun her an güvenciden güvensize dönüşebilmesi bu görevi daha da hassaslaştırmaktadır... Ancak yine de herhangi bir olayda ilk müdahaleyi Afgan polisi, ardından Afgan ordusu yapmakta, sorun çözülemezse Kabil Bölge Komutanlığı müdahale etmektedir. Bu durum, Afgan Güvenlik Güçleri'nin sorumluluk alma kapasitelerinin arttığını göstermektedir. Bkz.: Bulut, a.g.e., s. 97.

⁷⁵ **Cumhuriyet**, "TSK'den Afganistan Açıklaması", 20 Mart 2012, 10 Mayıs 2012.

⁷⁶ "About ISAF: Leadership", (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁷⁷ "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekâtı'na Katkıları", (Çevrimiçi) http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.html, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁷⁸ "TSK'dan Afganistan Açıklaması", (Çevrimiçi) http://www.dha.com.tr/turk-silahli-kuvvetleri-uluslararasi-guvenlik-yardim-kuvveti-ugykisaf-ve-turkiyenin-katkilari-ile-ilgili-olarak-yazili-bir-aciklama-yapti-son-dakika-haberi_288037.html, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

⁷⁹ "Cevizcan'daki Türk İl İmar Ekibi", (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

3.3.3. TSK'nin Eğitim Alanında Katkıları

TSK'nin Afganistan'da eğitim alanında üstlendiği görevlerden biri, Afgan Ulusal Güvenlik Güçleri'nin, Afganistan'ın güvenliğini tek başına sağlayabilecek yeterliliğe ulaştırılmasına yardımcı olmaktır. Bu kapsamda; TSK'nin eğitici, danışman ve öğretmenleri, Afganistan Kara Harp Okulu, Komuta Kurmay Koleji, Askerî Lise ve çeşitli askerî eğitim merkezlerinde görev yapmaktadır.

Afganistan'da ve Türkiye'de, Afganlı askerlerin eğitimi ile toplam 235 TSK personeli görevlendirilmiştir. Bugüne kadar, 12.500'den fazla Afgan personele, Afganistan'da görev yapan Türk personel tarafından yerinde eğitim verilmiştir. Türkiye-Afganistan askerî eğitim iş birliği faaliyetleri çerçevesinde, 2001 yılından beri yaklaşık 3.300 Afgan personele TSK eğitim kurumlarında eğitim verilmiştir. Hâlen bir grup Afgan personelin Türkiye'deki eğitimleri devam etmektedir.*

Bu doğrultuda, 2005 yılından beri Afganistan Kara Harp Okulu'na danışman/eğitici, lojistik ve tıbbi yardım malzemesi desteği sağlanmaktadır. Okulda, Türkçe, istatistik ve tarih öğretmenleri de dâhil, 16 danışman ve öğretmen görev yapmaktadır. Okulun eğitim öğretim ortamları ile yaşam alanlarının iyileştirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmekte; dershanelerin düzeni, eğitim yardımcı malzemelerinin temini ve akademik yayınların Türkçe ve İngilizce'den Darice'ye çevrilmesine destek olunmaktadır. Okulun Türk Kara Harp Okulu ile yakın ilişki içinde olması için karşılıklı ziyaretler planlanmakta, okulda dereceye giren öğrencilerin Türkiye'ye düzenlenen geziye katılımları ve Harp Okulu sonrası Türkiye'de ihtisas eğitimine katılımda öncelik verilmektedir. Ayrıca okulda açılmış

* Genelkurmay Başkanlığı'nın 9-11 Şubat 2009 tarihlerinde Afganistan'daki Türk Birliği'nin görev bölgelerine yönelik düzenlediği geziye katılan basın mensuplarına konuşan Kabil Bölge Komutanı Tuğgeneral Levent Çolak; Türkiye'de yetişen Afganlı askerlerin ülkelerinde çok iyi yerlerde görev yaptığını ifade etmiştir. Tuğgeneral Çolak, Türkiye'de eğitim gören Afganlı iki üstteğmenin en güvenilir yer olan Muhafız Alayı'nda takım komutanlığı yaptığı ve Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin emniyetini sağlayan birinci kuşağın sorumluluğunun da Türkiye'de Kara Harp Okulu'nda yetişmiş Afganlı subaylara devredilmiş olduğunu belirtmiştir. Bkz.: Bulut, **a.g.e.**, s. 97.

olan Türkçe dershanesinde isteyen öğrencilerin yabancı dil olarak Türkçe'yi öğrenmesi sağlanmaktadır.

Afganistan Askerî Lisesi'nin sponsorluğu da Türkiye tarafından üstlenilmiştir.** Türkiye, Askerî Lise'nin inşası için 8,6 milyon dolar, donatımı içinse 1,4 milyon dolar yardım yapmış ve Türkçe, matematik, bilgisayar öğretmenleri de dâhil olmak üzere on bir danışman ve öğretmen görevlendirmiştir. Okula, halen düzenli olarak altyapı, lojistik ve insani yardım desteği sağlanmaktadır.⁸⁰

Kabil'de Şubat 2010'da açılan Gazi Askerî Eğitim Merkezi'nde, Afganlı astsubayların temel eğitimleri Türk askeri tarafından verilmektedir.⁸¹ Aynı eğitim merkezinde, 8 Şubat 2009'dan itibaren de iki aylık dönemlerle Afganlı gençlere temel askerlik eğitimi verilmektedir. Her dönem 600 gencin eğitim görmesiyle, bu merkezde yılda 3600 kişi eğitim görmektedir.⁸² İlave olarak, Kabil Askerî Eğitim Merkezi'nde 6, Komuta Kurmay Koleji'nde 2, Afgan Savunma Üniversitesi'nde ise 3 personel görevlendirilmiştir.

Tüm bunların yanında, Ekim 2009 - Mayıs 2010 tarihleri arasında 450 Afgan askeri personeli bölük paketleri halinde Türkiye'ye getirilip eğitim verilmiş ve donatılarak ülkelerine geri gönderilmiştir.

Yine eğitim kapsamında; Türkiye'den görevlendirilen öğretmenlerin nezaretinde, Afganistan Savunma Bakanlığı Türkçe Dershanesi'nde, Türkçe öğrenmek isteyen Afgan personele Türkçe eğitimi verilmektedir. Bu kapsamda, Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER)'nden temin edilen ders kitapları ve eğitim yardımcı malzemeleri düzenli olarak Afganistan'a gönderilmektedir. Her yıl, TSK tarafından 15 ayrı ülkede kurulan 19 Türkçe

** Bu lise, İstanbul'daki Kuleli Askerî Lisesi örnek alınarak ve girişine iki kule yapılarak inşa ettirilmiştir. Bkz.: A.y.

⁸⁰ “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, **a.g.e.**, s. 69.

⁸¹ “Türk Askerinin Afganistan Misyonu”, (Çevrimiçi) <http://www.hazer.tv/ulkeler/afganistan.html>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2012.

⁸² Bulut, **a.g.e.**, s. 95.

dershanesinden seçilen öğrencilerle birlikte, Afganistan’da açılan dershanelerden Türkiye’ye bir hafta süreli geziler düzenlenmektedir.⁸³

3.3.4. TSK’nin Sağlık Alanında Katkıları

TSK’nin Kabil’de bulunan Doğan Kışlası (Dogan Camp)’nda, Kabil Atatürk Askeri Hastanesi bulunmaktadır. Afgan halkı bu hastanede Türk doktorları tarafından ücretsiz olarak muayene ve tedavi edilmekte, Afganistan’da tedavisi mümkün olmayan bazı hastalar ise Türkiye’ye getirilmekte ve daha iyi şartlarda iyileştirilmeye çalışılmaktadır.⁸⁴ Dokuz uzman doktor, beş hemşire ve iki Afgan doktorun görev yapmakta olduğu hastanede, haftada ortalama bin 300 hastaya bedelsiz sağlık hizmeti verilmektedir. Sağlık hizmeti sunulan hastaların büyük çoğunluğunu ise Afgan kadın ve çocuklar oluşturmaktadır.⁸⁵

Bunun yanında TSK, Vardak ve Cevizcan PRT’lerinin yerleşim alanında bulunan tıbbi birimler ile de Afgan halkına sağlık desteği sağlamaktadır.⁸⁶

3.3.5. TSK’nin Diğer Katkıları

TSK, Afgan Ordusu’nun eğitimi ve orduya danışmanlık yapılması konusunda halen; Afgan 201’inci Kolordusu bünyesinde 15 kişilik, Kabil Karargâh Güvenlik ve Destek Tugayı Karargâhı’nda 16 kişilik, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Taburu’nda 8 kişilik, Savunma Bakanlığı Muhafız Taburu’nda 8 kişilik, Merkez Tümeni 1’inci Tugay Karargâhı’nda 16 kişilik olmak üzere toplam 5 ayrı Harekât Yönlendirme ve İrtibat Timi (HYİT-OMLT) görevlendirmiştir.

⁸³ “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, **a.g.e.**, s. 68.

⁸⁴ Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, **a.g.e.**, s. 68.

⁸⁵ “Afganistan’ın Türk Ordusu’na Güveni”, (Çevrimiçi)

http://haber.gazetevatan.com/Afganistanin_Turk_ordusuna_guveni/286767/30/Haber, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2012.

⁸⁶ “Cevizcan’daki Türk İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7> , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

TSK tarafından, Afganistan’da gerçekleştirilen seçim dönemlerinde güvenliğin sağlanmasına da yardımcı olunmuştur. Bu kapsamda, 20 Ağustos 2009 tarihinde yapılan başkanlık seçimlerinin desteklenmesi amacıyla; Kabil Bölge Komutanlığı’nın harekât kontrolünde görev yapmak üzere, 17 Temmuz 2009 tarihinden itibaren Mezar-ı Şerif ilinde bir seçim destek birliği görevlendirilmiştir. (Bu birlik, görevini tamamlamayı müteakip, Cevizcan PRT’nin askeri birliğini teşkil etmiştir. Birlik, PRT kuruluncaya kadar hazırlıkları yerine getirmek için bölgede kalmış ve bu süre zarfında halka gıda yardımında bulunmuştur.)

Bunun dışında TSK unsurları, görev yapılan bölgelerde Sivil-Asker İşbirliği (SAİ-CIMIC) faaliyetleri kapsamında tespit edilen fakir halka, gıda, giyecek ve yakacak gibi yardımlarda bulunmakta, hac dönemlerinde hac paketleri hazırlayarak hacılara dağıtmakta ve onları hacca uğurlamaktadır.⁸⁷ Ayrıca meslek edindirme kursları açılarak, malzemeleri tamamlanmakta ve halka Türkçe, halıcılık, dikiş-nakış ve bilgisayar gibi kurslar verilmektedir. Bu kursları başarı ile tamamlayan kursiyerlerin, açılan ihalelerde ihaleyi kazanan firma tarafından istihdam edilmesi sağlanmaktadır.⁸⁸

Yeni kurulan Afgan Milli Ordusu’nun üniformalarının önemli bir miktarı da TSK tarafından sağlanmıştır.⁸⁹

3.4. Diğer Devlet Kurumlarının Rolü

Afganistan’ın yeniden yapılandırılması konusunda TİKA ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yanında; Emniyet Genel Müdürlüğü ile Dışişleri, İçişleri, Sağlık, Milli Eğitim ve Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları gibi kurumlar da özellikle PRT’ler bünyesindeki faaliyetleri ile değişen boyutlarda katkı sağlamaktadır.⁹⁰ Genel

⁸⁷ “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, **a.g.e.**, s. 70.

⁸⁸ Bulut, **a.g.e.**, s.97.

⁸⁹ Esedullah Oğuz, “Türk Gibi Afgan”, **Newsweek Türkiye**, Sayı:56, 22 Kasım 2009, s. 49.

⁹⁰ ““Cevizcan’daki Türk İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi) <http://www.cevizcanprt.org/tur/icerik.php?no=7> , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

anlamda TİKA'nın koordinasyonu ve icracı kurumun gayretleriyle yürütülen bu katkıların bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü, Vardak Vilayeti'nde kurulan Türk PRT'si bünyesinde, bölge polisinin eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesine yönelik olarak 2006 yılından başlayarak her yıl 6 aylık dönemler halinde, sekiz polis eğitimcisi görevlendirmektedir.* Ayrıca yine bu PRT'de, güvenliğin sağlanması için on özel harekât polisi, idari işlerin yürütülmesi için bir polis memuru ve tüm polis hizmetlerinin koordinasyonu ve yönetiminden sorumlu bir Emniyet Müdürü görev yapmaktadır.⁹¹

Bizzat Afganistan'da görev yapan personelin katkısının yanı sıra, Türkiye'de de Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı bazı eğitim merkezlerinde Afgan personele eğitimler verilmektedir. Türkiye'deki polis meslek yüksek okullarından 2010 yılı içinde 22 Afgan öğrenci mezun olmuştur. Ancak daha önemlisi, Emniyet Genel Müdürlüğü, Afgan polis teşkilatında görev yapacak polisler, 28 Temmuz 2011 tarihinde yapılan açılış törenini takiben Sivas Polis Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim vermeye başlamıştır.* İlk partide 500 Afgan'ın başladığı bu eğitimin, 6 aylık dönemlerle uygulanmaya devam etmesi planlanmıştır. Eğitim çerçevesinde; lise mezunu olan Afgan öğrenciler temel polis eğitiminden geçirilmekte, halen

* “Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi'ne bağlı uzman eğitimciler, kendi meslektaşlarının yanı sıra yabancı ülkelerdeki meslektaşlarına da kurs vermektedir. Bu çerçevede özellikle dünyanın uyuşturucu merkezi olarak bilinen Afganistan'da polisler, uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede Türk polisinden eğitim alıyor. 2011 yılında Afganistan, 116 katılımcı ile eğitimlerden en fazla yararlanan ülke oldu.” “Uyuşturucuyla Mücadelede Afgan Polisi Türk Polisinden Ders Alıyor”, (Çevrimiçi) <http://www.polis.web.tr/turk-polisi/uyusturucuyla-mucadelede-afgan-polisi-turk-polisinden-ders-aliyor-ozel-h43581.html> , Erişim Tarihi:22 Mayıs 2012.

⁹¹ İrfan Çiftçi, “Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:10 (4), 2008, s. 49.

* “Türkiye, eğitim tesisi ve eğitimcilerini kullandırmak suretiyle projeye toplam 2,5 milyon dolar mertebesinde katkı sağlayacaktır. Projenin kalan bütçesinin yarıya yakın kısmı Japonya tarafından, yarıdan biraz fazlası da NATO Afganistan Eğitim Misyonu tarafından karşılanacaktır.” “Afgan Ulusal Polisi Temel Eğitimi Açılış Töreni”, (Çevrimiçi) http://www.polisdergisi.pol.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=88:afgan-ulusal-polisi-temel-eitimi-program-acl-toereni&catid=37:haberler&Itemid=120, Erişim Tarihi:22 Mayıs 2012.

Afganistan’da görev yapan polislere ise koruma ve önleme, terörizme karşı bina ve önemli tesislerin korunması gibi özel eğitimler verilmektedir.**

Kurulduğu günden beri 63 ülkeden 4 binden fazla yabancı uzmana eğitim verilen Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi (Ankara)’nda de 400 civarında Afgan polisi mesleki olarak geliştirilmeye çalışılmıştır.⁹²

Afganistan’a yardım konusunda önemli çalışmaları olan bakanlıklardan biri T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’dır.*** Milli Eğitim Bakanlığı’nın kalkınma yardımları kapsamında değerlendirilebilecek en önemli projelerinden bir tanesi, 1992 yılından beri uygulanmakta olan Büyük Öğrenci Projesi’dir. Bu kapsamda devlet burslusu olarak Afganistan’ın da aralarında bulunduğu 31 ülkeden Türkiye’ye eğitim amacıyla getirilen 5.970 öğrencinin, Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER), önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri için ulaşım, barınma, tedavi, beslenme, giyecek, ikamet teskeresi ve üniversite katkı payı bedelleri Milli Eğitim Bakanlığı’na ödenmiştir.

Ayrıca 2009 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla yürütülen ve hükümetçe çeşitli hükümetler emrine verilen eğitim bursları ile öğrenci değişim programları çerçevesinde, yine Afganistan’ın da aralarında bulunduğu 118 ülkeden

** “Sivas Polis Meslek Yüksekokulu Müdürü Celal Bodur, yaklaşık 15 bin gibi bir Afgan polisinin eğitimini hedeflediklerini belirterek, bunun da Afganistan’ın genel nüfusuna bakıldığında polis gücünün önemli bir kısmını oluşturacağını söyledi. Bu okulun diğer polis meslek yüksekokullarından bir farkının bulunduğunu, bunun da öğrenci profili olduğunu anlatan Celal Bodur, "Öğrenci profili tamamen misafir, yabancı öğrenciler. Bunlar kardeş ülke Afganistan’ın polis adayları. Lise mezunu genç polis adayları. Burada şu anda yaklaşık 500’e yakın öğrencimiz var. Bunlar 6 ay süreli sıkı, gerek teorik, gerek uygulamalı polis eğitim programı alıyorlar. 6 ay sonunda bunlar polis yöneticisi, polis amiri, bizim teşkilatımızdaki rütbe sistemine bakarak söylersek komiser düzeyinde mezun olacaklar. Kendi ülkelerine gidip polislik hizmeti verecekler" diye konuştu.” “Afgan Polis Adaylarının Sivas’taki Eğitimi”, (Çevrimiçi)
<http://www.sondakika.com/haber-afgan-polis-adaylarinin-sivas-taki-egitimi-3054771/> , Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

⁹² “Türk Polisi 30 Ülkenin Polisini Eğitti”, (Çevrimiçi)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1132000&title=turk-polisi-30-ulkenin-polisini-egitti> , Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

*** Türkiye’nin Kalkınma Yardımları kapsamında gerçekleştirilen uzmanlık eğitimleri dışında kalan, temel, orta ve yüksek eğitimler ile lisansüstü eğitimlerin, planlama, genel koordinasyon ve icrası Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir.

toplam 1.183 öğrenci yüksek öğrenim bursundan faydalanmış, 122.963 adet kitap ve eğitim materyali sağlanmıştır.⁹³

Yine Milli Eğitim Bakanlığı'nın katkıları ile Afganistan'dan gelen 31 üst düzey eğitim yöneticisi ve öğretmene yönelik "Program Hazırlama, Kitap Yazma ve Eğitim Yönetimi" alanlarındaki 3 hafta süreli hizmet içi eğitim çalışması, 2008 Ekim ayında Ankara'da gerçekleştirilmiştir.⁹⁴

Afganistan'ın yeniden yapılandırılması konusunda sorumluluk üstlenen bir diğer bakanlık da T.C. Sağlık Bakanlığı'dır. TİKA'nın sorumluluğunda gerçekleştirilen sağlık projelerinde, Sağlık Bakanlığı çalışanları görev almakta ve projelerin bütçelerinin bir kısmı bu bakanlık tarafından sağlanmaktadır.

2002 ile 2005 yılları arasında Sağlık Bakanlığı tarafından Afganistan'da çeşitli yerlerde sağlık kuruluşları tesis edilmiş ve Afgan halkının hizmetine sunulmuştur. Bu kuruluşlar; Kabil Atatürk Çocuk Hastanesi, Şibirgan Türk-Afgan Dostluk Hastanesi, Andhoy Türk-Afgan Dostluk Hastanesi, Meymene Türk-Afgan Dostluk Hastanesi, Hoca Bahauddin Sağlık Ocağı, Talokan Ana-Çocuk Sağlığı Kliniği ve iki adet gezici kliniklerdir. Halen bu kuruluşların tüm masrafları T.C. Dışişleri Bakanlığı ve TİKA tarafından finanse edilmeye devam etmektedir.⁹⁵

Bunun yanında, aynı yıllar arasında 65 Afgan doktor ve 14 sağlık personeline; Sağlık Bakanlığı'na bağlı Eğitim Hastaneleri ile Hacettepe ve Başkent Üniversitesi Hastaneleri'nde mesleki eğitim verilmiş, Sağlık Bakanlığı'nın yetkilileri ve doktorlarından oluşan heyetler birçok kez Afganistan'ı ziyaret etmişlerdir.⁹⁶

⁹³ "2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu", (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

⁹⁴ "Milli Eğitim Bakanlığı'nda Hizmet İçi Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Panel ve Çalıştayı, 07-08 Mayıs 2010", (Çevrimiçi)
http://hedb.meb.gov.tr/net/_Duyuru_dosyalar/calistay.pdf, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2012.

⁹⁵ "Afganistan'da Sağlık Birimlerinin İşletilmesi", **2010 Faaliyet Raporu, TİKA**, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

⁹⁶ Sametoğlu, **a.g.e.**, s. 155.

20 Nisan 2005 tarihinde Kabil’de, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Halk Sağlığı Bakanı Muhammed Emin Fatimi arasında beş yıl süreyle geçerli olmak üzere, sağlık alanında işbirliği yapılmasına dair bir anlaşma imzalanmıştır. Bu çerçevede iki ülke, belirlenen sağlık ve tıp bilimleri alanlarında bilgi alışverişi, heyet ve sağlık personeli değişimi, konferans ve bilimsel toplantılara uzmanların katılımının desteklenmesi ve belirlenecek diğer alanlarda işbirliği yapma kararı almıştır.

Anlaşmada daha çok Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı’nın, Afgan sağlık sisteminin yeniden kurulmasına yönelik sağlayabileceği katkılar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, sağlık enformasyon çalışmalarına yönelik teknik ve danışmanlık desteği sağlanması, Afgan sağlık, yardımcı sağlık ve teknik personelinin yetiştirilmesine yönelik olarak Türkiye ve Afganistan’da kısa süreli eğitimler düzenlenmesi ve düzenlenecek eğitimler için imkânlar ölçüsünde eğitim verecek uzman, araç, gereç ve doküman sağlanması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda; sağlık hizmetleri çerçevesinde; bulaşıcı hastalıklarla mücadele, aşılama çalışmaları,* ana ve çocuk sağlığı, sağlık eğitimi, çevre sağlığı, acil sağlık, ambulans hizmetleri ve ruh sağlığı gibi konularda, tedavi hizmetleri çerçevesinde de; hemodiyaliz ve kan bankacılığı gibi konularda işbirliği öngörülmüştür.* Ayrıca Türkiye’nin, ilaç ve eczacılık ile ürünlerin kalite kontrolüne yönelik eğitim imkânı sağlaması, her yıl Afganistan’daki kliniklerde tedavisi yapılamayan 100 hastayı ücretsiz olarak tedavi etmesi, imkânlar ölçüsünde ilaç, tıbbi cihaz ve malzeme yardımında bulunması ve

* “Afganistan’ın Mezar-ı Şerif Başkonsolosluğumuzun isteği üzerine, Cevizcan Vilayeti’nde kolera salgını başlaması nedeniyle acil olarak serum ve diğer tıbbi malzemeler 25 Ağustos 2005 tarihinde Afganistan’a gönderilmiştir. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile T.C. Sağlık Bakanlığı’nın ortaklaşa koordine ettiği Afganistan’da Polio Eradikasyonu programına harcanmak üzere Türkiye, 500.000 ABD dolarını WHO’ya teslim etmiştir. Daha sonra Afganistan’da rutin aşı programına destek olmak üzere 2.000.000 doz kızamık ve 2.000.000 doz DBT (karma aşı) (630.000 ABD Doları tutarında ve toplam 4.000.000 doz) Ocak 2006’da gönderilmiştir. Aynı şekilde, Mart 2006 itibarıyla 2.300.000 YTL tutarında ilaç ve tıbbi sarf malzeme bu ülkeye uçakla gönderilmiştir.” Sametoğlu, **a.g.e.**, s. 155.

* Bu işbirliğinin, kısa dönemli eğitim gerçekleştirmek, sağlık personeli değişimi (mesleki ve teknik beceriyi artırmak ve danışmanlık için altı aya kadar) ve bilgi ve doküman değişimi şeklinde olması kararlaştırılmıştır.

Türkiye’ye gelecek Afgan personelin iâşe ve ibate masrafları ile ÷lke içi yolculuk giderlerini karşılaması kabul edilmiştir.⁹⁷

Müteakiben, Kabil’de 26 Nisan 2008 tarihinde yapılan ek protokolle anlaşmanın diğler maddelerinde mutabık olunduğı vurgulanarak, Afganistan’daki kliniklerde tedavisi yapılamayan ve Türkiye’de ücretsiz olarak tedavi edilecek hasta sayısı yılda 200’e çıkarılmıştır.⁹⁸

Sağlık Bakanlığı’nın desteğıyle Afganistan’da gerçekleştirilen bir diğler önemli proje de 2010 yılı Ocak ayında faaliyete başlayan Meymene Afgan-Türk Ebe Eğitim Merkezi’nin kurulmasıdır. Bu merkezin, Afganistan sağlık sistemine büyük katkı sağlaması beklenmektedir.⁹⁹ Özet olarak, Türkiye’nin inşa ettiğı ve bir kısmının da işletmesini üstlendiğı sağlık hizmetlerinden, 800.000 civarında Afgan vatandaşı faydalanmaktadır.¹⁰⁰

Türkiye’nin Afganistan’a katkılarından bahsederken, üzerinde durulması gereken diğler bir bakanlık da Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’dır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, özellikle TİKA tarafından geliştirilen projelere verdiği destek ve PRT’lerde görevlendirdiğı personel ile desteğini sürdürmektedir. Bu kapsamda, Afganistan’da yaş meyve ve sebzenin pazar ömrünü uzatmaya olanak sağlayan ilk iki soğuk hava deposu Türkiye tarafından Vardak’ta inşa edilmiştir.¹⁰¹

Antalya’da 2004 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Ekonomik İşbirliğı Teşkilatı (EİT) 2. Tarım Bakanları toplantısında, Afganistan’ın yeniden

⁹⁷ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma”, (Çevrimiçi)
<http://www.saglik.gov.tr/tr/dosya/1-51775/h/madde17.pdf> , Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2012.

⁹⁸ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Ek Protokol”, (Çevrimiçi)
<http://www.tusp.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-71633/h/anlasmalar2011-tr.pdf> , Erişim Tarihi:24 Mayıs 2012.

⁹⁹ “Afganistan’da Sağlık Birimlerinin İşletilmesi”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf> , Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

¹⁰⁰ “Afganistan Ülke Bülteni 2011”, s. 4.

¹⁰¹ “Türkiye-Afganistan Siyasi İlişkileri”, (Çevrimiçi)
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa , Erişim Tarihi:25 Mayıs 2012.

yapılandırılması konusu üzerinde önemle durulmuş ve dönemin T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanı Sami Güçlü, Afganistan ile hayvan ıslahı konusunda işbirliği yapılacağını bildirmiştir.¹⁰² Ayrıca, 2007 yılı ağustos ayında da Afganistan'ın Vardak Vilayeti'nden Malatya Meyvecilik Araştırma Enstitüsü'ne gelen 9 kişilik çiftçi heyetine, TİKA'nın katkılarıyla kayısı eğitimi verilmiştir.¹⁰³

3.5. Ticari Amaçlı Şirketlerin Rolü

Türkiye, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında sadece devlet kurumları ile değil, aynı zamanda ticari amaçlı şirketlerin yaptığı yatırımlarla etkili olmaya çalışmıştır.

Afganistan'ın yabancı yatırımcılar için almış olduğu kararlar ve bu alandaki bilinçli mevzuat hazırlıkları, yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı firmalar için cazip bir ortam hazırlamış ve bu firmalara hizmet etmek üzere Afganistan Yatırım Destek Kurumu (AISA) kurulmuştur.¹⁰⁴ Bu kapsamda, Türk-Afgan İş Konseyi de Türk-Avrasya İş Konseyleri bünyesinde, 10 Aralık 2001 tarihinde alınan bir kararla kurulmuş ve Afganistan'ın ilgili kurumlarının yanı sıra ülkede faal olan uluslararası kuruluşlarla işbirliği geliştirilmeye gayret edilmiştir.¹⁰⁵ Halen iki ülke arasında ticari ilişkiler, yürürlükte olan 6 adet ticari anlaşma ve protokol kapsamında devam etmektedir.*

¹⁰² “Türkiye, Tarımla İlgili Bilgi ve Tecrübelerini Afganistan ve Tacikistan ile Paylaşacak”, (Çevrimiçi) http://www.ajansbir.com/haber-4115-4115-4115-Turkiye_tarimla_ilgili_bilgi_ve_tecrubelerini_Afganistan_ve_Tacikistan_ile_paylasacak.html , Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

¹⁰³ “Afgan Çiftçilere Kayısı Eğitimi”, (Çevrimiçi) <http://www.malatyahabermerkezi.com/v4/default.asp?cat=HaberOku&id=2220> , Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

¹⁰⁴ “Afganistan İslam Devleti”, (Çevrimiçi) http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf , Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012.

¹⁰⁵ “Afganistan Ülke Bülteni 2011”, s. 9.

* Bu anlaşmalar şunlardır: 1. 5 Aralık 1975 tarihli Ticaret Anlaşması, 2. 10 Haziran 2004 tarihli Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, 3. 10 Haziran 2004 tarihli Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, 4. 27 Nisan 2005 tarihli Gümrük Alanında İdari İşbirliği ve Yardım Anlaşması, 5. 27 Nisan 2005 tarihli Türkiye-Afganistan 1. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı, 6. 27 Nisan 2005 tarihli Uluslararası Kara Ulaştırması Anlaşması. “Afganistan Ülke Raporu”, s. 22.

Afganistan’da özellikle Türk müteahhitleri ülkenin yeniden inşası sürecinde aktif rol oynamaktadır.¹⁰⁶ Faaliyet göstermekte olan Türk firmalarının %95’i inşaat sektöründe çalışmaktadır. Kayıtlı olan küçüklü büyüklü 60 Türk inşaat firması, müteahhitlik alanında, yabancı yatırımcılar arasında ilk sırada bulunmaktadır.¹⁰⁷ Bu firmaların, 2002 ile Eylül 2010 arasında Afganistan’da üstlendiği 355 projenin toplam bedeli 3 milyar dolar civarında olup, söz konusu projelerin büyük bölümünü altyapı yatırımları oluşturmuştur.¹⁰⁸ 2010 yılına ait net rakamlar tespit edilememiş olup, dönem içindeki diğer yıllarda Türk firmalarının almış oldukları proje sayısı ve bu projelerin tutarları şu şekildedir:

Yıllar	Proje Sayısı	Projenin Tutarı (US Dolar)
2002	7	28.592.402
2003	30	355.170.600
2004	58	454.472.114
2005	50	353.430.003
2006	48	272.136.383
2007	38	191.836.328
2008	40	455.775.633
2009	72	562.299.008 ¹⁰⁹
2010	Net Rakamlar Tespit Edilememiştir.	
2011	37	507.534.656 ¹¹⁰

¹⁰⁶ “Türk-Afgan İş Konseyi”, (Çevrimiçi)

http://www.deik.org.tr/Konsey/53/T%C3%BCrk_Afgan.html , Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2012.

¹⁰⁷ Aydın Temizer, “Afganistan Ülke Raporu”, s.13, (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2012.

¹⁰⁸ “Afganistan Ülke Bülteni 2011”, s. 7.

¹⁰⁹ Temizer, Aydın, “Afganistan Ülke Raporu”, (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

¹¹⁰ “Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri”, (Çevrimiçi)

www.tmb.org.tr/doc/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_tr.doc , Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

Türk müteahhitlerin Afganistan’da üstlendikleri bazı önemli işler ise aşağıda sunulmuştur:

- Yüksel İnşaat: Kabil Uluslararası Havaalanı NATO tesisleri inşaatı,*
- Zafer İnşaat ve Sigal Mühendislik: Bagram Hava Üssü Projeleri,**
- Gülsan-Çukurova JV: Kabil-Kandahar yolunun, 432 ile 482’nci kilometreleri arası yol yapımı. Kandahar-Herat yolunun bir bölümünün yapımı. Kabil-Kandahar yolunun tamamı için malzeme temini,
- Tepe İnşaat: ABD ordusu için Kandahar’da askeri amaçlı modüler bina yapımı, ISAF Kabil Havaalanı’nda helikopter pisti, Alman Taburu’nun iç yollarının betonlanması, ISAF Alman Askeri Birliği binasının onarımı, Afgan Ordusu kışlalarından birinin onarımı, ABD Ordusu tugay tesisleri inşaatı, Army Corps of Engineer’a ait bazı binaların yapımı,
- Natfer-Kolin İnşaat (Afganistan-Türkiye): Kabil-Kandahar yolunun 172 ile 262’nci kilometreleri arası yol yapımı ve 5 adet köprü inşaatı,
- Mensel: Kabil-Kandahar yolunun 92 ile 177’nci kilometreleri arası yol yapımı, Afgan ordu karargâhı inşaatı, askeri tesis projesi,

* “Sözleşme kapsamında, Kabil Havaalanı sınırları içerisindeki kalan 1,000,000 m²’lik bir alanın tüm altyapısının ve bu arazi üzerinde toplam alanları 30,000 m²’yi bulan, terminal, merkez ofis, kalıcı ve geçici konaklama, yemekhane, arıtma, bakım ve onarım binaları da dahil sayıları 30’adet binanın inşası tamamlanmıştır. Tesis çok uluslu güç (ISAF) tarafından kullanılacak olup, toplam 3,800 kişiye hizmet vermek üzere tasarlanmıştır.” “Kabil Uluslararası Havaalanı NATO Tesisleri İnşaatı”, (Çevrimiçi) http://www.yuksel.net/index.php?option=com_content&view=article&id=371%3Akabil-uluslararası-havaliman-nato-tesisleri-naat-kabil&catid=81%3Abuilding-projects&Itemid=351&lang=tr, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

** Bagram (Afganistan) Askeri Hava Alanı, Kabil’e 40 km uzaklıkta, Amerikan Ordusu tarafından kullanılan ve bölgedeki en büyük hava üssüdür. Bu üssün altyapı projelerinin projelendirilmesi ve yapımı ihalesine Zafer Taahhüt İnşaat ve Tic. A.Ş. uygulamacı olarak, Sigal Mühendislik de proje çözüm ortağı olarak katılmıştır. İhale, US Army Corps of Engineers tarafından bu ikiliye verilmiştir. Bkz.: “Bagram Hava Üssü Altyapı Projeleri”, (Çevrimiçi) <http://www.sigal.com.tr/?recordID=256>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

- Yüksel Proje: Kabil-Kandahar yolunun 92-177'nci ve 42-92'nci kilometreleri arası yol yapımı, Kabil-Doshi yolu 100 ile 175'nci kilometreleri arası bölümünün mühendislik hizmetleri,

- Yüksel İnşaat-ARC Construction (Türkiye-ABD): Kabil-Kandahar yolunun 42 ile 92'nci kilometreleri arası yol yapımı,

- Yüksel İnşaat: ABD Büyükelçiliği yeni bina, lojman ve ikametgâh binalarının yapımı,

- Entes: Kabil-Salang yolunun acil rehabilitasyonu,

- Çukurova-Arten: Salang Tüneli ve kar galerileri onarımı, Sare Hauz Barajı'nın proje ve onarımı,

- Limak İnşaat: Salang-Doshi yolunun acil rehabilitasyonu,

- Naseeb-Sultanoğlu (Türkiye-Afganistan): 8 katlı otel ve alışveriş merkezi yapımı,

- Makimsan Asfalt: Kabil-Kandahar yolunun 49 kilometrelik bölümünün asfaltlanması,

- Zafer Taahhüt: Afgan ordu karargahı bir numaralı görev emri, ABD ordusu için askeri amaçlı 4 koğuş ve yemekhane binalarının dizayn ve yapım işi, ABD ordusu için askeri binaların dizayn ve yapımı,

- ZMD İnşaat: Afgan kışlasının yemekhanesi ve telsiz alıcı-verici istasyonunun yapımı, Afganistan Başkanlık Sarayı kompleksinin 500 kişilik Afgan Taburu'nun altyapı işleri, ABD Büyükelçiliği'nin zemininin hazırlanması, temizleme, çakıllama, doldurma, kotlama işi, Afgan Polis Eğitim Tesisi'nin yapımı,

- Sürcon Sürücüler İnşaat: İş merkezi inşaatı,

- Karizma İnşaat: Meslek eğitim merkezi inşaatı,

- Çapı İnşaat: Kabil Havaalanı-Intercontinental Otel arasındaki 12 kilometrelik şehir içi yolun yapımı,¹¹¹

- Diy-Mar İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi: Türk Dili ve Edebiyatı Türkoloji Bölümü Hizmet Binası İnşaatı,¹¹²

- Panel Sistem: Kabil’de beş bin ton kapasiteli ve ülkenin en büyük soğuk hava deposunun inşası,¹¹³

- Nevyıl İnşaat: Bagram Havaalanı Apron İnşaatı¹¹⁴ vb...

Müteahhitlik firmalarının bu projelerinin yanında 2010 yılında Türkiye’nin Afganistan’a yönelik toplam ihracatı 259.790.000, Afganistan’dan ithalatı 5.097.000 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.¹¹⁵ Türkiye bu değerlerle Afganistan’ın dış ticaret ortakları arasında dokuzuncu sırada yer almıştır.¹¹⁶ İki ülke arasındaki İkili Ticari ve Ekonomik İlişkiler Tablo-1’de görüldüğü gibi gerçekleşmiştir.* Ancak, Türkiye’nin Afganistan’a yönelik ihracatının önemli bir kısmı da (yaklaşık %70)

¹¹¹ **Cumhuriyet**, “Türk Müteahhitler Afganistan’ı Ablukaya Aldı”, 29 Temmuz 2004.

¹¹² “İşin Alındığına Dair Belge”, (Çevrimiçi)

<http://www.diy-mar.com.tr/images/isalindibelgesi.pdf> , Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012.

¹¹³ “Türk Mühendislerin Afganistan Başarısı”, (Çevrimiçi)

<http://www.kobipostasi.net/2010/06/26/turk-muhendislerin-afganistan-basarisi/>, Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012.

¹¹⁴ “Bagram Havaalanı Apron İnşaatı”, (Çevrimiçi)

http://nevyilinsaat.com/Album/Afgan_Bagram.aspx, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

¹¹⁵ “Afganistan Ülke Raporu”, ss. 18-20.

¹¹⁶ Temizer, Aydın, “Afganistan Ülke Raporu”, (Çevrimiçi)

<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

* Türkiye’nin Afganistan’a yönelik ihracatında ilk on sırayı; elektrikli makine ve cihazlar, metallere nihai ürünler, kara ulaşım araçları, sıhhi tesisat, ısıtma, aydınlatma ile ilgili çeşitli eşyalar, tekstil elyafı ve mamülleri, değişik sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazlar, enerji üreten makine ve cihazlar, belirli sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazlar, tarifede yer almayan yenilen ürünler, uçucu yağlar, yüzey aktif maddeler, temizlik patları ve boyaları, İthalatında ise tekstil elyafı ve mamülleri, hayvansal ve bitkisel hammaddeler, yağlı tohumlar ve meyvalar, tekstil lifleri, deri, kösele ve hampost, sebzeler, meyvalar ve mamülleri, belirli sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazlar, hazır deriler, postlar ve mamülleri, elektrikli makine ve cihazlar, kara ulaşım araçları oluşturmaktadır. Bkz.: “Afganistan Ülke Raporu”, ss. 18-20.

inşaat firmalarının ülkede üstlendikleri işlerle ilgili Türkiye’den getirdikleri inşaat, tesisat ve elektrik malzemelerinden oluşmaktadır.¹¹⁷

TABLO-1

Türkiye ve Afganistan’ın İkili Ticari ve Ekonomik İlişkileri

Yıl	İthalat / Bin \$	İthalat Değişim %	İhracat / Bin \$	İhracat Değişim %	Hacim / Bin \$	Denge / Bin \$
2000	497	-28,80%	8.053	1106,90%	8.550	7.555
2001	419	-15,60%	6.982	-13,30%	7.402	6.563
2002	1.053	150,80%	20.231	189,70%	21.284	19.178
2003	2.684	154,90%	36.488	80,40%	39.173	33.804
2004	6.775	152,40%	70.945	94,40%	77.721	64.169
2005	8.301	22,50%	113.400	59,80%	121.701	105.099
2006	9.586	15,50%	91.105	-19,70%	100.692	81.519
2007	12.493	30,30%	109.269	19,90%	121.763	96.776
2008	8.506	-31,90%	136.982	25,40%	145.488	128.476
2009	4.649	-45,30%	233.675	70,60%	238.324	229.025
2010	5.097	9,60%	259.790	11,20%	264.888	254.693
2010 / (1-6)	2.194	0,00%	144.928	24,80%	147.122	142.733
2011 / (1-6)	2.327	6,10%	131.438	-9,30%	133.766	129.111

Kaynak: Afganistan Ülke Raporu, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Temmuz 2011.

3.6. Sivil Toplum Örgütleri’nin Rolü

¹¹⁷ Temizer, Aydın, “Afganistan Ülke Raporu”, (Çevrimiçi)
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=368&dil=TR&ulke=AFG>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına, TİKA, TSK, diğer kamu kurumları ve Ticari Amaçlı Şirketlerin yanında, Türkiye'den bazı Sivil Toplum kuruluşları ve gönüllü organizasyonlar da katkı sağlamaktadır. Bu kuruluşların Afganistan'da en çok faaliyet gösterenlerinden biri, İHH İnsani Yardım Vakfı'dır.* Bu vakfın gerçekleştirdiği bazı projeler şu şekildedir:

- Afgan Kızılayı'na 1996 yılında nakdi yardımda bulunarak Afganistan'a yönelik çalışmalarına başlayan İHH İnsani Yardım Vakfı, son dönemde Takhar'daki dokuz okulun restorasyon çalışmalarını desteklemiştir. 8.000 öğrencinin yararlandığı okulların sınıflarının döşenmesi, iç ve dış cephenin badanalarının ve onarımlarının yapılması vakıf tarafından karşılanmıştır. Ayrıca, 2.000 öğrencinin kapalı alanda eğitim görebilmesi için Takhar Vilayeti'ne 28 adet çadır bağışlanmıştır.

- İHH İnsani Yardım Vakfı, İran ve Pakistan'daki Afgan mülteciler ve diğer kişiler için sağlık taraması ve gıda dağıtım programları düzenlemiştir. Vakfın çalışmaları, özellikle Pakistan sınırındaki Peşaver bölgesinde yer alan Akora kampı ve İran sınırındaki Makaki kampında odaklanmış ve bir yıldan uzun bir süre devam ettirilen programda yüz binlerce ihtiyaç sahibine ulaşılmıştır.

- İHH, ciddi miktarda temiz su ihtiyacının bulunduğu kuzey vilayetlerinde üç adet su kuyusu çalışması tamamlamış ve kuyuları halkın hizmetine sunmuştur. Sağlık çalışmaları kapsamında da kolera salgınının yaşandığı Takhar Vilayeti başta olmak üzere, kuzey vilayetlerinde yüzlerce hastaya serum tedavisi uygulanmasını sağlamıştır.¹¹⁸

- İHH İnsani Yardım Vakfı, Afganistan'ın farklı bölgelerinde Fen Bilimleri kursları da açmaktadır. Bu eğitim kurslarında Afgan gençlere bilgisayar, yabancı dil, matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi dersler verilmekte ve üniversiteye hazırlık eğitimi sağlanmaktadır. İHH'nın Afganistan'da açtığı Talokan, Celal Abad, Yengi

* Resmi adı: İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı. Bkz.: "Vakıf Kuruluş Senedi", (Çevrimiçi) <http://www.ihh.org.tr/vakif-kurulus-senedi/tr/> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

¹¹⁸ "İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Afganistan Faaliyetler", (Çevrimiçi) <http://afghanistan.ihh.org.tr/faaliyetler.html> , Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

Kala, Daşti Kala ve Hoca Bahauddin fen bilimleri kurslarında, 6 aylık eğitim programları uygulanmaktadır.¹¹⁹

- Aynı vakıf, “Yetim Dayanışma Günleri” kapsamında yetimlere yardım ulaştırılması,¹²⁰ kurban kesilerek Kabil, Celalabat, Kunduz, Badahşan, Mezar-ı Şerif, Lagman ve Takhar gibi bölgelerde yaşayan yoksul ve yetim ailelere dağıtılması¹²¹ ve bayramlık giysi temini ile maddi yardım yapılması gibi projelerle Afganistan’daki faaliyetlerini yürütmektedir.¹²²

Afgan-Türk Çağ Eğitim Kurumları (ATCE),* 1995-2010 yılları arasında Kabil’de iki lise (bir erkek biri kız) ve bir ilkokul, Herat’ta iki lise, Mezar-ı Şerif, Şibirgan ve Kandahar’da da birer erkek lisesi olmak üzere toplam 8 okul açmıştır.** Halen işletilmesine devam edilen bu okullarda, 2010 yılı itibariyle yıllık 5 bine yakın öğrenci öğrenim görmüştür.¹²³

Kimse Yok mu Derneği ve Ümit Hekimler Derneği tarafından ise 2009 Nisan ayında Afganistan’da sağlık taraması gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ Aralarında iç hastalıkları, KBB, çocuk sağlığı ve hastalıkları, kadın hastalıkları ve doğum, genel

¹¹⁹ “Afganistan İkincisi İHH Kursu’ndan...”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/afganistan-ikincisi-ihh-okulundan/> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

¹²⁰ “Afganistan’ın Güzel Çocuklarının Bayram Havası”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/afganistanin-guzel-cocuklarinin-bayram-havasi/> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

¹²¹ “Afgan Toprakları’nda Kurban”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/afgan-topraklarinda-kurban/> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

¹²² “İHH’den Afganistan’a Büyük Yardım”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/12976/> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

* ATCE, Afganistan İktisat Bakanlığı’na resmen kayıtlıdır ve Afganistan Eğitim Bakanlığı’yla da yaptığı anlaşmalar çerçevesinde 1995 yılından beri Afganistan’da faaliyetler yürütmektedir. Bkz.: “Hakkımızda”, (Çevrimiçi) <http://www.atce.edu.af/tr.atce.edu.af/hakkimizda.htm> , Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

** Gülen Cemaati tarafından kurulan ATCE’nin açmış olduğu bu okullar; Şibirgan Afgan-Türk Dostluk Lisesi, Mezar-ı Şerif Afgan-Türk Erkek Lisesi, Kabil Afgan-Türk Aryana Erkek Lisesi, Kandahar Afgan-Türk Şah Hüseyin Hotak Lisesi, Herat Afgan-Türk Erkek Lisesi, Kabil Afgan-Türk Kız Lisesi, Herat Afgan-Türk Kız Lisesi ve Mezar-ı Şerif Afgan-Türk Kız Lisesi’dir. Bkz.: “Gülen Schools Can Be Found All Over the World”, (Çevrimiçi) <http://sinizer.wordpress.com/2011/09/19/gulen-schools-can-be-found-all-over-the-world/>, 3 Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

¹²³ Khalilullah Rasuli, “Afgan-Türk Okulları Öğrenci Yetiştirmede Rekor Kırdı”, (Çevrimiçi)

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/957/afgan-turk-okullari-ogrenci-yetistirmede-rekor-kirdi.aspx>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

¹²⁴ **Milliyet**, “Gönüllü Türk Doktorlar Afganistan’da”, 30 Nisan 2009.

cerrahi, çocuk cerrahisi, çocuk psikiyatrisi, onkoloji, diyaliz ve diş hekimleri ile eczacı, ebe, radyolog ve laborant gibi uzmanlardan oluşan 23 erkek, 14 bayan gönüllü sağlık personeli, Afganistan'a beraberlerinde 1 buçuk ton sağlık malzemesi ve ilaç da götürmüştür.¹²⁵

Kimse Yok Mu Derneği Konya Şubesi ile Sağlık Mensupları Derneği'nin başlatmış olduğu yardım kampanyası sonucu, giysi, ayakkabı, battaniye, nevresim ve ilaçtan oluşan bir tır dolusu yardım malzemesi Mayıs 2010 da Afganistan'a gönderilmiştir.¹²⁶ Yine Kimse Yok mu Derneği tarafından Kasım 2010'da, Afganistan'daki 20 vilayette 1.000 adet kurban kestirilmiş ve 12-13 bin aileye dağıtılmıştır.¹²⁷

Son olarak Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği de Nisan 2011'de 1.000 çocuğa acil yardımda bulunmuştur. Bu kapsamda, Celalabad kentindeki İmam Buhari Yetimhanesi'nde kalan 750 çocuk ile Sirarut İlçesi'ndeki yetim çocuklara giysi, ayakkabı ve kumaş dağıtılmıştır. Ayrıca, 100 yetim çocuğa para, bazı yoksul ailelere gıda ve giysi yardımında bulunulmuştur.¹²⁸

¹²⁵ “Ümit Hekimleri Afganistan Sağlık Taramasını Başarıyla Tamamladı”, (Çevrimiçi) http://www.uhder.org/index.php?option=com_content&view=article&id=121:uemt-hekmler-derne-doktorlari-afganstan-salik-taramasindan-doendue&catid=1:haberler&Itemid=107, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

¹²⁶ “Konya'dan Afganistan'a Yardım Tırı”, (Çevrimiçi) <http://www.kimseyokmu.org.tr/haber23-konyadan-afganistana-yardim-tiri.htm>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

¹²⁷ “Türk İşadamları Bayramı Afganistan'da Geçirdi”, (Çevrimiçi) <http://yeni.kimseyokmu.org.tr/?p=content&gl=haberler&cl=yurtdisi&i=1374>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

¹²⁸ “Afganlı Yetimler Cansuyu ile Güldü”, (Çevrimiçi) <http://www.cansuyu.org.tr/afganli-yetimler-cansuyu-ile-guldu-h29.html>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

SONUÇ

11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terör saldırıları sonrasında, başta ABD olmak üzere pek çok devlet, güvenliği sağlamak gerekçesiyle ülke içi ve dışındaki karşıtlarına karşı savaş açmıştır. Bu doğrultuda en temel hak ve hürriyetler kısıtlanmış ve saldırıların üzerinden henüz bir ay bile geçmeden, 7 Ekim 2001 tarihinde, El-Kaide ve uluslararası terörizmi himaye ettiği öne sürülen Afganistan bombalanmaya başlamıştır. 6 Aralık 2001’de ise Müttefik güçlerin yoğun saldırıları karşısında daha fazla direnemeyen Taliban lideri Molla Ömer, kalesi olarak görülen ve elinde kalan son kent olan Kandahar’ı Kuzey İttifakı güçlerine teslim etmeyi kabul etmiştir. Böylece, Afganistan’da Taliban rejimi fiili olarak sona ermiş ve yeni bir dönem başlamıştır.

Bu dönem, dünya kamuoyunda başarısız bir devletin (failed state) yeniden inşa edilmesi olarak değerlendirilmiş ve ülkede yıllarca süren savaş ve iç çatışmalar sonucu hiçbir altyapının kalmamış olması nedeniyle zor şartlarda devam etmiştir. Dönem içinde uluslararası toplum, devlet örgütünün yeniden kurulmasından, halkın günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar pek çok alanda Afganistan’a yardımlar yapmaya başlamıştır.

Yapılan yardımların mümkün olduğu kadar etkin bir şekilde gerçekleşmesi için; başta Birleşmiş Milletler bünyesinde olmak üzere, çeşitli işbirliği ve koordinasyon gayretlerinde bulunulmuştur. Bu gayretlerde, BM’ye bağlı uzmanlık kuruluşları, NATO, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa Birliği ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi örgütlerin yanında, ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya, Kanada, Çin, Hindistan, Pakistan, İran, Rusya, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi birçok ülke yer almıştır.

Yardım yapan ülkeler arasında maddi olarak en başta gelen ABD, bu fırsatla uzun yıllardır el atmak isteyip de tam anlamıyla başarılı olamadığı bu bölgeye, neredeyse tüm dünya kamuoyunun ortak desteği ile girmiş, kendisine bölgede üsler edinmiş ve stratejik avantaj sağlamıştır. Ayrıca, Afganistan’da kurulan hükümetin

başkanı ve hükümet üyelerinin çoğunu istediği kişilerden seçtirmiş ve terörle savaştan daha fazlasını yapma niyetinde olduğunu ortaya koymuştur.

ABD'nin 2001-2011 yılları arasında Afganistan'a yaptığı yardımların tutarı yaklaşık 70 milyar dolardır. Güvenlikle ilgili yardımlar, bu tutarın içinde çok önemli bir yer işgal etmektedir. Bunun dışında, özellikle askeri harekâtın yürütülmesi konusunda liderliği veya kontrolü elden bırakmayan ABD, ISAF Komutanlığı'na bağlı faaliyet gösteren 12 Bölgesel İmar Ekibi (PRT)'nin açılıp işletilmesini sağlamıştır.

ABD dışında önemli rol oynayan bir diğer aktör, Avrupa Birliği (AB) ve üyesi ülkeler olmuştur. AB, Sürekli Özgürlük Harekâtı (OEF)'nin başından itibaren meseleye dâhil olmuş ve hatta oluşturulacak gücün ilk liderliğini AB üyesi İngiltere üstlenmiştir. Ayrıca, kurulduğu günden beri değişik dönemlerde, İngiliz, Alman, Fransız ve İtalyan generaller tarafından Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti Harekâtı (ISAF)'na komuta edilmiştir. Halen Afganistan genelinde faaliyet gösteren 10 PRT de AB üyesi ülkeler tarafından kurulmuştur.

AB'nin birlik olarak 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam yardım tutarı 2,880 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Bunun dışında, üye ülkelerden İngiltere 2,220 milyar dolar, Almanya 2,130 milyar dolar, Hollanda 775 milyon dolar, İtalya 645 milyon dolar, İsveç 635 milyon dolar, Danimarka 435 milyon dolar, Fransa 320 milyon dolar, İspanya 220 milyon dolar, Finlandiya 160 milyon dolar ve Çek Cumhuriyeti 105 milyon dolar yardımda bulunmuştur.

Sürece destek veren önemli uluslararası güçlerden bir tanesi de Japonya olmuştur. Japonya, 2002-2011 yılları arasında, politika, güvenlik, altyapı, temel insan ihtiyaçları, tarım ve kültürel alanlarda Afganistan'a toplam 3,150 milyar dolar tutarında yardımda bulunmuştur.

Harekâta en başından itibaren destek veren ve halen Kabil, Mezar-ı Şerif ve Herat bölgelerinde 508 askeri bulunan Kanada da tehlikenin nispeten yüksek olduğu Kandahar'da 2006 yılından beri bir PRT'nin işletilmesini üstlenmiştir. Kanada'nın,

bu dönem içinde Afganistan'a yaptığı yardımların toplam tutarının, 1,525 milyar dolar civarında olduğu tespit edilmiştir.

Bu arada, ABD'nin Afganistan'da kendisine sağladığı konum, başta Çin ve Rusya olmak üzere çeşitli ülkeleri rahatsız etmiştir. Bölgedeki çıkarlarını yeni komşularına kaptırmak istemeyen bu iki devlet, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü tekrar faaliyete geçirmeye ve Afganistan üzerinde etkin olmaya çalışmışlardır. Ayrıca, Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na ulaşacak olan petrol boru hattının Çin'i olumsuz etkileyecek olması ve Rusya'nın bu hattın yapılması ile AB ülkeleri üzerindeki etkisini yitireceği gerçeği, her iki ülkeyi Afganistan meselesinin içine çekmiştir.

İran da Taliban'ın devrilmesinden memnun olmasına rağmen, ABD ile komşu olmaktan pek memnun kalmamıştır. Afganistan'daki yaklaşık yüzde on dokuz Şii azınlık kartını elinde bulunduran İran, ülke üzerinde büyük ölçüde etnik ve dinsel faktörlere bağlı olarak etkili olmaya çalışmıştır. Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde daha çok yol ve okul inşaatları ile kendi sınırına yakın bölgelerdeki köylere ve şehirlere elektrik sağlamak gibi faaliyetler sürdüren İran, 2002-2011 yılları arasında toplam 400 milyon dolar civarında yardımda bulunmuştur.

Kurulduğu günden beri Afganistan meselesi ve bu ülkenin yaşadığı sorunların hemen hepsinin içinde yer alan Pakistan; Afganistan'la arasındaki sınırdan kaynaklanan Peştunistan sorunu ve ülkesindeki Afgan mültecilerin durumu dolayısıyla bu ülkeye duyarsız olamamıştır. Ayrıca, Afganistan üzerinde ezeli rakibi Hindistan'dan daha aktif bir politika izlemek isteyen Pakistan, geçecek petrol boru hattından elde edeceği gelir ve bunun sağlayacağı stratejik kazancı da düşünmektedir.

Bölgesel güç olma iddiası taşıyan Hindistan'ın Afganistan üzerindeki temel politikası ise Pakistan'ın Afganistan'daki etkinliğini kaybetmesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, Pakistan'ın desteklediği Taliban'a karşı en başından beri Kuzey İttifakı ve bu ittifak içerisindeki Tacik gruplar ve liderlerini desteklemiş,

Pakistan'ın Afganistan ve Keşmir bölgesinde etkili olmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Hindistan, Orta Asya'da artacak Pakistan nüfuzuna ve Pakistan-Taliban yakınlaşmasına karşı -başta ABD olmak üzere bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya yerleşmesini istemese de- ABD ile yakınlaşmış ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında etkili olmaya çalışmıştır. Hindistan'ın, 2002-2011 yılları arasında Afganistan'a yaptığı yardımların toplam tutarı 400 milyon dolar civarındadır.

Tüm bunların yanında, harekâtın içinde yer alanlar tarafından; büyük bir orduya sahip olmasının yanında, halkının çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ve seküler/demokratik bir devlet modelini esas almış olan Türkiye'nin harekâta ve yeniden yapılandırmaya katılması en başından itibaren istenmiştir. Türkiye, o dönemde çok ciddi bir ekonomik krizde olmasına ve ISAF Harekâtı'nın bütün masraflarının ve görevin yerine getirilmesi için gerekli tedbirlerin katılımcı ülkeler tarafından karşılanması kararına rağmen bu harekâtın içinde yer almıştır.

Afganistan'la ortak sınırı olmayan Türkiye, bu ülkede yaşanan gelişmelerden doğrudan etkilenmese de; bölge ülkesi olduğu ve burada meydana gelen olayların domino etkisi gösterebileceği bilinciyle, Afganistan'da istikrarın sağlanmasına gayret etmiştir. Bu anlamda Türkiye, elinden geldiği ölçüde, muhtemel güç boşluğundan istifade edebilecek aşırı rejimler ile büyük güçlerin ülkeye yerleşmesini engellemeye çalışmış ve kendi reel politiği açısından gelecekteki muhtemel ekonomik ve siyasi çıkarlarını da göz önüne alarak, yeniden yapılandırma çalışmalarında ön sıralarda yer almıştır.

Türkiye, 2001 yılından itibaren Afganistan'ı kalkınma yardımları bakımından öncelik verdiği ülkeler arasına almıştır. Afganistan, 2007 yılından itibaren Türkiye'nin en çok yardım yaptığı ülke olmuş ve 2001-2011 yılları arasında Türkiye'nin resmi kurumlarınca Afganistan'a 450 milyon dolara yakın yardım yapılmıştır. Bu dönemde Afganistan'ın önce bölgesel, ardından küresel sisteme dâhil olabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bunların en önemlisi, Afganistan'ın, komşusu Pakistan'la uzun yıllardır süren husumetini ortadan kaldırmaya ve iki ülke

arasında diyalog kurulabilmesine yönelik Ankara’da başlatılan üçlü zirvelerdir. Bu zirveler, iki ülke arasındaki algılama sorununun ortadan kaldırılması için önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Bu arada Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bağlı yaklaşık 1650 kişilik Türk askeri, komuta etmek gibi etkin sorumluluklar olsa da; Afganistan’da hiçbir şekilde çatışmaya girmemiş, sorumluluk sahası dışında görev almamış, mayın temizleme, terör ve uyuşturucuyla mücadele gibi görevlere katılmamıştır. Belki de bu sebeplerle, Afganistan’da bulunan 50 ülkeden 130 bin asker arasında, Afganlar tarafından en sevilen Türk askeri olmuştur. Gerek Afgan yönetimi ve halkı, gerekse diğer ülke personelinin takdirini kazanan Türk askeri, Afganistan’da özellikle eğitim çalışmalarına odaklanmıştır. Bu kapsamda, Afgan Güvenlik Güçleri’ne kendi ülkelerinde ve Türkiye’deki eğitim merkezlerinde çeşitli eğitimler verilmiştir.

Ancak Türkiye, Afganistan’da askeri tedbirlerin yanı sıra, halkın her yönüyle desteklenmesi ve ülkedeki bütün askeri veya sivil kurumların tesis ve idamesine de katkı sağlamıştır. Bunu gerçekleştirirken, ülkedeki tüm unsurlara eşit yakınlıkta olmaya özen göstermiş ve askerinin yanında, TİKA’nın koordinasyonu ile çeşitli bakanlıklar, Emniyet Genel Müdürlüğü, eğitim kurumları, ticari amaçlı işletmeler ve sivil toplum örgütlerinin katkılarından faydalanmıştır. Tüm bu kurumlar; ülkede eğitim ve sağlık tesisleri inşa etmek, bunların idamesini sağlamak, altyapı oluşturmak (su kuyusu açmak, yolların yapılması vb.) ve halkın birincil ihtiyaçlarının giderilmesi gibi konular üzerinde durmuştur.

Aslında bu durum, Türkiye’nin Afganistan’a yönelik uyguladığı yeni bir politika da değildir. Atatürk’ün önderliğinde başlatılan İstiklal Savaşı devam ederken bile, dost ve kardeş olarak görülen bu ülkeye kayıtsız kalınmamıştır. Henüz Cumhuriyet kurulmadan, Cemal Paşa, Afgan askerlerini eğitmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde Atatürk ve Emanullah Han arasında kurulan sıkı dostluğun ardından, karşılıklı ilişkiler en üst seviyeye çıkarılmış ve dayanışma arttırılmıştır. (Bu arada, Afganların, Türk Kurtuluş Savaşı’na verdikleri maddi-manevi destek de hatırlanması gereken ayrı bir gerçektir.)

Türkiye'nin yardımları, hem Afgan halkının ihtiyaçlarıyla, hem de uluslararası yardım konferanslarında yapılması gerekenlere dair alınan kararlarla büyük ölçüde örtüşmüştür. Bunun yanı sıra, diğer birçok uluslararası donörün tersine Türkiye, koşulsuz yardımlar gerçekleştirmiş ve icra edilen projelerin öncesinde ya da sonrasında, Afgan idarecilerle yerel halka herhangi bir yükümlülük veya şart öne sürmemiştir.

Türkiye, Afganistan'ın uluslararası sorunlarının barışçı çözümünde ve uzlaşma zemininin oluşturulmasında -uluslararası alanda ve bölgede var olan potansiyelini kullanarak- ülkeye uluslararası örgütler nezdinde destek olmanın yanında, kendi inisiyatifini kullanarak bölgesel işbirliğini pekiştirmek için uygun platformlar sağlamaya çalışmıştır. Türkiye, sosyo-ekonomik ve güvenlik düzeyinde yürüttüğü politikasının bölgesel boyutunu, Türkiye-Pakistan-Afganistan Üçlü Zirve toplantıları ve Ankara süreci ile oluşturmuştur. Nisan 2007'de üç ülke arasında başlatılan Ankara süreci sonunda, Afganistan ile Pakistan bir araya getirilmiş ve sorunların çözümünde bölgesel yaklaşım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde, Afganistan'daki sorunun önemli kaynaklarından biri olan Pakistan'ın, sorunun çözümünde yapıcı rol üstlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında önemli bir siyasi rol oynamanın yanında, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına azımsanamayacak katkılar sağlamaktadır. Zira gerçekleştirdiği resmi yardımlarda ilk sıraya Afganistan'ı koymuş ve cumhuriyet tarihinin en büyük dış yardım programını bu ülkeye gerçekleştirmiş Türkiye'nin orada bulunması, yardıma ihtiyacı olan milyonlarca insanın asgari yaşam standartına ulaşmasına ve cehaleti yenmesine destek olmaktadır. Bunun yanında, Batı'nın aşırılıklarının kontrol altında bulundurulması ve Afganların modernleşmesi önünde örnek teşkil etmesi açılarından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akkurt, Mehmet: **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Cilt 1-2: 1914-1915, Alkım Yayınevi, Ankara, 11. Baskı, t.y..
- Ataöv, Türkkaya: **11 Eylül: Terörle Savaş mı, Bahane mi?**, Alkım, İstanbul, 2004.
- Atatürk, M.Kemal: **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt I-III.
- Beg, Rauf: **Adı Afganistan'dı Talibanlar'ın Eline Nasıl Düştü?**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Bilal N. Şimşir: **Atatürk ve Afganistan**, Avrasya Bir Vakfı Asam Yayınları, Ankara, 2002.
- Bozkurt, Enver: **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Brzezinski, Zbigniew: **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- Çakmak, Haydar: **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Platin, Ankara, 2004.
- Çeçen, Anıl: **Atatürk ve Avrasya**, Cumhuriyet Kitapları, Ankara, 1999.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yay., İstanbul, 2010.
- Demirel, Emin: **Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Esmail, M. E. M.: **Trajik Afganistan**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004.
- Ewans, Martin: **Conflict in Afghanistan**, the Taylor & Francis e-Library, 2005.

- Fischer, Jochka: **Tarihin Dönüşü: 11 Eylül'den Sonra Dünya ve Batı'nın Yeniden Yapılanması**, Merkez Kitapçılık, İstanbul, 2006.
- Gray, John: **El Kaide: Modern Olmanın Anlamı**, Çev. Zehra Savan, Everest, İstanbul, 2004.
- Gupta, Bhabani Sen: **Afghanistan: Politics, Economics and Society**, Frances Pinter, Oxford, England, 1986.
- Gülmez, Nurettin: **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, İstanbul, 1999.
- Jalali, Ali A. ve
Lester W. Grau: **The Other Side of The Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War**, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, t.y.
- Kissinger, Henry: **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, Çev. Tayfun Evyapan, METU Press, Ankara, 2002.
- Kleveman, Lutz: **Yeni Büyük Oyun, Orta Asya'da Kan ve Petrol**, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kongar, Emre: **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Köçer, Mehmet: **Emanullah Dönemi Afganistan**, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2003.
- Maarroof, Mohammad K.: **Afganistan in World Politics**, Delhi, India, 1987.
- Manzar, A.M.: **Afganistan Üzerinde Kızıl Bulutlar**, Önce Yayınları, İstanbul, 1983.
- Oğuz, Esedullah: **Afganistan**, BBC Yayınları, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1998.
- Oğuz, Esedullah: **Hedef Ülke Afganistan**, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2001.
- Primakov, Yevgeniy: **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev. Fatma-Serdar Arıkan, Doğan Ofset, İstanbul, 2004.

- Rabasa, Angel v.d.: **Beyond Al-Qaeda Part-2: The Outer Rings of the Terrorist Universe**, Rand Corporation, Santa Monica, California, 2006.
- Rashid, Ahmed: **Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya’da Yeni Büyük Oyun**, Everest- Mozaik Yay., İstanbul, 2001.
- Rashid, Ahmed: **Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia**, Yale University Press, 2001.
- Rodenbough, Theo. F.: **Afghanistan and the Anglo-Russian Dispute**, The Project Gutenberg e-Book, January, 2005.
- Rogers, Paul: **Global Security and the War on Terror**, the Taylor & Francis e-Library, 2007.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi, Ankara, 1989.
- Saray, Mehmet: **Afganistan ve Türkler**, Kitabevi, İstanbul, 1997.
- Sarıhan, Zeki: **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Scowen, Peter: **Haydut Millet Dünya’nın Bilmediği Amerika**, Çev. Attila Berkeoğlu, Truva Yayınları, İstanbul, 2004.
- Shabbr, Alvi Rızvı: **Sovyet İşgali Altındaki Afganistan**, Bürde Yayınları, İstanbul, 1982.
- Soyyer, A. Yılmaz: **Bir İdeolojinin İzdüşümü: Taliban**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.
- Şimşir, Bilal: **Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- Uysal, Hasan: **Adı Afganistan**, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996.
- Birey Yayıncılık: **Afganistan Taliban ve Ladin**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.

MAKALELER

- Adıbelli, Barış: “Şangay İşbirliği Örgütü Afganistan Konferansı”, **Jeopolitik Ödül: Avrasya**, IQ, İstanbul, 2009, s. 33.
- Ahmetbeyoğlu, Ali: “Prof.Dr. Mehmet Saray ile Afganistan Üzerine Bir Söyleşi”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s. 190
- Atay, Mehmet: “Avrasya’nın Balkanları, Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt:4, Sayı:3-4, s. 23.
- Bal, Halil: “Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s. 276.
- Bostanoğlu, Özer: “21 Yıl Önceki Afganistan Gözlemleri”, **Avrasya Dosyası: Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 59.
- Börklü, M. Yılmaz: “Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan’daki Gelişmeler ve Türk-Afgan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 91.
- Burget, Fazıl Ahmet: “Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt:3, Sayı:29, ASAM Yayınevi, Ankara, Eylül 2002, s. 62.
- Bulut, Mehmet: “Türk Askeri Afganistan’da Barışın Teminatı”, **Savunma ve Havacılık Dergisi**, Sayı:136, 2010, ss. 97-98.
- Cöhçe, Salim: “Atatürk Döneminde, Türk-Afgan Münasebetleri”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s. 103.
- Cristiani, Dario: “İran Dış Politikasında Afganistan’ın Rolü”, **Stratejik Analiz**, Eylül 2007, s. 14.

- Çeçen, Anıl: “Afganistan’ın Öne Çıkışı”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt:4, Sayı:3-4, s. 111.
- Çeçen, Anıl: “Afganistan’a Muharip Asker Gönderilemez”, **2023 Dergisi**, Sayı:104, 15 Aralık 2009, ss. 50-52.
- Çiftçi, İrfan: “Bölgesel İmar Ekip Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayet Örneği”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:10 (4), 2008, ss. 44-49.
- Dursun, Gülfem: “Afganistan’ın Etnik Kimliği”, **Avrasya Dosyası, Afganistan ve Pakistan Özel Sayısı**, Cilt:4, Sayı:3-4, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 51.
- Dumanlı, Cihangir: “Afganistan’da Neler Oluyor”, **Ulusal Güvenlik Sorunlarımız**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 193.
- Ekrem, Nuraniye H.: “Ekonomik Yardım ve Stratejik Amaç: Çin’in Afganistan’a Yönelik Politikası”, **Stratejik Analiz**, Sayı:23, Mart 2002, s. 86.
- Erdoğan, Bülent: “Orta Asya’da Yasadışı Uyuşturucu Ticareti ve Kullanımı”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, USAK, Cilt:1, No:1, Ankara, 2006, s. 92.
- Erol, M. S., F. A. Burget: “Hindistan’ın Afganistan Politikası’nda Keşmir ve Tacik Faktörü”, **Stratejik Analiz**, Sayı:34, Şubat 2003, s. 62.
- Eronen, Oskari: “PRT Models in Afghanistan: Approaches to Civil-Military Integration”, **CMC Finland Civilian Crisis Management Studies**, Volume:1, Number:5, 2008, s. 14.
- Ertan, Ali, K. Rasuli: “Yeni Afganistan Politikası ve Türkiye’den Beklentiler”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, Şubat 2010, s. 64.
- Ertan, Fikret: “Afganistan’daki Nüfuz Mücadeleleri ve Çin”, **Zaman**, 2 Nisan 2012.
- Esmer, Cüneyt: “Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan”, **TİKA Avrasya Bülteni**, Sayı:32-33, Mart/Nisan 2005, s. 34.

- Gökırmak, Mert: “Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:7, Sayı:13, Haziran 2011, s. 9.
- Güler, Mustafa: “Afganistan”, **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:9, Ocak 2004, ss. 22-23.
- Gündüz, Süleyman: “Taliban, Ladin ve Amerika Kısılcasında Afganistan”, **Afganistan, Taliban ve Ladin**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Han, Ahmet Kasım: “Büyük Oyunun Küçük Ülkesi”, **Sahibini Arayan Barış**, Masis Kürkçügil (Der.), Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 183.
- Han, Ahmet Kasım: “Kavşaktaki Ülke”, **National Geographic Türkiye**, Aralık 2001, s. 27.
- Hoodbhoy, Pervez: “İslamabad’dan Bakış”, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Der. Mustafa Erdem Sakınç, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s. 166.
- Karagül, İbrahim: “Sorun Amerika’nın İslam’la Savaşı mı?”, **Afganistan Taliban ve Ladin**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 145.
- Kaufman, Robert G.: “The Bush Doctrine and Iraq: A Sound Application of a Sound Doctrine”, **In Defence of the Bush Doctrine**, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2007, ss. 124-142.
- Khan, Ijas: “Afganistan’da Terörle Savaş ve Pakistan”, Çev. Gökçen Yavaş, **Stratejik Öngörü**, Sayı:4, 2005, s. 107.
- Kocaoğlu, Timur: “Afganistan Ulusal Sorununun Uluslararası Boyutları”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, s. 303.
- Mengi, Ergun, G. Oğan: “NATO’nun Afganistan Görevi ve Türkiye’nin Katkılarına Dair Bir Değerlendirme”, **Stratejik Analiz**, Haziran 2008, Cilt:9, Sayı:98, s.65.
- Oğan, Gökçen: “Afganistan İçin Yeni Eylem Planı”, **Stratejik Analiz**, Mart 2006, Cilt:6, Sayı:71, s. 16.

- Oğan, Gökçen: “Afganistan Seçimlerinin Ardından”, **Stratejik Analiz**, Cilt:6, Sayı:66, Ekim 2005, ss. 22-23.
- Oğan, Gökçen: “Afganistan Dikiş Tutmuyor”, **Stratejik Analiz**, Ağustos 2006, Cilt:6, Sayı:76, s. 21.
- Oğan, Gökçen: “Afganistan Operasyonu’nun Başarısı Pakistan’a Bağlı”, **2023 Dergisi**, Yıl:7, Sayı:83, 15 Mart 2008, s. 53-54.
- Oğan, Gökçen: “Afganistan Operasyonu’nun Başarısı Pakistan’a Bağlı”, **2023 Dergisi**, Yıl:7, Sayı:83, 15 Mart 2008, ss. 53-54.
- Oğan, Gökçen: “NATO Afganistan’da Zemin Kaybediyor”, **Stratejik Analiz**, Ocak 2007, Cilt:6, Sayı:81, s. 14.
- Oğuz, E., Nevra Yaraç: “Savaşma, Eğit: ABD Türkiye’den Savaşan, Afganistan Halkı Savaşmayan Asker Talep Ediyor”, **Newsweek Türkiye**, Sayı:59, 13 Aralık 2009, s. 39.
- Oğuz, Esedullah: “Türk Gibi Afgan”, **Newsweek Türkiye**, Sayı:56, 22 Kasım 2009, s. 49.
- Özcan, Azmi: “II. Abdülhamit Döneminde Afganistan ile İlişkiler ve İngiltere”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, ss. 86-101.
- Özcan, Mustafa: “Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, ss. 359-361.
- Pilger, John: “İyi Teröristlerin Yalancı Zaferi”, **11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu**, Der. Mustafa Erdem Sakınç, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s. 266.
- Sheehan, Michael A.: “Sheehan Testimony on Counterterrorism and South Asia”, US Department of State, International Information Programs, Washington File, 17 Temmuz 2000, Aktaran: Hasan Köni, “ABD’nin İslam Politikası”, **Avrasya Dosyası**, Yaz 2000, Cilt:6, Sayı:2, ss. 6-7.

- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin: “18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan’ın Jeostratejik Önemi”, **Avrasya Etüdleri**, TİKA, 2008/2, Sayı:34, s. 61.
- Taşdemir, Fatma: “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ed. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara 2002, s. 280.
- Tosun, Faruk: “Afganistan’da Sürdürülen Harekâtın Neresindeyiz?”, **Birlik Dergisi**, Türkiye Emekli Subaylar Derneği, Sayı:190, Ekim-Kasım-Aralık 2010, s. 8.
- Ülger, İrfan K.: “Taliban: Afganistan’da Pax American’nın İslamcı Militanı”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt: 4, Sayı:3-4, s. 96.
- Yazıcı, Orhan: “Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları”, **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, Der. Ali Ahmetbeyoğlu, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yay., İstanbul, 2002, ss. 51-82.
- Zentürk, Ardan: “Afganistan’da Türkiye’nin Artan Ağırlığı”, **MSI (Military, Science and Intelligence) Dergisi**, Sayı:52, Şubat 2010, s. 75.
- Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM): **Afganistan ve Taliban Hareketi ile ABD, Rusya Federasyonu, Pakistan, İran, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti ve Orta Asya Cumhuriyetleri’nin Afganistan’a Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi**, Genelkurmay ATASE Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Yay., Ankara, 2001.
- y.y. “Tırmanan Gerginlik”, **Afganistan Taliban ve Ladin**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, ss. 149-151.
- y.y. “The 17th Council of Ministers Meeting at Herat”, **Eco Bulletin**, No:51, Tehran, October 2007, s. 2.
- y.y. “Afganistan Ülke Profili”, **Avrasya Dosyası**, Sonbahar-Kış 98-99, Cilt:4, Sayı:3-4.

İTERNET KAYNAKLARI

Ayub, Fatıma ve Sari Kuova: “Righting the course? Humanitarian intervention, the war on terror and the future of Afghanistan”,
(Çevrimiçi)

http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/International%20Affairs/2008/84_4ayubkouvo.pdf,
Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

Doğan, Salih: “Türkiye’nin Afganistan’daki Varlığı ve Önemi”,
(Çevrimiçi)

<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1647> , Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

Duman, Bilgay: “Afganistan Meclis Seçimleri ve Mezar-ı Şerif Gözlemlerimiz”,
(Çevrimiçi)

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1225> ,
Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

Ekşi, Muharrem: “Türkiye’nin Afganistan’da Artan Rolü”, (Çevrimiçi)

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=6104&q=turkiye-nin-afganistan-da-artan-rolu> ,
Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2012.

Gürcanlı, Zeynep: “Nedir Bu TİKA, Ne İş Yapar?”, (Çevrimiçi)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/17020212.asp?gid=373> , 16 Mayıs 2012.

- Kasım, Kamer: “Obama’nın Açıklamaları: ABD’nin Afganistan Stratejisi”, (Çevrimiçi)
<http://www.usakgundem.com/yazar/2162/obama%E2%80%99n%C4%B1na%C3%A7%C4%B1klamalar%C4%B1-abd%E2%80%99nin-afganistan-stratejisi.html>,
Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012.
- Kantarıcı, Şenol: “Ortadoğu ve Afrika”, (Çevrimiçi)
<http://www.turksam.org/tr/yazdir820.html>, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2011.
- Katzman, Kenneth: “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy”, www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf ,
Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.
- Öğün, Baybars: “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, (Çevrimiçi)
http://www.21yyte.org/tr/yazdir6210-Abd%E2%80%99nin_Orta_Asya_Siyaseti.html, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.
- Rasuli, Khalilullah: “Bonn’dan Kabil Konferansı’na Afganistan’da Barış Süreci”, (Çevrimiçi)
<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1186/bonndan-kabil-konferansina-afganistanda-baris-sureci.aspx> , Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.
- Rasuli, Khalilullah: “Afgan-Türk Okulları Öğrenci Yetiştirmede Rekor Kırdı”, (Çevrimiçi)
<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/957/afgan-turk-okullari-ogrenci-yetistirmede-rekor-kirdi.aspx> , Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

Yaman, Didem: “11 Eylül Sonrasında ABD: Algılamalar, Psikolojik Yansımalar ve Yasal Düzenlemeler”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/EN/myazdir.asp?id=300>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2012.

Yılbaş, Didem Z.: “Afganistan’da Uyuşturucu Ekonomisi ile Mücadele”, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/afganistan_da-uyusturucu-ekonomisi-ile-mucadele_-afyonun-tarlada-imhasina-yonelik-tedbirlere-oncelik-veren-stratejilerin-sinirlari.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15 Aralık 2011.

Turgut, Arzu: “Bonn Konferansı: Elde Var Sıfır”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2485> , Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“A Chronology of Afghan History”, (Çevrimiçi) <http://www.afghan-web.com/history/achron.html>, Erişim Tarihi: 25 Kasım 2011.

“Afganistan’ın Genel Durumu”, (Çevrimiçi) <http://www.disiliskiler.pol.tr/Birimler/upm/gecici/Sayfalar/AfganistanGenelDurumu.aspx>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

“Sir Halford John Mackinder”, (Çevrimiçi) <http://www.britannica.com/eb/article-9049795?tocId=9049795>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

“Nicholas J. Spykman”, (Çevrimiçi) <http://www.britannica.com/eb/article-9049795?tocId=9049795>, Erişim Tarihi: 29 Kasım 2011.

“Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2011.

“A Country Study: Afghanistan”, (Çevrimiçi)

[http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+af0037\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+af0037)), Erişim Tarihi: 7 Aralık 2011.

“Ahmed Şah Mesud”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghan-web.com/bios/yest/asmasood.html>, Erişim Tarihi: 5 Aralık 2011.

“Rabbani Defnedildi”, (Çevrimiçi)

<http://www.trthaber.com/haber/dunya/rabbani-defnedildi-10063.html>, 5 Aralık 2011.

“Afganistan’da Bir Türk Lider”, (Çevrimiçi)

<http://guneyturkistan.wordpress.com/2011/04/04/afganistan%E2%80%99da-bir-turk-lider/>, Erişim Tarihi: 8 Aralık 2011.

“Ülkeler Rehberi”, (Çevrimiçi)

http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/UNDP_IGE_2011_TR_Ozet.pdf, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

“The World Fact Book: Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

“Afganistan İslam Devleti”, (Çevrimiçi)

http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

“GASAM Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi”, (Çevrimiçi)

<http://www.gasam.org.tr/uploads/GASAM%20AFGANISTAN%20RAPORU%20VE%20COZUM%20STRATEJISI.pdf>, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

“World Drug Report”, (Çevrimiçi)

http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_eng_web.pdf, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2011.

“Afganistan: Af-Pak Denklemi, İstanbul, 2009”, (Çevrimiçi)

<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/afganistan-af-pak.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

“Ülke Künyesi”, (Çevrimiçi)

<http://www.mfa.gov.tr/afganistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

“Afganistan’da Oy Verme İşlemi Sona Erdi”, (Çevrimiçi)

<http://tr.euronews.net/2010/09/18/afganistan-da-oy-verme-islemi-sona-erdi/>, Erişim Tarihi: 6 Ocak 2012.

“Afghanistan Report 2009”, (Çevrimiçi)

http://www.isaf.nato.int/pdf/20090331_090331_afghanistan_report_2009.pdf, Erişim Tarihi: 5 Ocak 2012.

“1923 Afgan Anayasası”, ((Çevrimiçi))

<http://www.afghan-web.com/history/const/const1923.html>, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2012.

“Eski Afganistan Cumhurbaşkanı Rabbani Öldürüldü”, (Çevrimiçi)

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/09/110920_afghan_blast, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2012.

“Afganistan Yakın Tarihi”, (Çevrimiçi)

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/printable/040113_afgan_kronoloji.shtml, Erişim Tarihi: 20 Ocak 2012.

“The 9/11 Commission Report”, (Çevrimiçi)

<http://www.9/11commission.gov/report/index.htm>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2012.

“US Deaths in Iraq, War on Terror Surpass 9/11 Toll”, (Çevrimiçi)

<http://edition.cnn.com/2006/WORLD/meast/09/03/death.toll/>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2012.

“Saldırıya Liderlerden İlk Tepkiler”, (Çevrimiçi)

<http://www.biglook.com/usa/liderler.html>, Erişim Tarihi: 1 Mart 2012.

“Rumsfeld ve Blair’den Destek Arayışları”, (Çevrimiçi)

<http://www.biglook.com/war/4.asp>, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012.

“Kuzey İttifakı”, (Çevrimiçi)

<http://afganistan.ihh.org.tr/tarih/taliban/kuzeyittifaki.html>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2012.

“Taliban Dönemi Kandahar’da Kapandı.” (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/123411.asp#BODY>, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2012.

“TSK’dan Afganistan Açıklaması”, (Çevrimiçi)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/726462-tskdan-afganistan-aciklamasi>, Erişim Tarihi: 24 Mart 2012.

“Afganistan’a Destek Doha Konferansı”, (Çevrimiçi)

<http://globalnewscombined.com/news/884139>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“Update on the International Conference ‘Afghanistan, Shanghai Cooperation Organization, Eurasian Security and Geopolitics’ ”, (Çevrimiçi)

<http://enews.fergananews.com/article.php?id=2399>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“International Conference on Afghanistan, The Hague, 31 March 2009”, (Çevrimiçi)

<http://www.peacepalacelibrary.nl/2009/03/international-conference-on-afghanistan-the-hague-31-march-2009/>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“Kabul Conference”, (Çevrimiçi)

<http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4482>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“The International Afghanistan Conference”, (Çevrimiçi)

http://www.auswaertiges.de/EN/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/AfghanistanZentralasien/Bonn_Konferenz_2011/Bonn-Konferenz-Einstieg-node.html, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“Resolution 1373 (2001)”, (Çevrimiçi)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

“Security Council Resolutions”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/documents/scres.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

“Security Council Sets United Nations Course for Supporting New Governance in Afghanistan; Urges no Reprisals”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7212.doc.htm>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

“Afganistan Hükümetine Kavuştu”, (Çevrimiçi)

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=43875>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

“The Constitution of Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Biography: Hamid Karzai”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghan-web.com/bios/today/hkarzai.html>, Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

“The Bonn Agreement”, (Çevrimiçi)

http://www.iec.org.af/jemb.org/eng/electoral_system/bonn_backgrounders.pdf,
Erişim Tarihi: 25 Mart 2012.

“About ISAF”, (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/history.html>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“ABD Afganistan'dan Tamamen Çekiliyor mu?”, (Çevrimiçi)

http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/afganistan/abd_afganistandan_tamamen_cekiliyormu.htm, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

“Afghanistan: The Timetable for Security Transition”, (Çevrimiçi)

<http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN05851.pdf>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

“Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan and Iraq”, (Çevrimiçi)

<http://www.gao.gov/new.items/d0986r.pdf>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“Cevizcan İl İmar Ekibi”, (Çevrimiçi)

<http://www.cevizcanprt.org/tur/index.php>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan – How They Arrived and Where They are Going”, (Çevrimiçi)

<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/english/art2.html>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“Press Release: SC/7248”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7248.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2012.

“International Conference on Reconstruction Assistance to Afghanistan”, (Çevrimiçi)

http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“Why Japan Assists Afghanistan?”, (Çevrimiçi)

http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/assist0901.html&usg=ALkJrhg0Xc2gd5STWsiMZfMtYMbfBo3R2A, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“World Bank / Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF)”, (Çevrimiçi)

http://afghanistan.usaid.gov/en/USAID/Partner/90/World_BankAfghanistan_Reconstruction_Trust_Fund_ARTF, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

“Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<http://pom.peacebuild.ca/AfghanistanPeaceOperation.shtml>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

“Afghanistan’a Mali Kaynak Yağdı”, (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/131129.asp>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

“Kabul Declaration on Good-Neighbourly Relations”, (Çevrimiçi)

<http://www.unhcr.org/refworld/country,,NATLEGBOD,,AFG,,42ef429e4,0.html>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

“Tokyo Conference on ‘Consolidation of Peace (DDR)’ in Afghanistan”, (Çevrimiçi)
<http://www.mofa.go.jp/announce/event/2003/2/0218-3.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Afganistan’a Yardım Konferansı Toplanıyor”, (Çevrimiçi)
<http://www.voanews.com/turkish/news/a-17-a-2003-02-21-2-1-87909292.html>,
Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Japan Assistance to Afghanistan: Achivements”, ((Çevrimiçi))
<http://www.qa.emb-japan.go.jp/image/afghane.PDF>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Afghanistan Drug Control – Eradication”, (Çevrimiçi)
<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/drugs-eradication.htm>,
Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Türkiye’nin Uyuşturucuyla Mücadelesi”, (Çevrimiçi)
http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uyusturucu-ile-mucadelesi.tr.mfa, Erişim Tarihi:
30 Nisan 2012.

“Official Visits to Germany”, (Çevrimiçi)
http://germany.usembassy.gov/germany/afghanistan_conf.html, Erişim Tarihi: 28
Mart 2012.

“Afghan Internal Security Meet Opens”, (Çevrimiçi)
<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7473.html>, Erişim Tarihi: 20 Nisan
2012.

“Qatar Wows Support for Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7473.html>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

“Qatar to Help Build 10,000 Housingunits in Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<http://archive.thepeninsulaqatar.com/qatar-news/7531.html>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

“Qatar Hosts Afghan Security Conference”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghanistannewscenter.com/news/2006/february/feb282006.html>, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2012.

“The Afghanistan Compact”, (Çevrimiçi)

http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/afghanistan_compact.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2012.

“Afganistan’a Destek Doha Konferansı”, (Çevrimiçi)

<http://globalnewscombined.com/news/884139>, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2012.

“International Conference on Afghan Reconstruction Held İn Tokyo”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghanembassyjp.com/en/news/?an=734>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“The Second Tokyo Conference on Consolidation of Peace in Afghanistan (DDR/DIAG)”, (Çevrimiçi)

http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/summary0607.html, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Afghan Conference Mulls Fresh Measures to Disarm Militia”, (Çevrimiçi)

<http://www.afghanistannewscenter.com/news/2006/july/jul52006.html>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Major Operational Activities implemented by UNODC as recommended by the 2nd Ministerial Conference of the Paris Pact in Moscow, 2006”, ((Çevrimiçi))
<https://www.paris-pact.net/upload/c9029ec38931b0cd6ce8f3604b345b45.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Afghanistan Drug Control – Eradication”, (Çevrimiçi)
<http://www.globalsecurity.org/military/world/afghanistan/drugs-eradication.htm>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Üçlü Doruk Toplantısı Sonrasında Yayımlanan Ankara Bildirisi”, (Çevrimiçi)
<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60696/uclu-doruk-toplantisi-sonrasinda-yayimlanan-ankara-bildirisi.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Afganistan-Pakistan”, (Çevrimiçi)
<http://www.tccb.gov.tr/konuk-devlet-baskanlari/255/22264/afganistan-pakistan.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Türkiye-Afganistan-Pakistan Üçlü Zirvesi”, (Çevrimiçi)
<http://arsiv.sabah.com.tr/2009/04/01/haber,DBFAD8AC84384644811FFCB71094B6B1.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Third Pakistan-Afghanistan-Turkey Trilateral Summit held in Ankara”, (Çevrimiçi)
<http://www.thefreelibrary.com/Third+Pakistan-Afghanistan-Turkey+Trilateral+Summit+held+in+Ankara.-a0197013641>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Türkiye-Afganistan-Pakistan Zirvesinden Mesaj”, (Çevrimiçi)
<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/01/25/turkiye.afganistan.pakistan.zirvesinden.mesaj/560823.0/index.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“İstanbul’da Türkiye, Afganistan, Pakistan Üçlü Zirve Toplantısı”, (Çevrimiçi)
<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78467/istanbulda-turkiyeafganistanpakistan-ucclu-zirve-toplantisi.html?c=584>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Afganistan-Pakistan-Türkiye Üçlü Zirvesi’nde Güven İnşası ve Bölgesel İşbirliği”, (Çevrimiçi) <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2431>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Roma’da Afganistan Konferansı”, (Çevrimiçi)
<http://www.voanews.com/turkish/news/a-17-2007-07-03-voa3-88081102.html>,
Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

“Conference on Justice and Rule of Law in Afghanistan”, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/sg/statements/?nid=2649>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2012.

“Afganistan’a 360 Milyon Dolar Yardım Kararı”, (Çevrimiçi)
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=6827849>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Rome Conference on Afghanistan: European Commission Confirms Commitment of 200 Million Euros for Rule of Law”, (Çevrimiçi)
<http://www.eurunion.org/News/press/2007/2007080.htm>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Afghanistan Joint Coordination and Monitoring Board”, (Çevrimiçi)
<http://www.aideffectiveness.org/Country/Afghanistan/Afghanistan-Joint-Coordination-and-Monitoring-Board.html>, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2012.

“Afghanistan Historical Chronology”, (Çevrimiçi)
<http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.2687219/>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“The World Bank in Afghanistan”, (Çevrimiçi)

http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/078B91F04F58FB83C125741E002BD4F0-Full_Report.pdf, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Donors Pledge 20 Billion Dollars for Afghanistan”, (Çevrimiçi)

<http://www.france24.com/en/20080612-donors-pledge-20-billion-dollars-afghanistan-paris-conference>, Erişim Tarihi: 29 Mart 2012.

“Welcoming Outcome of Paris Conference for Afghanistan, Security Council Endorses Key Elements Identified as Essential for Peace, Prosperity”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9395.doc.htm>, Erişim Tarihi: 30 Mart 2012.

“Babacan Moskova’da Düzenlenen Afganistan Konferansı’na Katıldı”, (Çevrimiçi)

<http://www.haberdar.com/babacan-moskovada-duzenlenen-afganistan-konferansina-katildi-1-122492-haberi>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

“Afghanistan Conference: Final Declaration”, (Çevrimiçi)

<http://blogs.rnw.nl/vredeenveiligheid/2009/03/31/afghanistan-conference-final-declaration/>, Erişim Tarihi: 31 Mart 2012.

“Development Cooperation Report-2010”, Islamic Republic of Afghanistan Ministry of Finance, (Çevrimiçi)

<http://www.undp.org.af/Publications/pub/Development%20Cooperation%20Report%202010%20Final.pdf>, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2012.

“Afganistan İçin Yeni Strateji Hazırlığı”, (Çevrimiçi)

<http://www.dw.de/dw/article/0,,5164509,00.html>, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2012.

“Kabul Conference”, (Çevrimiçi)

<http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4482>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

“Intervention at Kabul Conference”, (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/secretary/rm/2010/07/144961.htm>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Dışişleri Bakanı Clinton Kabil Konferansı’nda Destek Sözü Verdi”, (Çevrimiçi)

http://turkish.turkey.usembassy.gov/pr_072110.html, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Tarafından Kabil Konferansı’nda Yapılan Konuşma (20 Temmuz 2010)”, ((Çevrimiçi))

<http://www.mfa.gov.tr/kabil-konferansi-26072010.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2012.

“Afghanistan and NATO’s Enduring Partnership”, (Çevrimiçi)

[http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110414_110414-AfghanPartnership .pdf](http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110414_110414-AfghanPartnership.pdf), Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Bonn’da Afganistan Toplantısı”, (Çevrimiçi)

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111205_afghan_conference.shtml, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

“International Afghanistan Conference: Bonn 2011”, (Çevrimiçi)

<http://www.fco.gov.uk/en/global-issues/afghanistan/bonn-conference-2011/>, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

“Bonn’daki Afganistan Konferansı Başladı”, (Çevrimiçi)

<http://www.timeturk.com/tr/2011/12/05/bonn-daki-afganistan-konferansi-basladi.html>, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2012.

“The International Afghanistan Conference”, (Çevrimiçi)

“http://www.auswaertigesamt.de/EN/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/AfghanistanZentralasien/Bonn_Konferenz_2011/Bonn-Konferenz-Einstieg-node.html,

Erişim Tarihi: 16 Nisan 2012.

“Press Release: SC/7345”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sc7345.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“Press Release: SC/7580”, (Çevrimiçi)

<http://www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2002/sc7580.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

“Security Council Resolution 1471 (2003) on the Situation in Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://www.unhcr.org/refworld/country,,UNSC,,AFG,,3f45dbe1e,0.html>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2012.

“Resolution 1563 (2004)”, (Çevrimiçi)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/514/61/PDF/N0451461.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

“Resolution 1536 (2004)”, (Çevrimiçi)

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/286/53/PDF/N0428653.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2012.

“Security Council Extends International Security Assistance Force in Afghanistan for One Year, Seeks Reinforcements to Boost Security”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9450.doc.htm>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

“Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan for One Year, Sharpens Its Priorities”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9281.doc.htm>, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2012.

“Security Council Extends Mandate of Afghanistan Mission Until 23 March 2012, Unanimously Adopting Resolution 1974 (2011)”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10203.doc.htm>, Erişim Tarihi: 8 Nisan 2012.

“Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan to Help Promote Government-Led Recovery Efforts”, (Çevrimiçi)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9889.doc.htm>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

“Resolution 1390 (2002)”, ((Çevrimiçi))

[http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/216/02/PDF/N0221602.pdf?](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/216/02/PDF/N0221602.pdf?OpenElement)
OpenElement, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“Security Council, Concerned at Smuggling of Chemical Compounds in Afghanistan Used to Refine Heroine, Tightens Global, Regional Controls on Their International Trade”, ((Çevrimiçi))

<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9352.doc.htm>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

“Security Council, Concerned at Smuggling of Chemical Compounds in Afghanistan Used to Refine Heroine, Tightens Global, Regional Controls on Their International Trade”, ((Çevrimiçi))

<http://www.un.org/News/Press/docs/2008/sc9352.doc.htm>, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2012.

“Security Council Extends Mandate of United Nations Assistance Mission in Afghanistan to Help Promote Government-Led Recovery Efforts”, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9889.doc.htm>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

“Extending Mandate of UN Assistance Mission in Afghanistan, Security Council Condemns All Attacks on Civilians, Recruitment of Child Soldiers”, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/News/Press/docs/2009/sc9624.doc.htm>, Erişim Tarihi: 7 Nisan 2012.

“Press Release: SC/7269”, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7269.doc.htm>, Erişim Tarihi: 26 Mart 2012.

“Historical Perspective”, (Çevrimiçi)
<http://www.un.org/apps/news/infocusRel.asp?infocusID=16>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Mandate”, (Çevrimiçi) <http://unama.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1742>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“UNDP Afghanistan Report: A Country on the Move”, s.20, (Çevrimiçi)
http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/afg_on_the_move.pdf, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“UNDP in Afghanistan”, (Çevrimiçi)
http://www.undp.org.af/demo/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=57, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“The MAPA Completes 45 Tasks Across Afghanistan in August Alone”, (Çevrimiçi)
[http://www.mineaction.org/downloads/1/MAPA%20Update-August-2007%20\(English\).pdf](http://www.mineaction.org/downloads/1/MAPA%20Update-August-2007%20(English).pdf), Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“Mine Action Coordination Center of Afghanistan”, (Çevrimiçi)
<http://www.mineaction.org/org.asp?o=17>, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2012.

“World Bank / Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF)”, (Çevrimiçi)
http://afghanistan.usaid.gov/en/USAID/Partner/90/World_BankAfghanistan_Reconstruction_Trust_Fund_ARTF, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

“Projects and Operations”, (Çevrimiçi)
http://www.worldbank.org/projects/search?lang=en&searchTerm=&countryshortname_exact=Afghanistan&src=, Erişim Tarihi: 27 Mart 2012.

“Afganistan’da Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar”, (Çevrimiçi)
http://www.atsiad.org/afganistanda_faaliyet_gosteren_uluslararasi_kuruluslar.asp, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Devlet veya Hükümet Başkanları Yedinci Doruk Toplantısı (İstanbul, Ekim 2002)”, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-teskilati-_eit_-devlet-veya-hukumet-baskanlari-yedinci-doruk-toplantisi-_istanbul_-ekim-2002_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Afganistan’ın Yeniden İmarına Yönelik Uluslararası Girişimler ve Türkiye”, (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/afganistan_in-yeniden-imarina-yonelik-uluslararasi-girisimler-ve-turkiye.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“The Second Tokyo Conference on Consolidation of Peace in Afghanistan (DDR/DIAG)”, (Çevrimiçi)

http://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/summary0607.html, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2012.

“Japan Assistance to Afghanistan: Achivements”, (Çevrimiçi)
<http://www.qa.emb-japan.go.jp/image/afghane.PDF>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Troop Numbers and Contributions”, (Çevrimiçi)
<http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/canada/index.php>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

“Canada Announces New Funding for a Mine Action Program in Afghanistan”, (Çevrimiçi) <http://www.acdi-cida.gc.ca/acdi-cida/ACDI-CIDA.nsf/eng/JOS-123101156-KTZ>, **Erişim Tarihi:** 29 Nisan 2012.

“Kanada’nın Kandahar Temsilcisi USAK’ta Bir Konferans Verdi”, (Çevrimiçi)
<http://www.usak.org.tr/haber.asp?id=350>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

“Çin’in Afganistan’a Yardımları Sürecek”, (Çevrimiçi)
<http://piyasanet.hurriyet.com.tr/haberler/Cin-in-Afganistan-a-yardimlari-surecek/?storyId=13259&goToHomePageParam=true&siteLanguage=en>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Çin’in Afganistan’da Dev Enerji Hamlesi”, (Çevrimiçi)
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111227_china_afganoil.shtml, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Çin Afganistan’da Petrol Arama Onayı Aldı”, (Çevrimiçi)
http://www.ticaretgazetesi.com.tr/haberler_-l-1-sayfa_id-666-id-76353, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Usame Bin Ladin Öldürüldü”, (Çevrimiçi)

<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/05/02/usame.bin.ladin.olderuldu/615170.0/index.html>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Üçlü Doruk Toplantısı Sonrasında Yayınlanan Ankara Bildirisi”, (Çevrimiçi)

<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60696/uclu-doruk-toplantisi-sonrasinda-yayimlanan-ankara-bildirisi.html>, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“Obama’nın Kâbusu Pakistan”, (Çevrimiçi)

<http://www2.binghamton.edu/fbc/archive/247-tr.htm>, Erişim Tarihi: 28 Nisan 2012.

“Suudi Arabistan Üs Vermiyor”, (Çevrimiçi)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=18967>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

“Afganistan’a Yardım Konferansı Başlıyor”, (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/131020.asp>, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2012.

“Avustralya Afganistan’dan Çekiliyor”, (Çevrimiçi)

<http://tr.euronews.com/2012/04/17/avustralya-afganistandan-cekiliyor/>, Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

“Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, ((Çevrimiçi))

<http://www.tika.gov.tr/yayinlar/turkiye-kalkinma-yardimlari-raporu/25>, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2012.

“2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, (Çevrimiçi)

<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Barışı Destekleme Harekâtı’na Katkıları”, (Çevrimiçi)
http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

“Türkiye-Afganistan Siyasi İlişkileri”, ((Çevrimiçi))
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2012.

“Afganistan İslam Devleti”, (Çevrimiçi)
http://www.avim.org.tr/icerik/afganistan_ulke_raporu-tika.pdf, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2012.

“Afganistan’da Bölgesel Barış ve İstikrara Katkı Sağladık”, Bir Gurur Tablosu
TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kurumsal-yayinlar/bir-gurur-tablosu.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

“2004 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2004.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“2005 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2005.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“2006 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2006.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“2007 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2007.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“2008 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2008.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“2009 Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu”, T.C. Başbakanlık TİKA, (Çevrimiçi)
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kalkinma-yardimi/KalkinmaYardimlariRaporu2009.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“Türkiye’nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı” ((Çevrimiçi))
<http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“Kötü Gün Dostu Türkiye”, (Çevrimiçi) <http://ekonomi.haberturk.com/makro-ekonomi/haber/733440-kotu-gun-dostu-turkiye>, Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2012.

“Afganistan: Sektörler ve Gerçekleştirilen Projeler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

“Mevlana’nın Evi Restore Edilecek”, **Manşet Gazetesi**, 21 Temmuz 2010, (Çevrimiçi)
http://www.mansetgazetesi.com/haber_detay.asp?haberID=1054, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

“2010 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010.

“Hoca Bahauddin Veled Medresesi (Mevlana Evi) Restorasyonu Fizibilite Çalışması”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, TİKA, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2010.

“2007 Yılında Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2007 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2007.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

“2009 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2009 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2009.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2012.

“2008 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2008 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2008.pdf>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010.

“2010 Yılında Afganistan’da Gerçekleştirilen Proje ve Faaliyetler”, **2010 TİKA Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

“Vardak Türk İİE/PRT’nin Yapısı”, (Çevrimiçi) <http://vardakprt.org/tur/icerik.php?no=7>, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

“TSK’dan Afganistan Açıklaması”, (Çevrimiçi))

http://www.dha.com.tr/turk-silahli-kuvvetleri-uluslararası-guvenlik-yardim-kuvveti-ugy kisaf-ve-turkiyenin-katkilari-ile-ilgili-olarak-yazili-bir-aciklama-yapti-son-dakika-haberi_288037.html, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2012.

“Türk Askerinin Afganistan Misyonu”, ((Çevrimiçi))

<http://www.hazer.tv/ulkeler/afganistan.html>, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2012.

“Afganistan’ın Türk Ordusu’na Güveni”, (Çevrimiçi)

http://haber.gazetevatan.com/Afganistanin_Turk_ordusuna_guveni/286767/30/Haber, Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2012.

“Uyuşturucuyla Mücadelede Afgan Polisi Türk Polisinden Ders Alıyor”, (Çevrimiçi)

<http://www.polis.web.tr/turk-polisi/uyusturucuyla-mucadelede-afgan-polisi-turk-polisinden-ders-aliyor-ozel-h43581.html>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

“Afgan Ulusal Polisi Temel Eğitimi Açılış Töreni”, (Çevrimiçi)

http://www.polisdergisi.pol.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=88:afgan-ulusal-polisi-temel-eitimi-program-acl-toereni&catid=37:haberler&Itemid=120, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

“Afgan Polis Adaylarının Sivas’taki Eğitimi”, (Çevrimiçi)

<http://www.sondakika.com/haber-afgan-polis-adaylarinin-sivas-taki-egitimi-3054771/>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

“Türk Polisi 30 Ülkenin Polisini Eğitti”, (Çevrimiçi)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1132000&title=turk-polisi-30-ulkenin-polisini-egitti>, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2012.

“Milli Eğitim Bakanlığı’nda Hizmet İçi Eğitimin Yeniden Yapılandırılması Panel ve Çalıştayı,+ 07-08 Mayıs 2010”, (Çevrimiçi)

http://hedb.meb.gov.tr/net/_Duyuru_dosyalar/calistay.pdf, 23 Mayıs 2012.

“Afganistan’da Sağlık Birimlerinin İşletilmesi”, (Çevrimiçi)

<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2012.

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma”, (Çevrimiçi)

<http://www.saglik.gov.tr/tr/dosya/1-51775/h/madde17.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2012.

“Türkiye-Afganistan Siyasi İlişkileri”, (Çevrimiçi)

http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afganistan_siyasi-iliskileri.tr.mfa, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

“Türkiye, Tarımla İlgili Bilgi ve Tecrübelerini Afganistan ve Tacikistan ile Paylaşacak”, (Çevrimiçi) http://www.ajansbir.com/haber-4115-4115-4115-Turkiye_tarimla_ilgili_bilgi_ve_tecrubelerini_Afganistan_ve_Tacikistan_ile_paylasacak.html, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

“Afgan Çiftçilere Kayısı Eğitimi”, (Çevrimiçi)

<http://www.malatyahabermerkezi.com/v4/default.asp?cat=HaberOku&id=2220>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2012.

“Türk-Afgan İş Konseyi”, (Çevrimiçi)

http://www.deik.org.tr/Konsey/53/T%C3%BCrk_Afgan.html, Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2012.

“Yurtdışı Mütahhitlik Hizmetleri”, (Çevrimiçi)

www.tmb.org.tr/doc/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_tr.doc, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

“Kabil Uluslararası Havaalanı NATO Tesisleri İnşaatı”, (Çevrimiçi)

http://www.yuksel.net/index.php?option=com_content&view=article&id=371%3Akabil-uluslararası-havalimanı-nato-tesisleri-naat-kabil&catid=81%3Abuilding-projects&Itemid=351&lang=tr, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

“Bagram Hava Üssü Altyapı Projeleri”, (Çevrimiçi)

<http://www.sigal.com.tr/?recordID=256>, 28 Mayıs 2012.

“İşin Alındığına Dair Belge”, (Çevrimiçi)

<http://www.diy-mar.com.tr/images/isalindibelgesi.pdf>, Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012.

“Türk Mühendislerin Afganistan Başarısı”, (Çevrimiçi)

<http://www.kobipostasi.net/2010/06/26/turk-muhendislerin-afganistan-basarisi/>, Erişim Tarihi: 27 Mayıs 2012.

“Bagram Havaalanı Apron İnşaatı”, (Çevrimiçi)

http://nevyilinsaat.com/Album/Afgan_Bagram.aspx, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.

“İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı”, “Vakıf Kuruluş Senedi”, (Çevrimiçi) <http://www.ihh.org.tr/vakif-kurulus-senedi/tr/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“İHH İnsani Yardım Vakfı’nın Afganistan Faaliyetler”,

<http://afganistan.ihh.org.tr/faaliyetler.html>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

“Afganistan İkincisi İHH Kursu’ndan...”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/afganistan-ikincisi-ihh-okulundan/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“Afganistan’ın Güzel Çocuklarının Bayram Havası”,

<http://www.ihh.org.tr/afganistanin-guzel-cocuklarinin-bayram-havasi/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“Afgan Toprakları’nda Kurban”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/afgan-topraklarinda-kurban/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“İHH’dan Afganistan’a Büyük Yardım”, (Çevrimiçi)

<http://www.ihh.org.tr/12976/>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“Hakkımızda”, (Çevrimiçi)

<http://www.atce.edu.af/tr.atce.edu.af/hakkimizda.htm>, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“Gülen Schools Can be Found All Over the World”, (Çevrimiçi)

<http://sinizer.wordpress.com/2011/09/19/gulen-schools-can-be-found-all-over-the-world/>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

“Ümit Hekimleri Afganistan Sağlık Taramasını Başarıyla Tamamladı”, (Çevrimiçi)

http://www.uhder.org/index.php?option=com_content&view=article&id=121:uemt-hekmler-derne-doktorlari-afganstan-salik-taramasindan-doendue&catid=1:haberler&Itemid=107, Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2012.

“Konya’dan Afganistan’a Yardım Tırı”, (Çevrimiçi)

<http://www.kimseyokmu.org.tr/haber23-konyadan-afganistana-yardim-tiri.htm>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

“Türk İşadamları Bayramı Afganistan’da Geçirdi”, (Çevrimiçi)

<http://yeni.kimseyokmu.org.tr/?p=content&gl=haberler&cl=yurtdisi&i=1374>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

“Afganlı Yetimler Cansuyu ile Güldü”, (Çevrimiçi)

<http://www.cansuyu.org.tr/afganli-yetimler-cansuyu-ile-guldu-h29.html>, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2012.

“Afganistan: Af-Pak Denklemi, İstanbul, 2009”,
<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/afganistan-af-pak.pdf>, Erişim Tarihi: 7 Ocak 2012.

“Afganistan-Pakistan-Türkiye Üçlü Zirvesi’nde Güven İnşası ve Bölgesel İşbirliği”, (Çevrimiçi)
<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2431> , Erişim Tarihi: 22 Nisan 2012.

“ABD Afganistan'dan Tamamen Çekiliyor mu?”, (Çevrimiçi)
http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/afganistan/abd_afganistandan_tamamen_cekiliyormu.htm , Erişim Tarihi: 30 Nisan 2012.

DİĞER KAYNAKLAR

Afganistan İslam Cumhuriyeti 2004 Anayasası.

İslam Ansiklopedisi, Cilt IV.

“TİKA Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Daire Başkanı Barbaros Akçakaya ile Mülakat”, 27 Mayıs 2012.

Türkislamoğlu, Elif: **Afganistan’ın Yeniden Yapılandırılmasında Uluslararası Aktörlerin ve Türkiye’nin Rolü**, TİKA Uzmanlık Tezi, 2008.

“Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Basımevi, Temmuz 2006.

“Afganistan Bilgi Broşürü”, Kara Kuvvetleri Komutanlığı TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

“Afganistan Genel Durum”, **Piyasa Yapısı ve Piyasaya Giriş**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2002.

“Afganistan Ülke Bülteni 2011”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Haziran 2011.

“Afganistan’da Son Durum Raporu”, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu), İstanbul, 2002.

Silahlı Kuvvetler Dergisi, “Afganistan Türk Görev Kuvveti Komutanlığı”, Genelkurmay ATASE Yayınları, Sayı:404, Nisan 2010, Ankara.

Avrasya Bülteni, “Afganistan’da 10.000 Öğrenciye Okul”, TİKA, Sayı:36, Temmuz 2005.

Savunma ve Havacılık Dergisi, “Türk Deniz Piyadesi Afganistan’da”, Sayı:119, 2007-1.

The Washington Post, “International Donors Pledge Additional \$21 Billion for Afghanistan”, 13 Haziran 2008.

Eco Bulletin, “The 17th Council of Ministers Meeting at Herat”, No:51, Tehran, October 2007.

Milliyet, “Kongre Onayı Bekleniyor”, 15 Eylül 2001.

Milliyet, “Taliban: Savaşmayalım Görüşelim”, 3 Ekim 2001.

Milliyet, “Savaş İlanı”, 16 Eylül 2001.

Milliyet, “Operasyon Son Anda Ertelendi”, 5 Ekim 2001.

Milliyet, “Afganistan’da Eller Tetikte”, 1 Ekim 2001.

Milliyet, “Savaşa Hazırız”, Milliyet, 5 Ekim 2001.

Milliyet, “Elit Birlikler Afganistan’a Girdi”, 20 Ekim 2001.

Milliyet, “Rangers’lar Bastı”, 21 Ekim 2001.

Milliyet, “Görevimiz Tehlike”, 3 Kasım 2001.

Milliyet, “Taliban Mezar-ı Şerif’ten Çekiliyor”, 9 Kasım 2001.

Milliyet, “Taliban Pes Etti, Ladin Hala Sır...”, 7 Aralık 2001.

Milliyet, “Gönüllü Türk Doktorlar Afganistan’da”, 30 Nisan 2009.

Milliyet, “Afganistan’a 8,2 Milyar Dolar Yardım”, 15 Eylül 2001, (28 Mart 2012.

Milliyet, “Afganistan’a AB Askeri”, 15 Aralık 2001.

Radikal, “Hikmet Çetin Afganistan’a Gitti”, 25 Ocak 2004.

Hürriyet, “Hikmet Çetin’in NATO Görevi Sona Erdi”, 24 Ağustos 2006.

Cumhuriyet, “TSK’den Afganistan Açıklaması”, 20 Mart 2012.

Cumhuriyet, “Türk Mütahhitler Afganistan’ı Ablukaya Aldı”, 29 Temmuz 2004.

Yeniçağ, “Afganistan’da Taliban Giderek Güçleniyor”, 17 Nisan 2012.